T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
GÜZEL SANATLAR ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

VAKIFLAR GENEL MÜDÜRLÜĞÜ ARŞİVİNDE BULUNAN İZZET MEHMET PAŞA VAKFINA AİT YAZMA ESERLERİN BOZULMA DURUMLARININ TESPİTİ VE KORUMA ÖNERİLERİ

HÜLYA KOÇ

KÜLTÜR VARLIKLARINI KORUMA ANABİLİM DALI

HAZİRAN 2019

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
Gazi
1926

VAKIFLAR GENEL MÜDÜRLÜĞÜ ARŞİVİNDE BULUNAN İZZET MEHMET PAŞA VAKFINA AİT YAZMA ESERLERİN BOZULMA DURUMLARININ TESPİTİ VE KORUMA ÖNERİLERİ

Hülya KOÇ

DANIŞMAN Doç. Muna SİLAV

YÜKSEK LİSANS TEZİ

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
GÜZEL SANATLAR ENSTİTÜSÜ
KÜLTÜR VARLIKLARINI KORUMA ANABİLİM DALI

HAZİRAN 2019

Hülya KOÇ tarafından hazırlanan "VAKIFLAR GENEL MÜDÜRLÜĞÜ ARŞİVİNDE BULUNAN İZZET MEHMET PAŞA VAKFINA AİT YAZMA ESERLERİN BOZULMA DURUMLARININ TESPİTİ VE KORUMA ÖNERİLERİ" adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ ile Gazi Üniversitesi Kültür Varlıklarını Koruma Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Doç. Muna SİLAV

Kültür Varlıklarını Koruma Anabilim Dalı, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum .....

Başkan : Doç. Dr. Ali Akın AKYOL

Kültür Varlıklarını Koruma Anabilim Dalı, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum .....

Üye : Doç. Dr. Muharrem ÇEKEN

Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Ankara Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum .....

Tez Savunma Tarihi: 13/06/2019

Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Yüksek Lisans Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Prof. Dr. Figen ZAİF

Enstitü Müdürü

ETİK BEYAN

Gazi Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu,

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Hülya KOÇ

13.06.2019

VAKIFLAR GENEL MÜDÜRLÜĞÜ ARŞİVİNDE BULUNAN İZZET MEHMET PAŞA VAKFINA AİT YAZMA ESERLERİN BOZULMA DURUMLARININ TESPİTİ VE KORUMA ÖNERİLERİ

(Yüksek Lisans Tezi)

Hülya KOÇ

GAZİ ÜNİVERSİTESİ

GÜZEL SANATLAR ENSTİTÜSÜ

Haziran 2019

ÖZET

Araştırma konusu olarak, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivinde bulunan İzzet Mehmet Paşa Vakfı'na Ait Yazma Eserlerin bozulma durumlarının tespiti ve koruma önerileri ele alınmıştır. Vakıf koleksiyonunda bulunan 396 yazma eserden örneklem olarak seçilmiş 195 eser üzerinde belgeleme çalışmaları yapılarak bozulmalar tespit edilmiştir. Yazma eserler üzerinde görsel inceleme yapılmış, korunma ve bozulma durumları hakkında bilgi toplanmıştır. Her bir yazma eser için cilt ve metin özellikleri ile bozulma durumlarını gösteren durum tespit formları oluşturulmuştur. Eserlerin fotoğrafları çekilerek, bozulma durumları belgelenmiş ve formlara işlenmiştir. Belgeleme yöntemi ile kayıt altına alınan bozulma türleri eserlere uygulanacak önleyici/pasif ve aktif koruma ihtiyacını belirlemek için kullanılmıştır. Yazma eserler içerisinden seçilen örnek bir eserde koruma ve onarım yöntemlerine yer verilmiştir. Çevresel faktörler (sıcaklık ve bağıl nem) ve buna bağlı bozulmaların tespiti için veri toplanmış, canlı böcek varlığının tespiti için izleme çalışmalarına yer verilerek çözüm önerileri ortaya konmuştur. Tez kapsamında söz konusu yazma eserlerin bozulma durumları tespit edilerek, koruma önerilerine yer verilmiştir. Bu araştırma ile birlikte ele alınan yazma eserler koleksiyon için planlanan önleyici koruma ve onarım çalışmalarına bilgi sağlaması açısından önem taşımaktadır.

Bilim Kodu	: 41302
Anahtar Kelimeler	: İzzet Mehmet Paşa Vakfı, Yazma Eser, Belgeleme, Koruma ve Onarım, Önleyici Koruma.
Sayfa Adedi	: 211
Danışman	: Doç. Muna Silav

DETERMINATION OF DETERIORATION STATUS OF THE MANUSCRIPTS BELONGING TO İZZET MEHMET PAŞA FOUNDATION LOCATED AT THE ARCHIVE OF GENERAL DIRECTORATE FOR FOUNDATIONS AND PRESERVATION PROPOSALS

Hülya KOÇ

GAZİ UNIVERSTY

GRADUATE SCHOOL OF FINE ARTS

June 2019

ABSTRACT

As the research subject, determination of the deterioration status for the manuscripts belonging to İzzet Mehmet Paşa Foundation located at the archive of the General Directorate for Foundations and preservation proposals have been scrutinized. Deteriorations have been identified through documentation studies on a sample of 195 pieces among 396 manuscripts at the collection of foundation. Visual inspection has been conducted on the manuscripts, collecting information on their preservation and deterioration status. Identification forms indicating the binding and text properties as well as deterioration state have been prepared for each manuscript. By taking photos of the pieces, their deterioration states have been documented and entered into the forms. Deterioration types that are recorded through documentation method have been employed to specify the requirement for preventive/passive and active preservation to be applied to the pieces. Preservation and restoration methods have been accounted for a sample piece chosen among the manuscripts. Measurements have been conducted for the determination of environmental factors (temperature and relative humidity) and associated deteriorations, solution suggestions have been set forth by providing monitoring studies for identification of alive insects. As the conclusion of the thesis, after determining the deterioration status of the manuscripts, preservation recommendations have been provided. The manuscripts scrutinized in this research are considered to be important in terms of providing clarifications for future preventive preservation and restoration studies.

Science Code	:	41302
Key Words	:	İzzet Mehmet Pasha Foundation, Manuscript, Documentation, Preservation and Restoration, Preventive Preservation
Number of Pages	:	211
Advisor	:	Assoc. Prof. Muna Silav

TEŞEKKÜR

Kültürel mirası eserlerimizden olan İzzet Mehmet Paşa Vakfına ait yazmaların gelecek kuşaklara sağlıklı bir şekilde aktarılması için bozulma durumlarının tespiti ve koruma önerilerine yer verdiğimiz bu tez çalışması ile koleksiyonun gelecekte yapılması planlanan koruma ve onarım çalışmalarına katkı sağlaması amaçlanmıştır.

Danışmanım Doç. Muna SİLAV'a tez çalışmama göstermiş olduğu ilgi ve desteğinden dolayı teşekkür ederim. Çalışmanın en başından beri önerileriyle ufkumu açan ve bilgilerini paylaşarak yol gösteren çok değerli hocam, Kitap Şifahanesi ve Arşiv Daire Başkanı Nil BAYDAR'a, mesleki olarak ilerlememde desteklerini her zaman hissettiğim hocalarım; Prof. Dr. Bekir ESKİCİ'ye ve Prof. Dr. Yaşar Selçuk ŞENER'e, önerileriyle yön veren jüri üyelerim Doç Dr. Ali Akın AKYOL'a, Doç. Dr. Muharrem ÇEKEN'e, tez çalışmam sırasında tavsiye ve bilgisiyle katkı sağlayan Kültür ve Turizm Uzmanı Hatice Gülşen BİRİNCİ'ye, Vakıflar Genel Müdürlüğü Kültür Tescil ve Daire Başkanlığı yetkililerine, koleksiyon seçiminde yardımcı olan Araştırmacı Hasan DEMİRTAŞ'a, yardımlarını esirgemeyen Kütüphane sorumlusu Menşure ASLAN'a, Yazma Eserler Kurumu Başkanlığından Cüneyt ADIVAR'a, teşekkür ederim.

Çalışmalarım esnasında gerekli tüm kolaylıkları sağlayan Cumhurbaşkanlığı İdari İşler Başkanlığı Arşiv Dairesi Başkanı Sayın Muhammet SAFİ'ye, değerli mesai arkadaşlarım ve meslektaşlarım Mihrican KILIÇ ÖZER'e, cilt sanatı konusunda beni yönlendiren Yazma Eser Uzmanı Mürşide TOPCU'ya, fotoğrafların düzenlenmesinde Zeynep KÖPRÜLÜ ULUDAĞ'a, Kitap Pataloğu Elif Yelda DUMAN'a, Nursel DEMİR'e ve Zeynep ÇAMSOY'a vermiş oldukları desteklerden dolayı teşekkür ediyorum.

Varlıkları, sevgileri ve destekleri ile her daim yanımda olan, emeklerinin karşılığını ödeyemeyeceğim sevgili aileme, ve bu zorlu süreçte büyük bir özveri ile yanımda olan eşime ve sevgili oğluma şükranlarımı sunarım.

İÇİNDEKİLER

ÖZET v
ABSTRACT vi
TEŞEKKÜR vii
İÇİNDEKİLER viii
ÇİZELGELERİN LİSTESİ xii
ŞEKİLLERİN LİSTESİ xiii
RESİMLERİN LİSTESİ xiv
SİMGELER ve KISALTMALAR xx
1. GİRİŞ 1
2. YAZMA ESERLER ve TARİHİ GELİŞİMİ 7
2.1. Papirüs 9
2.2. Parşömen 10
2.3. Kâğıt 11
2.3.1. Doğu kağıtları 12
2.3.2. Batı kağıtları 12
2.4. Yazma Eseri Oluşturan Unsurlar 13
2.4.1. Yazma eseri değerlendirme ölçütleri 13
2.4.2. Cilt 14
2.4.3. Klasik cildin bölümleri 15
2.4.4. Cilt çeşitleri 18
2.5. Metin Kısmı 22
2.5.1. Boyama 22
2.5.2. Ahar 23
2.5.3. Mühreleme 23
2.5.4. Mürekkep 24

2.6. Yazma Eserlerde Kullanılan Süsleme Sanatları 26
2.6.1. Tezhip sanatı 26
2.6.2. Minyatür sanatı 27
2.6.3. Ebru sanatı 28
2.6.4. Hat sanatı 28
3. YAZMA ESERLERDE BOZULMAYA YOL AÇAN ETKENLER 31
3.1. Fiziksel Etkenler 31
3.1.1. Sıcaklık 31
3.1.2. Bağıl nem 32
3.1.3. Işık 34
3.2. Kimyasal Etkenler 35
3.2.1. Hava kirliliği 35
3.2.2. Toz 36
3.2.3. Üretim sırasında kullanılan malzemeler 36
3.2.4. Asidite 37
3.2.5. Mürekkep 37
3.3. Biyolojik Etkenler 38
3.3.1. Mikroorganizmalar 38
3.3.2. Böcekler 41
3.3.3. Kemirgenler 43
3.4. Diğer Etkenler 43
3.4.1. Mekanik bozulma etkenleri 44
3.4.2. Hatalı restorasyon uygulamaları 44
3.4.3. Su baskını 45
3.4.4. Yangın 45
3.4.5. Deprem 45
3.4.6. Hırsızlık 46

3.4.7. Savaşlar 46
4. VAKIFLAR GENEL MÜDÜRLÜĞÜ ARŞİVİ VE İZZET MEHMET PAŞA VAKFINA AİT YAZMA ESERLER 49
4.1. Vakıflar Genel Müdürlüğünün Kuruluşu 49
4.2. İzzet Mehmet Paşa Vakfına Ait Yazma Eser Koleksiyonu 50
4.3. Yazma Eser Koleksiyonunun Depolama Koşulları 54
5. İZZET MEHMET PAŞA VAKFINA AİT YAZMA ESERLERDE GÖRÜLEN BOZULMALAR 59
5.1. Belgeleme 59
5.2. Cilt Kısmında Görülen Bozulmalar 60
5.2.1. Fiziksel bozulmalar 61
5.2.2. Kimyasal bozulmalar 72
5.2.3. Biyolojik bozulmalar 75
5.2.4. Cilt kısmı bozulma durumunun değerlendirilmesi 78
5.3. Metin Kısmında Görülen Bozulmalar 79
5.3.1. Fiziksel bozulmalar 79
5.3.2. Kimyasal bozulmalar 85
5.3.3. Biyolojik bozulmalar 95
5.3.4. Metin kısmı bozulma durumunun değerlendirilmesi 98
5.4. Eserlerde Hasar Durumunun Belirlenmesi 99
6. KOLEKSİYONDAN SEÇİLMİŞ YAZMA ESERİN ONARIM ÇALIŞMALARI 101
6.1. Eser Hakkında 101
6.1.1. Cilt özellikleri 101
6.1.2. Metin kısmı özellikleri 102
6.2. Eserin Bozulma Durumu 102

6.2.1. Cilt kısmı 102
6.2.2. Metin kısmı 105
6.3. Uygulanan Onarım Çalışmaları 108
6.3.1. Metin kısmı onarımı 109
6.3.2. Cilt onarımı 117
6.4. Kutulama 123
7. YAZMA ESER KOLEKSİYONUNA YÖNELİK ÖNLEYİCİ KORUMA VE DEPOLAMA ÖNERİLERİ 127
7.1. Sıcaklık ve Bağıl Nem Denetimi 127
7.2. Işık Etkenleri 132
7.3. Zararlı İzleme Yöntemi 132
7.3.1. Zararlı mücadelesi 135
7.4. Depolama Önerileri 136
7.4.1. Depolama mobilyaları 138
7.4.2. Eserlerin raflara yerleştirilmesi ve koruyucu muhafazalar 139
8. SONUÇ VE ÖNERİLER 143
KAYNAKLAR 151
EKLER 161
EK-1. Yazma Eserlerin Tarih Sırasına Göre Listesi 163
EK-2. İzzet Mehmet Paşa Vakfı Yazma Eserler Durum Tespit Formu 177
EK-3. Hasar Durum Tablosu 193
EK-4. 31 Mayıs 2018-29 Nisan 2019 Sıcaklık ve Bağıl Nem Grafikleri 195
EK-5. Arşiv İzleme ve Kontrol /Planlama Formu 207
EK-6. VGM İzin Belgesi 209
ÖZGEÇMİŞ 211

ÇİZELGELERİN LİSTESİ

Çizelge 3.1. Bakteri ve mantar gelişmesini etkileyen uygun iklim şartları 40

Çizelge 4.1. VGMA 2531 Numaralı fihristte yer alan kitaplar ve adetleri 51

Çizelge 4.2. VGMA 19.08.1996 raporuna göre kitap sayısı 52

Çizelge 4.3. VGMA'da Safranbolu ve çevre illerden getirilen yazma ve basma eser koleksiyonu 53

Çizelge 5.1. Yazma eserlerde tespit edilen asidik değerdeki pH ölçümleri 89

Çizelge 6.1. Onarım sırasında kullanılan malzemeler 125

Çizelge 7.1. Sıcaklık ve bağıl nem kayıtları 129

ŞEKİLLERİN LİSTESİ

Şekil 2.1. Yazma eser cildin bölümleri 16
Şekil 2.2. Kapağın bölümleri 17
Şekil 3.1. Elektromanyetik dalga boyları 34
Şekil 4.1. Depo alanlarının bulunduğu 2. kat planı 54
Şekil 5.1. Cilt kısmında görülen bozulma oranları 61
Şekil 5.2. Cilt kısmında görülen fiziksel bozulmalar 61
Şekil 5.3. Cilt kısmında görülen kimyasal bozulmalar 72
Şekil 5.4. Cilt kısmında görülen biyolojik bozulmalar 75
Şekil 5.5. Cilt kısmı bozulma durumunun değerlendirilmesi 78
Şekil 5.6. Metin kısmında görülen bozulma oranları 79
Şekil 5.7. Metin kısmında görülen fiziksel bozulmalar 80
Şekil 5.8. Metin kısmında görülen kimyasal bozulmalar 86
Şekil 5.9. Metin kısmında görülen biyolojik bozulmalar 95
Şekil 5.10. Metin kısmı bozulma durumunun değerlendirilmesi 98
Şekil 5.11. Eserlerde hasar durumu ve restorasyon ihtiyacı 99
Şekil 6.1. Formaların çizimi 110
Şekil 6.2. İki duraklı zincir dikiş tekniği çizimi 115
Şekil 7.1. Aylara göre sıcaklık ve bağıl nem grafiği 130

RESİMLERİN LİSTESİ

Resim 4.1. Kültür Tescil Dairesi Başkanlığı binası 50
Resim 4.2. Yazma eserlerin bulunduğu kompakt dolap 55
Resim 4.3. Depo içerisinde bulunan pencereler 56
Resim 4.4. Dolap üzerinden geçen sistem elemanları ve aydınlatma 57
Resim 4.5. Yangın söndürme sistemi 57
Resim 4.6. Arşiv binası ana kapı güvenlik noktası 58
Resim 5.1. Deri cilt yüzeyinde görülen aşınmalar 62
Resim 5.2. Kâğıt kaplı cilt yüzeyinde görülen aşınmalar 62
Resim 5.3. Deri cilt yüzeyinde görülen soyulmalar 63
Resim 5.4. Ebru cilt yüzeyinde görülen soyulma 63
Resim 5.5. Deri cilt, köşe ve alt kenarda görülen katlanmalar, detay 63
Resim 5.6. Deri cilt yüzeyinde görülen çizikler, detay 64
Resim 5.7. Deri cilt yüzeyinde görülen kesikler, detay 64
Resim 5.8. Deri cilt yüzeyinde görülen kuruma ve çatlamalar 65
Resim 5.9. Deri cilt mıkleb yüzeyinde görülen lokal toprak kalıntısı 65
Resim 5.10. Kumaş kaplı ciltte görülen yırtıklar 66
Resim 5.11. Cilt yüzeyinde sertabın kapağa birleştiği kısımlarda görülen yırtıklar .. 66
Resim 5.12. Murakka ve deri kısmında görülen kayıplar 66
Resim 5.13. Murakka tabakasında görülen ayrılmalar, detay 67
Resim 5.14. Şiraze örgüsünde görülen kopmalar 67
Resim 5.15. Şiraze örgüsünde görülen kayıplar detay 67
Resim 5.16. Kolon dikişlerinde görülen kopmalar, detay 68
Resim 5.17. Formaların dikişten kopması 68
Resim 5.18. Kapağın sırttan ayrılması 69
Resim 5.19. Kapaklarla metin kısmının ayrılması 69
Resim 5.20. Mıkleb ve sertab kısmında görülen ayrılmalar 70

Resim 5.21. Cilt kısmında görülen eski onarımlar 70
Resim 5.22. Cilt kenarlarına uygulanmış onarımlar 70
Resim 5.23. Sırt kısmında görülen bant ve yapışkan kâğıt 71
Resim 5.24. Cilt yüzeyinde görülen bant ve yapışkan kâğıt 71
Resim 5.25. Cilt yüzeyinde ve iç kısmında görülen su lekeleri 71
Resim 5.26. Ebru ciltte görülen renk değişimi 73
Resim 5.27. Deri ciltte görülen renk değişimi 73
Resim 5.28. Deri ciltte görülen tozlanma 73
Resim 5.29. Ebru ciltte görülen pamuklaşma, detay 74
Resim 5.30. Deri cilt yüzeyinde kırılganlık sonucu oluşmuş dökülmeler 75
Resim 5.31 Kâğıt kaplı ciltte görülen kırılganlık 75
Resim 5.32. Sırt kısmında görülen böcek tahribatı 76
Resim 5.33. Deri ciltte görülen böcek tahribatı çeşitliliği, detay 76
Resim 5.34. Kapak yüzeyinde görülen böcek pislikleri 77
Resim 5.35. Murakka kısmında görülen kemirgen tahribatı, detay 77
Resim 5.36. Ebru ciltte görülen mikroorganizma oluşumları 78
Resim 5.37. Deri ciltte görülen mikroorganizma oluşumları 78
Resim 5.38. Sayfalarda görülen kıvrılma 81
Resim 5.39. Yazılı sayfada görülen yırtık 81
Resim 5.40. Yan kâğıtta görülen yırtıklar 81
Resim 5.41. Yan kâğıtta görülen parça kaybı 82
Resim 5.42. Kesilmiş alanlara yapılmış tamamlama 82
Resim 5.43. Yırtılmış alana yapılmış onarım 82
Resim 5.44. Yazı tamamlaması 82
Resim 5.45. Dikiş yerlerinde görülen yırtılma 83
Resim 5.46. Kolon dikiş yerinde görülen yırtılma 83
Resim 5.47. Kolon yerlerinde yırtılma, detay 83

Resim 5.48. Kolon ve dikiş yerlerinde kopma, formaların ayrılması 84
Resim 5.49. Şiraze ve sırt dikişinin kopması sonucu formaların ayrılması 84
Resim 5.50. Sayfada karalanmış yazılar 84
Resim 5.51. Sayfada yer alan gereksiz karalamalar 84
Resim 5.52. Yoğun su lekesi örneği 85
Resim 5.53. Eserin üst kısmında görülen su lekesi 85
Resim 5.54. Sayfanın alt kısmında görülen mürekkep dağılması 85
Resim 5.55. Tüm yazıda görülen mürekkep dağılması 85
Resim 5.56. Mıkleb kenarlarının geldiği yüzeyde oluşan toz birikintisi 87
Resim 5.57. Mikroorganizma oluşumu sonucu kâğıtta görülen pamuklaşma 87
Resim 5.58. Sayfalarda görülen sararma 88
Resim 5.59. pH metre ile ölçüm işlemi 89
Resim 5.60. Mürekkepte görülen korozyon oluşumları 90
Resim 5.61. Mürekkepte görülen bozulma 90
Resim 5.62. Yazıda görülen mürekkep dökülmesi, detay 90
Resim 5.63. Pamuklaşma görülen alanlarda mürekkep dökülmesi, detay 90
Resim 5.64. Yeşil ve kırmızı mürekkepte görülen solma, detay 91
Resim 5.65. Cetvel kırığı oluşumu 92
Resim 5.66. Boya dağılmaları 92
Resim 5.67. Boya çatlaması ve oluşan dökülmeler, detay 93
Resim 5.68. Parmak izi lekesi 94
Resim 5.69. Yağ lekesi 94
Resim 5.70. Mıkleb lekesi 94
Resim 5.71. Görsel inceleme sonucu tespit edilen foxing lekeleri 95
Resim 5.72. Sayfa aralarında görülen böcek tahribatı, detay 96
Resim 5.73. Sayfa kenarlarında görülen böcek tahribatı, detay 96
Resim 5.74. Sayfaların tamamında görülen böcek tahribatı 97

Resim 5.75. Sayfa yüzeyinde görülen böcek pislikleri, detay 97
Resim 5.76. Yoğun mikroorganizma oluşumları 98
Resim 5.77. Sayfa kenarında yoğun mikroorganizma oluşumu 98
Resim 6.1. Eserin filigran özelliği..... 102
Resim 6.2. İzzet Mehmet Paşa vakıf mührü 102
Resim 6.3. Ön kapakta parça kayıpları ve yüzeyde görülen kirlilikler..... 103
Resim 6.4. Arka kapak ile mıkleb yüzeyinde parça kayıpları ve kirlilikler..... 103
Resim 6.5. Sertab kısmında oluşan yırtıklar 103
Resim 6.6. Murakka katlarında oluşan ayrılmalar 103
Resim 6.7. Sırt kısmının içe doğru deforme olması..... 104
Resim 6.8. Sırt tekstilinin işlevini yitirmesi..... 104
Resim 6.9. Dikiş kısımlarında oluşan kopmalar ve sırt kısmının ayrılması 104
Resim 6.10. Baş kısmı şirazesi..... 104
Resim 6.11. Etek kısmı şirazesi 104
Resim 6.12. Ön kapak iç kısımda görülen böcek tahribatı 105
Resim 6.13.Arka kapak kenarlarında görülen böcek tahribatı..... 105
Resim 6.14. Sayfalarda görülen böcek artıkları..... 106
Resim 6.15. Yüzeyde görülen lokal kirlikler 106
Resim 6.16. Yan kâğıtta görülen yırtıklar..... 106
Resim 6.17. Sayfada görülen parça kaybı..... 106
Resim 6.18. Sayfa kenarlarında görülen kıvrılmalar 107
Resim 6.19. Kolon ve forma dikişlerinde görülen kopmalar..... 107
Resim 6.20. Formaların dikişten ayrılması 107
Resim 6.21. Yan kâğıtta görülen mikroorganizma oluşumları 108
Resim 6.22. Sayfanın birleşme kısmında görülen mikroorganizma oluşumları 108
Resim 6.23. Sayfa aralarında oluşan pamuklaşma..... 108
Resim 6.24. Sararma ve sayfalarda ayrılma..... 108

Resim 6.25. Formaların genel durumu 111
Resim 6.26. Silgi ile yapılan yüzey temizliği 111
Resim 6.27. Mekanik temizlik işlemi 111
Resim 6.28. Mikroorganizma görülen kısımlarda etil alkol ile dezenfeksiyon işlemi 112
Resim 6.29. Kıvrılma görülen kısımlarda sağlamlaştırma işlemi 112
Resim 6.30. Pamuklaşma görülen kısımlarda sağlamlaştırma işlemi 112
Resim 6.31. Yırtık kısımların remoistenable ile sağlamlaştırılması 113
Resim 6.32. Eksik kısımların asetat üzerine çizilmesi 114
Resim 6.33. Sulu kalem ile japon kağıdı liflendirme işlemi 114
Resim 6.34. Japon kağıdı ile tamamlama işlemi 114
Resim 6.35. Ağırlık konularak yapılan presleme işlemi 114
Resim 6.36. Tamamlama öncesi 114
Resim 6.37. Tamamlama sonrası 114
Resim 6.38. Onarım sonrası forma haline getirilmiş sayfalar 115
Resim 6.39. Formaların dikilmesi 116
Resim 6.40. Sırt tekstilinin yapıştırılması 116
Resim. 6.41. Kolon dikişi işlemi 116
Resim 6.42. Şirazenin örülmesi 117
Resim 6.43. Şiraze örgüsü 117
Resim 6.44. Deri boyama işlemi 117
Resim 6.45. Deri tıraşlama işlemi 117
Resim 6.46. Fırça ile kuru temizlik işlemi 118
Resim 6.47. Toprak tabakasının temizlenmesi 118
Resim 6.48. Yapışkan bantın mekanik yöntemle yüzeyden alınması 118
Resim 6.49. Ön iç kapak, böcek deliklerinin doldurulması, detay 119
Resim 6.50. Arka kapak, şemsede bulunan böcek deliklerinin doldurulması 119

Resim 6.51. Murakka tabakasının yapıştırılması 119
Resim 6.52. Eksik kısımların deri ile tamamlanması 120
Resim 6.53. Tamamlanan kısımların ağırlık altında bekletilmesi 120
Resim 6.54. Ön kapak içine asitsiz kâğıt yapıştırma işlemi 120
Resim 6.55. Sırt kısmının deri ile tamamlanması 121
Resim 6.56. Tamamlama sonrası sırt kısmı 121
Resim 6.57. Onarım öncesi 122
Resim 6.58. Onarım sonrası 122
Resim 6.59. Onarım öncesi metin kısmı 122
Resim 6.60. Onarım sonrası metin kısmı 122
Resim 6.61. Onarım öncesi arka kapak iç kısmı 122
Resim 6.62. Onarım sonrası arka kapak iç kısmı 122
Resim 6.63. Onarım öncesi etek kısmı şirazesi 123
Resim 6.64. Onarım sonrası etek kısmı şirazesi 123
Resim 6.65. Onarım öncesi 123
Resim 6.66. Onarım sonrası 123
Resim 6.67. Eserin asitsiz kağıda sarılması 124
Resim 6.68. Esere ait parçalar 124
Resim 6.69. Eserin kutu içerisine yerleştirilerek arşiv numarasının yazılması 124
Resim 7.1. Datalogger ve raf içerisindeki yeri 128
Resim 7.2. Anobium punctatum (mobilya böceği) için feromon tuzak örneği 133
Resim 7.3. Kompakt dolabın altına yerleştirilen 1 no'lu feromon tuzak 134
Resim 7.4. 2 no'lu feromon tuzak 134
Resim 7.5. 3 no'lu feromon tuzak 134
Resim 7.6. Kapaklı kutu örneği 141
Resim 7.7. Kapaklı kutu örneği 141
Resim 7.8. Koruma örneği 141

SİMGELER ve KISALTMALAR

Bu çalışmada kullanılmış simgeler ve kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Simgeler	**Açıklamalar**
cm	Santimetre
m²	Metrekare
m³	Metreküp
µm	Mikrometre
µW/lm	Mikrowatt Lümen
oC	Derece Santigrat
°F	Fahrenheit
g	Gram
nm	Nanometre
Ph	Power of Hydrogen

Kısaltmalar	**Açıklamalar**
AIC	American Institute for Conservation
bkz.	Bakınız
BN	Bağıl Nem
BOA	Başbakanlık Osmanlı Arşivi
CCI	Canadian Conservation Institute
Çev.	Çeviren
EV.HMH	Evkâf-ı Haremeyn Muhasebesi
ICA	International Cooperati ve Alliance
HEPA	High-Efficiency Particulate Air
HVAC	Heating, ventilation, and air conditioning
ICCROM	International Centre for the Study of the Preservation and Restoration of Cultural Property
ICOM	International Council of Museums

IR	Kızılötesi
MEB	Milli Eğitim Bakanlığı
NEDCC	Northeast Document Conservation Center
TDK	Türk Dil Kurumu
UNESCO	Educational Scientific and Cultural
UV	Ultraviole
VGM	Vakıflar Genel Müdürlüğü
VGMA	Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi

1. GİRİŞ

Geçmişten günümüze ışık tutan yazma eserler, bilgi kaynağı olmasının yanında üretim tekniği ve kitap sanatları ile de kültürel mirasımızın önemli bir parçasıdır. Yazma eserlerin tarihi, sosyal ve kültürel anlamda nesilden nesile korunarak aktarılmasında Osmanlı vakıf kütüphanelerinin önemli bir rolü vardır. Vakıf kütüphanelerinin kurulması ile kitap koleksiyonları bir çatı altında toplanarak kurumsal kimlik kazanmıştır. Kitap ve kütüphane vakıflarının kurulmasına öncülük eden en temel unsur vakıf kültürünün sosyal yardımlaşma öğesidir.

Vakıf kurumları, Türklerin İslamiyet'i kabul etmesiyle birlikte sosyal, kültürel, iktisadi bayındırlık, eğitim ve siyasi anlamda hizmetlerde bulunmuştur. İslami vakıf geleneği Osmanlı İmparatorluğu'nda aynen devam etmiş ve bu gelenekle birlikte vakıf şeklinde medrese, kütüphane gibi eğitim kurumları, hastane, han, hamam, kervansaray gibi sağlık ve sosyal yardım kurumları, su tesisatı, çeşmeler, sebiller, köprüler, yol gibi bayındırlık hizmetleri yapılmıştır (Kazıcı, 2003, s. 84; Onar, 1952, s. 511-512; Köprülü, 1951, s. 495).

Öğrencilerin ve halkın kitaplara olan ihtiyacını karşılamak amacıyla kitap ve kütüphane vakıfları kurulmuştur. Eğitim ve öğretim alanına büyük ölçüde yarar sağlayan Osmanlı kütüphaneleri, XV. yüzyıldan itibaren vakıf kurumları arasında yer almaya başlamıştır (Erünsal, 1988, s. XIII; Anameriç, 2005, s. 53). Kütüphaneler; dönemin padişahları, valide sultanları, devlet adamları, ilim adamları, din adamları ve kitaba önem veren hayırseverler tarafından kurulmuştur (Çavdar, 2006, s. 54). İlk dönem kütüphaneleri, XVII. yüzyıl ortalarına kadar daha çok küçük bir koleksiyona sahip olan; medrese, mescit, cami, tekke gibi kurumların altında kurulmuştur. Bu tarihten sonra bağımsız olarak kurulan ilk kütüphane ise Köprülü Kütüphanesidir. Bu kütüphane, Osmanlı kütüphane kültürünün yanı sıra, binası ve verilen hizmet açısından da farklılıklar getirmiştir. Bu dönemde kurulan külliyelerde kütüphanelerin önemsendiği görülmüştür (Anameriç, 2005, s. 63).

Vakıf kütüphaneleri, XIX. yüzyıla kadar bilgi ihtiyacını karşılayabilen merkezler haline gelerek, en fazla Osmanlı başkentleri İstanbul, Edirne ve Bursa'da faaliyet göstermiştir. Kütüphaneler vakfiye[1] senetleri ile kayıt altına alınarak kurulmuştur (Çavdar, 2006, s. 54).

Osmanlı padişahları arasında ilk saray kütüphanesini kuran I. Murat'tır. İstanbul'un fethedilmesi ile birlikte Osmanlı Devleti yükseliş dönemine girmiş ve Fatih Sultan Mehmet, İstanbul'u İslam dünyasının büyük kültür başkenti yapma gayesi taşımıştır (Anameriç, 2006, s. 58-60). Döneminde şahsına ait saray kütüphanesi kurdurduğu ve bu kütüphane dışında İstanbul'da ve diğer şehirlerde medrese, cami ve külliyelerde de kütüphaneler yaptırdığı bilinmektedir. Bunların içinde en önemlisi Fatih Camii Külliyesi'dir (Cunbur, 1957, s. 2-7).

XVIII. yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu için hususi kütüphanelerin kurulduğu ve geliştiği bir dönemdir (Deniz, 2014, s. 309). Osmanlı başkentleri dışında, Anadolu'da da kütüphaneler kurulmaya başlanmıştır. III. Selim dönemi ve II. Mahmut döneminde Osmanlı İmparatorluğu'nun diğer şehirlerinde de kütüphaneler kurulmuştur. Konya Yusuf Ağa, Rodos Ahmed Ağa, Kayseri Raşid Efendi, Kütahya Vahid Paşa, Burdur Derviş Mehmed Paşa, Sivas Zeynelzade-i Yusuf Ziya Paşa, Antalya Teke-lioğlu, Manisa Çaşnigir, İzmir Necip Paşa ve Kavalalı Mehmed Ali Paşa kütüphaneleri bu dönemlerde kurulan kütüphanelerdir (Erünsal, 1988, s. 115).

Anadolu'da kurulan kütüphaneler arasında III. Selim dönemi Sadrazamı İzzet Mehmet Paşa'nın kurduğu Vakıf Kütüphanesi de bulunmaktadır. 1743 yılında Safranbolu'da doğan İzzet Mehmet Osmanlı Devleti'nde çeşitli görevlerde bulunmuştur. 1789 yılında Mısır Valiliği görevine atanan İzzet Mehmet Paşa, buradaki başarı ve tecrübelerinden dolayı, 1794 yılında III. Selim döneminde sadrazam olarak göreve getirilmiştir. Sadrazamlığı sırasında Fransa'nın Mısır'ı işgali etmesi ile bu bölgeyi iyi bildiği halde gerekli önlemleri almadığı için, görevinden alınarak bütün mallarına el konulmuştur. Önce Sakız Adası'nda, daha sonra da isteği

[1] Vakfedilen bir mülkün ne suretle ve hangi şartlarla idare olunacağını ve hangi hayır işine tahsis edileceğini tespit etmek üzere vakıf tarafından mühürlenmiş olup mahkemece tasdik edilen sened ve vesika (Arseven, 1993, s. 2184).

üzerine Manisa'da yaşamaya başlamış ve 1812 tarihinde burada vefat etmiştir (Karacakaya ve diğerleri, 2013, s. 16-21).

Osmanlı İmparatorluğu'nda önemli görevlerde yer alan İzzet Mehmet Paşa, bir devlet adamı olarak insanlara yarar sağlayacak vakıflar kurarak sosyal yardımlarda bulunmuştur. Eğitim ve öğretime önem veren İzzet Mehmet Paşa, Safranbolu'da kendi adına 1796/1797 yılında yaptırdığı cami içerisine bir kitap vakfı kurmuştur. Kitap vakfının kuruluşuna ait BOA.EV.HMH/7392 numaralı vakfiye T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı tarafından muhafaza edilmektedir. Vakıf kuruluşu "İstanbul'da sadrazam sarayında kurulan mahkemede, geçici mütevelli Matbah-ı Âmire Emini Ahmed Aziz Efendi'ye teslim edilmesiyle 20 Aralık 1797 tarihinde gerçekleşmiştir" (Deniz, 2016, s. 315-324; Deniz, 2014, s. 310). Ayrıca Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde (VGMA) 2531 numaralı Safranbolu İzzet Mehmet Paşa'nın Kütüphanesine ait kitap çeşitleri ve sayılarını gösteren bir fihristte bulunmaktadır. İlk kurulduğu zaman 338 adet kitaptan oluşan kütüphane sonraki dönemlerde yapılan bağışlar ile birlikte artmıştır. Vakıf kitaplar arasında: Mushaf-ı şerif, tefsir, hadis, fıkıh, akâid, kıraat, tasavvuf, lügat, tıp, vaz' iyye, tarih, hikmet, mantık, gibi konulu kitaplar bulunmaktadır.

İzzet Mehmet Paşa Vakıf Kütüphanesi kitapları daha sonraki dönemler içerisinde Safranbolu Köprülü Cami avlusunda bulunan muvakkithanede[2] ve Kazdağlıoğlu Camisinde muhafaza edilmiştir (Deniz, 2014, s. 99-100). Burada bazı olumsuz çevre koşulları ve sel felaketine maruz kalan eserler, 1998 yılında VGM Kültür Tescil Daire Başkanlığı Arşivi'ne taşınarak koruma altına alınmıştır.

İzzet Mehmet Paşa Vakfına ait mühür bulunan 716 kitap tasnif edilerek, 396 adedi yazma, 320 adedi ise basma niteliğinde kayıtlara geçirilmiştir. Osmanlı devlet adamlarına ait kütüphane vakfının bulunması ve kitap koleksiyonlarının, dönemi yansıtan bilgi kaynakları arasında olması önem teşkil etmektedir. Bu bağlamda bize aktarılan ve kültürel mirasın birer parçası olan yazma eserlerin, bilimsel yöntemlerle korunarak gelecek kuşaklara aktarılması büyük önem taşımaktadır.

[2] "Görevleri, zamanı, ülke düzeyinde ezan ve namaz saatlerini belirlemek olan muvakkitlerin çalıştıkları yapı" (Ödekan, 1997, s. 1313).

Koruma biliminin arşiv, müze ve kütüphane gibi yazma eser koleksiyonuna sahip kurumlarda koruma konusunda uzman personel kadrosu ile yapılması öncelikli amaçlardan olmalıdır. Arşivcilik tarihinde, kâğıt ve deri eserler için koruma kavramı çok eski dönemlere kadar dayanmaktadır. Bu konuda geçerli ilk adım 1898 yılında Milletler Kütüphane Konferansı'nda restorasyon tekniklerinin tekrar gözden geçirilerek bilimsel yöntemlerin ortaya konulması talebinde bulunan Vatikan Kütüphanesi kardinali Franz Ehrle tarafından atılmıştır (Kathpalia, 1990, s. XXXVI). Türkiye' de ise koruma ilk olarak Osmanlı vakıf kütüphanelerinin kurulması ile vakfiye senetleri ile güvence altına alınmıştır. Kitapların sayımı, bakımı ve tamiri ile ilgili ibareler vakfiye senetlerine eklenmiştir. Cumhuriyet döneminde ise tekke ve zaviyelerin elinde bulunan kitap koleksiyonları kütüphanelere devredilmiştir. İlk bilimsel bakım ve onarım ünitesi 1955-1960 tarihleri arasında Süleymaniye Külliyesi içerisinde kurulmuştur (İlden, 2010, s. 120-121). Kültürel mirasın korunması XX. yüzyılın ikinci yarısından bugüne önem kazanmış ve uluslararası; United Nations Educational Scientific and Cultural Organization (UNESCO), International Council of Museums (ICOM), International Centre for the Study of the Preservation and Restoration of Cultural Property (ICCROM), International Cooperati ve Alliance (ICA) gibi kuruluşlar koruma konusunda öncülük etmiştir (Mert, 2008, s. 4). VGMA'da ise koruma ve onarıma yönelik restorasyon biriminin oluşturulduğu, ancak restoratör/konservatör kadro atamalarının yapılamadığı ve bu konuda çalışmaların devam ettiği görülmüştür.

Organik malzeme grubunda yer alan yazma eserler, uygun olmayan ortam koşullarında daha fazla bozulmaya uğramaktadır. Uygun ortam koşullarının önleyici/pasif konservasyon ile sağlanması gerekmektedir. Bozulmaların durdurulması için durum tespit çalışmaları yapılarak koruma ve onarıma ihtiyacı olan eserlere öncelik verilmelidir. Bu bağlamda VGMA'da yer alan İzzet Mehmet Paşa vakıf koleksiyonuna ait yazma eser koleksiyonunu temsil eden bir örneklem ortaya konmuştur. Örneklem büyüklüğü evreni temsil edecek nitelikte %95 güven aralığı ve %5 hata payı ile istatiksel olarak hesaplanmıştır. İzzet Mehmet Paşa Vakfına ait 396 yazma eserden örneklem olarak seçilen 195 eserin, nedenleri ile birlikte bozulma durumu incelenip koruma önerileri ortaya konularak örnek bir eserde koruma ve

onarım yöntemlerine yer verilmiştir. Vakıf koleksiyonunda yer alan yazma eserlerin bozulma durumlarını tespit etme sürecinde, betimsel tarama (survey) modeli kullanılmış olup, veriler doküman inceleme tekniğiyle analiz edilmiştir. Burada öncelikle yazma eser koleksiyonun tamamı genel olarak taranarak bozulma türleri tespit edilmiştir. Eserlerin, seçilmesinde öncelik bozulma çeşitliliği ve yoğunluğuna verilmiş ve bir dönem aralığı seçilmemiştir. Yazma eser koleksiyonu XIII. ve XIX. yüzyıllar arasındaki ilmi ve islam dini kitaplardan oluşmaktadır.

Seçilen yazma eserlerin bozulma durumlarının tespiti, bozulmalara yol açan nedenlerin saptanması ile koruma önerilerine yer vermek, araştırmanın genel amacını teşkil etmektedir. Çalışmaya ilk olarak belgeleme işlemi ile başlanarak, her bir eserin bozulma durumlarını gösteren fotoğrafları çekilmiştir. Söz konusu çalışmada, yazma eserlerde görülen bozulmaları tespit edebilmek için Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Kitap Şifahanesi ve Arşiv Dairesi Başkanlığı Yazma Eser Durum Belgeleme Formu bozulmalar kısmından yararlanılmıştır. Durum tespit çalışmaları cilt ve metin kısmı olmak üzere iki şekilde incelenmiştir. Yazma eserlerde tespit edilen bozulmalar formda yer alan sorgu kutucuklarına işaretlenerek kayıt altına alınmıştır. Görülen bozulmalar fiziksel, kimyasal ve biyolojik olarak gruplandırılarak grafiksel tablolara dönüştürülmüştür. Eserlerde fiziksel, kimyasal ve biyolojik bozulmaların etkileri göz önünde bulundurularak hasar durumları belirlenmiştir. Hasar durumları “çok kötü” “orta”, “iyi”, “çok iyi” olarak belirlenip koruma ve onarım önceliğine göre değerlendirilmiştir.

Bozulma türleri eserlerin tamamında bir veya birden fazla görülmüştür. Organik malzeme grubunda yer alan yazma eserlerde kullanılan kâğıt ve ciltteki bozulmalar çeşitlilik göstermiştir. Yanlış depolama yöntemleri, hatalı kullanım ve uygun olmayan çevre koşulları bozulma sürecini hızlandırmıştır. Mevcut çevre koşullarının yazma eserlere uygun değerlerde olup olmadığının araştırılması için, depolama alanında sıcaklık ve bağıl nem oranları datalogger ile ölçülerek grafik ve tablo şeklinde sunulmuştur. Depo içerisinde böcek varlığı olup olmadığının kontrolü için feromon tuzaklar ile izleme çalışmaları yapılmıştır.

VGMA’da yazma eser koleksiyonundan seçilen örneklemde durum tespit çalışmaları ile bozulma etkenleri, nedenleri ile birlikte ortaya konmuş ve örnek bir eserde onarım yöntemlerine yer verilmiştir.

2. YAZMA ESERLER VE TARİHİ GELİŞİMİ

Günümüzde "yazma eser" veya "el yazması" aynı anlamda kullanılmaktadır. Bazı kaynaklarda yer alan yazma eser tanımlamaları şu şekildedir:

TDK Güncel Türkçe Sözlükte: "Basım tekniğinin gelişmediği dönemlerde elle yazılmış kitap" olarak tanımlanmaktadır.

Karakaş ve diğerlerine göre (2009, s. 46) ise yazma eser, "Elle yazılmış ve çoğaltılmış eserlerdir. Bu eserler, içerik ve sanatsal özelliklerinden birini ya da daha fazlasını içerdiği ve çok zor bir çalışmanın ürünü oldukları için bilim, kültür ve sanat dünyasında büyük önem taşımaktadır."

Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphanelerde Yazma ve Eski Basma Eserlere İlişkin Çalışma Yönergesinde: (4. Madde) "Elle yazılmış, sanatsal, tarihsel ve içerik değeri olan kitap, gazete, dergi, mektup, ferman, berat, levha, hilye, hat ve benzeri eserler," olarak tanımlamıştır (İnternet-1).

Yapılan benzer tanımlar sonucunda yazma eserler, matbaadan önceki dönemlerde yazılmış, dönemin özelliklerini taşıyan, insan eliyle üretilmiş, çoğaltılması çokta kolay olmayan bilim ve sanat değeri taşıyan ve günümüze kadar varlığını sürdürebilmiş nadide eserlerdir.

Türkiye'de yazma eserlerin korunması, başta Kültür ve Turizm Bakanlığı ve diğer kurum ve kuruluşlar tarafından gerçekleştirilmektedir. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğüne bağlı 28 kütüphanede toplam 170.028 cilt yazma eser, Milli Kütüphane Başkanlığında 25.000 ve Bakanlığa bağlı müzelerde de 30.000 kadar, diğer kurum ve şahıslarda ise 300.000 cildin üzerinde yazma eser bulunduğu tahmin edilmektedir. Ciltlerin birden fazla eseri ihtiva ettiği düşünüldüğünde bu sayının 600.000 civarında olduğu düşünülmektedir (İnternet-2).

Yazma eserlerin daha iyi şartlarda korunması, tanıtılması ve envanterlerinin çıkarılması amacıyla Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı 6093 sayılı kanuna

göre 30.12.2010 yılında kurulmuştur. Başkanlığa bağlı olarak 3 Bölge Müdürlüğü (İstanbul, Ankara, Konya) altında 18 yazma eser kütüphanesi bulunmaktadır. Bunlardan 7'si İstanbul'a, 6'sı Ankara'ya ve 5'i Konya Bölge Müdürlüğüne bağlı olarak hizmet vermektedir.

Yazma eserler, Başbakanlık Osmanlı Devlet Arşivleri, Vakıflar Genel Müdürlüğü ve bağlı kuruluşları, İzmir Milli Kütüphane, Konya Mevlana Müzesi gibi kuruluşlarla birlikte Antalya Müzesi, Erzurum Atatürk Üniversitesi Kütüphanesi, Müftülükler gibi diğer kamu kurum ve kuruluş arşivleri ile özel koleksiyonlar ile koruma altına alınmıştır (İnternet-3).

Türkiye kütüphanelerinde yapılan dil analizleri doğrultusunda yazma eserlerin yazım dilinde en fazla; %80 Arapça, %5 Farsça, %15 Türkçe kullanılmıştır. Yazma eserler, vakıf kütüphanelerin kurulması ile bir araya getirilmiştir ve konu içerikleri bakımından genellikle din, dil, edebiyat, tarih, coğrafya ve tıp, matematik, astronomi gibi ilimleri kapsamaktadır (Duman, 1997, s. 11-12).

Yazma eserlerin gelişmesinin temeli ise yazının icadı ile başlamıştır. Üzerine yazı yazılan malzemeler zamanla kitabın kökenini oluşturmuştur. En eski yazı yazma aracı olarak taş kullanılmıştır. Kitabın esas başlangıcı odunun kullanılmasıyla ortaya çıkmıştır. Kitap, Yunanca "biblos," Latince "liber" olarak kullanılmaktadır. Bu sözcüklerin ilk anlamı ağaç kabuğudur. Sümerliler ve Asurluların kullandığı diğer kaynaklar ise kil tabletlerdir (Labarre, 1994, s. 7-9).

Kil tabletler, M.Ö III. binde Mezopotamya'da kullanılmaya başlanmıştır. Kil tabletleri kullananlar ise; Sümerler, Babilliler, Elamlar ve Hititler'dir. Kil üzerine resim yazı biçimi ilk olarak Sümerler tarafından kullanılmıştır. Daha sonra resim yazı, çivi yazısına dönüşmüştür. Kil tabletler adından da anlaşılacağı gibi ana maddesi kil olan topraktan elde edilmiştir. Kil, kamış kalem ile çivi yazısı yazıldıktan sonra, güneşte kurutularak kalıcı hale getirilmiştir. Daha çok siyasi, ekonomi ve edebi konulu yazıların yazılmasında kullanılmıştır. Kil tabletlerin kullanımı M.Ö. VII. yüzyıla kadar devam etmiştir (Yıldız, 2000, s. 6-8; Tez, 2008, s. 11; Kramer, 1999, s. 13).

Çin'de yazı yazmak için ise ipek kumaşlar, kemik, hayvan kabukları ve bronz kullanılmıştır. Yazma kitabın oluşmasında asıl başlıca ana kaynaklar, Mısır papirüs ruloları ve hayvan derisinden elde edilen parşömendir. Parşömenden sonra kullanımı kolay ve ucuz olan kâğıt kullanılmaya başlanmıştır (Labarre, 1994, s. 7-9).

2.1. Papirüs

Tüm Akdeniz bölgelerinde kullanılan, antik çağın en önemli yazı malzemesi, papirüstür. Papirüs, M.Ö. III. binden itibaren Mısır' da kil tablet kullanımı ile birlikte kullanılmaya başlanmıştır. Papirüs kağıdı Firavunlar döneminde, M.Ö. V. yüzyıldan itibaren Yunanistan'da ve Roma'da kullanılmıştır (Yıldız, 2000, s.146-148; Yıldız, 2003, s. 21).

Papirüs kitap biçimi bu dönemlerde rulolar halinde kullanılmıştır. Her bir rulo bir cilt kitap anlamındadır. Rulo kitapların boyutları papirüsün yüksekliği ile doğru orantılıdır. Papirüs yaprakları istenilen sayıda birbirine eklenebilmektedir. Ancak kalın bir ruloyu kullanmak çok zordur. Büyük çaplı eserler rulolara bölünmüştür. Papirüs rulo içerisinden bir bilgiye ya da satıra ulaşmak için tüm rulonun açılması gerekir. Bu da rulo kullanımının çok pratik olmadığını göstermektedir (Blanck 2017, s. 97; Yıldız, 2000, s. 233-238). M.Ö. II. yüzyılda papirüs kodeks[3] kullanılmaya başlanmıştır. Kitap biçimindeki kodekslerin muhafazasında, papirüs alt ve üst kenarları parşömen şeritlerle kaplanıp üst üste konularak delinir ve bu deliklerden ip geçirilerek deriden bir kutuya konulup üzerine tahta bir levha konularak ciltlenmiştir (Yıldız, 2003, s. 29-34).

Bitkisel kökenli papirüs, kırılgan olması sebebiyle nem, su ve ateş gibi dış etkenlerden çabuk zarar gören bir malzemedir. Bu nedenle papirüs rulolar Mısır'ın sıcak ve kuru çöl ikliminde ve Filistin'de çok iyi korunmuştur. Papirüs kâğıt

[3] Türk Dil Kurumu (TDK) Kitaplıkbilim Terimleri Sözlüğü (1974)'e göre "Üzerine yazı yazılmış olan parşömen, kâğıt gibi nesnelerin üst üste konması ve kenarlarından tutturulmasıyla oluşmuş eski bir kitap türü" dür.

kullanımı M.S. VIII. yüzyıla kadar sürmüş, Arap fetihleri ile birlikte yaygınlaşmış, IX. yüzyılda son bulmuştur (Tez, 2008, s. 21; Yıldız, 2000, s. 147-167). Rulo olarak açılıp okunması zor olan papirüsün sıcak ve kuru iklimler dışında çok fazla korunamaması, daha dayanıklı bir malzeme olan parşömen kullanımına yöneltmiştir (Tez, 2008, s. 23; Yıldız, 2000, s. 256).

2.2. Parşömen

Parşömen, hayvan derilerinin teknik yöntemler kullanılarak tabaklanmasıyla ortaya çıkarılan organik kökenli bir yazı malzemesidir. M.S. I. ile III. yüzyıllar arasında yaygın olarak Küçük Asya, Anadolu, Roma ve Mısır'da kullanılmıştır. Daha önce yazı altlığı olarak Anadolu'da kullanılmaya başlayan deri, Batı Anadolu'da yer alan Bergama kentinde geliştirildiği için ismini de buradan almıştır (Yıldız, 2003, s. 24; Yıldız, 2000, s. 173).

Kodeks biçiminde kullanılan papirüsün yerini, kullanım kolaylığı ve sağlamlığı nedeniyle IV. yüzyılda parşömen kodeksler almaya başlamıştır. Papirüs kağıdının zayıf ve dayanıksız olması ve kodeks formuna çok uygun olmaması, parşömen kodeksin kullanımı daha da arttırmıştır (Yıldız 2000, s. 231). Günümüz kitabına en yakın form olan parşömen kodekslere ciltlenmiştir. Ciltlemede deri kılıflar ve ahşap kutular kullanılmıştır. Bazı kitapların ciltlerinde bakır, gümüş ile fildişi gibi malzemeler de kullanılmıştır. Parşömen, Orta Çağ Avrupasında ve Akdeniz ülkelerinde yaklaşık 1800 yıl boyunca yaygın olarak kullanılmıştır (Yıldız, 2000, s. 232; Tez, 2008, s. 30). Parşömene yazılı ve günümüze ulaşan ilk kaynaklar Kur'an-ı Kerim'e ait parçalardır (Gacek, 2009, s. 64). Papirüse göre okunması daha kolay ve sağlam olan parşömen kodeksinin maliyetinin yüksek olması bir dezavantaj oluşturmuş, daha sonraki dönemlerde ise parşömenin yerini, üretimi ucuz olan kâğıt almaya başlamıştır.

2.3. Kâğıt

Ana maddesi selüloz olan kâğıt, ilk olarak Çin'de bulunmuştur. Çin'de yazı yazma malzemesinde ilk olarak taş, kil, metal gibi organik kökenli malzemelerin yanında kemik, bambu levhalar, ipek ve deride malzemeler de kullanılmıştır. Bambu levhaların ağır, ipeğin pahalı bir malzeme olması nedeniyle kullanımı azalmıştır. İpeğin parçalar halinde su ile ıslatılıp hamur elde edilmesinden sonra ince yapraklar halinde kurutulmasıyla beraber kâğıt ortaya çıkmıştır. Pahalı olan ipeğin yerine M.S. 105 yılında Tsa'i Louen tarafından bitki kabukları, keten paçavralar, pamuk kalıntıları, kâğıt yapımında kullanılmıştır (Tez, 2008, s. 36-37; Dahl, 1999, s. 26).

Kâğıt yapımında kullanılan bu yöntem M.S. 604 yılında Kore'ye, 610 yılında Japonya'ya, Talas Savaşı ile beraber 751 yılında Semerkant'a kadar ulaşmıştır. Semerkant kâğıtları diğer Müslüman ülkeler tarafından yaygın olarak kullanılmaya başlanmıştır. İlk kâğıt fabrikaları 794 yılında Bağdat'ta kurulmuştur. Kahire'de 900, sonrasında Şam ve Trablus'ta, Fas'ta 1000 yılında kâğıt üretmeye başlamıştır (Tez, 2008, s. 39-43). Tarihi en eski kağıda yazılı olan Ebû Ubeyd el-Kâsım bin Sellâm'a ait ve Leiden'de koruma altına alınan *Garîbü'l-hadîs* adlı eser kodeks şeklidir. Diğerleri ise *el- Muvatta* (Malik bin Enes), *el-Mesail* (Ahmed bin Hanbel), *Garîbü'l-hadîs* (İbn Kuteybe) adlı eserler olup IX. yüzyıla tarihlenmektedir (Gacek, 2009, s. 64).

Orta Çağ'da İslam kültürünün gelişmesinde kâğıt üretiminin rolü çok büyüktür. Müslümanların İspanya'yı fethetmesiyle birlikte kâğıt İspanya'da kullanılmaya başlanmıştır. Endülüs'te ilk kâğıt fabrikası Müslümanlar tarafından kurulmuştur. İtalya'da 1276 yılında Fabriano'da kâğıt üretimi yapılana dek, Avrupa kâğıt ihtiyacını yakın doğudan ve İspanya'dan sağlamıştır (Ersoy, 1971, s. 164). Osmanlı'da kâğıt kullanımı ise ithal kâğıtlarla başlamıştır. Doğu'dan ve Batı'dan ithal edilen kâğıtlar bir arada kullanılmıştır.

2.3.1. Doğu kağıtları

Osmanlı Devleti XVI. yüzyılda Şam, Semerkant, Çin, İran ve Hindistan'dan kâğıt ithalatı yapmıştır. İthal edilen kâğıtlar düşük ve yüksek kaliteli kâğıtlardan oluşmaktadır. Düşük kaliteli kâğıtlar ağaç liflerinden elde edilen "haşebl" ve "dımaşki" odun kağıdıdır. Bunun yanında "devletbadi, hatayi, adilşahi, hariri, semerkandi, sultani semerkandi, hindl, nizamşahi, kasımbegi, hariri hindl, guni tebrizi muhayyer" kâğıtları da kullanılmıştır. Yüksek kaliteli kâğıtlar ipekten üretilen sultani ve abadi kâğıtlarıdır. Buhara kağıdı olarak bilinen Semerkant kağıdı ise koyu renkli sağlam bir kâğıttır (Ersoy, 1971, s. 164-165).

Doğu kâğıtları filigransız üretildikleri için hangi ülkeye ait oldukları çokta kolay anlaşılamamaktadır. Kağıdın yüzeyinde heterojen ve lif yapısının uzun olması, süzgeç izine rastlanmaması ya da belli belirsiz olması doğu kağıdı olmasının bir göstergesidir. Ayrıca doğu kâğıtları sağlam ve dayanıklı kâğıtlar olup, terbiye edildikten sonra hatların ve nadide eserlerin yazılmasında kullanılmıştır (Tekin, 1993, s. 67; Somer, 2013, s. 249; Ünver, 1962, s. 741).

2.3.2. Batı kağıtları

Batı'dan ithal edilen kâğıtlar filigranlı kâğıtlardır ve XIV. yüzyılda ve XV. yüzyılda Osmanlı devlet yönetimi tarafından kullanılmaya başlanılmıştır. Osmanlı belgelerinde bulunan filigranlar, kâğıtların İtalya'dan ithal edildiğini göstermiştir. Bu dönemlerde Osmanlı Devleti'nde kâğıt üretiminin olmadığı sadece ithal kâğıtlar üzerinde mühreleme işlemi yapılmıştır (Ersoy, 1971, s. 164-165). İtalya'dan gelen kâğıtların üzerinde "A. Ligorno" soğuk damgası bulunmaktadır. Osmanlı'da bu kâğıtlar "Alikurna" kağıdı olarak adlandırılmıştır. Bu kâğıtlar aharlandıktan sonra yazı yazmaya hazır hale getirilmiştir (Tez, 2008, s. 51).

Batı kâğıtlarında süzgeç izleri net olarak görülebilmektedir. Süzgeç izlerinin yok olmaması batılı üreticilere filigran yapma fikrini vermiştir. Süzgeç üzerine yine madeni telden yapılmış markalar konulmuş ve kâğıttan silinemeyen filigranlar oluşturulmuştur (Tekin, 1993, s. 68). Osmanlı'da XVI. yüzyılda Avrupa'dan kâğıt

alımı hızla artmıştır. Osmanlı devlet yönetiminde üç yarımay filigranlı kâğıtlar kullanılmaya başlanmıştır. XVIII. ve XIX. yüzyıllarda farklı filigranlarda belgeler de görülmüştür (Ünver, 1962, s. 741).

İslami kültürde yazma eser dönemi VII. yüzyıl ile XX. yüzyıl başlarına kadar varlığını sürdürmüştür. Batı'da matbaanın XV. yüzyıl ortalarında icat edilmesinden sonra yazma eser dönemi kapanmaya başlamış olsa da İslam kültürü varolan devletlerde matbaanın icat edilmesine kadar devam etmiştir. Matbaanın geç icat edilmesi, İslam ülkelerinde yazma eser üretiminin uzun sürmesi zengin bir koleksiyona sahip olmasına sebep olmuştur (Gacek, 2009, s. 152).

2.4. Yazma Eseri Oluşturan Unsurlar

Yazma eserleri değerli kılan hususlar dışında, bünyesinde barındırdığı kitap sanatları ile yazma eserin oluşmasındaki kağıdın cinsi, yazısı, tezhib, minyatür ve cilt süslemeleri gibi teknik ve sanatsal analizi yapılmalıdır (Bayraktar, 1970, s. 322). Yazma eserler değerlendirme ölçütleri, cilt özellikleri, metin kısmı ve süsleme sanatları olarak dört şekilde incelenmiştir.

2.4.1. Yazma eserleri değerlendirme ölçütleri

Yazma eseri yazan kişiye müellif (yazar), yazardan başka eseri kâğıt üzerine yazan kimseye müstensih (hattat) denilmektedir. Müellifin eseri kendi el yazısı ile yazması müellif hattı olarak adlandırılmaktadır. Eseri telif eden kişi müellif, istinsah (kopya edilerek) çoğaltan kişi müstensihtir (Bayraktar, 1970, s. 322).

Yazma eserler besmele ile başlar, "Allah'a hamd, Peygambere salavad" ile devam eder, daha sonra kitabın neden yazıldığı, kitabın ve müellifinin adı yazılır. Metin yazılır ve son bölümüne "hatime" denir. Kitabın son kısmında ketebe kaydı yer alır ve eserin müstensihi, istinsah yeri ile tarihi yazılır (Bayraktar, 1983, s. 118).

Yazma eserlerde iki tür tarih vardır: Eserin müellifi tarafından telif edildiği (yazıldığı) "telif tarihi" diğeri müstensihi tarafından istinsah edildiği (kopya edildiği)

“istinsah tarihidir”. Yazma eserlerin değerlendirilmesinde dikkat edilecek hususlar şu şekildedir: (Bayraktar, 1970, s. 322- 326).

- Tek nüsha özellikte olması,
- Fazla nüsha olmaması, nadir olması,
- Müellifin kendi el yazısıyla yazması, müellif hattı olması,
- En eski tarihli nüsha olması,
- Müellifin söyleyerek başkasına yazdırdığı nüsha olması,
- Başkası tarafından müellife okunarak, kontrol ettirilmiş nüsha olması,
- Müellifin yazdığı nüsha ile karşılaştırılmış nüsha olması,
- Müellifin yazdığı nüshadan istinsah (kopya) edilmiş nüsha olması,
- Müellifin yaşadığı tarihte istinsah (kopya) edilmiş nüsha olması,
- Müellifin yaşadığı tarihe en yakın zamanda istinsah (kopya) edilmiş nüsha olması,
- Nüshalar içerisinde tam ve eksiksiz olan nüsha olması.

2.4.2. Cilt

Arapçada deri ve kap manasına gelen cilt, “bir mecmua veya bir kitabın yapraklarını dağılmaktan korumak ve sırasıyla bir arada toplu olarak bulundurmak için, ince tahtadan, deriden veya üzerine deri, kâğıt ve bez gibi şeyler kaplı mukavvadan yapılan kaplar” olarak kullanılmıştır (Arseven, 1983, s. 341).

Cilt kullanımının başlangıcı ilk olarak tomar (rulo) şeklinde, Roma döneminde kodeks (mushaf) şeklini almıştır. Günümüzde ele geçen ilk kapak örnekleri IV. yüzyıla tarihlenen ve papirüse sade bir şekilde yapılmış olan meşin kaplama olarak bilinmektedir (Arıtan, 1993, s. 551). Yazılı olan eserlerin korunmasında çok büyük öneme sahip olan cilt ve ciltçiliğin gelişmesi kağıdın ortaya çıkışıyla büyük gelişme göstermiştir.

Türk şehirlerinde yapılan kazılar neticesinde bulunmuş olan fresk (duvar resmi) ve diğer minyatür, kitap ciltleri gibi eserlerin, M.S. VII-VIII. yüzyıllarda bu sanatların Uygur Türkleri arasında oldukça geliştiğini göstermektedir. A. Von Le Coq

tarafından Karahoçu kazılarında bulunmuş olan bir cilt, M.S. VII. yüzyılda Uygur Türkleri'ne aittir (Binark, 1975, s. 1-2).

İslam sanatında ise, en eski cilt örnekleri IX. yüzyılda (868-905) Tolunoğulları dönemine aittir. Mısır ve Tunus'ta bulunan X-XIII. yüzyıllarda benzer nitelikler taşıyan özellikteki ciltler XIV. yüzyıla kadar devam etmiştir. Anadolu'da XI. yüzyılın sonlarında hüküm sürmeye başlayan Selçuklular, cilt sanatı konusunda büyük gelişmeler göstermiş ve ortaya muazzam Rumi denilen ciltleri çıkarmışlardır. Bu cilt üslubu XIII. yüzyılın ortalarından başlayarak Memlüklerde, XIV. yüzyıldan itibaren İlhanlılar 'da, Karamanoğulları ve Anadolu Beyliklerinde devam ederek gelişme göstermiştir. Osmanlı ve Memlük ciltleri arasında XV. yüzyılda büyük benzerlikler mevcut olup Timurlular, Karakoyunlular ile Akkoyunlular döneminde de güzel cilt örnekleri ortaya çıkarılmıştır (Arıtan, 1993, s. 552).

Bu sanatın gelişmesinde Osmanlı sarayı büyük öneme sahip olup XV. yüzyıl. ortalarından itibaren Fatih Saray Nakışhanesi'nde yapılmış olan klasik Osmanlı ciltleri zarafeti ile dikkat çekmiştir. Klasik Osmanlı cilt sanatı XVI. yüzyıldan itibaren en olgun dönemine girmiş olup en mükemmel örneklerini vermiş ve XX. yüzyıla kadar bu gelişme devam etmiştir (Özen, 1987, s. 6-7; Arıtan, 1993, s. 552). Cilt işiyle uğraşan ustalara mücellit denmektedir. Mücellitler tezhip, nakış, hat gibi sanatlarda da tecrübe kazanmışlardır. Bazı ciltlerdeki mücellit ve müzehhiplerde bulunan imzalarının aynı olması ile esnaf-ı nakkaşan ve esnaf-ı mücellidan olarak anılmışlardır (Özen, 1998, s. 31).

2.4.3. Klasik cildin bölümleri

Klasik bir yazma eser şu bölümlerden oluşmaktadır (Şekil 2.1.):

Alt ve Üst Kapaklar: Kitabın alt (sol-ön) ve üst (sağ-arka) kısmını örten çıkıntılı olmayan kısmıdır (Binark, 1975, s. 8).

Sırt (Dip): Kitap formalarının dikiş yerlerini örten düz satıhlı kısım (Tanındı, 1997, s. 347; Binark, 1975, s. 8).

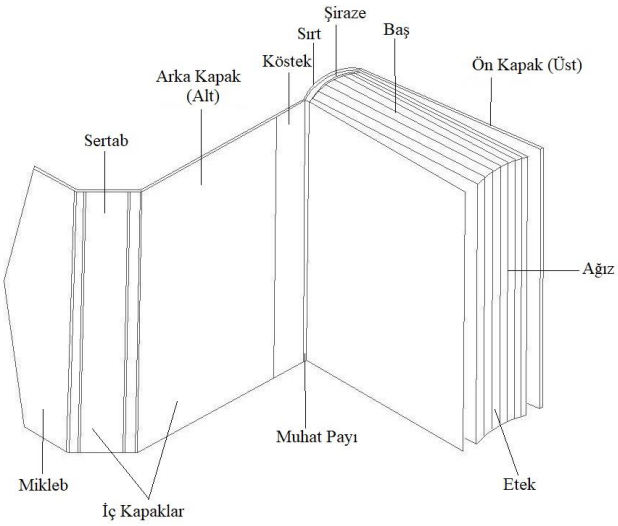
Mıkleb: Ön (ağız) tarafı örten alt kapağa (sol kapak) bağlı olan, üç köşe şeklinde üst kapak arasına giren bölümdür (Züber, 1971, s. 92).

Sertab: Mıklebin kapağa bağlandığı ve ona kolay hareket etme imkanı veren bölümüdür (Binark, 1975, s. 8).

Şiraze: Yazma eser kitaplar formalar haline getirilip dikildikten sonra kitap sayfalarının dağılmasını önlemek için sırtın alt ve üst kısımlarına kolon dikişleri üzerine yapıştırılan deri yastık üzerine yapılan örgüdür (Tanındı, 1997, s. 347; Arıtan, 1993, s. 554). Şiraze örgüsünde en çok sarı ipek iplik ve sıçandişi, sağ sol yolu, tek baklava, çift baklava, geçmeli, alafranga gibi örgüler kullanılmıştır (Züber, 1971, s. 92; Arıtan, 1993, s. 554).

Köstek: Kapakların rahatça hareket etmesini sağlayan, iç kapakların metin kısmına bağlandığı deri uzantıdır (Seçen, 2018, s. 66-67).

Muhat Payı: Ön ve arka kapağın kolay açılıp kapanmasının sağlayan sırt ile kapaklar arasında bırakılan boşluktur (MEB, 2008, s. 7).

Şekil 2.1. Yazma eser cildin bölümleri (Tanındı, 1997, s.347).

Yazma ciltlerinin korunması için cilbent[4] ve mahfaza[5] adı verilen kaplar yapılmıştır (Züber, 1971, s. 92).

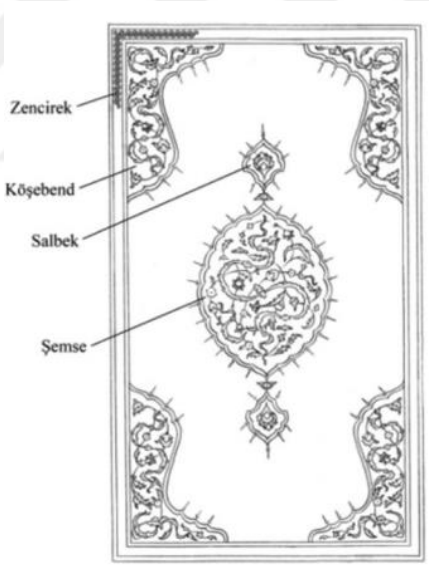
Kapağın bölümleri ise şu şekildedir:

Zencirek: Osmanlı yazmalarında geniş veya ince sarmal "S" şeklinde iki veya daha fazla çizgili zencirekler kullanıldığı görülmüştür (Boydak, 2016, s. 224) (Şekil 2.2).

Köşebent: Kapakların köşelerinde üçgen şeklinde yapılmış süslemelerdir (Özen, 1998, s. 14).

Salbek: Şemsenin alt ve üst kısmına yapılmış olan uzantılardır (Özen, 1998, s. 14).

Şemse: Güneş biçiminde yapılmış süsleme motifleridir (Özen, 1998, s. 14).

Şekil 2.2. Kapağın bölümleri (Boydak, 2016, s. 225).

[4] "Cilbent, deriden bir kitap cildi gibi iki kapaklı olarak yapılır ve her iki kapağın iç tarafında gözler bulunur, kağıt ve değerli evrakın korunmasını sağlar" (Arıtan, 1993, s. 553).

[5] "Yazma eserleri korumak için yapılan, içine kitabın uzunlamasına konulduğu bir kutudur. Tamamen deri ile kaplandığı görülse de daha çok ebru kullanıldığı görülür. Kitap, bir ucu mahfazanın içine monte edilen eni 1 -1 .5 cm. enindeki bez veya deri bir şerit üzerine yerleştirilip kutuya sokulur, alınacağı zaman şerit çekilerek kitabın mahfazadan dışarı çıkması sağlanır" (Arıtan, 1993, s. 553).

2.4.4. Cilt çeşitleri

Klasik ciltler, çeşitli malzeme ve süsleme teknikleri kullanılarak ortaya çıkarılmış sanat eserleridir. Malzeme özelliğine göre; mukavva, deri, lake (rugan), kumaş, ebru ve murassa, süsleme özelliğine göre; şemseli, zilbahar, simdûzî, zerdûzî, charkûşe olarak ayrılmışlardır (Özen, 1998, s. 13; Arıtan 1992, s. 5).

Mukavva ciltler

Mukavvanın sözlük anlamı "kuvvetlendirilmiş" demektir. Cilt yapımının ilk dönemlerinde tahta kullanılırken yerini, işlenmesi daha kolay olan mukavva almaya başlamış ve ciltte en çok kullanılan ana malzeme olmuştur. Mukavva; istenilen kalınlığı oluşturacak sayıda kağıdın, suyunun yönü birbirine ters gelecek şekilde üst üste yapıştırılmasıyla oluşturulmuştur. Bu mukavvalara "murakka mukavva" denilmektedir. Mukavva yüzeyler kâğıt, kumaş ve deri gibi malzemeler ile kaplanarak kap olarak kullanılmıştır (Çığ, 1952, s. 113).

Deri ciltler

Klasik ciltlerde en çok kullanılan malzeme arasında deri yer alır. Deri olarak en çok meşin (koyun derisi), sahtiyan (keçi derisi), rak (ceylan derisi) ve az da olsa sığır derisi (kösele) kullanılmıştır. Anadolu Selçuklu ve Memlük dönemi ciltlerinde kahve rengi hakim iken, Osmanlı ciltlerinde kahve renginin yanı sıra kırmızı, vişneçürüğü, yeşil ve siyah deri tıraşlanarak (inceltilerek) kullanılmıştır (Arıtan, 1993, s. 554). Deri cilt çeşitleri: düz, şemseli, acemkâri (hayvan resimli), şükûfe üslûbu, işlemeli, yazılı, zilbahar ciltler olarak sıralanabilir.

Düz deri ciltler

Murakka tabakasının inceltilmiş deri ile kaplanmasından oluşan ciltlerdir. Bazı düz deri ciltlerin kenarları zencirekle çevrelenmiş olabilmektedir (Özen, 1998, s. 14).

Şemseli ciltler

Deri ciltleri büyük oranda şemse ciltler oluşturmaktadır. Motiflerin kabartma şeklinde deri yüzeyine bezenmesini sağlayan malzemeler kalıplardır. Kalıplar metal, (bakır, pirinç), tahta ve deriden yapılmıştır. Bu kalıplar şemse ve köşebentlerde kullanılmıştır. Kalıp basılacak yer oyulur ve oyulan yerlere kalıpla basılır veya daha önceden hazırlanmış olan deri parçaları bu kısımlara yapıştırılır (Arıtan, 1993, s. 554-555; Tanındı, 1997, s. 347-348).

Deri ciltler şemse özellikleri bakımından şu şekildedir:

Soğuk Şemse: Motiflerin altınla bezenmeden deri renginde bırakılmasına denilmektedir (Binark, 1975, s. 11).

Gömme Şemse: Kapak mukavvasının oyulup, içine kabartma şeklinde oturtulan kısmıdır (Özen, 1998, s. 15).

Alttan Ayırma Şemse: Motif zeminleri altın, motifin kendisi üstte ve deri renginde bırakılırsa buna alttan ayırma şemse denir.

Üstten Ayırma Şemse: Zemin deri renginde bırakılıp motif altınla bezenirse buna da üstten ayırma şemse denilmektedir (Arıtan, 1992, s. 5-6).

Mülevven Şemse: Şemsenin kapakta kullanılan deriden başka bir deri ile kaplanmasıdır (Arıtan, 1992, s. 5-6).

Mülemma Şemse: Şemsenin tamamıyla altın yaldızla işlenmesiyle ortaya çıkan şemsedir. (Özen, 1998, s. 14-15).

Müşebbek (katı'a) Şemse: Cilt kapağının iç kısmında derinin ince bir şekilde oyularak altın zemin üzerine yapıştırılmasıyla yapılan süsleme şemsedir (Özen, 1987, s. 6).

Acemkâri (hayvan resimli ciltler)

Ciltte rûmi, hatayî, nakış ve geometrik desenler yerine hayvan resimleri yer alır ve daha çok İran'da bu tür ciltlere rastlanılmıştır. Cildin dış kısmında alt ve üst kapaklarda, şemse ya da köşebentlerde, mıklebte kabartma şeklinde görülmektedir. Cilt örneklerinde genellikle geyik, ceylan, kurt, tilki, maymun, tavşan, leylek ve çeşitli kuşlar kullanılmıştır.

Şükûfe üslûbu ciltler

Şükûfe (çiçek) biçimindeki süsleme şekli XVII. ve XIX. yüzyıllarda yoğun olarak kullanılmıştır. Ciltlerde buket, vazolu veya vazosuz olarak kullanıldığı gibi, bazen sadece kapak üzerine tek olarak görülmüştür. Şemse ciltlerde ise çiçek motifli salbek, şemse ve köşebentlere basılarak kullanılmıştır (Özen, 1998, s. 19-21).

İşlemeli ciltler

Cilt derisi üzeri bir kumaş gibi işlenmiştir. Gümüş iplikle yapılmış işlemeler "simdûzî cilt" altın sırma işlemeli olanlara ise "zerdûzî cilt" denilmektedir (Sözen ve Güner, 1998, s. 165).

Yazılı ciltler

Hat sanatı yazma eser ve levhalar dışında cilt yüzeyine de uygulanmıştır. Bu tür ciltler daha çok XVI. yüzyıllarda bazı Kur'an ciltlerinde kesme su (bordür) kitabelerinde kabartama yazı şeklinde görülmüş ve cilt süslemesinin yerini almıştır. Kitabelere ayet-i kerimeler yazılmış, bazı ciltlerde ise sertab kısmında beyitlere yer verilmiştir (Özen, 1998, s. 22).

Zilbahar ciltler

Kafes şemse olarak bilinen XVIII. yüzyıl sonunda ve XIX. yüzyılda yoğun olarak görülen cilt süslemesidir. Ezilmiş olan varak altının fırça ile dört dilimli yaprak biçiminde veya parmaklık şeklinde cilt yüzeyine çizilmiş geometrik çizgilerdir. Bu

süsleme cildin orta kısmında veya tüm yüzeyinde yer alabilmektedir (Arıtan, 1992, s. 6).

Yekşah ciltler

Yekşah denilen ucu sivri metal bir malzeme ile motiflerin çukurlaştırılması ile oluşan süslemedir. Yekşah biçimi, bazı zilbahar ciltlere de uygulanmış ve bu stil XVIII. yüzyılda daha çok görülmüştür (Arıtan, 1992, s. 6).

Charkûşe ciltler

Cilt kenarlarının deri ile kaplandıktan sonra orta bölümlerinin ebrulu kâğıt, kadife, desenli veya işlemeli kumaşlarla bezenmesi ile ortaya çıkan ciltleme biçimidir (Arıtan, 1992, s. 6).

Lake ciltler

Mukavva, deri ve tahta gibi malzemeler üzerine boyalarla ve altınla yapılan işlemelerin vernikle kaplanmasına "rugani" yada "lake" denilmektedir. Lake cilt, mukavva üzerine sürülen lak tabakasından sonra, yüzeye boya ve altın ile işleme yapılır ve tekrar üst üste lak sürüldükten sonra oluşur. XVIII. yüzyılda en iyi örneklerine rastlanılan lake ciltler; Diyarbakır, Bursa, İstanbul ve Edirne gibi şehirlerde yapılmıştır (Özen, 1998, s. 24-25; Çığ, 1971, s. 21).

Kumaş ciltler

Mukavva üzerinin keten, kadife ve ipek türlerindeki kumaşlarla kaplanması ile oluşturulan ciltlerdir. Bazı örneklerde kumaş, kitabın dış kapağında kullanıldığı gibi iç kapakta da kullanılmıştır (Arıtan, 1992, s. 6). Doğu ciltlerinde özellikle XIII. yüzyıl sonlarından itibaren kullanılmaya başlanmış ve cilt için kullanılan kumaşlar özel olarak dokutulmamıştır. Kenarları deri ile ortası kumaş ile kaplanmış charkûşe örneklere de rastlanmaktadır (Özen, 1998, s. 28).

Ebru ciltler

Klasik ciltlerde en fazla karşılaştığımız geleneksel sanatlar içerisinde ebru yer almaktadır. Ebru, alt ve üst kapaklarda, iç kapakta, mıkleb üzerinde kullanılmasının yanı sıra yan kağıdı ve yazma eser kitapların muhafaza yüzeylerinde de kullanılmıştır. Ebru desenine ve yapan kişiye göre akkâse, battal, çifte aharlı, somaki, kumlu, taraklı, kılçıklı, tarama, gelgit ebrusu, hafif ebru, hatib gibi isimlerle adlandırılmıştır. Ebru ciltler charkûşe tekniğinde yapılan örnekleri ile karşımıza çıkmaktadır (Özen, 1998, s. 29-30; Arıtan 1992, s. 6-7).

Murassa ciltler

Değerli taşlarla süslenerek yapılmış ciltlere denilmektedir. Fildişi, sedef, firuze, mine, mercan, yakut, zümrüt, inci ve elmas gibi kıymetli taşlar kullanılarak yapılan örnekleri vardır (Özen, 1998, s. 30).

2.5. Metin Kısmı

Metin kısmını oluşturan ana unsurların başında kâğıt gelmektedir. Eski dönemlerde kâğıt üzerine yazı yazılabilecek özellikte üretilmemiştir. Bu doğu, batı veya yerli üretim kâğıtlar için de geçerlidir. Yüzeyleri pürtüklü, yazı yazmanın güç olduğu ve mürekkebin dağılmasına yol açan niteliktedirler. Düzgün bir yüzey elde etmek ve kağıdı yazılabilir hale getirmek maksadıyla kâğıt terbiye edilmiştir (Derman, 1968, s. 338). Kağıdın terbiye edilmesinde ilk önce boyama, daha sonra aharlama ve en son pürüzlerin giderilmesi için mühreleme işlemleri uygulanmıştır.

2.5.1. Boyama

Üretim sonrasında ham kâğıtlar beyaz renktedirler. Düz beyaz renk kâğıtlar yazma eserlerde gözü yorduğu için kâğıtları boyama gereği duyulmuştur. Bu nedenle genellikle kırık beyaz renklerde boyanmıştır. Kimi zaman estetik amaçla da boya yapılmıştır. Kâğıt boyamada renk veren bitkiler kullanılmıştır. Bitkiler suda kaynatılıp rengini verdikten sonra kâğıt içine daldırılıp iyice emdirildikten sonra kurumaya bırakılır. Kullanılan bitkilere göre çay kullanıldıysa: krem rengi, ceviz ve

nar kabuğu: kahverengi, cehri (tohum): sarı, soğan kabuğu: kırmızımtırak, al bakkam: kırmızı, mor bakkam: mor, şekerci ocağı isi; şeker rengi gibi renkleri almışlardır. Bunlar kağıdın renklendirilmesinde en çok kullanılan bitkilerdir (Derman, 1968, s. 23).

2.5.2. Ahar

Kağıdın güçlendirilmesi su ve nem gibi dış etkilerden korunması için ahar ile yapılan perdahlama işlemidir. Aharsız kâğıtlara mürekkeple yazı yazmak zordur. Mürekkep kâğıt tarafından emilerek dağılır. Koruyucu bir özelliğe sahip olan ahar, yazı yazmada kolaylık sağlar ve mürekkep yüzeyde kalır. Aharlanmış kâğıtta yazım yanlışları ıslak bir süngerle ya da serçe parmağın ucuyla silinip kolayca düzeltilmektedir (Derman, 1988, s. 485; Binark, 1975, s. 50).

Ahar malzemesi olarak yumurta akı, nişasta, kitre, arap zamkı, üstübeç kullanılmıştır. Bunlar bazen tek, bazen de karıştırılarak kullanılan malzemelerin en başında gelmektedir. Aharlama işlemi iki şekilde yapılmaktadır. Ahar için kullanılacak malzemeler sıcak suda iyice karıştırılarak çözelti haline getirildikten sonra kâğıt bu karışımın içine daldırılmaktadır. Başka bir yöntemde ise, karışım kâğıt üzerine sünger veya pamuk ile aplike edilerek kurutulmaktadır. Yazma haline getirilecek olan kâğıtlar da ahar sayfanın iki yüzüne tek kat olarak, levha haline getirilecek kâğıtların tek yüzüne birkaç defa uygulanmıştır (Binark, 1975, s. 51; Derman, 1988, s. 485).

2.5.3. Mühreleme

Kâğıtlara aharlama işleminden sonraki bir hafta içerisinde mühreleme işlemi uygulanmaktadır. Bu işlem yapılmaz veya bu süreden daha geç bir sürede uygulanırsa kâğıt çatlamaya başlayacaktır. Mühreleme sırasında iki kollu alet ile yapılan düzgün prizmatik çakmak mühre, içi dolu, ya da boş cam mühre kullanılmıştır. İsmini de kullanıldığı aletten almıştır. Mührelenmiş kâğıt düzgünleşir ve parlak bir hal alır. Mürekkep kağıdın içine işlediği için düzeltilmek veya silinmek istenildiği zaman silinen yer belli olur. Bu nedenle Osmanlı Devleti'nde resmi yazılar aharlanmamış ve mühreleme işlemi ile yüzeyi düzeltilmiş kâğıtlara

yazılmıştır. Mühreleme yapılmış kâğıtlar hattatlar ve tezyinat sanatçıları tarafından tercih edilmemiştir. Onlar daha çok aharlanmış pahalı kâğıtlara süsleme sanatlarını icra etmişlerdir (Derman, 1987, s. 23-24; Ünver, 1962, s. 742).

2.5.4. Mürekkep

Kâğıt üzerine yazılan yazının kalıcı hale getirilmesi mürekkeple sağlanmıştır. Mürekkep kullanımı, M.Ö. 2500 yıl öncesinde Çinliler ve Mısırlılar tarafından kullanılmaya başlanmıştır. Eski dönemlerde kullanılan mürekkep, doğal malzemeler ile çeşitli formüllerin denenmesiyle elde edilmiştir. Mürekkebin ana malzemesi "is" tir. İsi oluşturan malzemenin içine konulan diğer malzemeler mürekkebin kalitesini belirlemiştir. Yazma eserlerde en fazla is (karbon mürekkebi) ve demir mazı mürekkepleri kullanılmıştır (Kütükoğlu, 1994, s. 41-42; Kocabay, 2012, s. 33).

İs Mürekkebi (Karbon Mürekkebi): Yazma kitaplarda kullanılan siyah renkteki is mürekkebi "bal mumu, bezir yağı, neft yağı ve gaz yağı" gibi malzemelerin yakılması ile ortaya çıkarılmıştır. İs mürekkebinin en kolay biçimi bezir yağı kullanılarak elde edilen isin, Arap zamkının karıştırılıp yapışkan hale getirildikten sonra saf su ile seyreltilerek yapılmış halidir. Arap zamkı ve is karışımı içerisine bakır sülfatta eklenmekte iken, zamanla kağıda zarar vermesi ve kahverengi leke bırakması nedeni ile eklenmesinden vazgeçilmiştir (Derman, 2006, s. 46; Kütükoğlu, 1994, s. 42). Kâğıt üzerince tahrip edici bir etkiye sahip olmayan bu mürekkepler, sudan çok çabuk etkilenip yüzeyde lekelenmeye yol açarlar (Roberts, ve Etherington, 2018).

Demir Mazı Mürekkebi: Mürekkebin içeriğinde bir asit bileşiği ve bir demir tuzu bulunur. Asit bileşiği (tanik asit), mazı meşesi sıcak suda kaynatılarak elde edilir ve demir tuzu (demir sülfat), sülfürik asidin demir üzerindeki etkisiyle oluşur. Mürekkepteki bağlayıcılığı artırmak için arap zamkı da ilave edilmiştir. Demir sülfat ve tanen karışımı az renkli olan ve dolayısıyla yüksek kaliteli mürekkep vermeyen demir renkli bir tanen üretir. Ancak, demir tanenin, atmosferik oksijenin etkisiyle ferrik tanen haline dönüşmesi ve koyu kahverengiye dönüşmesiyle rengi yavaş yavaş koyulaşmaktadır. Demir içerikli mürekkepler zamanla sülfürik asit üretmek için

demir sülfatla reaksiyona girerek kağıda zarar veren asite neden olmaktadır (Crespo ve Vinas, 1984, s. 14).

Demir mazı mürekkebi kalıcı olması ve kolay silinememesi nedeniyle tercih edilerek yazma eserlerde kullanılmıştır. Bu mürekkebin dezavantajlarından birisi de içeriğinde bulunan kimyasal maddelerin farklı ortam koşullarında veya ışığa maruz kaldığında solması şeklinde görülebilmektedir (Barrow, 1992, s. 46-47).

Bu mürekkepler dışında değişik renklerde mürekkepler de yapılmıştır. Renkli mürekkepler şu şekildedir:

Kırmızı (Lal) Mürekkebi: Kızılağaç bitkisinin özünden elde edilen mürekkep, talaş haline getirilmiş ağacın sirke veya idrar içerisinde birkaç gün ıslatıldıktan sonra içerisine Arap zamkı ilave edilerek elde edilmiştir (Barrow, 1992, s. 64).

Sarı (Zırnık) Mürekkebi: Doğada bulunan ve "zırnık" adı verilen sodyum ve arsenik sülfürün iyice ezildikten sonra Arap zamkı ilave edilmesiyle oluşmaktadır (Derman, 1987, s. 29).

Mavi Mürekkep: Çivit bitkisinden elde edilen ve toz haline getirilen çividin zamklı su ile karıştırılmasından elde edilmiştir. Rengi uzun süre korunsa da bu mürekkeple yazılan yazılar nem etkisi ile yüzeyden silinebilmekte ve kirlenebilmektedir (Barrow, 1992, s. 66).

Yeşil Mürekkep: Zırnık mürekkebinin içerisine biraz lacivert mürekkep konulmasıyla birlikte yeşil mürekkep elde edilir (Yazır, 1981, s. 155).

Beyaz (Üstübeç) Mürekkebi: Zırnık veya üstübeçin mermer üzerinde sirke ile ezildikten sonra Arap zamkı ile karıştırılarak elde edilmiştir. Özellikle Mushaflarda sure başlarının altın zemin üzerine yazılmasında kullanılmıştır (Yazır, 1981, s. 155; Derman, 1987, s. 29).

Altın Mürekkebi: Yüksek ayarlı altın varaklarının dövülerek inceltilmesinden sonra koyu Arap zamkı veya bal ile çini tabakta ezilerek su ile yıkanıp süzülmesi ile ortaya

çıkan altın zerreciklerinin jelatinli su ilavesi ve fırça yardımıyla yazılmasıyla günümüze kadar korunmuştur (Derman, 1987, s. 29-30).

2.6. Yazma Eserlerde Kullanılan Süsleme Sanatları

Yazma eser kitapların iç kısımları hat, tezhip, minyatür, ebru gibi süsleme sanatları ile bezenmiştir. Osmanlı dönemi yazma eserleri, imparatorluğun ilk dönemlerinde cilt süsleme sanatları ile ön plana çıkarken daha sonraki dönemlerde hem cilt hem de eserlerin baş ve son kısımlarında da süsleme sanatları yer almaya başlamıştır (Odabaş ve Odabaş, 2008 s. 549).

2.6.1. Tezhip sanatı

Yazma eser kitaplarda ve murakkalarda boya ve altın tozu ile yapılan süslemelere tezhip denilmektedir. Bu tür eserlere "müzehhep," tezhip icra eden kişilere ise "müzehhip" denir (Özen, 1985, s. 75). Tezhip Arapçada altınlama anlamına gelse de yalnızca altın yaldızla yapılan süsleme ile değil ayrıca toprak boyalarla yapılan tezyinatını da içermektedir. Tezhip sanatı hüsn-i hat ve cilt sanatları ile buna bağlı diğer kitap sanatları ile kitap okuma hevesi uyandıran, kitap çoğaltmaya teşvik eden sanatlar arasında önemli bir yere sahiptir. Yalnızca altın yaldız kullanılarak yapılan tezhibe "halkari" denir (Binark, 1975, s. 25). Daha çok sayfa kenarlarına veya bütün sayfaya altın tozu serpme biçiminde yapılana ise "zerafşan" denilmektedir (Bayraktar, 1970, s. 321).

Tezhip sanatı yazma eser kitapların "zahriye, serlevha, unvan sayfası, sûre başı, bahir başı, hâtime bölümleri; hüsn-i hat levhalarının, murakkaların durak, koltuk, satır arası, iç ve dış pervaz bezeme sahaları, yazının içinde veya dışında kalan zemin boşlukları; kitap kabı bezemeleri ve minyatürlerin ayrıntılarındaki zeminlerde" farklı üslup ve süslemelerle kullanılmıştır. Tezhip sanatının ortaya çıkışı Kur'an-ı Kerim'e verilen değer ve saygıdan O'nu en güzel şekilde süsleme isteği ile olmuştur. Yazma eser kitap ve mushaflarda XIII. yüzyıldan itibaren gelişme gösteren tezhip sanatının en güzel örneklerine Timurlular, Safevîler ve Osmanlılar döneminde rastlanılmaktadır (Duran, 2012, s. 63).

2.6.2. Minyatür sanatı

Dilimize kelime olarak Orta Çağ Avrupa'sında, yazma eserlerin bölüm başlarının ilk harfleri kenarlarına yapılan kızıl ve turuncu renklerle "minium"(sülüğen, sülyen, kırmızı kurşun tozu) ile yapılan "miniatura" isimli tezhipten girmiştir. Küçük kelimesi anlamına gelen "minor" zamanla "küçük resim" anlamını kazanmıştır. İslam'da minyatüre "tasvir", bu işi yapan sanatçıya ise "musavvir" veya "nakkaş" denilmektedir. Minyatürde derinlik ve ışık gölge oyunları yoktur. Minyatür sanatının ilk örnekleri papirüs, parşömen ve fildişi malzemeler üzerine yapılan Mısırlılar dönemine aittir (Mahir, 2005, s. 118).

Türk İslam minyatür sanatının en eski örneklerinin ise VIII. ve X. yüzyıllarda Uygurlar'dan geldiği görülmektedir. Bu dönemdeki minyatürlerde insan tipi ve kompozisyon görüşü Selçuklu dönemi minyatür sanatında da görülmektedir (Renda, 1997, s. 1262). İslam'da minyatür sanatının gelişimi İran ve Mezopotamya'yı da içine alan, Geç Antik Doğu Fırat'ın batısında bulunan Suriye ve Anadolu'dan Kuzey Afrika'ya kadar giden, Helenistik ve Roma sanatına sahip Geç Antik Batı ile Orta Asya ve Uzak Doğu sanatlarının VII. ve VIII. yüzyıllardaki etkisiyle birlikte oluşmuştur (Mahir, 2005, s. 118). Osmanlı dönemi erken minyatür sanatı örnekleri ilk olarak İstanbul'dan önce başkent olan Edirne'de XV. yüzyılda görülmeye başlanmıştır. Fatih Sultan Mehmet, İstanbul'u fethettikten sonra saraya davet ettiği Avrupalı sanatçılar ile minyatür sanatının gelişimi devam eder. Fatih Sultan Mehmet'in Osmanlı dönemi yazma eserlerde görülen minyatür örnekleri daha çok edebiyat, tarih, silsilenameler, surnameler, peygamberler tarihi, cifr, tasavvuf konusunda olan eserler, konusu bilim olan eserler, gösterim amaçlı yapılan resimler ile albüm resimleridir (Mahir, 2004, s. 39-107).

Matbaanın icadıyla yazma eserlerde minyatür yapımı azalmış, 18. yüzyılın ortalarından itibaren ışık gölge tekniği olan sulu boya resimler yapılmaya başlanmıştır (Renda, 1997, s. 1271).

2.6.3. Ebru sanatı

Farsçada kaş anlamına gelmektedir. Fakat Türkçede, yine Farsçada bulut manasında olan "ebr" ve bulut gibi demek olan "ebri" kelimesinden tahrif edilerek bulut gibi veya bulutlu manasında kullanılmaktadır. Bulut gibi dalgalı ve hareli şekillerle süslenmiş renkli kâğıtlar ebrulu kâğıt olarak adlandırılmıştır (Arseven, 1983, s. 502). Osmanlı döneminde ilgi gören bu sanat aynı isimle kullanılmış, son olarak Türkçe olan "ebru" ismini almıştır. Bir başka görüşte ebru sanatının XVI. yüzyılda Hindistan'da Mir Muhammed Tahir tarafından yapılmaya başlandığı ve İran'a buradan geçtiği, daha sonra İstanbul'a getirildiği kabul edilmektedir. İstanbul'dan Avrupa'ya yayılan bu sanat "mermer kağıdı" veya "Türk mermer kağıdı" olarak tanınmıştır. Daha sonraki yıllarda İngiltere'de ve Amerika'da tanınan ebru sanatı her ülke için farklı sanat anlayışı ile gelişme göstermiştir (Derman, 1994, s. 80).

Kitreli su yüzeyine fırça ile serpilen boyalar bulut kümeleri şeklinde yayılır ve bu yeni atılan renklerle tekrarlandığında yeni kümeler oluşup kendisine yer açarak sıkışırlar. Yazma eserlerde kağıdın yazı yazılan kısmının ayrı renge, kenarlarının da başka renge boyanmasına "akkase" ve bu tür kâğıtlara da "akkaseli kâğıt" denilmektedir. Ebru kağıdı kitap içlerinde yan kağıdı ve yazma eserlerin ciltlenmesinde kullanılarak bu tür ciltler ebrulu kap, charkuşe kap olarak adlandırılmıştır (Derman, 1994, s. 80-82).

2.6.4. Hat sanatı

Anlam itibari ile "yazmak, çizmek, kazmak alâmet koymak" olarak kullanılan ve Arap yazısını estetik ölçülere bağlı kalarak güzel yazma sanatı (hüsnü'l-hat, hüsn-i hat) olarak kullanılmıştır. İslamiyet'in doğuşu ile birlikte hicretten sonra geometrik, dik ve köşeli cezm tarzı Arap hattıyla kitap haline getirilmiş ilk metin, parşömen üzerine siyah mürekkeple, noktasız ve harekesiz biçiminde yazılmış olan Kur'an-ı Kerim'dir. Bu yazı hızlı yazılabilmesi nedeniyle günlük yazılar dışında da kullanılmış ve yumuşak karakterli olduğu için sanat icrası olarak da kullanılmıştır (Derman, 1997, s. 427).

Osmanlı İmparatorluğu yazı sanatının en gelişmiş dönemi, XV. ve XIX. yüzyıllar arasında sanat ve kültür açısından zengin olan İstanbul'da zirveye ulaşmıştır. İslamla hayat bulan hat sanatı gelişerek korunmuştur (Günüç, 2004, s. 204).

Osmanlı Devleti döneminde görülen yazma eserlerin yazıldığı çeşitli yazı şekilleri mevcuttur. Bunlar arasında "kûfi, sülüs, nesih, reyhanî, muhakkak, tevki, rikaa, rik'a, talik, divani ve siyakatt" bulunmaktadır. Yazma eserlerde sanatsal açıdan "nesih, sülüs, muhakkak, divani ve rikaa" kullanılmıştır (Odabaş, 2011, s. 148). Osmanlı dönemi günlük yazışmalarda rika hattı kullanılmıştır. Kur'an-ı Kerim'in hat sanatının önemsenmesinde önemli bir rolü vardır. Hat sanatının kitap şeklinde rastlanılan dini mahiyetteki numuneleri: cüzler, en'amı şerifler, evrad-ı şerifler, delailü'l hayratlardır. Hadis mecmularında hüsn-i hatla yazılmış örnekleri mevcuttur. Bunun dışında edebi eserler, divanlar, şiir mecmuaları, dini olmayan yazma kitaplar, ilmi yazma kitaplar çeşitli hatlarda yazılmıştır. Yazma eserlerde her eser hat değeri taşımamaktadır (Derman,1997, s. 434).

3. YAZMA ESERLERDE BOZULMAYA YOL AÇAN ETKENLER

Yazma eserler kâğıt, tekstil, deri ve yapıştırıcı gibi organik malzemeleri bünyesinde barındırmaktadır. Bu malzemeler çevresel etkenler ile doğal bir yaşlanma süreci içerisine girmektedir (Adcock, 2011, s. 12). Bozulmaya neden olan etkenlerin en aza indirilmesi ile bozulma süreci yavaşlatılmalıdır. Bu etkenlerin verdiği zararlar tek tek ele alınarak araştırılmalıdır (Walker, 2013, s. 2).

Bozulmaya yol açan etkenler, yazma eserlerin bulunduğu yapının durumu, depolama koşulları ve kâğıt endüstrisinde kullanılan malzemelerle birlikte, farklı şekillerde ortaya çıkabilmektedir. Bozulma etkenleri fiziksel, kimyasal, biyolojik ve diğer bozulma etkenleri olarak sınıflandırılmaktadır.

3.1. Fiziksel Etkenler

Fiziksel etkenler malzemelerin bulunduğu iç ortam koşulları ile ilgilidir. Kağıdın korunmasını etkileyen üç temel çevresel faktör; sıcaklık, bağıl nem ve ışıktır.

3.1.1. Sıcaklık

Uygun olmayan sıcaklık aralığı arşiv ve kütüphane koleksiyonlarının bozulmasına yol açabilecek kimyasal reaksiyonları (oksitlenme ve hidroliz gibi) hızlandırır. Asidik değere sahip olan kâğıtlar, daha hızlı bozulur ve koruma altına alınması gereken grubun en başında yer almaktadır (Michalski, 2018). Sıcaklık yükseldiğinde bağıl nem oranı düşecek ve kabul edilemez oranlar, bozulma sürecini daha da hızlandıracaktır. Çoğu kimyasal reaksiyonun oranı, 10°C' lik sıcaklıktaki her artışla yaklaşık iki katına çıkmaktadır. Yüksek bağıl nem, malzemelerde zararlı kimyasal reaksiyonlara hız kazandırırken, 24-30ºC'deki yüksek sıcaklık oranları biyolojik aktiviteyi hızlandırmaktadır. Kışın, merkezi olarak ısıtılan binalarda veya çok kuru iklimlerde meydana gelebilecek aşırı düşük bağıl nem ve sıcaklık bir arada deri, parşömen ve yapıştırıcı gibi malzemelerin kurumasına ve gevrekleşmesine neden olabilmektedir. Sıcaklık ve bağıl nemdeki

dalgalanmalar da organik eserlerin higroskopik yapısı için zarar vericidir (Walker, 2013, s. 6-7).

Sıcaklık ve bağıl nem değişimleri organik malzemelerin mekanik olarak boyutlarının değişmesine, mürekkebin tabaka şeklinde kalkmasına ve cilt formlarının bozulmasına sebep olmaktadır. Arşiv ve kütüphane koleksiyonları çok sıcak, kuru veya nemli ortamlarda değil, sabit değerlerde depolanmalıdır. İdeal sıcaklık 20ºC'nin üzerine çıkmamalıdır. Çok fazla iniş ve çıkışlar bozulma sürecini daha da hızlandırmaktadır (Adcock, 2011, s. 29).

3.1.2. Bağıl nem

Bağıl nem "havanın buhar basıncının, aynı sıcaklıktaki doygun buhar basıncına yüzde olarak oranı şeklinde ifade edilebilir". Sıcaklık ne kadar yüksek olursa, hava daha fazla su buharı tutabilmektedir. Mutlak nem "normal atmosfer basıncında bir metreküp hava içindeki su buharı yoğunlaştırılıp tartılırsa elde edilen ve bir metre küp içerisindeki gram olarak su miktarı (g/m^3) şeklinde ifade edilen değerdir". Bu durumda 10°C'de (50°F) hava 9 g'dan fazla su tutamaz ve hava yüksek mutlak neme ulaşır buna da doygun hava denilmektedir. Doygun havanın bağıl nemi % 100'dür. 20°C'de (68°F) ise doygunluk noktası 17 g/m^3 olarak ölçülmektedir. Bağıl nemin değişikliğe uğramasında sıcaklık önemli bir faktördür. Sıcaklık arttıkça bağıl nem düşer, azaldığında ise bağıl nem de yükselme gözlemlenir. (Adcock, 2011, s. 26; Walker, 2013, s. 6-7).

$$\%\ \text{Bağıl Nem (BN)} = \frac{\text{Havanın Mutlak Nemi}}{\text{Doygun havanın Mutlak Nemi}} \text{ X } 100$$

Eşit orandaki iklim koşulları her malzeme için uygun olamadığı gibi, farklı tür malzemelerden oluşan eserlerin çevre koşulları da birbiriyle aynı değildir. Neme maruz kalan eserlerde farklı tür bozulmalar meydana gelmektedir. Organik malzemeler higroskopiktir (bünyelerine nemi alıp, tekrar serbest bırakırlar). Bağıl nemin artması ve azalması malzemedeki nem miktarını artıracak ve azaltacaktır.

Çevre ile dengeye ulaşmaya çalışacak olan malzemenin bu reaksiyonları, bozulmayı hızlandıracaktır (Crespo ve Vinas, 1984, s. 24-25).

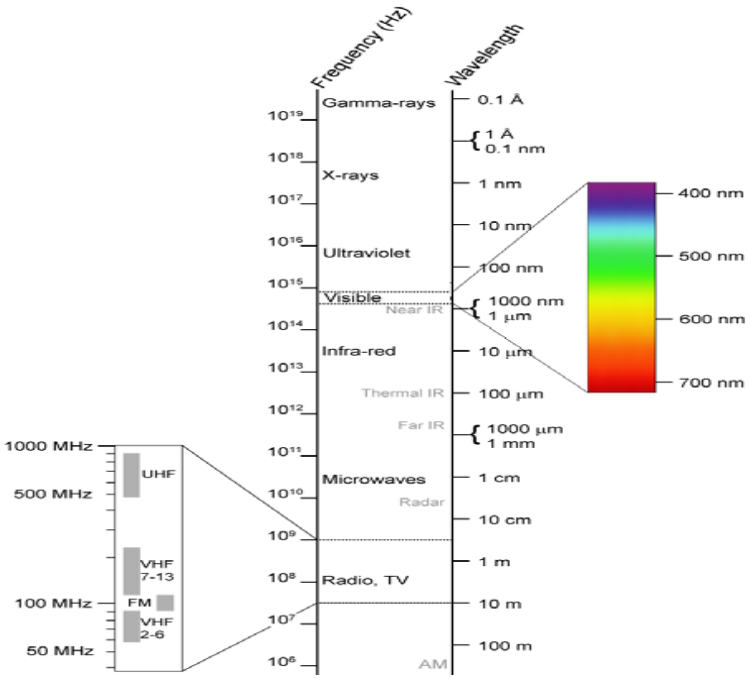
Deri eserlerde esnekliğin korunabilmesi için bağıl nem oranı %50'de tutulmalıdır. Düşük bağıl nem (%40) oranında depolanan kağıdın kimyasal dengesi korunup fiziksel olarak sağlam kalabilmektedir. Selüloz liflerindeki esnekliğin korunabilmesi için kâğıtta belirli miktarda neme ihtiyaç vardır. Yüksek orandaki nem, hidroliz yoluyla ayrışmaya, mürekkeplerin dağılmasına ve yapıştırıcıların yumuşamasına neden olmaktadır. Yüksek bağıl nem (%70) ve yüksek sıcaklık kombinasyonu, mikroorganizmaların (mantar ve bakteri) yayılması ve zararlı hale gelerek böcek oluşumları için uygun ortam şartları oluşturur. Bu durum bağıl nem ve sıcaklık dalgalanmalarında daha da hızlanmaktadır. Havalandırmanın iyi yapılamadığı sıcaklığın 10ºC'den düşük olması durumunda küf oluşumları görülür (Adcock, 2011, s. 27-28; Crespo ve Vinas, 1984, s. 24-25).

IFLA (International Federation of Library Associations and Institutions) ilkelerine göre bağıl nem değerinin %65 üzerine çıkmaması öngörülmektedir. Hava dolaşımın yetersiz olduğu ortamlarda bağıl nem oranı % 60'ın üzerindeki değerlerde bile risk olarak kabul edilmektedir. Bağıl nem oranının düşük olduğu (%40 ve altı) malzemelerde kimyasal kararlık sağlanabilmekte ancak büzüşme, sertleşme ve kırılganlık oluşabilmektedir. (Adcock, 2011, s. 28).

Organik eserler için önerilen çevresel koşullar %45 ila %55 arasında sabit bir bağıl nem ve 18ºC ile 20ºC sıcaklıklardır. Yeterli hava dolaşımı da önemlidir (CCI-11/7, 1995, s. 1). Depolamada, nem faktörünün önlenmesi açısından arşiv ve kütüphane yapılarının fiziksel sağlamlığı önem kazanmaktadır. Bina ve çatı yapısında oluşan bozukluklardan kaynaklı su sızıntıları neme neden olabilmektedir. Bunun yanı sıra mevsimsel yağışlar ve yüksek oranlı yağışlar da yükselen nem sebepleri arasındadır. Duvar tipi klima sistemleri de hava döngüsünde dalgalanmalara yol açarak ortamdaki havanın değişmesine neden olmaktadır (Brown ve diğerleri, 2001, s. 10-24).

3.1.3. Işık

Rengi algılamamıza izin veren ve belirli renklere karşılık gelen birçok farklı dalga boylarından oluşan radyasyon bandıdır. Görünür ışık spektrumu mor ötesi ultraviyole (UV) ve kızılötesi (IR) ışınımlardan oluşmaktadır. Görünür spektrum yaklaşık 740 nm (nm radyasyona uygulanan ölçüm şeklidir) ile yaklaşık 380 nm arasındadır. Ultraviyole (UV) mor ötesi ışınım 380 nm'nin altında, kızılötesi (IR) ışınımı 740 nm'nin üzerinde dalga boyuna sahiptir (Coon, 2012, s. 1-2) (Şekil 3.1). Yazma eserlerin uygun olmayan doğal ya da yapay ışığa maruz kalmaları, büyük ölçüde bozulmalarının öncelikli bir nedeni olarak kabul edilmektedir. Malzemenin türüne bağlı olarak ışığın verdiği zarar değişkenlik gösterebilmektedir. Kâğıtta beyazlaşma, kırılganlık, mürekkepte solma, pigmentler ve boya maddelerinde görünür olarak kaybolmalar meydana gelebilmektedir (Mahmood ve Mari, 2013, s. 775). Işık şiddeti kimyasal tepkimelerin ortaya çıkmasını sağlayarak, kızılötesi (IR) ve morötesi (UV) dalga boyları organik maddelerin oksidasyona uğramasına sebep olur (Adcock, 2011, s. 31).

Şekil 3.1. Elektromanyetik dalga boyları (Coon, 2012, s. 1)

Mor ötesi (UV) ışınımı bozulmaya neden olan kimyasal reaksiyonları ortaya çıkarmaktadır. Kağıdın ve diğer organik malzemelerde liflerin zayıflamasına, parçalanmasına, sararmasına ve boya tabakalarının ayrılarak solmasına neden olmaktadır. Kızılötesi (IR) ışınımı ise, yüzeylerin ısınmasına, çatlamasına ve renk değişikliklerine sebep olmaktadır (Michalski, 2018). Morötesi (UV) ışınımı özellikle yüksek enerji seviyesi nedeniyle kütüphane ve arşiv materyallerinde standart limit 75 µW/lm Güneş ve tungsten-halojen veya kuvars lambalar, deşarj lambaları ve flüoresan lambalar, yaydıkları yüksek UV enerjisinden dolayı en zarar verici ışık kaynaklarından bazılarıdır (Ogden, 1999).

Aydınlatma olan akkor lambalar, tungsten ve floresanlar kızılötesi ışınım nedeniyle fazla ısı üretmektedir (Adcock, 2011, s. 31). Işığa karşı en duyarlı organik kökenli eserler; dokuma, kâğıt, suluboya resim, el yazması, minyatür, renkli deri ve tüylerdir. Bu tür eser gruplarında aydınlık seviyesi 50 lüks olmalıdır. Işığın neden olduğu bozulmalar yüksek bağıl nem sıcaklıkta artmaktadır (ICCROM, 1987, s. 17-18). IFLA (2011, s. 31) ilkelerine göre kütüphane materyalleri için kitap raflarında ve depo alanlarında 50-200 lüks olmalı, sergilenmekte olan el yazması ciltler için 50 ile 70 lüksü geçmemelidir.

3.2. Kimyasal Etkenler

Kağıdın kimyası ile ilgili olarak, dış etkenlerle birlikte ortaya çıkan bozulmalardır. Hava kirliliği, toz, kâğıt üretimi sırasında kullanılan malzemeler, asidite ve mürekkebin etkisi kimyasal bozulmalar arasında bulunmaktadır.

3.2.1. Hava kirliliği

Atmosferde bulunan oksijen, azot, ozon, karbondioksit ve kükürtlü bileşiklerin zarar verici etkileri büyüktür. Özellikle sanayi bölgelerinde bu oranlar daha da artmaktadır. Endüstriyel yanmanın yan ürünü olan kükürt dioksit, metaller tarafından katalize edilerek su ile reaksiyona girerler. Bunların en zarar verici olanı sülfürük asittir (Crespo ve Vinas, 1984 s. 25-26). Ortamda bulunan sülfür oksit ve azot oksitler yüksek bağıl nem ile birleştiğinde asit oluşumuna neden olur. Çözünen tuzlar malzeme ile reaksiyona girerek, deride kırmızı çürüme, kâğıtta ise bozulmalar

görülür. Ozon renk değişikliklerin ve boyaların solmasına neden olmakla beraber, organik maddelerin sertleşmesine ve kırılganlaşmasına neden olur. Organik asit buharları bakırın kararmasına neden olur (Brown ve diğerleri, 2002, s. 12-13).

3.2.2. Toz

Depolama veya sergileme alanlarında ortamda bulunan havada asılı duran ince parçacıklara "toz" denir (Caple, 2012, s. 24). Depolama sırasında kitap aralarında biriken toz, aşınmaya ve nemle birleşerek yüzeylerde kirlenmelere neden olmaktadır. Fiziksel ve kimyasal bozulmanın kaynağını oluşturarak, kükürt bileşiklerinin etkisini daha da arttırmaktadır. Toz, ortamdaki nemi tutan bir özelliğe sahip olduğu için, koleksiyonların periyodik olarak temizlenmesi gerekmektedir (Kathpalia, 1990, s. 46). Toz birikimi ayrıca böcekler için çekici bir yiyecek toplama yeri sağlayabilir ve küflenmeye neden olmaktadır (Tetrault, 2018).

3.2.3. Üretim sırasında kullanılan malzemeler

Kâğıt üretimi sırasında kullanılan malzemeler, zamanla kağıdın kimyasal olarak bozulmasına yol açmaktadır. Bu malzemeler arasında dolgu malzemesi olarak, şapın fazla miktarda kullanılması, reçine aharı, kâğıt beyazlatmada kullanılan klorür kalıntıları ve süslemelerde kullanılan boyalar, oksijen ve kükürt dioksit (SO_2) ile reaksiyona girer ve asiditeyi oluşturarak selülozun parçalanmasına neden olur. Modern yöntemlerle üretilmiş olan kâğıtlar 40-50 yıl, eski dönmelerde üretilmiş kâğıtlar ise uzun süre dayanıklı kalabilmektedir. Eski dönemlerde üretilen kâğıtların ana maddesi olan selüloz keten paçavralarından elde edilmiştir ve çok iyi bir şekilde korunmuştur.

Kâğıtlarda pH 6 ve üzeri bazik olarak tespit edilmiştir. XVII. yüzyıl sonlarına doğru aharlama işleminde kullanılan potasyum alüminyum sülfat (şap) kağıdın zarar görmesindeki en önemli etkenlerdendir. Beyazlatma sonrası yeterince iyi yıkanmayan kâğıtlarda klorür kalıntıları yer alır ve şapla birlikte daha da zarar verici hale gelir (Kathpalia, 1990, s. 47- 48).

3.2.4. Asidite

Kağıdın bozulması olarak bilinen kimyasal bir ayrışma reaksiyonudur. Asit oranı yüksek olan kâğıtlarda lif kararlılığında kayıplar, yapısında yumuşama, kırılganlık sararma görülmektedir. Bu sürecin hızlanmasına etki eden, saklama koşulları ve üretim sırasında kullanılan malzemelerdir (Anders ve Schuhmann, 2016, s. 1).

Asidik bir ortamda, sülfürük asit etkisiyle selüloz ve demir mazı mürekkebinde oksidasyona ve alkali bozulma ortaya çıkar. Bozulmada görülen belirgin artış pH 6'nın altında gerçekleşmektedir. Kâğıt eserlerde 5,8 pH'lık bir değer, daha yüksek bir pH değerinden %50 daha hızlı bozulur (Marin ve diğerleri, 2015, s. 230.) Su içerisinde liflerine ayrışabilen malzemeler için; pH 1-6 (asidik), pH 7 (nötr), pH 8-14 (bazik) olarak kabul edilmektedir. Kâğıt eserler için pH 7 olmalı ve 8'in üzerine çıkmamalı, 5'in altına inmemelidir. Deri eserler için ise pH değeri 3-6 arasında olmalı ve 6'nın üzerine çıkmamalıdır. Çıktığı durumlarda ise deride sertleşme, renginde koyulaşma, kırılganlaşma ve çatlamalar oluşmaktadır (Baydar, 1996, s. 181).

3.2.5. Mürekkep

Yazma eserlerin genelinde is ve demir mazı mürekkepleri kullanılmıştır. İs mürekkebi asit oluşturmadığı için kağıda zarar vermese de, su ve nem ile dağılarak yüzeyde lekelenmelere yol açar. Orta Çağ'dan itibaren kullanılmaya başlanan demir içerikli mürekkepler ise suya ve neme karşı daha dayanıklıdır (Gazi, 1987, s. 110; Kathpalia, 1990, s. 48).

Demir mazı mürekkebi tannik asidin, demir sülfat ($FeSO_4$) gibi bir demir tuzu ile reaksiyona sokulmasıyla üretilir. İlk olarak renksiz bir sıvı halde olan ve yazma zorluğu nedeniyle, mürekkep çözeltisine arap zamkı eklenmiştir. Daha sonra hava ile teması sağlanarak demir tannat oluşumu bu sorun ile giderilmiştir (Roberts, ve Etherington, 2018).

Demir sülfatın taninlerle birlikte reaksiyona girmesi sonucunda sülfürük asit oluşur ve yazı olan kısımlarda siyahlaşma ve delinmeler oluşur. Süslemelerde ve cetvellerde

ise kullanılan altının içerisine katılan bakırın, zamanla oksitlenmesinden kaynaklı olarak bu kısımlarda kırılmalar oluşmaktadır. Bu bozulmalar kağıdın pH değerini yükseltmektedir (Kathpalia, 1990, s. 48).

3.3. Biyolojik Etkenler

Biyolojik etkenler pek çok açıdan kütüphane ve arşiv koleksiyonların korunmasını etkileyerek, çeşitli tahribatlara yol açmaktadır. Bu tahribatlar yazma eserlerde mikroorganizma ve böcek oluşumları ile kemirgenlerin verdiği zararlar şeklinde görülmektedir.

3.3.1. Mikroorganizmalar

Genellikle tek hücreli ve sadece mikroskop altında görülebilen küçük organizmalardır. Mikroorganizmalar; bakteriler ve mantarlar olmak üzere iki gruba ayrılmaktadır. Tek bir bakteri veya mantardan köken alan bir mikroorganizma topluluğuna koloni denir. Kolonilerin gözle görülebilen şekli, büyüklüğü rengi ve yüzeyi mikroorganizmaların tanımlanmasında önemlidir.

Kâğıt malzemelerdeki lifler ve organik bileşikler (tutkal ve dolgu maddeleri) mikroorganizmalar için iyi bir besin kaynağı oluşturmuştur. Bakteri ve mantar için iyi bir besin kaynağı olan yazma eserlerde, bu oluşumların etkileri yoğun olarak görülmektedir. Bazı tür bakteriler yüzey üzerinde yoğun lekelenmelere sebep olmuş ise de, mantar tahribatının daha fazla olduğu bilinmektedir. Mikroorganizmaların gelişebilmesi için ortamda yüksek oranda nem bulunması gerekir. Kâğıtta mantarın gelişebilmesi için en uygun şartlar; 24-30ºC sıcaklık, %65-80 bağıl nem ve 5,5 pH oranındaki orta düzey asitli ortamdır (Yücel ve Kantarcıoğlu, 1997, s. 21-45).

<u>Bakteriler</u>

Mikroskop altında görülebilen özellikleri ile yuvarlak (kok), çomakcık (basil) ve

burgu (spiral) şekillerinde değişik türlerde görülebilmektedirler. Çoğalmalarında gerekli olan başlıca besinler; karbonlu ve azotlu maddeler, vitamin, mineral ve sudur.

Üremeleri ise sıcaklık, nem, pH ve oksijenin varlığına bağlı olarak gelişme göstermektedir. Genellikle pH 4-9 arasında ve %90 üzeri nem miktarında üreyebilmektedirler (Yücel ve Kantarcıoğlu, 1997, s. 45-46).

İlkel şartlarda bile çok hızlı çoğalabilen bakterilerin bazı sporları, elverişsiz koşullarda bile hayatta kalabilmektedir. Bunlar arasında aerobik ve anaerobik bakteriler ayırt edilmektedir. Anaerobik olanlar çürümeye neden olurken aerobik olanlar malzemenin ayrışmasına neden olur. En fazla bulunan cinsi *bacillus cereus, bacillus circulans, bacillus subtilis* olarak bilinmektedir (Crespo ve Vinas, 1984, s. 27).

Mantarlar

Klorofil içermeyen paraziter bitkiler olup, mantar sporlarının hayatta kalabilmeleri için gerekli olan üç şey; besin, sıcaklık ve nemdir (Cunha, 1988, s. 8). Mantarlar ozmozla beslenenirler ve klorofilli bir yapı göstermediklerinden dolayı gün ışığından yararlanmazlar. Koloni bakımından mayalar ve küfler olarak ikiye ayrılmaktadırlar. Mayalar bir hücreli, tomurcuk şeklinde birbirlerine yapışarak üreyebilen yumuşak dokulu canlılardır. Küflerde ise vücut bölmeli ve ince borucuk şeklinde dallardan yani hiflerden oluşmaktadır. Hiflerin dallanması ve birbirleri ile birleşmesi ile misel meydana gelmektedir. Mantarı oluşturan tüm vücuda ise tal denilmektedir (Yücel ve Kantarcıoğlu, 1997, s. 46).

Ortam koşullarının uygun olması durumunda üreyen mantarların üreme organlarına spor adı verilmektedir. Türlere bağlı olarak spor boyutu 1-200 µm arasında değişiklik göstermektedir. Organik kökenli müze koleksiyonlarının sergilendiği veya depolandığı alanlarda uygun koşullarda mantar oluşumu görülebilmektedir (Strang ve Dawson, 1991, s. 1).

Kâğıt ve deri eserlerde mikroorganizma gelişimini etkileyen faktörler

Mikroorganizmalar (bakteri ve mantarlar) sporları, eserlerde bozulmaya uğramadan uzun süre kalabilmektedirler. Bozulma süreci malzemede bulunan nem miktarına ve çevre faktörüne bağlı olarak gelişen, sporların çimlenmesiyle başlamaktadır. Kâğıt

ve deri gibi eserlerin üretiminde veya onarımında mantar sporları içeren malzemelerin kullanılması, havada bulunan toz partikülleri, doğal olaylar bakteri ve mantar gelişimini hızlandırmaktadır. Kâğıt eserlerde bozulma sürecini başlatan *penicilium, Aspergillus, Alternaria, Fusuarim* gibi mantar gruplarıdır. Bozulma sürecini devam ettiren ve tahrip eden *Trichoderma viridi, T. Rasei, Chaetomium,* gruplarıdır. Bahsedilen mantar türleri kağıdın tahrip olmasına yola açarak, ortamda bulunan nem oranı, havada tutulmanın aşamasına göre farklı yoğunluklarda kırmızı, mor, sarı, kahverengi, siyah veya "foxing" denilen pas renginde lekelenmelere neden olmaktadır. Bunlarla birlikte kâğıtta keçeleşme ve emicilik oluşur.

Deri eserler üzerinde oluşan mikroorganizmalar ise tabaklamada kullanılan bitkisel kökenli taninler, yapıştırıcılar, kirlilikler, karbon ve azot oksitler (NOx) kaynaklı, deride bulunan vitaminlerden beslenirler. Mikroorganizmalar ortamda bulunan bağıl nem ve sıcaklığın uygun olduğu durumda derinin asitliğine bağlı olarak gelişirler. Yüzeyde oluşan mikroorganizmalar organik asit ürettikleri için deride renk değişikliğine, sertleşmesine ve yüzeyin beyazlamasına, lekelenmeye yol açmaktadır. Deri yüzeyinde düşük bağıl nemde gelişen mantarlar *Aspergillus* ve *penicilium* gruplarıdır. Deri için en zararlı olanı ise *Aureobasidium pullulans* mantarıdır.

Organik eserler grubundaki kütüphane malzemelerinde mikroorganizmaların gelişebilmesi için gerekli iklim şartları (Çizelge 3.1):

Çizelge 3.1. Bakteri ve mantar gelişmesini etkileyen uygun iklim şartları (Gallo, 1985, s. 41; Yücel ve Kantarcıoğlu, 1997, s. 54).

Mikroorganizma	Sıcaklık (°C)	Bağıl Nem (%)	Malzemenin Nem İçeriği
Bakteri	**Opt. 20-35** **Min. 5** **Max. 50**	**Opt. 90-100** **Min. 65**	**%8-10 ve daha fazla**
Mantar	**Opt. 24-30** **Min. -7** **Max. 50**	**Opt. 65-100** **Min. 50**	

Mikroorganizmaların gelişmesini etkileyen diğer etkenler ise ışık, pH değeri, havalandırma, toz, kitap ve ahşap parazitleridir. Işık, mikroorganizmalar için olumsuz bir faktör olsa da sınırlayıcı olarak kabul edilmemelidir. Mantarlar için en uygun pH değeri 5-6 arasındadır. Havalandırma yetersizliği yüksek bağıl nem ve sıcaklık, mikroorganizmanın oluşmasını hızlandırır. Eser yüzeylerinde birikmeye yol

açan toz ve kir, mantar sporlarını besleyerek mikropların üremesine zemin hazırlar. Kitap ve ahşap parazitleri ise mantar sporlarını vücutlarında taşıyarak, ahşapta veya kitap ciltlerinde üremeye başlarlar (Yücel ve Kantarcıoğlu, 1997, s. 21-56).

3.3.2. Böcekler

Yumurtadan çıktıktan sonra larva evresine geçen böcekler, pupa dönemi geçirerek ergin hale gelir ve gelişmelerini tamamlarlar. Böcekler arşiv binalarına açık olan kapı ve pencere gibi alanlardan kolaylıkla girebilmekte ve uzun yıllar yaşayabilmektedirler (Selçuk, 2004, s. 13-17).

Ortamda bulunan havanın durağan, sıcaklık ve bağıl nemin yüksek olduğu durumlarda gelişme imkanı bulan böcekler, kağıdı yiyerek dışkılarını yüzeye bırakmaktadırlar. Bu da yüzeyde asit oluşumuna neden olmaktadır. Kâğıtta bulunan yazı ve minyatür yok olabilir ve kâğıt parçalanabilmektedir (Baydar, 2001, s. 370). Böcekler genellikle kâğıt, tutkal, kola, jelatin aharı, deri ve cilt bezi gibi proteini yüksek organik maddelerle beslenerek geriye dönüşü olmayan tahribatlara yol açmaktadır (Adcock, 2011, s. 36). Kâğıt ve deri eserlerde görülen yaygın böcekler aşağıda belirtilmiştir:

Kâğıt Güveleri veya Gümüş Balığı Böceği (*lepisma saccharina*): Vücutları uzun ve yassı, kuyruk kısmında üç kılı bulunan gündüzleri karanlık yerlerde bulunan, geceleri ise hareketli olan kanatsız böceklerdir. Genellikle nişasta, jelatin, gibi yapıştırıcı malzemelerden beslenirler (Selçuk, 2004, s. 20). Nemin yüksek olduğu (%70-80) koşullarda çoğalarak gelişirler. Yüzeyde yırtılmış, sıyrılmış yüzey alanları ve düzensiz delikler şeklinde verdiği zararla bilinmektedirler (Pinniger, 2012, s. 4).

Hamam Böceği *(blattidae*): Kahverengi, siyah veya ten renginde parlak, basık vücutlu, kötü koku yayan böceklerdir. Gece hareketli duruma geçerek kötü koku yayan bu böcekler birçok mikrobu da taşıma özelliğine sahiptirler. Hamam böcekleri kâğıt, tekstil ve ciltlerden beslenirler. Aynı zamanda salgılarıyla materyalleri kötü bir şekilde lekeleyebilmekte ve gelişigüzel biçimde yüzeysel aşınmalara sebep olmaktadır (Selçuk, 2004, s. 21; Parker, 2015, s. 2).

Kitap Kurtları (*liposcelidae*): Müze ve kütüphanelerde yaygın olarak görülen zarar verici kanatlı böcek türüdür. Erginleri çok küçük, silindirimsi koyu renkli mobilya böceği olarak da bilinen böceklerdir. Yumurtalarını kitaplardaki küçük çatlaklara bırakırlar ve larvalar galeri açarak dışarı çıkarlar. Larva büyüdükçe galerilerin çapı da büyür ve çıkış delikleri daire şeklindedir. İnce yüzeysel hasarlara yol açarlar. Üreme dönemleri ilkbahar veya yaz başlarıdır (Selçuk, 2004, s. 26).

Kitap Biti (*liposcelis divinarius*): Küçük çaplı sarımsı, yumuşak vücutlu, kanatsız böceklerdir. Çıplak gözle çok zor görüldüğünden kütüphane ve arşiv koleksiyonlarının en küçük düşmanıdır. Kitap sayfalarına, deri ciltlere ve ahşaba zarar veren ve her türlü malzeme ile beslenebilen zararlı bir böcektir. Mantarlı yüzeylerden beslenebildiklerinden, bu tür bozulmaya uğramış eserlerde de görülebilmektedir. Kuru ve havalanmış yerlerde yaşayamazlar. Nemli ve sıcak ortamlarda popülasyon artışı görülür (Selçuk, 2004, s. 22).

Termitler (*termitidae kalotermitidae*): Koloniler halinde yaşayan bu böceklerde; üreyen (krallar ve kraliçeler) ve üreme kabiliyetleri olmayan (işçiler ve askerler) iki sınıf bulunmaktadır. Uzun ve yassı vücutlu olup daha çok beyazımsı, açık sarı, kırmızımsı, kahve esmer veya siyah renkte olabilmektedirler. Sıcak ılıman ve tropik iklimlerde çok ciddi problemlere yol açmaktadırlar. Müze, kütüphane ve arşiv koleksiyonlarında, sergileme veya depolama alanlarında hasara neden olmaktadır. Ahşap, kâğıt, deri ve parşömen gibi eserlerde dıştan içe doğru derin konik galeriler oluşturarak zarar vermektedirler (Selçuk, 2004, s. 16-22; Pinniger, 2012, s. 4).

Deri Böceği (*dermestes lardarius*): Ergin olanları küçük, ovalimsi mat koyu renkli ve benekli böceklerdir. İsminden de anlaşılacağı gibi deri malzemeden beslenen böcek türüdür. Parşömen, kitap ciltleri, hayvansal tutkal en iyi besin örnekleridir. Koyu kahverengi, iri (6-10mm) ve çok tüylü bir yapıya sahiptir. Yüzeyde büyük delikler açarak zarar verirler (Selçuk, 2004, s. 32; Pinniger, 2012, s. 6).

Bisküvi Böceği (*biscuvit beetle*): Erginleri kırmızımsı kahverenginde, 2-3 mm uzunluğundadır. Larvaları beyaz renkte ve kavisli "C" şeklindedir. Kâğıt hamuru ve nişastadan beslenerek yüzeyde düzgün yuvarlak çıkış delikleri bırakırlar. Bağıl

nemin yüksek olduğu, sıcaklığın ise 22 ºC olduğu ortamlarda aktif olarak bulunurlar. (Pinniger, 2012, s. 7).

Tütün Böceği (*cigarette beetle*): Erginleri kızıl kahverenginde, 2.5-3 mm uzunluğunda ve ülkemizde yaygın olarak bulunan böceklerdir. Larvaları beyaz ve kıvrıktır, açtıkları galerilerden toz çıkarırlar. Unlu mamüller, tütün, kâğıt, kitap ve mobilyalarda yaygın olarak görülürler (Selçuk, 2004, s. 27).

Mobilya Böceği (*furniture beetle*): Silindirimsi vücuda sahip, koyu renkli 2,5-5 mm boylarında larvaları kıvrık olan böceklerdir. Cilt ve ahşaba yoğun olarak zarar vererek, koleksiyonlarda oluşan tahribatların büyük bir oranını bu böcekler oluşturmaktadır. Galeri çıkışları daire şeklindedir ve larvalar galeri içinden çıkarılan toz ile beslenir (Selçuk, 2004, s. 26).

Ülkemizde Kütüphane ve arşiv koleksiyonlarına en fazla zarar veren böcek türleri; "*Stegobium paniceum L.* (Bisküvi böceği), *Anobium punctatum* (Mobilya böceği), *Lasioderma serricorne* (Tütün böceği), *Lepisma saccharina* (Gümüş Balığı böceği), *Psocoptera* takımına ait bazı türler (Kitap bitleri) ve *Blattidae* familyasına ait bazı türlerdir" (İnternet-4).

3.3.3. Kemirgenler

Kemiriciler kâğıt malzemeyi kemirip, içine yuva yaparak kirlenmelerine sebep olmaktadır. Hayvan ve kuş pislikleri mikroorganizma ve böceklerin gelişmesine zemin hazırlar. Özellikle fareler, kağıdı mekanik olarak kemirirler ve kâğıt içerisinde bulunan zehirli hiçbir madde onlara zarar veremez (Kathpalia, 1990, s. 37).

3.4. Diğer Etkenler

Depolama sırasında oluşan mekanik bozulmalar ve eserleri korumak için yapılan restorasyon uygulamaları bazen istemeyen sonuçlara yol açabilmektedir. Olağan dışı gelişebilen su baskını, yangın, deprem gibi doğal afet olayları da belgelerin yok olması konusunda çok ciddi konular arasındadır. Doğal afetlerin önlenmesi ve en aza indirilmesi için risk değerlendirmelerinin yapılması gerekmektedir. Planlama süreci

bu tür etkinliklere karşı hazırlıklı olmayı kapsamalıdır (Walker, 2013, s. 2-3). Doğal afetlerin yanı sıra hırsızlık ve savaş gibi unsurlar da koruma problemlerindendir.

3.4.1. Mekanik bozulma etkenleri

Bozulmanın mekanik nedenleri olarak bilinen hatalı depolama, çarpma, sürtünme, yırtılma, okurken zarar verme gibi sık kullanım kaynaklı etkenler eserlerde fiziksel bozulmalara neden olmaktadır. İnsan faktörü bozulma etkenlerinin doğrudan ve dolaylı olarak bir taraftan korumaya çalışılırken diğer taraftan yapılan müdahaleler ile bozulma sürecini daha da hızlandırmaktadır (Crespo ve Vinas, 1984 s. 24-30). Eserler taşınma esnasında yanlış paketleme sonucunda olduğu gibi inceleme, fotoğraflama ve kataloglama gibi çalışmalar sırasında da zarar görebilmektedir (Baydar, 2001, s. 373).

3.4.2. Hatalı restorasyon uygulamaları

Bozulmaya uğramış belge ve yazma eserler için eseri kurtarmak amacıyla yapılan restorasyon uygulamaları zamanla daha da zararlı hale gelebilmektedir. Restorasyon ve konservasyon uygulamalarında eserin orijinal yapısı dikkate alınmalıdır. Yapılan uygulamalar bu işin bilincinde olan uzman kişiler tarafından yapılmalıdır.

Koruma ve onarımda kullanılacak olan malzemeler uluslararası standartlarda kullanılan malzemeler olmalıdır. Yanlış uygulamalarda en çok karşılaşılan, uygun olmayan yöntem seçimi ve malzeme kullanımıdır. Kullanılan malzemeler geriye dönüşlü olmalı ve esere zarar vermemelidir. Yazma eserlerde eski dönemlerde yapılan tamamlamalar ve yapıştırılmış yırtık sayfalarda kullanılan yöntemler, işin bilincinde olmayan kişiler tarafından yapılmıştır. Bu yöntemlerin bazıları eserlerin bütünlüğünü korumuştur ancak geriye dönüşü olmayan bozulmalara da yol açmıştır. Konservasyon ilkeleri eserlere en az müdahaleyi önermektedir, gereğinden fazla yapılan müdahaleler önerilmemektedir.

3.4.3. Su baskını

Su baskınları ile ortaya çıkan hasarlar, genellikle mücadele sırasında kullanılan araçlar ve yöntemler ile bağdaştırılır. Arşivleri ve kütüphaneleri etkileyen sel baskınlarının yanı sıra bina ile ilgili olarak depolama alanlarında oluşan küçük su sızıntıları da (tesisat kaynaklı delinmiş borular, tıkalı oluklar, vb.) eserlerde ciddi problemlere yol açabilmektedir. Taşkınların kitap ve belgeler üzerindeki ana etkileri; mürekkep dağılması, kağıdın hamurlaşarak parçalanması, yapıştırıcının dağılması, ciltteki renk değişikliği, çamur veya diğer maddelerden kaynaklanan lekelerin ortaya çıkması gibi etkilere neden olmaktadır (Crespo ve Vinas, 1984, s. 28). Doğrudan suya maruz kalan kâğıt eserlerde, suyun çözdüğü kirlerin kuruduktan sonra bıraktığı izler dışında bakteri ve mantar gelişmeleri ile ortaya çıkan lekelenmeler de görülmektedir (Yücel ve Kantarcıoğlu, 1997, s. 170).

3.4.4. Yangın

Ortaya çıkan zararlar, yangının türüne ve ölçüsüne, depolama malzemelerinin yangına karşı dayanıklılığına göre değişmektedir. Kâğıt, tekstil, deri gibi bitkisel ve hayvansal içerikli organik malzemeler yanmaya karşı oldukça hassastır. Isıdan kaynaklanan hasarın yanı sıra, eserler duman ve kurumdan ciddi şekilde etkilenirler (Stewart, 2018).

Arşiv ve kütüphanelerde ortaya çıkan yangının yol açtığı hasarlar, toplu imhadan küçük yaralanmalara kadar gitmektedir. Bu zararlara su püskürtücü yangın söndürücülerin zararları da ilave edilmelidir. Yangın, elektrik tesisatı kablolarındaki ihmallerden kaynaklı kıvılcımlardan ya da yanıcı madde ihtiva eden malzemelerin bir arada yüksek sıcaklığa maruz kalmasından, kundaklama veya gaz kaçağı gibi etkenlerle ortaya çıkabilmektedir (Crespo ve Vinas, 1984, s. 29).

3.4.5. Deprem

Doğal afetler arasında toplum kültürünün yok olmasına neden olan deprem, ülkemizde eserler açısından büyük risklerden biri olarak kabul edilmektedir. Antik Çağ'dan günümüze sayısız örnekleri olan depremin, Akdeniz ve Ege kentlerindeki

uygarlıkların silinmesine yol açtığı görülmüştür. Türkiye'de günümüze en yakın ve zarar verici olan 17 Ağustos 1999 depremidir. Bu deprem ile Değirmendere, İzmit, Adapazarı, Yalova, Bolu ve Düzce'de yoğun hasarlar ve kayıplar oluşmuştur. İstanbul çevresindeki tarihi yapılar da bu depremle birlikte önemli hasarlar almıştır. Beyazıt Devlet Kütüphanesi, Devlet Resim Heykel Müzesi, Beşiktaş Deniz Müzesi, Saray, köşk ve müzeler zarar görmüştür. Olası deprem tehlikesinin önlenmesi için gerekli önlemlerin alınması ve önceden planlamalar yapılması, eserlerin korunması açısından önemlidir. Deprem konusunda müze ve arşiv gibi kurumlarda deprem sırasında ve sonrasında neler yapılacağı konusunda eğitilmesi gerekmektedir (Erbay, 2000, s. 42-43).

3.4.6. Hırsızlık

Ülkemizde kültürel mirasın yok olmasına yol açan nedenler arasında, tarihi ve kültürel açıdan nadir bulunan eserlerin çalınması yerine ise kopyasının konulması yer almaktadır. (Yalçın, 2013, s. 159). Halka açık olan ve yazma eserlerin muhafaza edildiği cami, türbe gibi alanlarda hırsızlığın önüne geçilememektedir. Hırsızlığın ana nedenleri arasında güvenlik personeli ve güvenlik araçlarının eksikliği görülmektedir. Hırsızlığa karşı alınacak önlemler en son teknoloji izleme araçları ile yapılmalıdır.

3.4.7. Savaşlar

Eski devirlerden bu yana kültür varlıkları ait oldukları yerlerden alınarak savaş ganimeti adı altında başka yerlere taşınmıştır. Savaşın kültür varlıkları üzerindeki etkileri ilk defa 1899 yılında Lahey'de ele alınmış, ancak kesin bir sonuç çıkmayan toplantı küçük bir sözleşme ile sonlandırılmıştır. İkinci kez 1907 yılında Lahey'de yapılan konferansta alınan kararlar ile sözleşme haline getirilmiştir. Bu sözleşmeye rağmen 1. Dünya Savaşı'nda kültür varlıkları yağmalanarak zarar görmüştür. 25 Ocak 1919 tarihli Versailles Barış Konferansı'nda "savaşan devletlerin sorumlulukları ve müeyyideleri" adında bir komisyon kurulmuştur. Osmanlı Devleti ile itilaf devletleri arasında imzalanan Sevr Antlaşması'nın 421.ve 423. maddesi kültür varlıklarının korunmasına ayrılmıştır. 2. Dünya Savaşı'nın ortaya çıkması ile sözleşmelerde alınan kararların iyi işlememesi sonucu, kültür varlıkları büyük zarar

görmüştür. UNESCO'nun 1950'de başlattığı çalışma ile 1951 yılında "silahlı çatışmalar halinde kültür varlıklarının korunması" antlaşma tasarısı hazırlanmıştır. Bu tasarı 21 Nisan-12 Mayıs tarihleri arasında Türkiye'nin de katılımıyla Lahey'de imzalanmıştır. Savaş halinde kültür varlıklarının korunması kararları ile bu tasarı 8 Kasım 1965 yılında, 563 sayılı kanun ile Türkiye tarafından yürürlüğe konmuştur (Eralp, 1998, s. 87).

4. VAKIFLAR GENEL MÜDÜRLÜĞÜ ARŞİVİ VE İZZET MEHMET PAŞA VAKFINA AİT YAZMA ESERLER

4.1. Vakıflar Genel Müdürlüğünün Kuruluşu

Vakıflar Genel Müdürlüğü (VGM), mazbut vakıfların yönetimi ile diğer vakıfların denetimini üstlenen, yurt içinde ve yurt dışında bulunan taşınır ve taşınmaz vakıf kültür varlıklarının tescili, korunması, onarımı ve yaşatılması için çalışan, vakıf varlıklarının ekonomik bir şekilde işletilmesini sağlayan köklü bir kamu kuruluşudur.

Osmanlı döneminde Evkaf Nezareti idaresinde bulunan vakıflar eğitim, din, sağlık, şehircilik bayındırlık ve sosyal hizmetlerin yürütülmesini sağlamıştır. Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından 2 Mayıs 1920 tarihinden itibaren vakıf yolu ile yapılan işler Şer' iyyeve Evkaf vekâleti tarafından yürütülmüştür. Vekâlet'in 3 Mart 1924 tarihli ve 429 sayılı yasa ile kaldırılması Başbakanlığa bağlı ilk meclisli özerk ve özel bütçeli Vakıflar Umum Müdürlüğünün kurulmasını sağlamıştır.

8 Haziran 1984 tarihli ve 227 sayılı VGM' nin Teşkilat ve görevleri hakkında Kanun hükmünde kararname ile Başbakanlığa bağlı tüzel kişiliğe sahip ve katma bütçeli Vakıflar Genel Müdürlüğünün kurulmasına ve teşkilat yapısının düzenlenmesine karar verilmiştir (VGM Stratejik Plan, 2014, s. 1-3). Daha sonra 15 Temmuz 2018 tarih ve 30479 sayılı Resmî Gazete'de yayınlanan 4 no'lu kararnamenin 691'inci maddesi ile kuruluş, teşkilat, görev ve yetkilerine ilişkin usul ve esaslar belirlenerek özel bütçeli bir Genel Müdürlük olarak 692. Madde ile Kültür ve Turizm Bakanlığına bağlanmıştır.

Vakıf işlerinin Cumhuriyet döneminde Şer'iyye ve Evkaf vekâletine bağlanmasından sonra vekâlet 1924 tarihinde kaldırılmıştır. Daha sonra vakıf işleri Vakıflar Genel Müdürlüğüne devredilirken, arşivde Kültür ve Tescil Daire Başkanlığı'na bağlı olarak hizmet vermeye başlamıştır (Elitok, 2014, s. 95).

Kültür ve Tescil Daire Başkanlığı Ankara Ulus'ta Atatürk Bulvarı üzerinde bulunmaktadır (Resim 4.1). Bina Kızılbey vakfında olan ve Evkâf hazinesine ait

arazi üzerine, 1935-36 yıllarında Mimar Sami Arsev tarafından inşa edilmiştir (Resim 4.1). Vakıflar Umum Müdürlüğü'ne tescili ise 14.03.1944 yılında yapılmıştır (Fırat, 1998, s. 12).

Resim 4.1. Vakıflar Genel Müdürlüğü Kültür Tescil Dairesi Başkanlığı binası (Koç, 2019)

Vakıf kayıtları arşivi Selçuklu, Beylikler, Osmanlı ve Cumhuriyet dönemine ait hukuki dayanağı olan vakıf gayrimenkullerin tapusu, yapılacak hizmetlerin niceli ve niteliklerini içeren vakfiye, ferman, hüccet, berat gibi vakıfla ilgili belgelerin bulunduğu arşivdir. Arşivde 2370 adet vakfiye ve kütük defteri bulunmakta olup, bu defterlerde 27.021 adet vakfiye ve benzeri belgenin yanında, çeşitli belgeler bulunmaktadır (İnternet-5). Genel Müdürlük Kütüphane arşivinde çeşitli koleksiyonlara ait 645 matbu eser, 943 yazma ve 1279 basma eser bulunmaktadır.

4.2. İzzet Mehmet Paşa Vakfına Ait Yazma Eser Koleksiyonu

Kütüphanenin kuruluşu EV. BOA. HMH/7392 numaralı vakfiyenin 7. Sayfasında kütüphane ve kitaplarla ilgili "*Vilâyet-i Anadolu'da Zağferanborlu nâm-ı diğer Taraklıborlu kazâsında müceddeden binâ ve inşâsına muvaffak olduğum câmi'-i şerîfde kâin kütüphâneye vaz' olunub… İşbu üç yüz yirmi yedi cild kitâbların üzerine bu def'a on bir cildi dahi zamm olunub cem'an üç yüz otuz sekiz cild kitâb olduğu bu*

mahalle şerh verildi"[6]. Burada İzzet Mehmet Paşa'nın Safranbolu'da kendi adına 1796/1797 tarihinde yaptırdığı cami içerisindeki, kütüphanede yer alan kitap sayısından bahsedilmiştir. Ayrıca VGMA' da bulunan 2531 numaralı Safranbolu İzzet Mehmet Paşa'nın kütüphanesine ait bir fihrist bulunmaktadır. Bu fihristte ayrıntılı olarak kitap isimleri ve adetleri yer almaktadır. Fihristte yer alan kitap adetleri ve isimleri çıkarılarak tablo haline dönüştürülmüştür (Çizelge 4.1).

Çizelge 4.1. VGMA 2531 Numaralı fihristte yer alan kitaplar ve adetleri

Sıra No	Kitap İsmi	Kitap Adedi
1	Mushaf-ı Şerif	**13**
2	Kütübü't Tefasir	**26**
3	Kütübü Usulu'l-Hadis	**2**
4	Kütübü'l Hadis	**58**
5	Kütübü'l Usulü Fıkıh	**13**
6	Kütübü'l- Fıkıh	**56**
7	Kütübü'l Akaid	**39**
8	Kütübü'l İlmi'l-Kıraat	**4**
9	Kütübü't Tasavvuf	**6**
10	Kütübü'l Gat	**8**
11	Kütübü't Tıb	**4**
12	Kütübü Tarih	**23**
13	Kütübü'l Hikmet	**4**
14	Kütübü'l Vaz'iyye	**1**
15	Kütüb-ü İstiare	**3**
16	Kütübü Adab	**9**
17	Kütübü'l-Maani	**21**
18	Kütübü Mantık	**17**
19	Kütübü Nahiv	**24**
20	Kütübü Sarf	**7**
	TOPLAM:	**338**

Vakıf kitapların sayısı yıllar içerisinde yapılan bağışlar ile birlikte 2059'a kadar yükselmiştir. (Çizelge 4.2). İncelemeler sonucunda kitapların birçoğunun İzzet Mehmet Paşa vakıf koleksiyonuna ait olmadığı ve Safranbolu'da bulunan diğer

[6] Çeviri: Hasan Demirtaş, Vakıflar Genel Müdürlüğü Kültür ve Tescil Dairesi Başkanlığı, Araştırmacı.

yazma ve basma eserleri de kapsadığı görülmüştür. VGM Kültür Tescil Daire Başkanlığı tarafından 1996 yılında yaptığı sayımda ise 693'ü yazma, 1088'i basma olmak üzere toplam kitap sayısının 1781 olduğu tespit edilmiştir. Kütüphanede mevcut olmayan kitap sayısı 278 olup, 94'ü yazma, 97'si basma, 87'sinin ise niteliği belirsiz kitaplardır. Söz konusu kitapların, cami içerisinde yeterli güvenlik tedbirlerinin alınamaması üzerine, kayıp olduğu anlaşılmıştır. (Bayram, 2003, s. 62; Deniz, 2014, s. 339).

Çizelge 4.2. VGMA 19.08.1996 raporuna göre kitap sayısı

	Mevcut Yazma Kitaplar	**Mevcut Basma Kitaplar**	**Mevcut Toplamı**	**Mevcut Olmayan Yazmalar**	**Mevcut Olmayan Basmalar**	**Belirsiz Kitaplar**	**Mevcut Olmayan Toplamı**	**Genel Toplam**
İzzet Paşa'ya Ait Kur'an-I Kerimler	15	-	15	12	-	-	12	27
Köprülü'ye Ait Kur'an-I Kerimler	62	-	62	-	-	-	-	62
İzzet Paşa'ya Ait Kitaplar	435	434	869	57	85	-	142	1011
İsmail Efendi'nin Vakfettiği Kitaplar	12	50	62	2	9	72	83	145
Akhacı Mehmet'in Vakfettiği Kitaplar	10	57	67	23	3	15	41	108
Tüyotok Fişlerine Alınmamış Mevcut Kitaplar	102	-	102	-	-	-	-	102
Fihristlerde Olmayan Fakat Muvakkithanede Mevcut Bulunan Kitaplar	57	547	604	-	-	-	-	604
TOPLAM	**693**	**1088**	**1781**	**94**	**97**	**87**	**278**	**2059**

Güvenlik tedbirleri nedeni ile cami içerisinde bulunan kitaplar önce Safranbolu Köprülü Cami avlusunda bulunan muvakkithanede, sonra ise Kazdağlıoğlu Camisi'nde muhafaza edilmiştir. Safranbolu'nun çok fazla yağış alması ve kitapların sel baskınına uğraması sonucu 1998 yılında VGM Kültür Tescil Daire Başkanlığı Arşivi'ne taşınarak koruma altına alınmıştır. Safranbolu ve diğer illerden getirilen yazma ve basma kitaplar da ait oldukları kütüphanelere göre gruplanarak ayrılmıştır (Çizelge 4.3).

Çizelge 4.3. VGMA' da Safranbolu ve çevre illerden getirilen yazma ve basma eser koleksiyonu

Ait Olduğu Kütüphane	Yazma Adedi	Basma Adedi
İzzet Mehmet Paşa Vakfına Ait Kitaplar	396	320
Safranbolu'dan Kültür Tescil Daire Başkanlığı'na Getirilen Mushaf-I Şerifler	67	-
Muvakkithanede Bulunan Fihristlerde Adları Olmayan Kütüphanede Mevcut Bulunan Kitaplar	54	543
Tüyatok Fişlerine Alınmayan Kütüphanede Mevcut Bulunan Kitaplar	101	-
Kastamonu'lu Ak Hacı Mehmed Efendi'nin Köprülü Vezir Mehmet Paşa Cami Şerifine Vakıf Eylemiş Olduğu Kütüphanede Bulunan Kitaplar	10	54
İsmail Efendinin Muvakkithanede Bulunan Kitapları	12	39
Safranbolu Kaymakamlığından Gelen El Yazması Kur'an-I Kerimler	16	-
Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Vakfına Ait Kitaplar	87	35
Şeyh İsmail Şirvani'ye Ait Kitaplar	38	104
Trabzon Bölge Müdürlüğünden Gelen Kitaplar	125	180
Merkez Kütüphane Demirbaşına Kayıtlı El Yazma Ve Basma Kitaplar	37	4
Toplam: 2222	943	1279

VGMA' ya getirilen kitaplar tasnif edilerek, İzzet Mehmet Paşa mühürü bulunan kitapların listesi çıkarılmıştır. Vakıf kütüphanesine ait 716 kitap olduğu tespit edilmiştir. Kitaplardan 396 adedi yazma, 320 adedi ise basma niteliğindedir. Yapılan tasnifler sonucunda Safranbolu ve diğer illerden getirilen kitaplarla birlikte, en fazla yazma eser İzzet Mehmet Paşa Vakıf Kütüphanesi'nde yer almaktadır.

İncelenen 195 yazma eser; arşiv numarası, tarihi, yazar adı, eser adı, konusu, dili, yazı çeşidi, varak sayısı, kâğıt türü, ölçüsü ve cilt türüne göre sınıflandırılmıştır. Tarihi en eski olandan başlanarak sıralama yapılmıştır (bkz. Ek-1, Yazma Eserlerin Tarih Sırasına Göre Listesi). XIII. ve XIX. yüzyıllara ait 113 İslam Dini, 1 Arap Dili ve Edebiyatı, 15 Arapça gramer, 1 Astroloji ve Astronomi ilmi, 12 Edebi Kompozisyon (Retorik), 2 Felsefe, 1 Genel Ansiklopediler, 4 Gizli İlimler (Okkültizm), 1 Kanun, Kanunların Tatbiki ile İlgili genel Kaideler, 13 Mantık, 1 Rüyalar Kitabı, 1 Sosyal İlimler, 1 Sözlük, 2 Tıp İlimleri konu içerikli ve 17 adet konusu belli olmayan yazma eserler incelenmiştir. Yazım dillerinde en fazla Arapça ve Türkçe kullanılmıştır.

4.3. Yazma Eser Koleksiyonunun Depolama Koşulları

VGM Kültür ve Tescil Daire Başkanlığı binası iki kattan oluşmaktadır. Vakıf Kayıt Arşivi'ne ait depolar birinci ve en üst katta bulunmaktadır. Arşiv depolarında yoğunlukla, vakıf belgeleri muhafaza edilmektedir. Vakıflara ait yazma ve basma eser koleksiyonu en üst katta bulunan 22 numaralı arşiv deposunda saklanmaktadır (Şekil 4.1). Depoda İzzet Mehmet Paşa Vakıf Kütüphanesi'ne ait yazma eserler dışında, Safranbolu ve diğer illerden getirilen yazma ve basma kitap koleksiyonları da yer almaktadır.

Şekil 4.1. Depo alanlarının bulunduğu 2. kat planı (Kültür ve Tescil Dairesi Başkanlığı Arşivi)

VGM Kültür Tescil Dairesi Başkanlığı'nda araştırmacılara açık olan arşiv belgelerinin yıpranmasını önlemek için ilk defa 1965 yılında mikrofilm ünitesi kurulmuştur. Bu ünite 1991 yılında daha da geliştirilerek belgelerin mikrofilmleri kayıt altına alınmıştır. Vakıf Kayıt Arşivi için otomasyon projesi kapsamında

oluşturulan modüle, 2000 yılından bugüne bilgi girişi devam etmektedir. Yazma ve basma eserler için ise henüz tarama ve sayısallaştırma çalışmaları yapılmamıştır. İleriki dönemlerde sayısallaştırma çalışmalarının başlanacağı planlanmaktadır. Mikrofilmi alınmış arşiv defterleri ile yazma ve basma eserler raylı kompakt çelik dolaplarda muhafaza edilmektedir.

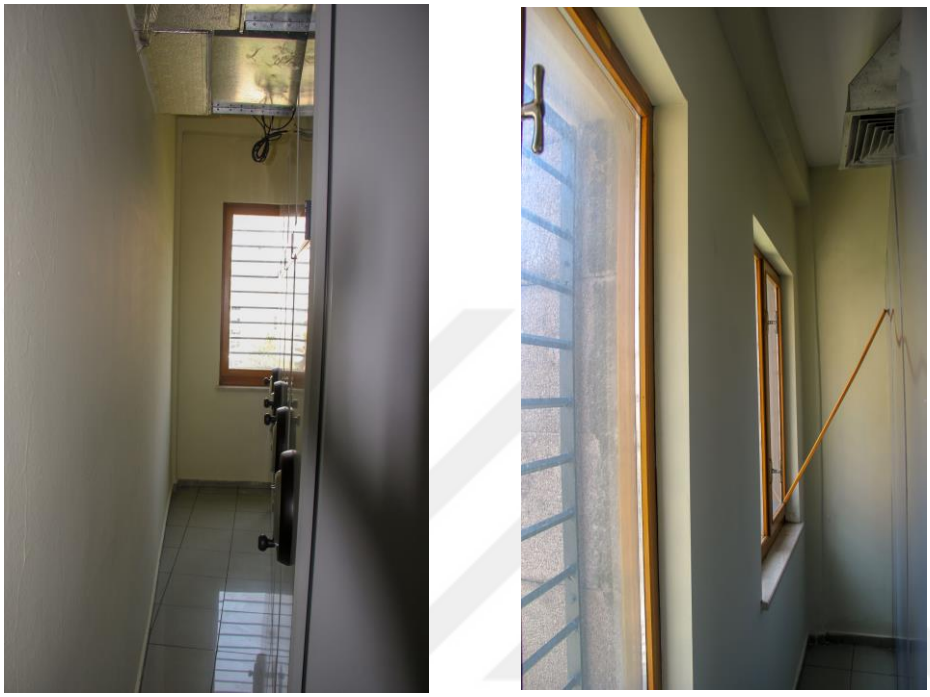
İzzet Mehmet Paşa yazma ve basma eserleri, çelik kompakt dolap raflarına arşiv numarasına göre sırasıyla dizilmiştir. Kitaplar, raflara boyutları göz önünde bulundurulmayarak, yan yana ve sık bir şekilde yerleştirilmiştir. Küçük boyutlu kitaplar, büyük boyutlu kitapların ağırlığı altında kalmıştır. Kitapların tozlanma ve mekanik hasarlara karşı korunabilecekleri muhafazaları mevcut değildir (Resim 4.2).

Resim 4.2. Yazma eserlerin bulunduğu kompakt dolap (Koç, 2019)

Eserlerin sırt kısmında arşiv numaraları yer almaktadır. Arşiv numaraları yapışkanlı kâğıtlar üzerine yazılıp yapıştırılmış ya da yapışkan bantlarla tutturulmuştur. Bazı arşiv numaraları zamanla yapıştırıldıkları yüzeyden ayrılmıştır.

Arşiv deposu içerisinde kompakt dolabın arka kısmında iki adet pencere yer almaktadır (Resim 4.3). Depo, özellikle öğleden sonra güneş ışınlarına maruz kalmaktadır. Pencereden gelen ışığı engelleyici bir koruma perdesi bulunmadığından depo içerisinde sıcaklığın artmasına neden olmaktadır.

Resim 4.3. Depo içerisinde bulunan pencereler (Koç, 2019)

Arşiv depolama alanı içerisinde sıcaklık ve nem denetimini yapacak bir sistem şu an mevcut değildir. Ancak 2010 yılı içerisinde depolama alanlarının sıcaklık ve nem dengesini sağlayacak bir iklimlendirme sistemi kurulmuştur. Sistemden kaynaklı arızalanma sonucu iklimlendirme cihazı daha sonraki yıllarda işlevini yitirmiştir. Cihazın onarımı için halen çalışmalar sürdürülmektedir. İklimlendirme cihazına ait sistem elemanları ve kablolar arşivleme ünitesi üzerinden geçmektedir. Depo aydınlatması için ise, floresan lamba ile tavandan ışıklandırma ile yapılmaktadır (Resim 4.4).

Resim 4.4. Dolap üzerinden geçen sistem elemanları ve aydınlatma (Koç, 2019)

Arşiv içerisinde yangın riskine karşı 2001 yılında itibaren erken uyarı sistemine bağlı, otomatik devreye giren inergen gazlı bir söndürme sistemi mevcut olarak bulunmaktadır. Depo ana giriş kapısında ise duvara monte edilmiş bir adet yangın tüpü yer almaktadır (Resim 4.5).

Resim 4.5. Yangın söndürme sistemi (Koç, 2019).

Depo güvenliği ise arşiv ana kapısı yanlarında bulunan kamera sistemi ve güvenlik personeli tarafından kontrol altında tutulmaktadır (Resim 4.6.). Arşiv kapısı yanlarında bulunan iki adet kamera ile depo giriş çıkışları kontrol edilmektedir.

Resim 4.6. Arşiv binası ana kapı güvenlik noktası (Koç, 2019)

5. İZZET MEHMET PAŞA VAKFINA AİT YAZMA ESERLERDE GÖRÜLEN BOZULMALAR

5.1. Belgeleme

Belgeleme, eserlerin korunma ve bozulma durumları hakkında bilgi toplamak amacı ile yapılan kayıtlardır. Kayıt altına alınan bilgiler doğrultusunda ortaya çıkan bozulma etkenleri, eserlerin önleyici ve aktif konservasyon ihtiyacını belirlemek için kullanılır (Baydar, 2002, s. 104). Konservasyonda ilk sırayı inceleme ve belgeleme çalışmaları almaktadır. Yapılan ön incelemelerde yazma eseri oluşturan malzemeler, yapım tekniği ve bozulmalar saptanarak konservasyon yöntemleri belirlenmelidir (Baydar, 2004, s. 79).

Konservasyonu yapılacak her eser için belgeleme çalışması yapılmalı ve çıkan sonuçlar kayıt altına alınmalıdır. Amerika Konservasyon Enstitüsü (AIC) tarafından belirtilen bazı etik kurallar ise şu şekildedir (AIC, 1994, s.1-11):

- Tespit edilen bilgiler bilimsel araştırmaya dayalı olarak yapılmalıdır. Bilimsel testler kültürel mirasın geleceğini olumsuz yönde etkileyecek değişikliklere yol açmamalıdır.
- Ön inceleme ve bilimsel araştırma belgelenerek kalıcı kayıt raporları oluşturulmalıdır. Belgeleme sırasında önleyici korumaya yönelik depolama ve sergileme için çevresel koşullar ile paketleme ve taşıma gibi uygulamalar için planlama ve öneriler getirilmelidir.

Belgeleme yöntemi ile kayıt altına alınan bozulma türleri eserlere uygulanacak önleyici/pasif ve aktif konservasyon ihtiyacını belirlemek için kullanılmıştır. Konservasyon, aktif konservasyon ve pasif konservasyon (önleyici koruma) olarak ikiye ayrılmaktadır. “Laboratuvar ortamında ve konunun uzmanı kişilerce doğrudan objeye yapılan muamele “aktif konservasyonu”, aktif konservasyonun öncesinde ve sonrasında objenin taşınması, paketlenmesi, depolanması, bulunduğu ortamın nem, ısı ve ışık değerlerinin düzenlenmesi ile bunların sürekli kontrolü ise pasif (önleyici)

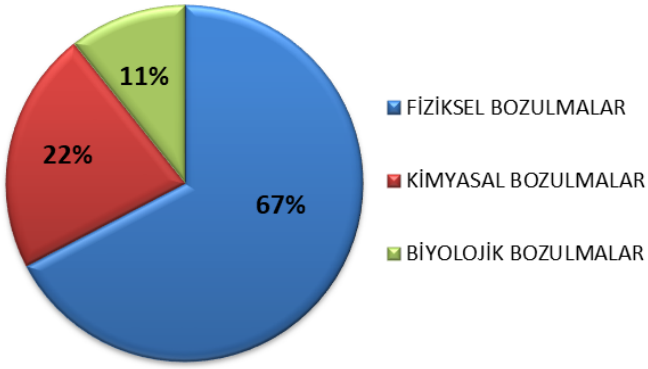
konservasyonu oluşturur" (Ersoy, 1996, s. 168-175). Söz konusu çalışmada, 195 yazma eserde görülen bozulmalar fotoğrafla belgelendikten sonra, durum tespit raporlarına işlenmiştir. Durum tespiti için Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Kitap Şifahanesi ve Arşiv Dairesi Başkanlığı Yazma Eser Durum Belgeleme Formunun bozulmalar kısmından yararlanılmıştır (İnternet-6). Yazma eserlerin durum tespitinde bozulmalar cilt ve metin kısmı olarak iki şekilde incelenmiştir. Yazma eserlerde tespit edilen bozulmalar formda yer alan kısımlara işaretlenerek kayıt altına alınmıştır (bkz. Ek-2, İzzet Mehmet Paşa VakfıYazma Eserler Durum Tespit Formu).

Görülen bozulmalar fiziksel, kimyasal ve biyolojik olarak gruplandırılarak grafiksel tablolara dönüştürülmüştür. Eserlerde görülen bozulmaların etkileri göz önünde bulundurularak hasar durum değerlendirilmesi yapılmıştır. Değerlendirmede koruma ve onarıma ihtiyacı olan eserlere öncelik verilerek, hasar durumu renk lejantları ile gösterilmiştir.

5.2. Cilt Kısmında Görülen Bozulmalar

Yazma eserlerde yapılan incelemelere göre, cilt malzemesi olarak deri, ebru, kâğıt, tekstil ve mukavva kullanılmıştır. Koleksiyon içerisinde ise deri şemseli, charkuşe ve ebru ciltli eserler çoğunluktadır. Deri ciltler: 19 düz deri cilt, 88 deri şemseli cilt, charkuşe: 41, ebru: 26, kâğıt kaplı: 15, tekstil kaplı: 4, mukavva: 2 adet cilt türündeki yazma eserler incelenmişir. Yazma eserlerin 52 adedinin ise orijinal mahfazası mevcuttur.

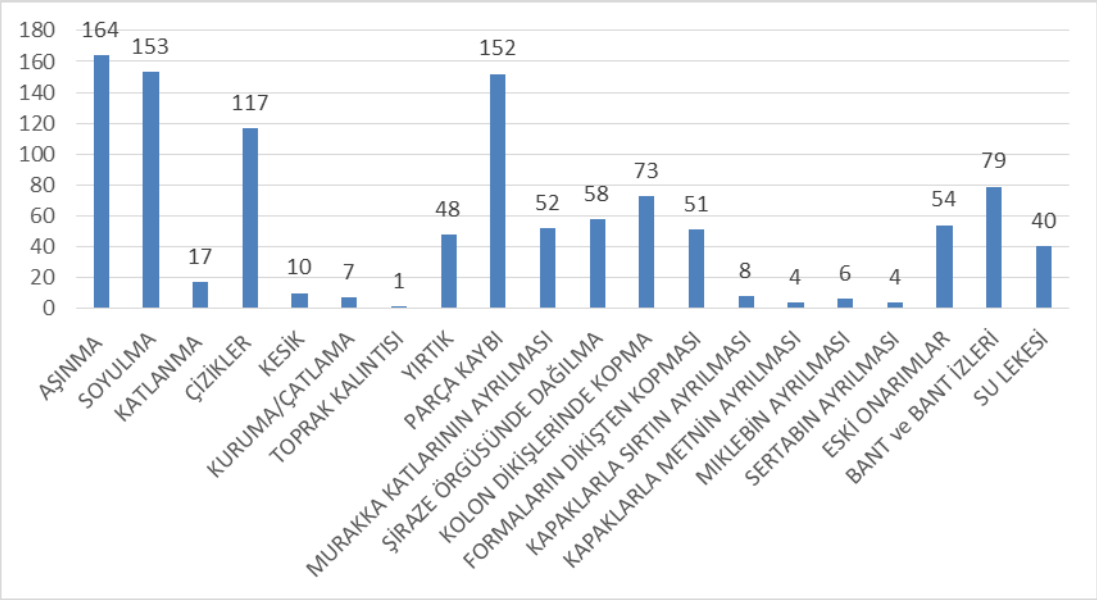
Bozulma durumları incelenen 195 yazma eser cildinde en fazla %67 oranla fiziksel bozulmaların oluştuğu görülmüştür. Bazı ciltler orijinal mahfazaları içerisinde mahfazası mevcut olmayan eserlere göre daha iyi korunmuştur. Fiziksel bozulmaların yanı sıra yazma eser ciltlerinde %22 oranla kimyasal ve %11 oranla biyolojik bozulma tespit edilmiştir (Şekil 5.1).

Şekil 5.1. Cilt kısmında görülen bozulma oranları

5.2.1. Fiziksel bozulmalar

Cilt kısmında mekanik faktörlere bağlı olarak hatalı depolama, çarpma, sürtünme, yanlış ve sık kullanım gibi nedenlerden kaynaklanan bozulmalardır. Bu bozulmaların ilerlemesine uygun olmayan çevre koşulları da katkı sağlamıştır. Aşınma, soyulma, katlanma, çizikler, kesik, kuruma/çatlama, toprak kalıntısı, yırtık, parça kaybı, murakka katlarının ayrılması, şiraze örgüsünde dağılma, kolon dikişlerinde kopma, formaların dikişten kopması, kapaklarla sırtın ayrılması, kapaklarla metnin ayrılması, mıklebin ayrılması, sertabın ayrılması, eski onarımlar bant ve bant izleri, su lekesi olarak tespit edilen fiziksel bozulmalar incelenmiştir (Şekil 5.2).

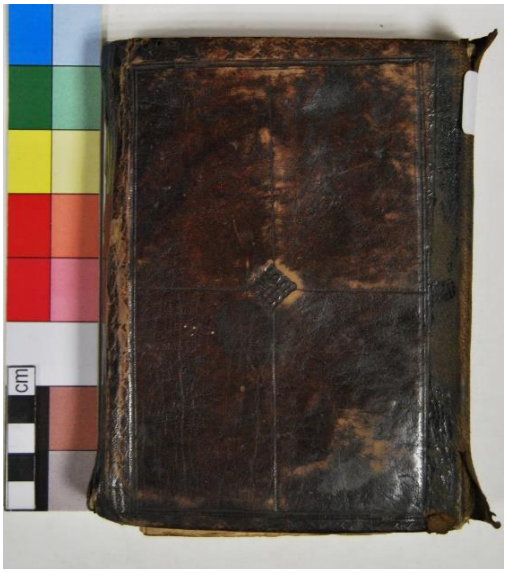

Şekil 5.2. Cilt kısmında görülen fiziksel bozulmalar

Fiziksel bozulma oranlarında, ciltte en fazla görülen ilk dört bozulma; aşınma (164 eser), soyulma (153 eser), parça kaybı (152 eser), ve çizikler (117 eser) olarak tespit edilmiştir. Bu bozulmaları bant/bant izleri (79 eser), ve kolon dikişlerinde kopma (73 eser), şiraze örgüsünde dağılma (58 eser), eski onarımlar (54 eser), Murakka katlarının ayrılması (52 eser), formaların dikişten kopması (51 eser), yırtık (48 eser), su lekesi (40 eser), katlanma (17 eser) ve kesik (10 eser) takip etmiştir. En az görülen bozulma oranları ise kapaklarla sırtın ayrılması (8 eser), kuruma/çatlama (7 eser), mıklebin ayrılması (6 eser), kapaklarla metnin ayrılması (4 eser), sertabın ayrılması (4 eser) ve toprak kalıntısı (1 eser) olarak tespit edilmiştir.

Yazma eser ciltlerinde görülen fiziksel bozulmalar fotoğrafları ile birlikte tanımlanmıştır:

Aşınma: Birbirine temas eden iki eserde sürtünmeden kaynaklı oluşan malzeme kaybı ve yıpranma olarak ortaya çıkan bozulmadır. Yazma eserde görülen aşınmaların ana nedeni hatalı depolama olarak gösterilebilir. Yazma eserler raflara boyut ve hacimlerine bakılmaksızın sık bir şekilde yerleştirilmiştir. Tozun da etkisiyle sürtünme, cilt yüzeylerinde aşınmalara neden olmuştur (Resim 5.1-2).

Resim 5.1. Deri cilt yüzeyinde görülen aşınmalar (Koç, 2018)

Resim 5.2. Kâğıt kaplı cilt yüzeyinde görülen aşınmalar (Koç, 2018)

Soyulma: Cilt yüzeylerinde darbe veya depolama sırasında ortaya çıkan yüzeysel parça kayıplarıdır. Bazı ciltlere kesici bir cisim ile zarar verilerek yüzeylerinin soyulduğu görülmüştür (Resim 5.3-4).

Resim 5.3. Deri cilt yüzeyinde görülen soyulmalar (Koç, 2018)

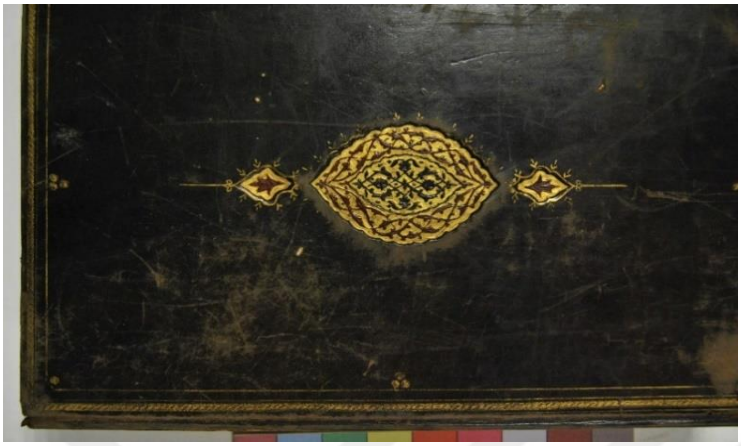
Resim 5.4. Ebru cilt yüzeyinde görülen soyulma (Koç, 2018)

Katlanma: Cilt kenarlarında dikkatsiz ve sık kullanımlardan kaynaklı ortaya çıkan katlar ve kırılmalardır. Kırılgan olan cilt kenarları, katlanarak daha fazla görmüştür. Depolama sırasında koruyucu kutuların kullanılmaması bu tip bozulmaların artmasına neden olmuştur (Resim 5.5).

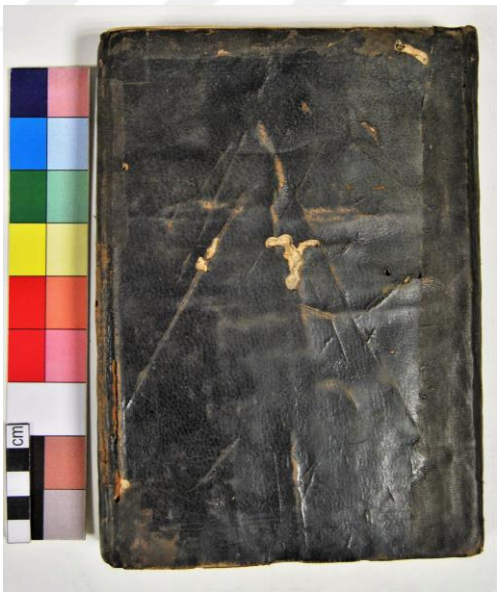
Resim 5.5. Deri cil, köşe ve alt kenarda görülen katlanmalar, detay (Koç, 2018)

Çizikler: Cilt yüzeylerinde hatalı depolama ve kullanım sonucu oluşan, ince çizgiler şeklindeki yüzeysel cilt hasarlarıdır (Resim 5.6).

Resim 5.6. Deri cilt yüzeyinde görülen çizikler, detay (Koç, 2018)

Kesik: Yüzeye kesici bir malzeme ile derinlemesine, dikine veya enine yapılmış tahribatlardır. Burada görülen örnekte cilt yüzeylerine geriye dönüşü olmayan hasarlar verilmiştir (Resim 5.7).

Resim 5.7. Deri cilt yüzeyinde görülen kesikler, detay (Koç, 2018)

Kuruma/Çatlama: Organik malzemeler, nemin düşük olduğu ortamlarda, nem kaybederek esnekliklerini yitirirler. Bunun sonucunda deri ciltli dış yüzeyler kuruyarak kırılgan hale gelmektedir (Baydar, 2001, s. 368). İncelediğimiz yazma

eser örneklerinde aşırı kuruma nedeni ile deri ciltler mukavemetini yitirmiş ve yüzeyde dökülmeler oluşmuştur (Resim 5.8).

Resim 5.8. Deri cilt yüzeyinde görülen kuruma ve çatlamalar (Koç, 2018)

Toprak Kalıntısı: Kapak yüzeylerinde lokal olarak sertleşmiş, kalıntı şeklindeki kirliliklerdir. Yüzeye tutunmuş olan ince toprak tabakası ortamda bulunan yüksek nem ile birleşerek yüzeye yapışmıştır. Yazma eserin daha önceki depo saklama koşullarından kaynaklanan nedenlere bağlı olarak bu oluşumun ortaya çıktığı düşünülmektedir (Resim 5.9).

Resim 5.9. Deri cilt mıkleb yüzeyinde görülen lokal toprak kalıntısı (Koç, 2018)

Yırtık: Sık ve yanlış kullanım, hatalı depolama gibi nedenlere bağlı olarak ciltlerde yırtık oluşumlarına rastlanılmıştır. Yazma eserler raflardan çıkarılırken ve taşınırken, yanlış şekilde tutulması çeşitli derecelerde yırtıklara neden olmuştur. Kırılgan ve

mukavemetini yitirmiş olan kâğıt ve deri cilt bölümlerinin birleşme noktalarında dikine yırtıkların yoğun olduğu görülmüştür. Kumaş kaplı ciltlerde ise, tekstilde oluşan zayıflamalar sonucunda yırtıklar oluşmuştur (Resim 5.10-11).

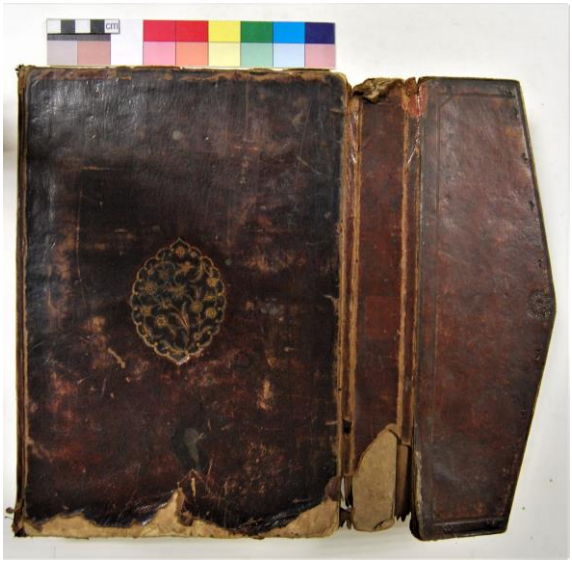

Resim 5.10. Kumaş kaplı ciltte görülen yırtıklar (Koç, 2018)

Resim 5.11. Cilt yüzeyinde sertabın kapağa birleştiği kısımlarda görülen yırtıklar (Koç, 2018)

Parça Kaybı: Fiziksel tahribatlar sonucu oluşan eksik alanlardır. Parça kaybı yüzeysel ve malzemede oluşan kayıplar şeklinde görülmüştür. Parça kaybına böcek yenikleri ve kemirgenlerin verdiği tahribatlar da sebep olmuştur (Resim 5.12).

Resim 5.12. Murakka ve deri kısmında görülen kayıplar (Koç, 2018)

Murakka Katlarının Ayrılması: Cilt kapaklarında kullanılan murakka, fiziksel tahribatın yanı sıra, bağıl nemin yüksek olduğu, uygun olmayan depo şartlarında katlarına ayrılmıştır. Murakka tabakalarında yumuşama, katlanma ve parça kaybı olduğu görülmüştür (Resim 5.13).

Resim 5.13. Murakka tabakasında görülen ayrılmalar, detay (Koç, 2018)

Şiraze Örgüsünde Dağılma: İncelenen yazma eserlerin şiraze örgüsünde görülen dağılmalar depolama sırasında, sürtünmeler sonucu ortaya çıkmıştır. Yazma eserlerde şiraze örgüsünde dağılmalar mevcutken, bazı eserlerde ise tamamen yok olmuştur. Şiraze örgüsünün dağılması ve tamamen yok olması kolon dikişlerinin zarar görerek formaların dağılmasına sebep olmuştur (Resim 5.14-15).

Resim 5.14. Şiraze örgüsünde görülen kopmalar (Koç, 2018)

Resim 5.15. Şiraze örgüsünde görülen kayıplar , detay(Koç, 2018)

Kolon Dikişlerinde Kopma: Kolon dikişi formalar dikildikten sonra baş ve etek kısmında deri yastık üzerine yapılan dikiştir. Sayfaların bir arada kalmasını sağlamaktadır (İnternet-7). Şiraze örgüsü zarar gören eserlerin kolon dikişlerinde kopmalar olduğu gözlenmiştir. Kolon dikişleri kopan yazma eserde, sayfalar dikişten

koparak ayrılmıştır. Ayrıca kitabın gereğinden fazla geriye doğru açılması ve hatalı kullanımı da kolon dikişlerinin kopmasına neden olmaktadır (Resim 5.16).

Resim 5.16. Kolon dikişlerinde görülen kopmalar, detay (Koç, 2018)

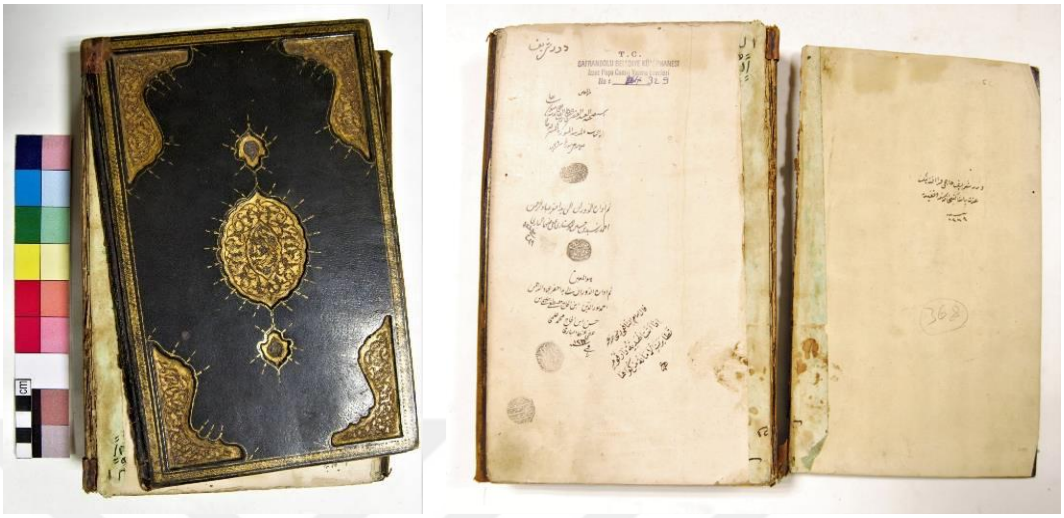
Formaların Dikişten Kopması: Formaları bir arada tutan sırt dikişinde zamanla kopmalar oluşabilmektedir. Sırt kısmında yer alan yapıştırıcının ve sırt tekstilinin işlevini yitirmesi sonucu formaların dikişten koptuğu görülmüştür. Şiraze ve kolon dikişinin zarar görmesi ile bu süreç daha da hızlanmıştır (Resim 5.17).

Resim 5.17. Formaların dikişten kopması (Koç, 2018)

Kapaklarla Sırtın Ayrılması: Kapakların sırta bağlandığı kısımlarda yırtılma ve hatalı kullanım sonucu ortaya çıkan ayrılmalardır. Kapakların ayrılması sonucu

metin kısmı her türlü fiziksel tahribata açık hale gelerek, sayfalarda yırtılma, katlanma, kirlenme ve aşınmalar oluşmuştur (Resim 5.18).

Resim 5.18. Kapağın sırttan ayrılması (Koç, 2018)

Kapaklarla Metnin Ayrılması: Metin ve cilt kısmını bir araya getiren bölümlerin tahrip olması sonucunda ortaya çıkmaktadır. Sırt kısmı tekstili ve metin kısmına yapıştırılan köstek zarar gördüğünde kapaklar metin kısmından ayrılmaya başlamaktadır (İnternet-7). İncelediğimiz yazma eserlerde ortaya çıkan bu bozulma ile cilt ve metin kısmı bütünlüğünün bozulduğu tespit edilmiştir (Resim 5.19).

Resim 5.19. Kapaklarla metin kısmının ayrılması (Koç, 2018)

Mıkleb ve Sertabın Ayrılması: Yazma eserlerde ağız kısmının korunmasında büyük önem taşıyan mıkleb ve sertab birleşme noktalarından ayrılıp kaybolmaktadır.

Tespit edilen örneklerde birleşme noktalarının kapak boyunca yırtıldığı ve ayrılmak üzere olduğu görülmüştür (Resim 5.20).

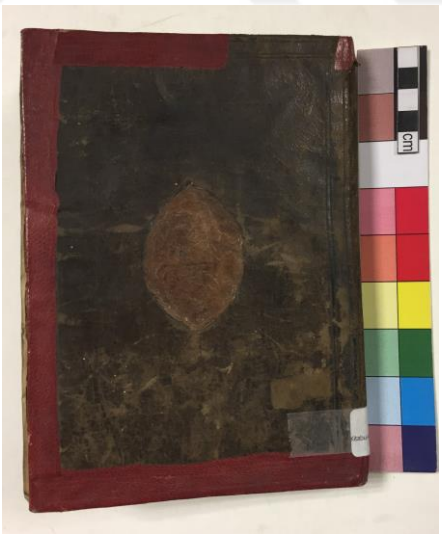

Resim 5.20. Mıkleb ve sertab kısmında görülen ayrılmalar (Koç, 2018)

Eski Onarımlar: Eski dönemlerde tahrip olmuş ciltlere, çeşitli onarımlar yapılmıştır. İncelenen yazma eser ciltlerinde malzeme türüne, estetik görüntüye ve uygulama tekniğine bakılmaksızın, kapak kenarlarına deri ile onarımlar yapıldığı tespit edilmiştir (Resim 5.21-22).

Resim 5. 21. Cilt kısmında görülen eski onarımlar (Koç, 2018)

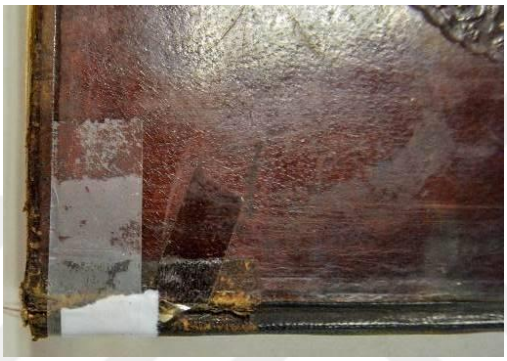
Resim 5.22 Cilt kenarlarına uygulanmış eski onarımlar (Koç, 2018)

Bant ve Bant izleri: Yazma eserlerde arşiv kayıt numarası sırt kısmına yapışkan bant ile tutturulmuştur. Bu bantların film tabakaları ortamda bulunan nem ve sıcaklığın etkisiyle yüzeyden ayrılmış ve geride yapışkan tabakası kalmıştır. Bu tabaka sadece yüzeyde kalmayıp, cilt yüzeyinden nüfuz ederek kalıcı hale gelmiştir.

Kâğıt malzemeli ciltlerde ise yapışkan maddesinin yüzeylerden parça aldığı görülmüştür (Resim 5.23-24).

Resim 5.23. Sırt kısmında görülen bant ve yapışkan kâğıt (Koç, 2018)

Resim 5.24. Cilt yüzeyinde görülen bant ve yapışkan kâğıt (Koç, 2018)

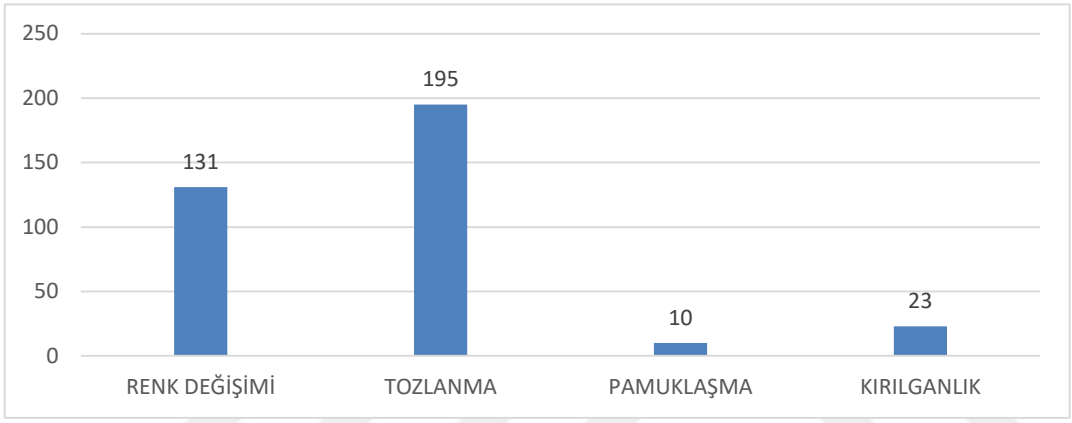
Su Lekesi: Su veya nemden kaynaklanmış lekelerdir. Cilt kısmında lokal olarak lekelenmelere sebep olmuştur. Cilt yüzeylerinde bulunan toz ve kir tabakası ile birleşen su etkeni koyu ve beyazımsı lekelenmelere yol açmıştır (Resim 5.25).

Resim 5.25. Cilt yüzeyinde ve iç kısmında görülen su lekeleri (Koç, 2018)

5.2.2. Kimyasal bozulmalar

Ciltte kullanılan derinin kimyasal bozulmasına asit hidrolizi ve bunun neden olduğu oksidasyon neden olmaktadır (Larsen, 2008, s. 899). Kâğıt malzemeli ciltlerde ise üretim sırasında kullanılan malzemeler ve çevresel faktörlerin reaksiyona girmesi sonucu asiditenin artması kimyasal bozulmalara yol açmaktadır (Strlic ve Kolar, 1997 s. 79). Renk değişimi, tozlanma, pamuklaşma kırılganlık, şeklinde tespit edilen kimyasal bozulmalar incelenmiştir (Şekil 5.3).

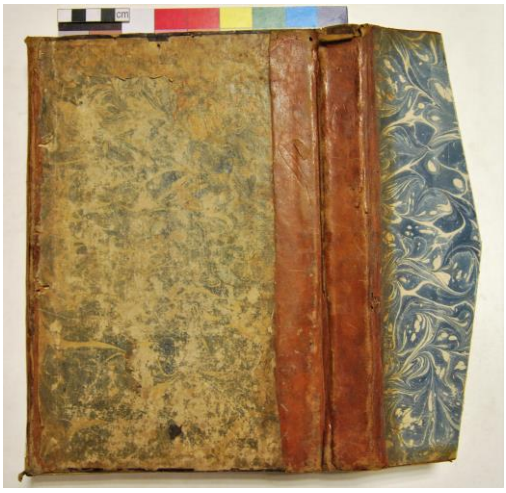
Şekil 5.3. Cilt kısmında görülen kimyasal bozulmalar

Tozlanma eserlerin hepsinde görülen bozulma faktörü olarak tespit edilmiştir. Daha sonra sırasıyla renk değişimi (131 eser), kırılganlık (23 eser) ve pamuklaşma (10 eser) saptanmıştır.

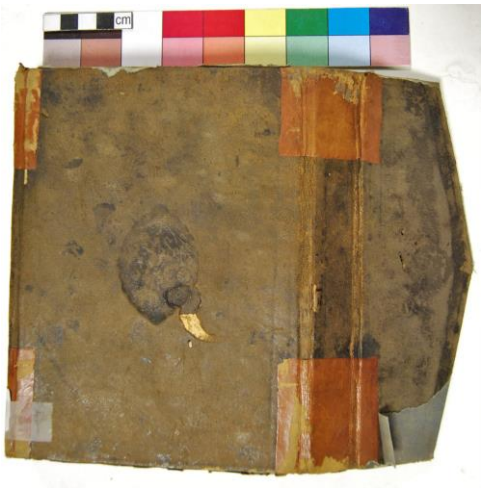
Yazma eser ciltlerinde görülen kimyasal bozulmalar fotoğrafları ile birlikte tanımlanmıştır:

Renk Değişimi: Ciltlerde karşılaştığımız ve en çok görülen bozulmalardan birisi de renk değişikliğidir. Renk değişikliği malzemenin kimyasında oluşan değişikliklerden kaynaklanmaktadır. Depolama sırasında raflarda yan yana duran kitapların uzun süre bu şekilde kalması diğer kitap ile örtülen kısımların renk değiştirmediği, hava ile temasa geçen kısımlarda ise renk değişikliklerine rastlanılmaktadır (Baydar, 2001, s. 369). Işığın farklı derecedeki oranları da renk değişikliğine yol açmaktadır. Mor ötesi UV ışık malzemenin sararmasına, solmasına, zayıflamasına neden olmaktadır (İnternet-8). İncelenen yazma eserlerde mıkleb kısmı, sayfa aralarında kaldığı için

orijinal rengini muhafaza etmiştir. Özellikle ebru ciltlerde renklerin solduğu, deri ciltlerde ise renk açılmaları olduğu tespit edilmiştir (Resim 5.26-27).

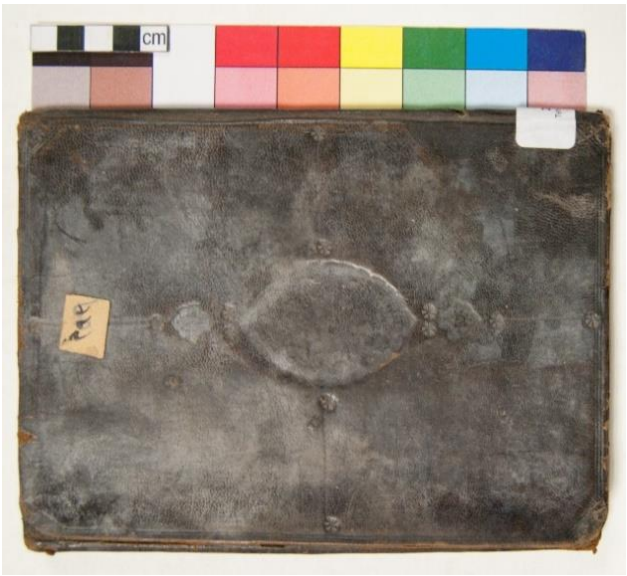

Resim 5.26. Ebru ciltte görülen renk değişimi (Koç, 2018)

Resim 5.27. Deri ciltte görülen renk değişimi (Koç, 2018)

Tozlanma: Toz partikülleri ortamdaki nem ile birleşerek, yüzeyde kirlenmelere neden olmuştur. Özellikle uzun süre temizlenmeyen, havalandırılmayan depo ve kitap rafları tozlanmanın en fazla olduğu alanlardandır. Koruyucu kutu içerisinde muhafaza edilmeyen kitaplar tozlanmaya açık halde depolanmaktadır. Yazma eserler ciltlerinin hepsinde tozlanma olduğu tespit edilmiştir (Resim 5.28).

Resim 5.28. Deri ciltte görülen tozlanma (Koç, 2018)

Pamuklaşma: Ortamda bulunan nem, kitap ciltlerinde ve metin kısmında mikroorganizmalar oluşmasına neden olmaktadır. Kâğıt üzerinde oluşan mantarlar, selüloz liflerinde yumuşamaya ve pamuklaşmaya sebep olmaktadır. Pamuklaşma ile birlikte zayıflama, parça kaybı, geriye dönüşü olmayan fiziksel ve kimyasal hasara sebep olmaktadır (Baydar, 2001, s. 372; İnternet-9). Yazma eser koleksiyonu içerisinde özellikle ebru ciltlerde mikroorganizmadan kaynaklı oluşuma bağlı pamuklaşmalar olduğu tespit edilmiştir (Resim 5.29).

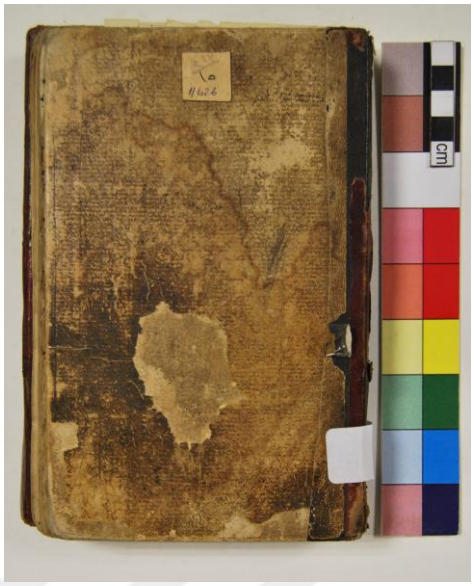

Resim 5.29. Ebru ciltte görülen pamuklaşma, detay (Koç, 2018)

Kırılganlık: Deri, kâğıt gibi malzemelerin üretimi sırasında kullanılan yöntemler ve sonrasında depolama, ortam şartları, atmosferik kirlilikler cilt ve metin kısmında kırılganlığa yol açmaktadır. Kağıt malzemede kırılganlık, üretim sırasında kullanılan malzemeler ve mürekkep gibi maddelerin asiditeyi yükseltmesinden kaynaklanmaktadır (Roberts ve Etherington, 2018). Deri ciltlerde ise bitkisel tabaklamadan kaynaklı, üretim aşamasında kalan asitler ve havada bulunan kirlilikler derinin yapısını bozabilmektedir (Bora, 2012, s. 86). Bitkisel tabaklanmış deri ciltlerin yoğun ışığa maruz kalmaları da kırılganlaşmalarına yol açmaktadır (Baydar, 2001, s. 368). İncelediğimiz yazma eserlerde tespit edilen kırılganlık oluşumları cilt yüzeylerinde dökülmelere neden olmuştur. (Resim 5.30-31).

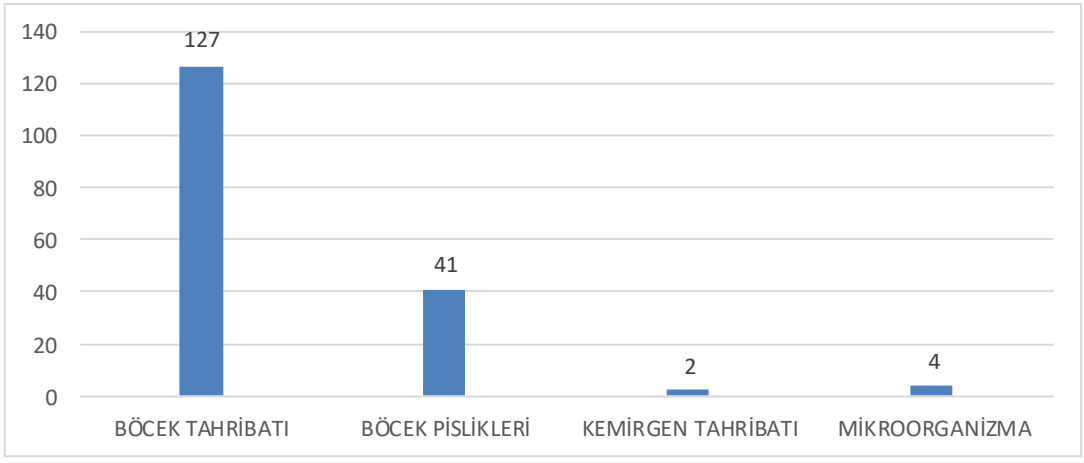
Resim 5.30. Deri ciltyüzeyinde kırılganlık sonucu oluşmuş dökülmeler (Koç, 2018)

Resim 5.31. Kâğıt kaplı ciltte görülen kırılganlık (Koç, 2018)

5.2.3. Biyolojik bozulmalar

Cilt kısmında uygun olmayan ortam şartlarında ortaya çıkan böcek tahribatı, böcek pislikleri, kemirgen tahribatı ve mikroorganizma şeklinde tespit edilen biyolojik bozulmalar incelenmiştir (Şekil 5.4).

Şekil 5.4. Cilt kısmında görülen biyolojik bozulmalar

Cilt kısmında büyük oranda görülen böcek tahribatı (127 eser), ve takiben böcek pislikleri (41 eser), mikroorganizma (4 eser), kemirgen tahribatı (2 eser) olarak saptanmıştır.

Yazma eser ciltlerinde görülen biyolojik bozulmalar fotoğrafları ile birlikte tanımlanmıştır:

Böcek Tahribatı: Yazma eserlerde kâğıt, nişasta tutkalı ve deri malzemeden beslenen böcekler, fiziksel olarak tahribata neden olmaktadır. Tahribatı en çok larva evresindeki böcekler vermektedir (İnternet-4). Böcek tahribatları en fazla sırt kısmında görülerek bu kısımların fiziksel olarak zayıflamasına neden olmuştur. Cilt yüzeylerinde, şemse kenarlarında, sertab ve mıklebin birleşme noktalarında böcek türlerinin verdiği zararlar delikler ve galeriler şeklinde görülmüştür (5.32-33).

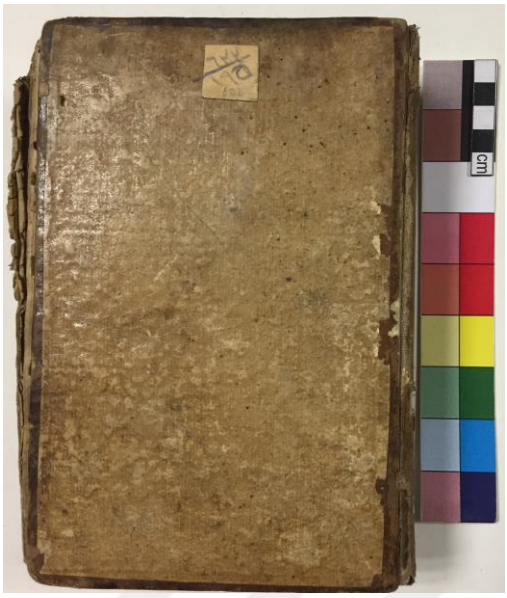

Resim 5.32. Sırt kısmında görülen böcek tahribatı (Koç, 2018)

Resim 5.33. Deri ciltte görülen böcek tahribatı çeşitliliği, detay (Koç, 2018)

Böcek Pislikleri: Böcek tahribatının vermiş olduğu diğer bir zarar ise yüzeyde kirlenmelere sebep olan böcek pislikleridir. Dışkı şeklindeki bu kirliliklerden ortaya çıkan asitler de büyük oranda bozulmalara sebep olmaktadır (Baydar, 2001, s. 370). Cilt kısmında noktasal, koyu renkte böcek kirlilikleri cilt yüzeylerinde kirliliğe neden olmuştur (Resim 5.34).

Resim 5.34. Kapak yüzeyinde görülen böcek pislikleri (Koç, 2018)

Kemirgen Tahribatı: Kemirgenler kâğıt üzerinde tahrip edici bir mekanik etkiye sahiptir. Bu tahribatlar ciltte parça kayıplarına yol açmıştır (Resim 5.35).

Resim 5.35. Murakka kısmında görülen kemirgen tahribatı, detay (Koç, 2018)

Mikroorganizmalar: Fiziksel ve bazen de kâğıt üzerinde kimyasal etkisi olan mikroorganizmalar (mantarlar ve bakteriler) malzemenin zayıflayıp, pamuklaşmasına yol açarlar (Crespo ve Vinas, 1984, s. 27). Koleksiyona ait yazma eser grubunda uygun olmayan bağıl nem sıcaklık koşullarına bağlı olarak mikroorganizma varlığına rastlanılmıştır. Özellikle Ebru ciltlerde mikroorganizma oluşumları çok yoğun görülmüştür. Mantar oluşumları liflerin fiziksel olarak zayıflamasına ve yüzeyde kırmızı, yeşil ve kahverengi lekelenmelere neden olmuştur. Deri ciltlerde görülen mikroorganizma oluşumları ise renk değişikliğine,

yüzeyde beyaz renkte lekelenmelere ve derinin sertleşmesine neden olmuştur (Resim 5.36-37).

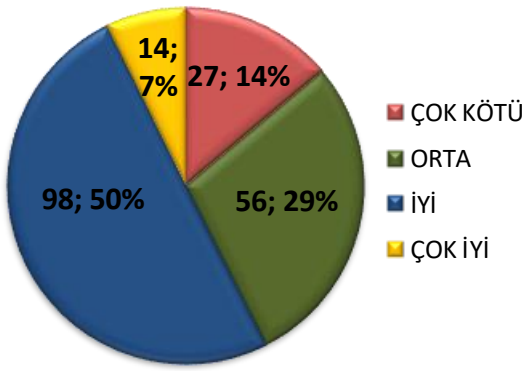
Resim 5.36. Ebru ciltte görülen mikroorganizma oluşumları (Koç, 2018)

Resim 5.37. Deri ciltte görülen mikroorganizma oluşumları (Koç, 2018)

5.2.4. Cilt kısmı bozulma durumunun değerlendirilmesi

Yazma eser ciltlerinde görülen bozulmalar fiziksel, kimyasal ve biyolojik bozulmaların etkileri göz önünde bulundurularak çok kötü, orta, iyi, çok iyi olarak değerlendirilmiştir (Şekil 5.5).

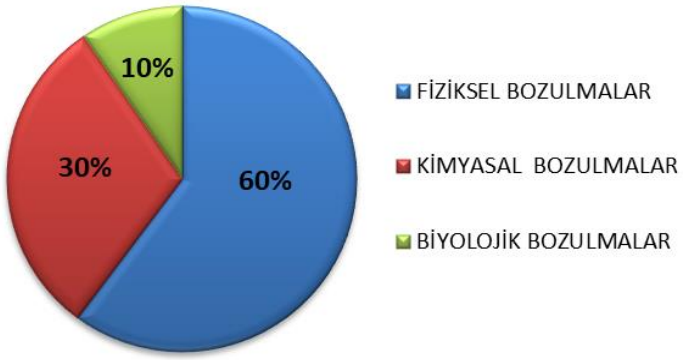
Şekil 5.5. Cilt kısmı bozulma durumunun değerlendirilmesi

Cilt kısımları incelenen 195 yazma eserde 27 eserin (%14) cilt durumu çok kötü, 56 eser (%29) orta hasarlı, 98 eser (%50) iyi durumda, 14 eserin (%7) ise çok iyi durumda olduğu tespit edilmiştir.

5.3. Metin Kısmında Görülen Bozulmalar

Metin kısmı, sayfaların formalar halinde dikildikten sonra cilt kapakları ile korunan ana kısımdır. Yazma eserlerde kullanılan kâğıt türü filigranına ve süzgeç izlerine bakılarak tayin edilmeye çalışılmıştır. Buna göre kitapların tarihleri de göz önünde bulundurularak yapılan incelemelerde, kullanılan filigranlı kâğıtlardan yola çıkılarak yazma eserlerde en fazla batı kağıdı kullanıldığı görülmüştür. Mürekkep çeşidinde ise görsel incelemeler doğrultusunda en fazla is mürekkebi (karbon mürekkebi) kullanılmıştır.

Bozulma durumları incelenen 195 yazma eserin metin kısmında %60 oranla en fazla fiziksel, %30 oranla kimyasal ve %10 oranla biyolojik bozulma tespit edilmiştir (Şekil 5.6).

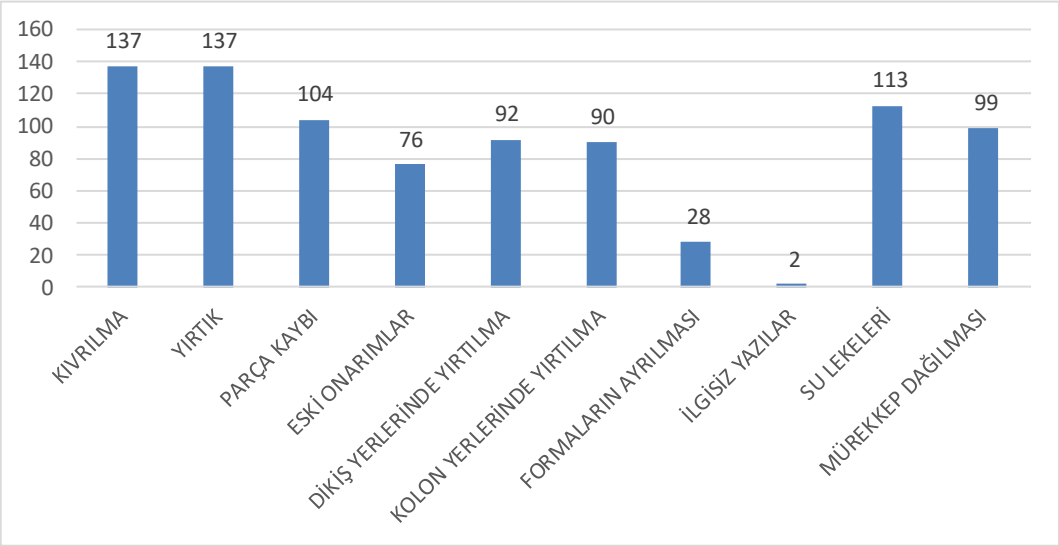

Şekil 5.6. Metin kısmında görülen bozulma oranları

5.3.1. Fiziksel bozulmalar

Metin kısmında mekanik faktörlere bağlı olarak hatalı depolama, yanlış ve sık kullanım gibi nedenlerden kaynaklanan bozulmalardır. Kıvrılma, yırtık, parça kaybı, eski onarımlar, dikiş yerlerinde yırtılma, kolon yerlerinde yırtılma, formaların

ayrılması, ilgisiz yazılar, su lekeleri ve mürekkep dağılması şeklinde tespit edilen fiziksel bozulmalar incelenmiştir (Şekil 5.7).

Şekil 5.7. Metin kısmında görülen fiziksel bozulmalar

Fiziksel bozulma oranlarında en çok görülen ilk dört bozulma; kıvrılma (137 eser), yırtık (137 eser), su lekeleri (113 eser) ve parça kaybı (104 eser) olarak tespit edilmiştir. Bu bozulmaları mürekkep dağılması (99 eser), dikiş yerlerinde yırtılma (92 eser), kolon yerlerinde yırtılma (90 eser), eski onarımlar (76 eser), ve formaların ayrılması (28 eser) takip etmiştir. En az görülen bozulma ise ilgisiz yazılar (2 eser) olarak tespit edilmiştir.

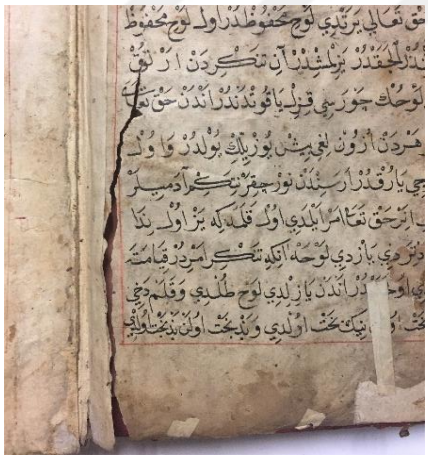
Yazma eser metin kısmında görülen fiziksel bozulmalar fotoğrafları ile birlikte tanımlanmıştır:

Kıvrılma: Yazma eserlerde kullanım sıklığı ve hatalı depolama sonucu sayfa kenarlarının içe doğru katlanması ile oluşan bozulmalardır. Kırılgan durumda olan eserlerde görülen kıvrılmalar parça kayıplarına neden olmuştur (Resim 5.38).

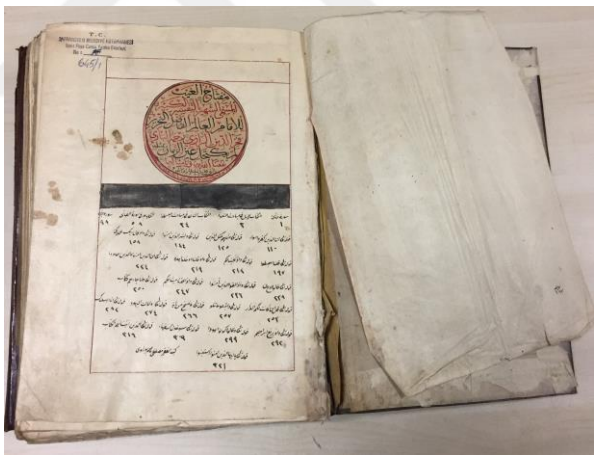

Resim 5.38. Sayfalarda görülen kıvrılma (Koç, 2018)

Yırtık: Yazma eser sayfalarında çeşitli nedenlere bağlı olarak ortaya çıkan küçük ve büyük orandaki yırtılmalardır. Yırtıklar, bilinçsiz kullanım gibi nedenlere bağlı olarak oluşmuştur (Resim 5.39-40).

Resim 5.39. Yazılı sayfada görülen yırtık (Koç, 2018)

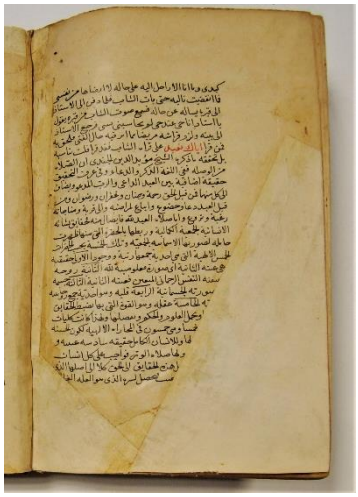
Resim 5.40. Yan kâğıtta görülen yırtıklar (Koç, 2018)

Parça Kaybı: Hem geçmiş dönemlerde hem de günümüzde hatalı depolama, yanlış kullanım ve taşıma sorunları sonucunda oluşan eksik ve kayıp alanlardır. Yazma eserlerde görülen parça kayıplarına böcek ve kemirgen tahribatlarıda etkili olmuştur (Resim 5.41) .

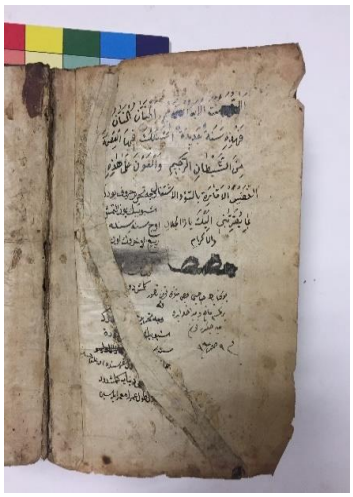

Resim 5.41. Yan kâğıtta görülen parça kaybı (Koç, 2018)

Eski Onarımlar: Geçmiş dönemlerde yapılmış onarımlar; yapıştırıcıya, kâğıt türüne, renk ve doku, gibi estetik görüntüye bakılmaksızın, yırtılmış ya da parça kaybına uğramış olan alanlarda tamamlama ve yapıştırma şeklinde görülmüştür. Onarım şeklinde yapılan bazı tamamlamalarda sayfa kenarları kesilmiştir. Kesilmiş olan kısımlarda yazılı alanlarda yok olmuştur. Yırtık olan kısımlar yazıyı kapatacak şekilde onarılmıştır (Resim 5.42-43). Cetvel kırığı ve böcek tahribatından doğan eksik kısımlar kâğıt ile tamamlanmıştır. Yazılı kısımlarda yapılan tamamlamalar üzerine harf tamamlaması da yapılmıştır (Resim 5.44).

Resim 5.42. Kesilmiş alanlara yapılmış tamamlama (Koç, 2018)

Resim 5.43. Yırtılmış alana yapılmış onarım (Koç, 2018)

Resim 5.44. Yazı tamamlaması (Koç, 2018)

Dikiş Yerlerinde Yırtılma: Yazmalarda formaları bir arada tutan dikişler bir süre sonra sayfa aralarında yırtılmalara sebep olmaktadır. Bu yırtılmalar kitabı geriye doğru fazla açmaktan, özensiz kullanımlardan kaynaklanmaktadır. Formaların hem kolon hem de sırt dikişi sırasında, gereğinden fazla sıkı ve gergin dikilmesi de yırtıkların oluşmasına neden olmaktadır. Yırtılmalar zamanla formaların yerinden oymasına ve ayrılmasına sebep olmuştur (Resim 5.45-46).

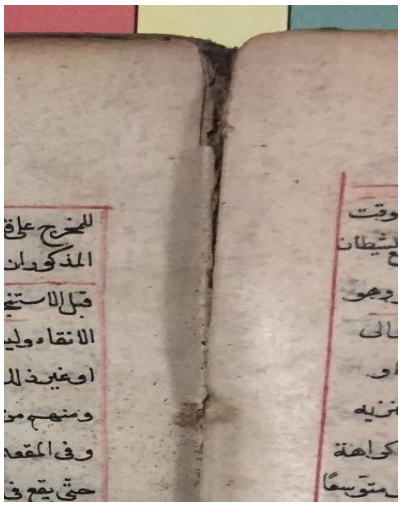

Resim 5.45. Dikiş yerlerinde görülen yırtılma (Koç, 2018)

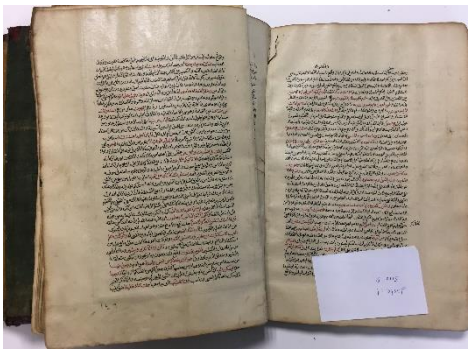
Resim 5.46. Kolon dikiş yerinde görülen yırtılma (Koç, 2018)

Kolon Yerlerinde Yırtılma: Kitabı geriye doğru fazla açmaktan ve hatalı kullanımlardan kaynaklanan ayrılmalardır (Resim 5.47).

Resim 5.47. Kolon yerlerinde yırtılma, detay (Koç, 2018)

Formaların Ayrılması: Sırt dikişi ve kolon dikişlerinin çeşitli nedenlerle kopması ile şiraze örgüsünün zarar görmesi sonucunda formaların metin kısmından kolaylıkla ayrıldığı tespit edilmiştir (Resim 5.48-49).

Resim 5.48. Kolon ve dikiş yerlerinde kopma ve formaların ayrılması (Koç, 2018)

Resim 5.49. Şiraze ve sırt dikişinin kopması sonucu formaların ayrılması (Koç, 2018)

Gereksiz Yazılar: Sayfalarda karalamalar şeklinde görülen geriye dönüşü olmayan yazılardır. Yazma eserlerin özellikle ön ve arka sayfalarında bu tür yazılara çok fazla rastlanılmıştır (Resim 5.50-51).

Resim 5.50. Sayfada karalanmış yazılar (Koç, 2018)

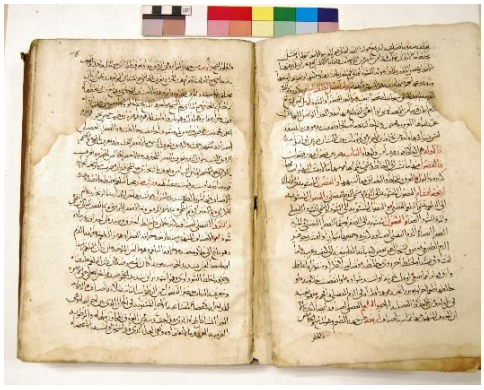

Resim 5.51. Sayfada yer alan gereksiz karalamalar (Koç, 2018)

Su Lekeleri: Su veya nemden kaynaklanmış lekelerdir. Kâğıt yüzeyinde, koyu renk izler şeklinde lekelenmelere yol açmıştır. Su lekeleri daha çok sayfaların alt ve üst kısımlarında yoğun olarak görülmüştür (Resim 5.52-53).

Resim 5.52. Yoğun su lekesi örneği (Koç, 2018)

Resim 5.53. Eserin üst kısmında görülen su lekesi (Koç, 2018)

Mürekkep Dağılması: Yazma eserlerde en fazla karbon bazlı is mürekkebi kullanıldığı tespit edilmiştir. Karbon mürekkebinin su ve nemden çok kolay etkilendiği görülmüştür. İncelenen yazma eserlerde su veya nemin etkisi ile oluşan mürekkep dağılmaları yüzeyde lekelenmelere ve yazının okunamaz hale gelmesine neden olmuştur (Resim 5.54-55).

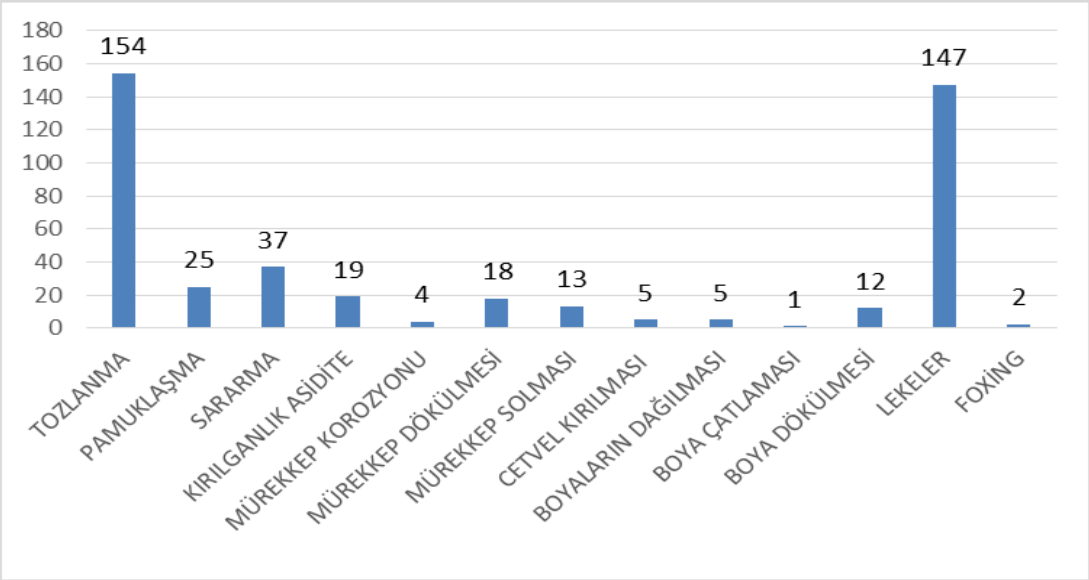
Resim 5.54. Sayfanın alt kısmında görülen mürekkep dağılması (Koç, 2018)

Resim 5.55. Tüm yazıda görülen mürekkep dağılması (Koç, 2018)

5.3.2. Kimyasal bozulmalar

Kağıdın kimyasal bozulmasına, üretim sırasında kullanılan malzemeler ve mürekkep bileşimlerinin çevresel faktörler ile reaksiyona girmesi sonucu asiditenin artmasına neden olmaktadır (Strlic ve Kolar, 1997, s. 79). Tozlanma, pamuklaşma, sararma, kırılganlık/asidite, mürekkep korozyonu, mürekkep solması, cetvel kırılması, boyaların dağılması, boya çatlaması, boya dökülmesi, lekeler, foxing şeklinde tespit edilen kimyasal bozulmalar incelenmiştir (Şekil 5.8).

Şekil 5.8. Metin kısmında görülen kimyasal bozulmalar

Kimyasal bozulmalar arasında, eserlerde en fazla tozlanma (154 eser) ve lekeler (147 eser) olduğu görülmüştür. Daha sonra diğer bozulmaları takiben sararma (37 eser), pamuklaşma (25 eser), kırılganlık/asidite (19 eser), mürekkep dökülmesi (18 eser), mürekkep solması (13 eser), boya dökülmesi (12 eser) olarak tespit edilmiştir. En az görülen bozulmalar ise cetvel kırılması (5 eser), boyaların dağılması (5 eser), mürekkep korozyonu (4 eser), foxing (2 eser) ve boya çatlaması (1 eser) olarak saptanmıştır.

Yazma eser metin kısmında görülen kimyasal bozulmalar fotoğrafları ile birlikte tanımlanmıştır:

Tozlanma: Havalandırılmayan ve temizlenmeyen arşiv depo ortamında havada bulunan toz hem koleksiyonlar için hem de arşivleme üniteleri için kirliliğe neden olmuştur. İncelenen yazma eser koleksiyonu kompakt dolap raflarında koruyucu kutular içerisinde muhafaza edilmediğinden tozlanma yoğun olarak görülmüştür (Resim 5.56).

Resim 5.56. Mıkleb kenarlarının geldiği yüzeyde oluşan toz birikintisi (Koç, 2018)

Pamuklaşma: Uygun olmayan bağıl nem ve sıcaklık ortamlarında, kağıdın ana malzemesi olan selüloz liflerinde zayıflamalar görülmektedir. Mikroorganizmalar büyük oranda kağıdın hem kimyasal hem de fiziksel yapısında değişimlere yol açmaktadır. Bu nedenler sonucunda kâğıtta parçalanma ve pamuklaşma oluşumları görülmektedir (İnternet-10). Mikroorganizma bulunan sayfalarda görülen pamuklaşmalar sonucu kâğıt liflerinde ayrılmalar ve yüzeysel parça kayıpları olduğu gözlenmiştir (Resim 5.57).

Resim 5.57. Mikroorganizma oluşu sonucu kâğıtta görülen pamuklaşma (Koç, 2018)

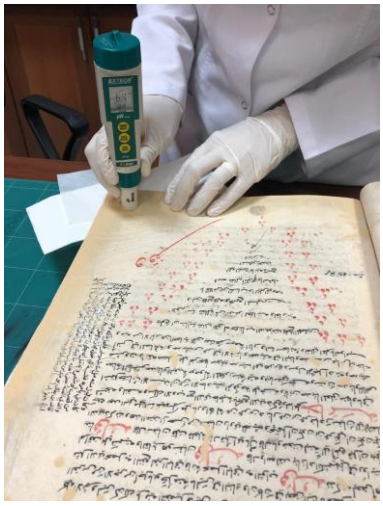
Sararma: Doğal yaşlanma süreci ve çevresel değişiklikler, kâğıt malzemenin orijinal görünümünde aşamalı bir değişimi ortaya çıkarmaktadır. Kâğıtta görülen sararma, daha çok mekanik odun hamurundan üretilen kâğıtlarda belirgin olarak görülürken, hamuru bitkisel lifli kâğıtlarda da, sararmalar oluştuğu tespit edilmiştir. Kırılganlıkla

sararma ilişkilendirilerek bazen renk değişimi olarakta adlandırılmaktadır (Roberts ve Etherington, 2018) (Resim 5.58).

Resim 5.58. Sayfalarda görülen sararma (Koç, 2018)

Kırılganlık/Asidite: Yüksek asidite, kâğıtta kırılganlığa sebep olmaktadır. Asidite, kâğıt üretim yöntemlerinde kullanılan şap ve klor kullanımının uygun olmayan ortam koşullarında atmosferik gazların etkisinden kaynaklanmaktadır. Yazı ve süslemede kullanılan mürekkep de asidite varlığına sebep olmaktadır (Roberts ve Etherington, 2018). Kâğıt malzemede pH 1-6 (asidik), pH 7 (nötr), pH (8-14) bazik olarak kabul edilmektedir. Kâğıt eserler için pH 7 olmalı, 8'in üzerine çıkmamalı ve 5'in altına inmemelidir (Baydar, 1996, s. 181). pH'ın düşmesi asit konsantrasyonunda logaritmik bir artış anlamına geldiğinden, pH 5,0'ın altındaki konsantrasyon seviyeleri veya bazı durumlarda 6,0'ın altına dahi düşmemelidir (Roberts ve Etherington, 2018). Yazma eserlerde kırılganlığa yol açan asidite değerleri için pH metre ile kâğıtların yüzey pH değeri ölçülmüştür. Ölçüm sırasında saf su kullanılmıştır (Resim 5.59).

Resim 5.59. pH metre ile ölçüm işlemi (Koç, 2018)

Ölçüm sonuçlarına göre 19 eserde asidik değerler tespit edilmiştir**.** Bu değerler 4,51 ile 4,92 arasında değişiklik göstermiştir (Çizelge 5.1).

Çizelge 5.1. Yazma eserlerde tespit edilen asidik değerdeki pH ölçümleri

Arşiv No	pH değeri
326	4,78
396	4,71
394	4,56
406	4,80
447	4,75
413	4,62
605	4,67
608	4,91
525	4,92
417	4,73
178	4,57
398	4,78
143	4,51
127	4,90
229	4,88
306	4,74
163	4,79
357	4,84
358	4,86

Tespit edilen eserler için deasidifikasyon işlemi uygulanarak, eserler asittten arındırılmalıdır. Asitten arındırma yöntemlerinde kağıdın suya karşı hassasiyeti ve mürekkep dağılmalarına karşı susuz yöntemler tercih edilmelidir.

Mürekkep Korozyonu*:* Mürekkebin yapımında kullanılan maddelerin zamanla iç ortam koşulları ile kimyasal reaksiyona girmesinden kaynaklanmaktadır. Kâğıtta asiditeye neden olan demir mazı mürekkebi korozyona uğrayıp yüzeyde gölge

şeklinde kararmalara ve parça kaybına sebep olmaktadır. Solan mürekkep yazıyı okunmaz hale getirebilmektedir (Roberts ve Etherington, 2018). İncelediğimiz eserlerde görülen örneklerde yazılarda kararma ve solmalar görülmüştür (Resim 5.60-61).

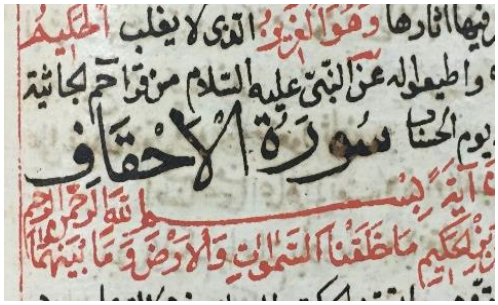

Resim 5.60. Mürekkepte görülen korozyon oluşumları (Koç, 2018)

Resim 5.61. Mürekkepte görülen bozulma (Koç, 2018)

Mürekkep Dökülmesi: Mürekkepte görülen dökülme ile yazı, iz halinde yüzeyde okunmaz hale gelebilmektedir. Bu tahribat çevresel faktörlere bağlı olarak mürekkep içeriğini oluşturan maddelerin kimyasal reaksiyonu ile ortaya çıkmaktadır. Karbon mürekkepleri kâğıtta kalıcı bir zarara yol açmasa bile, dökülme eğilimi gösterebilmektedir (Roberts ve Etherington, 2018) (Resim 5.62-63).

Resim 5.62. Yazıda görülen mürekkep dökülmesi, detay (Koç, 2018)

Resim 5.63. Pamuklaşma görülen alanlarda mürekkep dökülmesi, detay (Koç, 2018)

Mürekkep Solması*:* Yazma eserlerde hem baskı hem de yazı için kullanılan renkli mürekkeplerin üretiminde çok sayıda pigment ve boya kullanılmıştır. Renkli

mürekkepler gün ışığına maruz kaldıklarında solma eğilimi göstermektedirler (Roberts ve Etherington, 2018). Mürekkebe renk veren pigmentler ve kağıdın bozulmasına sebep olan bakır metali içeren pigmentler nem, ısı, ışık etkisiyle asit varlığı ile etkileşime girmektedir. Bu da renk değişimine neden olup, önce soluk yeşile sonra koyu kahverengiye dönmektedir (Çakar, 2011, s. 16-17) (Resim 5.64). Yazma eserlerde daha çok yeşil ve kırmızı renkteki mürekkeplerde solmalar olduğu tespit edilmiştir (Resim 5.64).

Resim 5.64. Yeşil ve kırmızı mürekkepte görülen solma, detay (Koç, 2018)

Cetvel Kırılması: Cetvel hazırlanırken kullanılan saf altının yanında, altın-metal karışımları veya farklı metal karışımları da kullanılmıştır. Cetvel kırığının oluşmasında kullanılan karışımlar çevresel faktörlerden etkilenerek oksitlenmeye uğramaktadır. Cetvelin yeşil renk olması için kullanılan bakır içerikli olan "jengar" adındaki pigment, kimyasal olarak selülozun bozulmasına yol açmaktadır. Renk değişimi ile başlayan bozulma önce koyu yeşile, daha sonra da koyu kahverengiye dönmektedir. Kâğıtta oluşturduğu tahribat ise, bakır iyonlarının vermiş olduğu etki ile kırılganlaşma ve cetvel alanının parçalanmasına neden olmaktadır (İnternet-11) (Resim 5.65).

Resim 5.65. Cetvel kırığı oluşumu (Koç, 2018)

Boyaların Dağılması: Tezhip ve süslemelerde kullanılan boya maddeleri zamanla dağılma eğilimi göstermektedir. Yoğun ışık kaynağına maruz kalan kâğıtta, ışığın foto-kimyasal özelliği ile kimyasal reaksiyonlar hızlanmaktadır. Boya gibi maddelerin ışığa dayanıklılık özelliği substratların türüne bağlıdır. Substrat ve boyalar arasındaki kimyasal çekim ile birlikte, emilim derecesi boyalarda dağılmaya veya toplanmaya neden olmaktadır. Ortamda bulunan ısı ve bağıl nem varlığı ile selülozun oksidasyona uğraması da boya maddelerinin dağılmasına etkendir. **(**Soleymani, 2015, s. 46). İncelenen yazma eserlerde görülen boya dağılmaları daha çok mikrobiyolojik bozulma oluşumu ve nemden etkilenen eserlerde görülmüştür (Resim 5.66).

Resim 5.66. Boya dağılmaları (Koç, 2018)

Boya Çatlaması ve Dökülmesi: Ortam koşulları, doğal yaşlanma süreci, mikroorganizma varlığı ve bağlayıcı maddenin parçalanması boya katmanlarında ayrılma ve dökülmelere neden olmaktadır (Eryurt, 2017, s. 20). Yazma eserlerde, süslemelerde genellikle mavi ve kırmızı renk boyada mikro çatlaklar ve ardından dökülme ile sonuçlanan bozulmalar tespit edilmiştir (Resim 5.67).

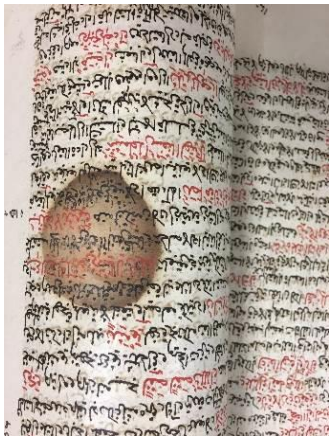

Resim 5.67. Boya çatlaması ve oluşan dökülmeler, detay (Koç, 2018)

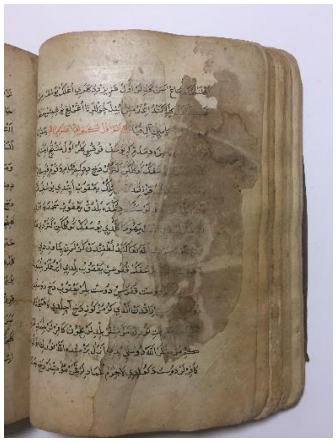
Lekeler: Kâğıt yüzeyinde çeşitli nedenlere bağlı olarak oluşmuş bölgesel kirliliklerdir. Lekeler, fiziksel ve biyolojik bozulmaların sonucunda ortaya çıkan, kimyasal reaksiyonlara neden olmuştur. Ortam koşulları, depolama yöntemleri ve önceki dönmelerdeki kullanımlar leke faktörü açısından değerlendirilmelidir. Sayfa kenarlarında tozun da etkisi ile parmak izi kirlilikleri mevcuttur (Resim 5.68). Kâğıt yüzeyinde bulunan toz veya kir tabakası nemin de etkisi ile kağıdın bünyesine işlemiştir. Kağıda nüfuz eden yağ ve mürekkep lekeleri kâğıt bünyesinde geriye dönüşü olmayan izler bırakmıştır (Resim 5.69). Yazma eserlerde karşılaşılan diğer bir lekelenme unsuru ise yüzeyde görülen mıkleb izi lekesidir. Sayfa arasına giren mıkleb yüksek bağıl nemi etkisi ile kâğıtta lekelenmelere yol açmıştır (Resim 5.70).

Resim 5.68. Parmak izi lekesi (Koç, 2018)

Resim 5.69. Yağ lekesi (Koç, 2018)

Resim 5.70. Mıkleb lekesi (Koç, 2018)

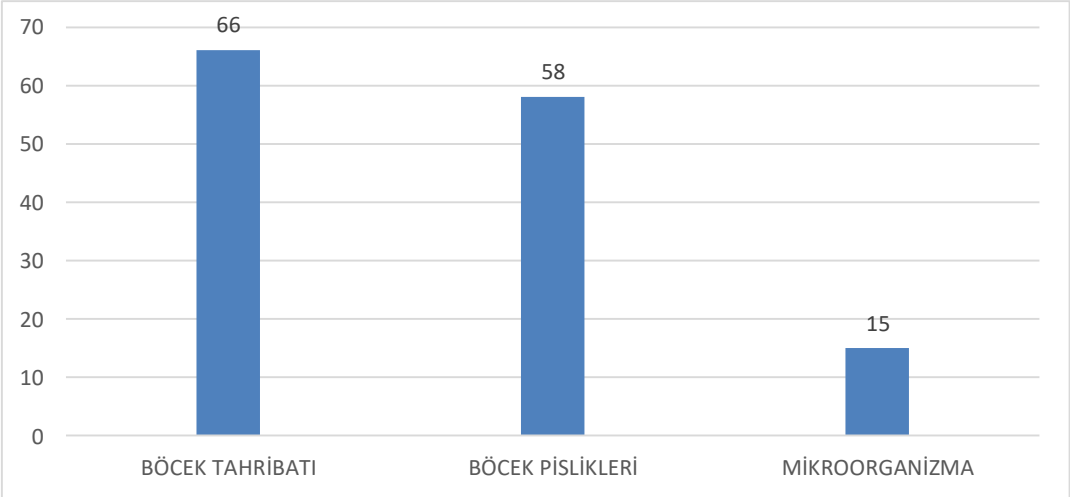
Foxing: Kâğıt yüzeylerinde görülen kırmızı-kahverengi benek şeklinde lekelenmeler olarak tanımlanır. Yazma eserlerin yanı sıra daha çok XVIII. yüzyıl sonları ve XIX. yüzyıl başlarında üretilmiş olan makine yapımı kâğıtlarda görülen foxing oluşumunun sebebi, mantar gelişimi ve malzemelerde bulunan yüksek oranda demir metallerinden kaynaklanmaktadır. Kâğıtta foxing lekeleri bulunan alanlar ile bulunmayan alanlar arasındaki fark, asitlenme ve demirin yüksek oranda olmasından kaynaklanmaktadır. Ancak demir ile foxing arasında kesin bir ilişki olduğu söylenememiştir. Demirin, kâğıttta bulunan safsızlıklıkları kaynak gösterilmiştir. Sonuç olarak makine üretimi kâğıtlarda foxing oluşumunun nedeni olarak kâğıt üretimi sırasında kullanılan ağartma ve diğer kimyasal yöntemlerin araştırılması ön görülmüştür. Foxing lekelenmesine sebep olan diğer bir etken ise yüksek bağıl nemdir. Lekelenme genellikle sayfa kenarından başlayıp içe doğru yayılım göstermektedir. Havada bulunan mikroorganizmalar ve atmosferde bulunan etkilerle ilgili olduğu görünmektedir. Mikroorganizmaların yüksek bağıl nem ve sıcaklık oranlarında ortaya çıkması leke izlerinin oluşmasına yol açmıştır. Daha sonra asit etkisi, kâğıtta herhangi bir demiri çözülebilir hale getirerek lekeleri görünür kılmaktadır (Roberts ve Etherington, 2018). Yazma eserlerde görülen foxing oluşumlarının biyolojik ve kimyasal analiz yöntemleri ile tür tanısı yapılmamıştır, görsel inceleme ile bu tespitler yapılmıştır (Resim 5.71).

Resim 5.71. Görsel inceleme sonucu tespit edilen foxing lekeleri

5.3.3. Biyolojik bozulmalar

Organik eserler, nemli ve sıcak ortam koşullarında biyolojik bozulmaya karşı hassas malzeme özelliğine sahiptir. Kağıdın higroskopik olma özelliği ve ana maddesinin selüloz olması iyi bir beslenme kaynağıdır (Soleymani, 2015, s. 51-52). Böcek tahribatı, böcek pislikleri ve mikroorganizma oluşumları şeklinde tespit edilen biyolojik bozulmalar incelenmiştir (Şekil 5.9).

Şekil 5.9. Metin kısmında görülen biyolojik bozulmalar

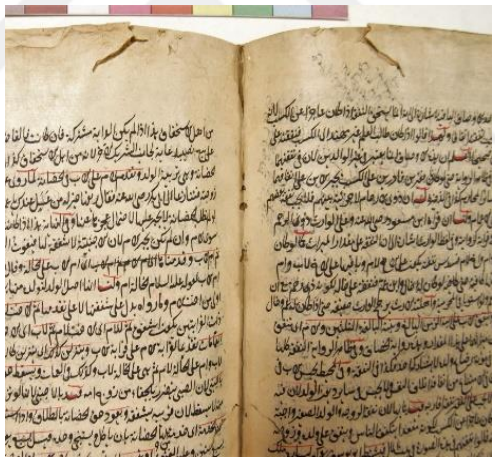
Biyolojik bozulmalarda ilk sırayı böcek tahribatı (66 eser) almıştır. Bunu takiben görülen böcek pislikleri (58 eser) ve mikroorganizma oluşumları (15 eser) tespit edilmiştir.

Yazma eser metin kısmında görülen biyolojik bozulmalar fotoğrafları ile birlikte tanımlanmıştır:

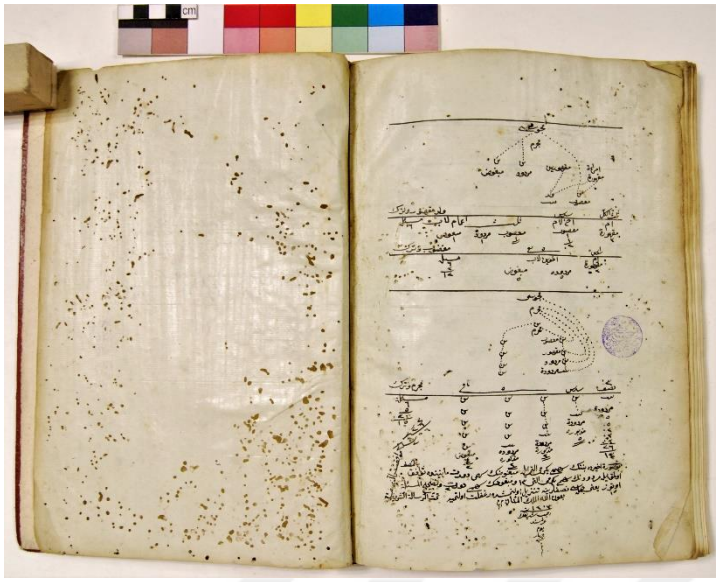
Böcek Tahribatı: İncelenen yazma eserlerde görülen böcek tahribatları fiziksel olarak parça kayıplarına yol açmıştır. Sırt kısmından beslenerek forma aralarına doğru ilerleyen böcekler, sayfaların ayrılmasına neden olmuştur. Kâğıt yüzeylerinde ise delik ve galeriler şeklinde parça kayıplarına neden olmuşlardır (Resim 72-73-74). Sayfa aralarına ve yüzeylerine yapışmış olarak cansız böcek artıklarına rastlanılmıştır. VGMA deposuna yerleştirdiğimiz türe uygun feromonlarda canlı böcek türüne rastlanılmamıştır.

Resim 5.72. Sayfa aralarında görülen böcek tahribatı, detay (Koç, 2018).

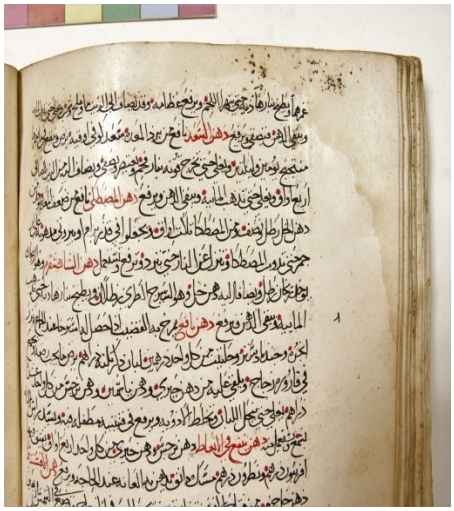

Resim 5.73. Sayfa kenarlarında görülen böcek tahribatı, detay (Koç, 2018)

Resim 5.74. Sayfaların tamamında görülen böcek tahribatı (Koç, 2018)

Böcek Pislikleri: Kâğıtta böcek varlığının en büyük kanıtı böcek pislikleri olarak adlandırdığımız dışkılarıdır. Yüzeyde kirliliğe ve salgıladığı asit ile bozulmalara neden olmaktadır (Baydar, 2001, s.370). Yazma eser metin kısmında tespit edilen böcek pislikleri daha çok sayfa kenarlarında koyu kahverengi lekelenmelere sebep olmuştur (Resim 5.75).

Resim 5.75. Sayfa yüzeyinde görülen böcek pislikleri, detay (Koç, 2018)

Mikroorganizma: Yazma eserlerde görülen mikroorganizma (bakteri ve mantar) hasarı, görsel inceleme yapılarak tespit edilmiştir. Mikroorganizma tür tespitlerinin yapılmasında örnekler alınarak laboratuvar ortamında analiz yapılması en sağlıklı yöntemdir.

Kâğıtta görülen mikroorganizma oluşumları yüzeyde kırmızı, mor ve koyu kahverengi geriye dönüşü olmayan lekelenmelere neden olmuştur. Mikroorganizma oluşumları, fiziksel ve kimyasal bozulma reaksiyonlarına yol açarak pamuklaşma ve liflerin ayrılarak parçalanmasına neden olmuştur (Resim 5.76-77).

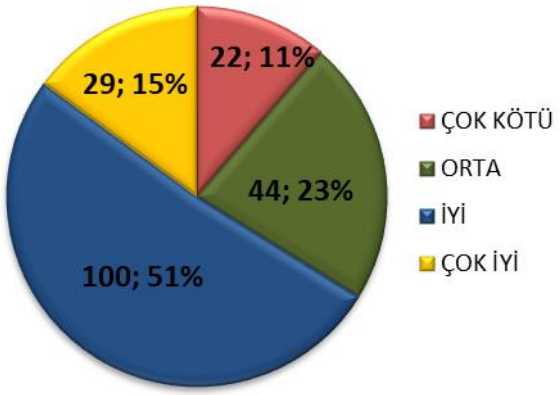
Resim 5.76. Yoğun mikroorganizma oluşumları (Koç, 2018)

Resim 5.77. Sayfa kenarında yoğun mikroorganizma oluşumu(Koç, 2018)

5.3.4. Metin kısmı bozulma durumunun değerlendirilmesi

Yazma eser metin kısmında görülen bozulmalar fiziksel, kimyasal ve biyolojik bozulmaların etkileri göz önünde bulundurularak çok kötü, orta, iyi, çok iyi olarak değerlendirilmiştir (Şekil 5.10).

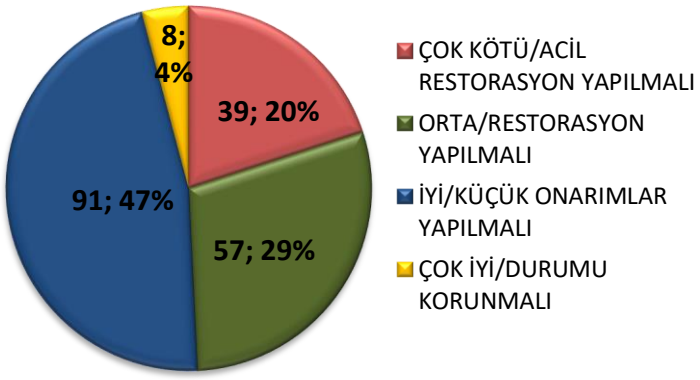

Şekil 5.10. Metin kısmı bozulma durumunun değerlendirilmesi

İncelenen 195 yazma eserin metin kısmında 22 eserin (%11) çok kötü, 44 eserin (%23) orta derece hasarlı, 100 eserin (%51) iyi durumda, 29 eserin (%15) çok iyi durumda olduğu tespit edilmiştir.

5.4. Eserlerde Hasar Durumunun Belirlenmesi

Durum tespitleri yapılan yazma eserler cilt ve metin kısmındaki bozulma durumları göz önünde bulundurularak, restorasyon ihtiyacı olan eserler öncelik sırasına göre değerlendirilmiştir (bkz. Ek-3, Hasar Durum Tablosu). Tespit edilen 39 eserin (%20) acil müdahale ile restorasyonu yapılmalı, 57 eserin (%29) ise orta derece hasarlı olup restorasyona ihtiyacı vardır. 91 eserin (%47) durumu iyi olarak tespit edilerek küçük onarımlara ihtiyacı vardır. Çok iyi durumda olan eser sayısı ise 8 (%4) olarak tespit edilmiştir (Şekil 5.11.).

Şekil 5.11. Eserlerde hasar durumu ve restorasyon ihtiyacı

Hasar durumları değerlendirilen yazma eserlerin cilt kısmında acil restorasyon ihtiyacı olan eser sayısının daha fazla olduğu gözlenmiştir. Metin kısmı korunma durumunun cilt kısmına göre daha iyi olduğu tespit edilmiştir. Cilt kısmında oluşan hasarlar fiziksel bozulmalardan kaynaklanmaktadır.

Gelecekte yapılması planlanan restorasyon çalışmasında yazma eserlerin bozulma durumları göz önünde bulundurulmalı ve müdahale ona göre yapılmalıdır. Kırmızı

renkte belirtilen, durumu çok kötü/acil restorasyona ihtiyacı olan eserlere öncelik verilmelidir.

Cilt ve metin kısmında en fazla fiziksel bozulma oluşumları tespit edilerek, fiziksel bozulmalar cilt kısmında daha fazla tahribata neden olmuştur. Kimyasal bozulma oluşumları ise yoğun olarak metin kısmında görülmüştür. Biyolojik bozulmalardan böcek tahribatı cilt kısmında yoğun olarak görülürken, mikrobiyolojik oluşumlara metin kısmında daha fazla rastlanmıştır.

6. KOLEKSİYONDAN SEÇİLMİŞ YAZMA ESERİN ONARIM ÇALIŞMALARI

Onarımı yapılacak olan yazma eser seçiminde korunma durumu göz önünde bulundurularak çok kötü durumda, acil koruma ve onarıma ihtiyacı olan bir esere öncelik verilmiştir. İlk olarak yazma eser için belgeleme çalışması yapılarak, onarım öncesi raporı hazırlanmış ve ayrıntılı fotoğrafları çekilmiştir Yapılan onarım çalışmalarında ise geriye dönüşlü malzemeler tercih edilerek, çağdaş restorasyon yöntemleri kullanılmıştır. Eser hakkında bilgiler, bozulma durumları ve uygulanan koruma çalışmaları sırasıyla anlatılmıştır.

6.1. Eser Hakkında

VGMA İzzet Mehmet Paşa Vakıf Kütüphanesi koleksiyonu 145 (246/1) arşiv kayıtlı, el-İfâdetü'l-Mukni'a fî Kırâ'ati'l-E'immeti'l-Arba'a adlı, kıraat ilmi eseridir. Eserin istinsah tarihi 1169 (1754), müellifi Köprülü-zâde Ebû Naila Abd-Allâh b. Mustafâ b. Muhammed'dir (öl. 1148/1735).

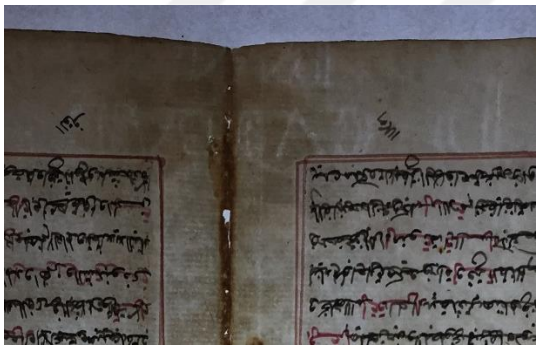
6.1.1. Cilt özellikleri

Koyu kahverengi deri ile kaplanmış cilt: ön ve arka 163x102x28- 163x102x25 mm, arka sırt kalınlığı 15 mm, ön kenar kalınlığı 18 mm ölçülerinde mülemma cilt şeklindedir. Ön kapak gömme şemse cilt (muhtemelen arka kapak gibi mülemma şemse olduğu, şemse içerisine yerleştirilen parçanın zaman düşerek kaybolduğu düşünülmektedir). Arka kapak ve mıkleb kısmı mülemma şemse üzerinde Çin bulutu motifleriyle süslenmiştir. Şemse kenarları dendanlar ile çevrelenerek aralarına küçük noktalar konulmuştur. Altı nokta ile çiçek motifi oluşturulan salbek şemse uçlarına yerleştirilmiştir. Köşelere iki nokta ile köşebentler yapılmıştır. Kenar orta kısımları ise üç noktadan oluşan motifler ile süslenmiştir. Cildin dört kenarı "S" zencerek ile çerçevelenmiş, sağında ve solunda cetvel ile sınırlandırılmıştır. Ön kapak iç kısmını kaplayan kâğıt tabaka zamanla düşerek yok olmuştur. Bu kısımda murakka tabaka ve kenar derileri kapak içerisinde görünmektedir. Arka kapak ve mıkleb iç yüzeyi hatip ebrusu ile kaplanmıştır. Sertab iç ve dış kısmı deri ile kaplıdır.

Mevcut şiraze örgüsünde baş etek kısmı örgüsü dağılarak yok olmuştur. Kısmen kalan kısımlardan şiraze örgü biçimi balıksırtı motifinde krem ve açık kahve ip ile örüldüğü görülmüştür. Kolon dikişleri bordo renk ip, sırt kısmı krem renk iplik ile iki duraklı zincir tekniğinde dikilmiştir.

6.1.2. Metin kısmı özellikleri

Metin kısmı, krem renginde aharlı, mühreli ve yazı filigranlı batı kağıdıdır (Resim 6.1). Lif yönü sırta paralel, dar ve geniş aralıklı süzgeç izleri belirgin olan kâğıdın kalınlığı 0,04-0,05 µm arasında değişmektedir. Ön kısımda yer alan yan kâğıt, 13 µm kalınlığında lif yönü sırta paralel aharlı batı kâğıdıdır. Eser 103-b-116-a adet varak ve toplam 12 formadan oluşmaktadır. Forma sayfa sayıları eşit olup son formada farklılaşmaktadır. Onarım işlemleri öncesinde forma çizimleri yapılmıştır. Serlevha müzehhep 103a ve 104'de yazılan müzehhep cetveller içinde yer almaktadır. İlk ve son sayfada İzzet Mehmet Paşa'nın vakıf mührü bulunmaktadır (Resim 6.2). Satır sayısı 19 olan yazı kısmında siyah is mürekkebi, söz başlarında ve cetvellerde kırmızı mürekkep kullanılmıştır. Eser Arapçadır ve nesih hattıyla yazılmıştır.

Resim 6.1. Eserin filigran özelliği (Koç, 2018)

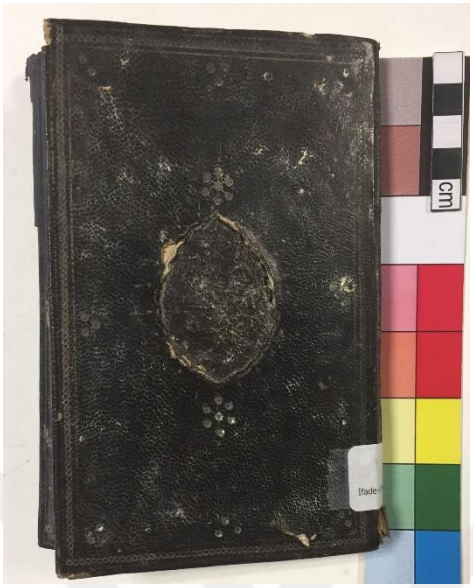
Resim 6.2. İzzet Mehmet Paşa vakıf mührü (Koç, 2018)

6.2. Eserin Bozulma Durumu

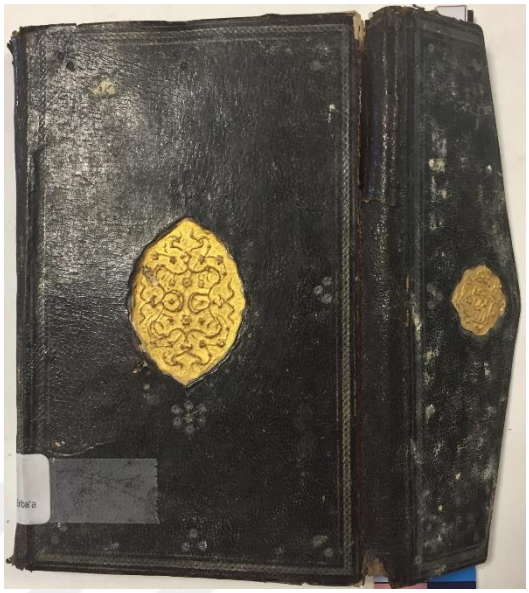
6.2.1. Cilt kısmı

Eserin cilt yüzeyinde tozlanma ve yer yer yüzeye yapışmış toprak kalıntılarına rastlanılmıştır. Bu kalıntılar mıkleb yüzeyinde daha yoğun görülmüştür. Yüzeyde

küçük parça kayıpları, kenar ve köşelerde yırtılmalar mevcuttur. Sırt etek kısmında yapışkan bant ile tutturulmuş arşiv numarası bulunmaktadır (Resim 6.3-4).

Resim 6.3. Ön kapakta parça kayıpları ve yüzeyde görülen kirlilikler (Koç, 2018)

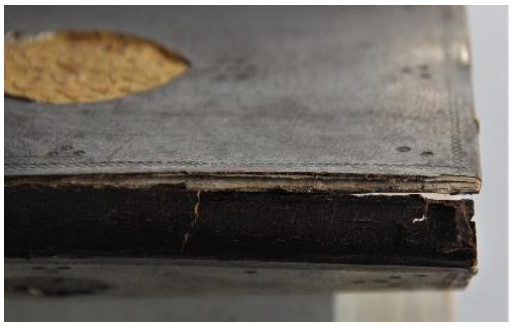

Resim 6.4. Arka kapak ile mıkleb yüzeyinde parça kayıpları ve kirlilikler (Koç,2018)

Sertabın kapağa birleştiği kısımda yırtılma ve parça kayıplarının olduğu gözlenmiştir. Arka kapakta yırtılmanın olduğu bu kısımda murakka katlarında ayrılmaların olduğu tespit edilmiştir (Resim 6.5-6).

Resim 6.5. Sertab kısmında oluşan yırtıklar (Koç, 2018)

Resim 6.6. Murakka katlarında oluşan ayrılmalar (Koç, 2018)

Sırtta oluşan gerilmeler zaman içerisinde sırtın içe doğru deforme olmasına neden olmuştur. Sırt tekstili zamanla işlevini yitirirerek zayıflamıştır (Resim 6.7-8).

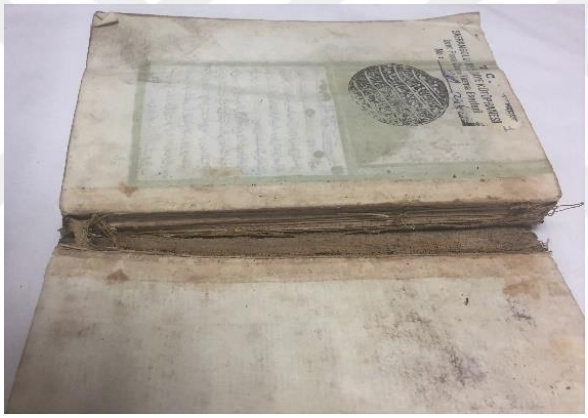

Resim 6.7. Sırt kısmının içe doğru deforme olması, detay (Koç, 2018)

Resim 6.8. Sırt tekstilinin işlevini yitirmesi (Koç, 2018)

Sırt kısmının deforme olması ile sırt ve kolon dikişlerinde kopmalar oluşmuştur. Metin kısmı sırttan ayrılarak, yazma eser bütünlüğünün bozulmasına neden olmuştur (Resim 6.9).

Resim 6.9. Dikiş kısımlarında oluşan kopmalar ve sırt kısmının ayrılması (Koç, 2018)

Etek ve baş kısmı şirazesinde oluşan dağılmalar sonucunda, örgüde kopmalar ve kayıplar oluşmuştur (Resim 6.10-6.11).

Resim 6.10. Baş kısmı şirazesi (Koç, 2018)

Resim 6.11. Etek kısmı şirazesi (Koç, 2018)

Ön iç kapak, murakka tabakası yüzeyinde ve arka kapak kenarlarında böcek tahribatı mevcuttur (Resim 6.12-13).

Resim 6.12. Ön kapak iç kısımda görülen böcek tahribatı (Koç, 2018)

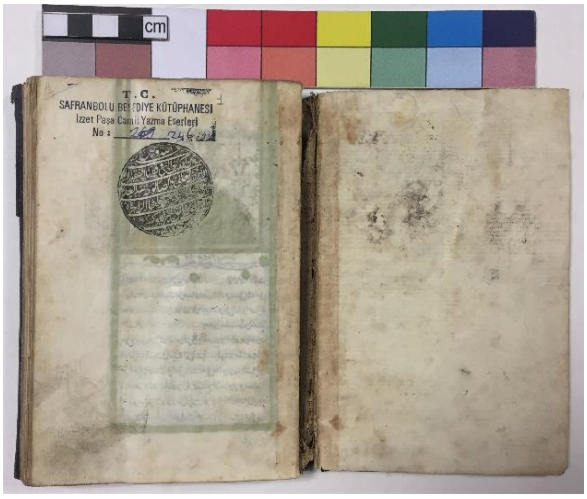

Resim 6.13. Arka kapak kenarlarında görülen böcek tahribatı (Koç, 2018)

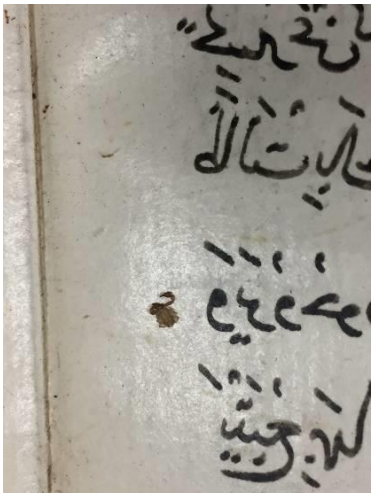
6.2.2. Metin kısmı

Metin kısmında öncelikle birkaç sayfada pH metre ile ölçüm yapılarak eserin 7,10 ile 7,12 arasında pH değerinde olduğu ve bu değerin asidik bir değer olmadığı tespit edilmiştir.

Sayfalarda yüzeysel tozlanma ve lokal olarak çeşitli lekelenmeler görülmüştür. İlk sayfa kenarlarında koyu renkte parmak izi kirlikleri mevcuttur. Bazı sayfa yüzeylerinde böcekler ve diğer artıklar da kirlenmelere neden olmuştur (Resim 6.14-15).

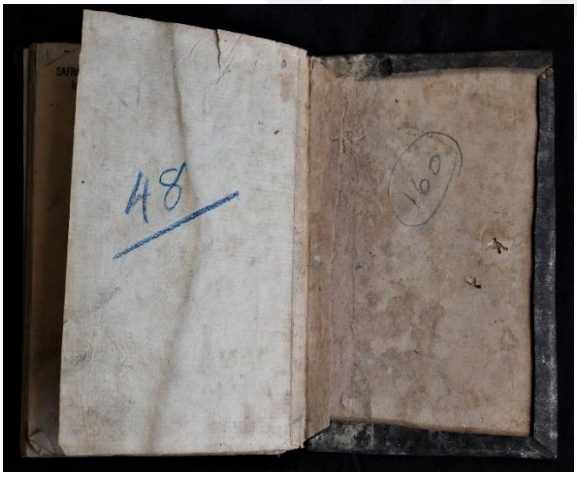

Resim 6.14. Yüzeyde görülen lokal kirlikler (Koç, 2018)

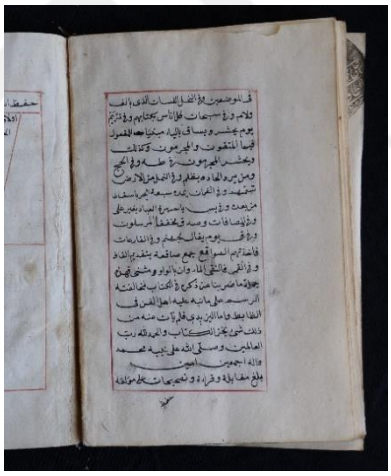

Resim 6.15. Sayfalarda görülen böcek artıkları (Koç, 2018)

Sayfalarda kullanıma bağlı olarak ortaya çıkan küçük oranda yırtıklar ve parça kayıpları olduğu görülmüştür (Resim 6.16-17).

Resim 6.16. Yan kâğıtta görülen yırtıklar (Koç, 2018)

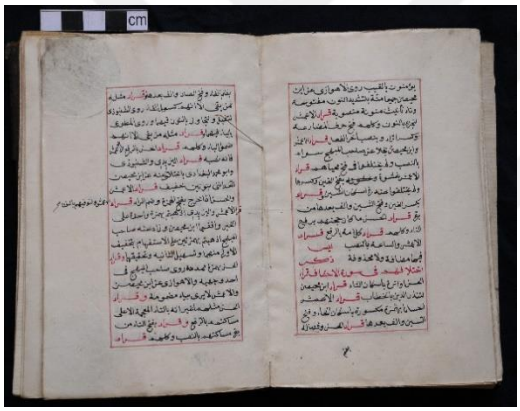
Resim 6.17. Sayfada görülen parça kaybı (Koç, 2018)

Metin kısmı ilk ve son sayfa kenarlarında içe doğru kıvrılmaların oluştuğu gözlenmiştir. Sayfaların köşelerinde oluşan kıvrılmalar kâğıtta kırılmaya yol açarak parça kaybına da neden olmuştur (Resim 6.18).

Resim 6.18. Sayfa kenarlarında görülen kıvrılmalar (Koç, 2018)

Kolon ve forma dikişinde oluşan kopmalar sonucunda formalarda ayrılmalar görülmüştür. Forma ve kolon dikiş yerlerinde yırtılmaların olduğu tespit edilmiştir (Resim 6.19-6.20).

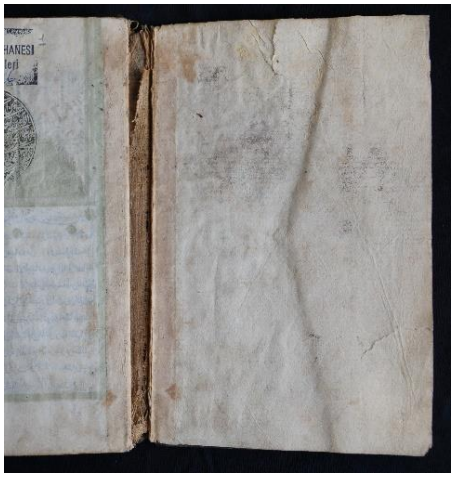

Resim 6.19. Kolon ve forma dikişlerinde görülen kopmalar (Koç, 2018)

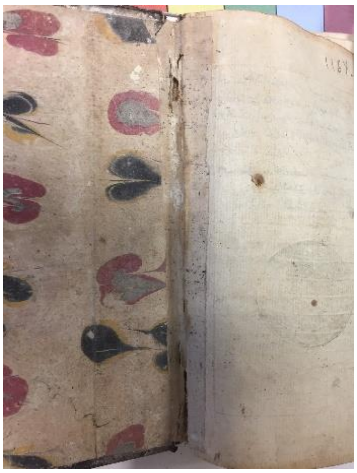

Resim 6.20. Formaların dikişten ayrılması (Koç, 2018)

Ön kapak yan kağıdında ve arka kısım ilk sayfada ve forma aralarında yer yer mikroorganizma oluşumlarına rastlanılmıştır (Resim 6.21-6.22). Ayrıca bu kısımlarda kâğıtta zayıflama ve pamuklaşma olduğu tespit edilmiştir.

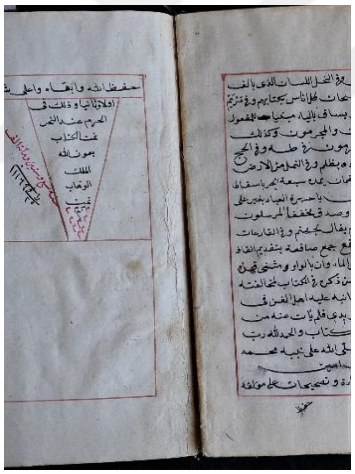

Resim 6.21. Yan kâğıtta görülen mikroorganizma oluşumları (Koç, 2018)

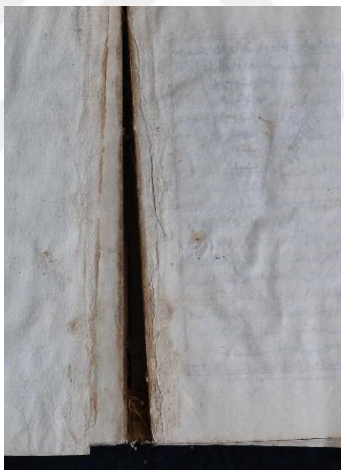

Resim 6.22. Sayfanın birleşme kısımda görülen mikroorganizma oluşumları (Koç, 2018)

Sırt kısmında yapıştırıcının yoğunlaştığı sayfa aralarında sararma ve pamuklaşma görülmüştür. Bu kısımlarda sayfalar ayrılmıştır (Resim 6.23-6.24).

Resim 6.23. Sayfa aralarında oluşan pamuklaşma (Koç, 2018)

Resim 6.24. Sararma ve sayfalarda ayrılma (Koç, 2018)

6.3. Uygulanan Onarım Çalışmaları

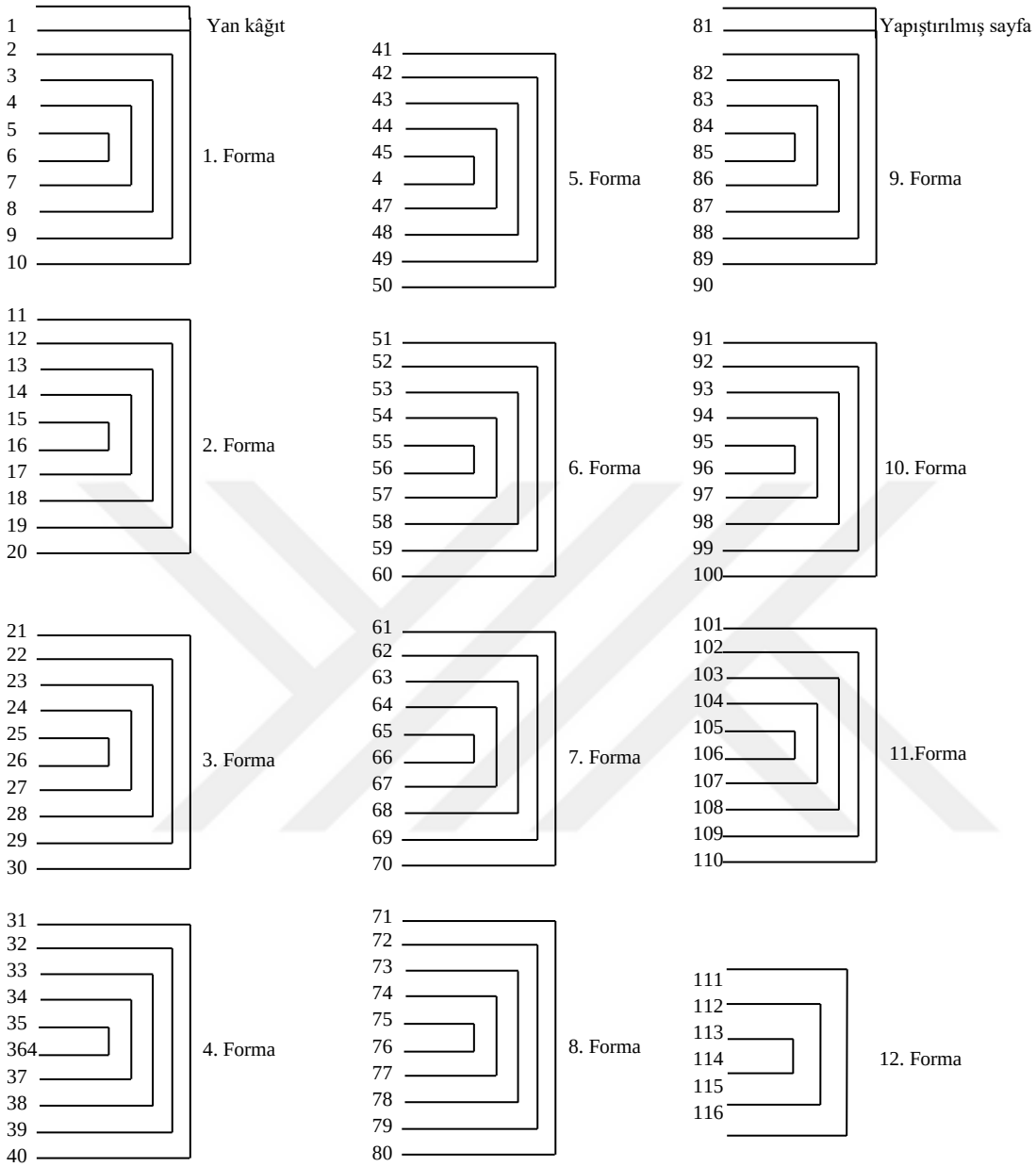
Yazma eserde görülen bozulmalar görsel olarak incelenmiş, fotoğraf çekimleri yapılarak onarım öncesi belgeleme çalışmaları tamamlanmıştır. Daha sonraki aşamada eserin bozulma durumu göz önünde bulundurularak uygulanacak olan restorasyon yöntemleri ve malzemenin seçimi belirlenmiştir.

Cilt ve metin kısmında bozulma durumu incelenen eserde şiraze örgüsü çoğunlukla yok olmuş, kolon ve sırt dikişinde kopmalar görülmüştür. Bu tür bozulmaların sonucunda eserin fiziksel yapısı bozularak metin kısmı ile cilt birbirinden ayrılmıştır. Cilt ve metin kısmının birbirinden ayrılması, uygulanacak restorasyon çalışmalarına yön veren durum açısından önem teşkil etmektedir. Bu durumda yapılacak onarım çalışmalarında cilt ve metin kısmına ayrı ayrı müdahale edilip, mevcut durumunun sağlamlaştırılmasına karar verilmiştir. Metin ve cilt kısmında işlevini yitirmiş dikiş, şiraze ve sırt tekstili çıkarılarak asitsiz zarf içerisinde muhafaza edilmiştir. Onarım çalışmalarına metin kısmından başlanarak öncelikle metin kısmı bütünlüğünün sağlanması amaçlanmıştır.

6.3.1. Metin kısmı onarımı

Metin kısmında sayfalar numaralandırılarak, formaların çizimi yapılmıştır. 12 formadan oluşan yazma eserin, 11 forması 10 sayfadan oluşurken, 12. forma 6 sayfadan oluşmaktadır. Ön kısımda 1 adet yan kâğıt ve 8 ile 9. forma arasına bir boş kâğıt yapıştırılarak eklenmiştir (Şekil 6.1) (Resim 6.25).

1-12 arasındaki formalar:

Şekil 6.1. Formaların çizimi

Resim 6.25. Formaların genel durumu (Koç, 2018)

Yüzey temizliği

Kâğıt yüzeyine uygulanacak diğer işlemler öncesinde esere ilk olarak temizlik işlemi yapılmıştır. Yüzey temizliği yumuşak fırça ve elle yumuşatılabilir silgi kullanılarak kuru temizlik yöntemi ile yapılmıştır. Pamuklaşma görülen kısımlar yumuşak fırça ile kontrollü olarak temizlenmiştir. İşlevini yitirmiş yapıştırıcı artıkları metil selüloz ile nemlendirildikten sonra mekanik olarak temizlenmiştir (Resim 6.26-27).

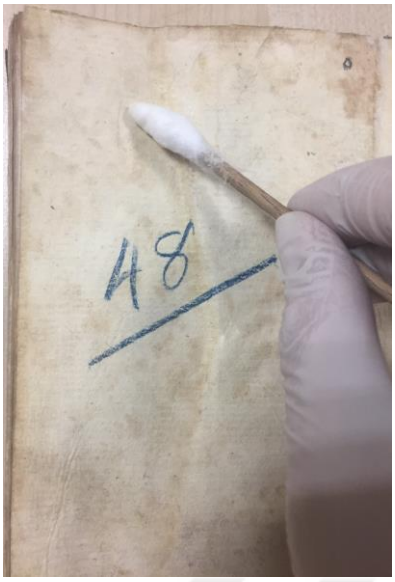

Resim 6.26. Silgi ile yapılan yüzey temizliği (Koç, 2018)

Resim 6.27. Mekanik temizlik işlemi (Koç, 2018)

Mikroorganizma oluşumu görülen yüzeylere, seyreltilmiş (%70 su ile) etil alkol ile dezenfeksiyon işlemi yapılmıştır (Resim 6.28).

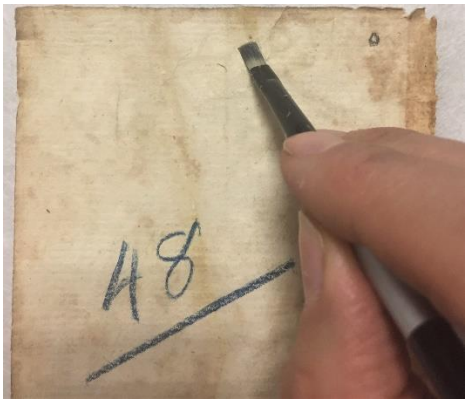
Resim 6.28. Mikroorganizma görülen kısımlarda etil alkol ile dezenfeksiyon işlemi (Koç, 2018)

Sağlamlaştırma

Sayfa kenarlarındaki kıvrılmalar ve pamuklaşma görülen kısımlar yüzeysel olarak sağlamlaştırılmıştır. Kıvrılmalar ıstaka ile düzeltilerek %1'lik metil selüloz ile, sağlamlaştırılmıştır. Pamuklaşma görülen kısımlara ise, fırça ile %2'lik (etil alkol içerisinde) Klucel G uygulanmıştır (Resim 6.29-30).

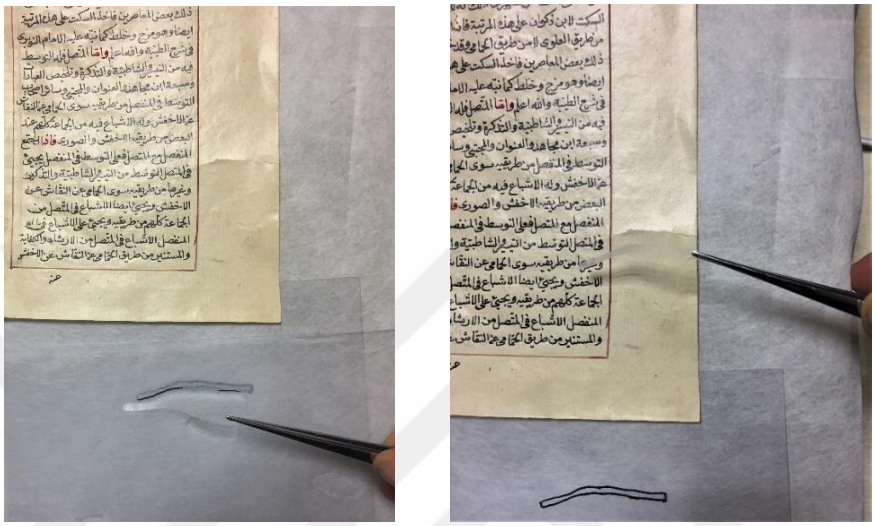

Resim 6.29. Kıvrılma görülen kısımlarda sağlamlaştırma işlemi (Koç, 2018)

Resim 6.30. Pamuklaşma görülen kısımlarda sağlamlaştırma işlemi (Koç, 2018)

Yırtık olan kısımların sağlamlaştırılmasında remoistenable[7] (yeniden nemlendirilerek yapıştırıcısı aktif hale getirilen japon kağıdı uygulaması) tekniği kullanılmıştır. Uygulama sırasında önce yırtık olan kısımların kopyası asetat üzerine çizilmiştir. Daha sonra yırtığın şekline uygun kesilen remoistenable nemlendirilmiş fırça ile yüzeye uygulanmıştır (Resim 6.31).

Resim 6.31. Yırtık kısımların remoistenable ile sağlamlaştırılması (Koç, 2018)

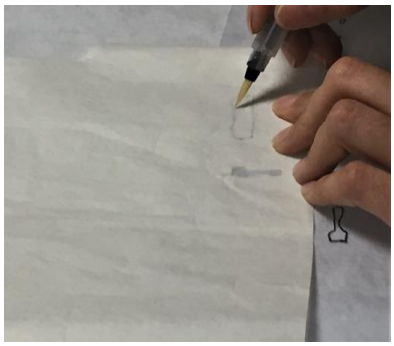
Tamamlama

Parça kaybı olan kısımlar orijinal kağıdın kalınlığına uygun kozo lifli japon kağıdı ile tamamlanmıştır. Tamamlama öncesi, japon kağıdı orijinal kâğıt rengine uygun şekilde kuru boyalarla ile renklendirilmiştir. Uygulamada eksik alanın şekli asetat kağıdı üzerine çizilerek, şekle uygun japon kağıdı sulu kalem ile liflendirilerek çıkarılmıştır (Resim 6.32-33).

[7] Buğday nişastası ve metil selüloz karışımının daha güçlü bir film tabakası oluşturacak şekilde, ince japon kağıdının doku kağıdı üzerine yapıştırılmasıyla elde edilen film tabakasıdır. boya, mürekkep ve kırılganlaşmış yüzeylerde kullanılmaktadır. Onarım şeritleri kesildikten sonra su ile hafif nemlendirilerek uygulanıp, kısa sürede kuruyabilen bir yöntemdir (Pataki, 2009, s. 51-53)

Resim 6.32. Eksik kısımların asetat üzerine çizilmesi (Koç, 2018)

Resim 6.33. Sulu kalem ile japon kağıdı liflendirme işlemi (Koç, 2018)

Japon kağıdı %3'lük metil selüloz ile yapıştırılmıştır. Tamamlanan alanın arka yüzeyi ince japon kağıdı ile güçlendirildikten sonra hollytex ve kurutma kartonu üzerine konulan ağırlıkların altında bekletilmiştir (Resim 6.34-35).

Resim 6.34. Japon kağıdı ile tamamlama işlemi (Koç,2018)

Resim 6.35. Ağırlık konularak yapılan presleme işlemi (Koç, 2018)

Sayfa aralarında yapılan tamamlama işlemleri öncesi ve sonrası olarak fotoğraf ile belgelenmiştir (Resim 6.36-37).

Resim 6.36. Tamamlama öncesi (Koç, 2018)

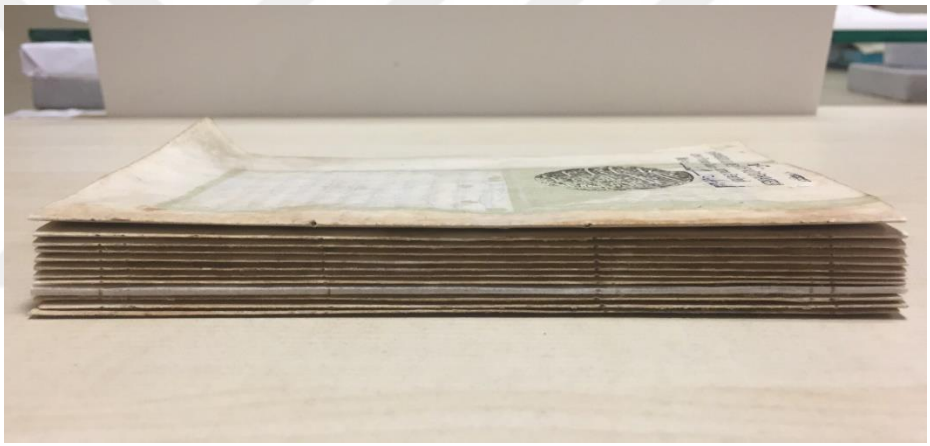
Resim 6.37. Tamamlama sonrası (Koç, 2018)

Presleme

Tüm sayfalar onarım ve sağlamlaştırma işlemleri bittikten sonra ortaya çıkan kırışıklıkların düzeltilmesi için preslenmiştir. Sayfalar, hollytex ve nemlendirilmiş kurutma kartonları arasına konulup ahşap levhalar arasında manuel olarak preslenmiştir.

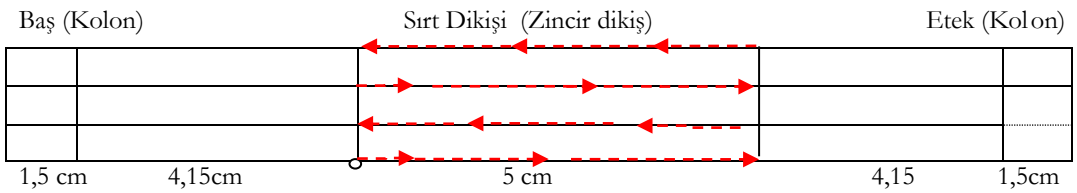
Sırt ve kolon dikişlerinin yapılması

Presleme işlemi bittikten sonra sayfalar forma haline getirilerek sırt ve kolon dikiş yerleri belirlenmiştir (Resim 6.38).

Resim 6.38. Onarım sonrası forma haline getirilmiş sayfalar (Koç, 2018)

Formalar orijinaline uygun iki duraklı zincir dikiş tekniğinde keten iplik ile dikilmiştir (Şekil 6.2) (Resim 6.39).

Şekil 6.2. İki duraklı zincir dikiş tekniği çizimi (Koç,2018)

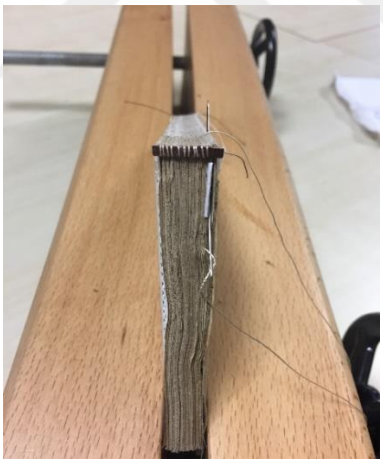

Resim 6.39. Formaların dikilmesi (Koç, 2018)

Formalar dikilerek bir araya getirildikten sonra sırt kısmına pamuktan yapılmış tekstil nişasta ile yapıştırılmıştır (Resim 6.40). Sırt tekstili, yapıştırılmadan önce sıcak suda yıkanıp ütülenmiştir. Uygulanan işlemde yapıştırıcı iyice kuruduktan sonra baş ve etek kısımlarına yerleştirilen deri yastık üzerine keten iplik ile kolon dikişi yapılmıştır (Resim 6.41).

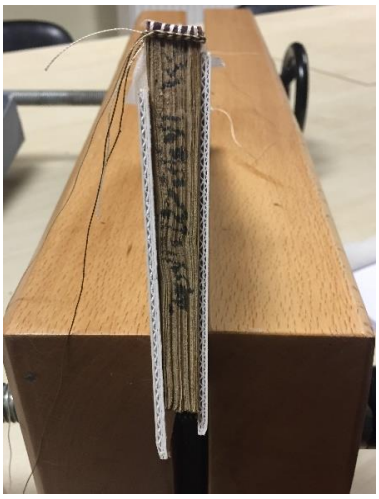
Resim 6.40. Sırt tekstilinin yapıştırılması (Koç, 2018)

Resim. 6.41. Kolon dikişi işlemi (Koç, 2018)

Şiraze örgüsü

Kolon dikişleri üzerine orijinaline uygun ve renklerde şiraze örgüsü iki ayrı pamuk iplikle örülmüştür (Resim 6.42-43).

Resim 6.42. Şirazenin örülmesi (Koç, 2018)

Resim 6.43. Şiraze örgüsü (Koç, 2018)

6.3.2. Cilt onarımı

Cilt kısmında tamamlama yapılacak alanlarda kullanılacak, bitkisel tabaklanmış keçi derisi orijinal cilt rengine uygun olarak metal kompleks anilin boyalar ile boyanmıştır (Resim 6.44). Deriyi uygun kalınlığa getirmek için arka yüzeyinden tıraşlama işlemi yapılmıştır (Resim 6.45).

Resim 6.44. Deri boyama işlemi (Koç, 2018)

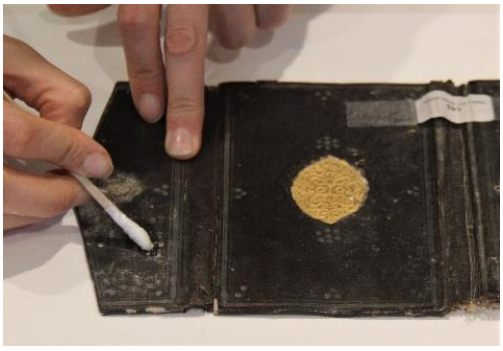
Resim 6.45. Deri tıraşlama işlemi (Koç, 2018)

Yüzey temizliği

Cilt kısmı fırça ve yumuşak silgi ile olarak temizlenmiştir (Resim 6.46). Yüzeye yapışık olan lokal toprak tabakası ılık su ile nemlendirildikten sonra bambu çubuğa sarılı sarılmış pamuk yardımı ile alınmıştır (Resim 6.47).

Resim 6.46. Fırça ile kuru temizlik işlemi (Koç, 2018)

Resim 6.47. Toprak tabakasının temizlenmesi (Koç, 2018)

Sırt kısmında bulunan yapışkan bant %1'lik metil selüloz ile nemlendirildikten sonra mekanik yöntemlerle yüzeyden alınmıştır (Resim 6.48).

Resim 6.48. Yapışkan bantın mekanik yöntemle yüzeyden alınması (Koç, 2018)

Sağlamlaştırma

Ön ve arka kapaklar ile şemse kenarlarında bulunan böcek deliklerinin iç kısımları mekanik yöntemle temizlendikten sonra metil selüloz ve selüloz tozundan hazırlanan macun kıvamındaki karışımla doldurularak sağlamlaştırılmıştır (Resim 6.49-50).

Resim 6.49. Ön iç kapakta bulunan böcek deliklerinin doldurulması, detay (Koç, 2018)

Resim 6.50. Arka kapak, şemsede bulunan böcek deliklerinin doldurulması, detay (Koç, 2018)

Dolgu yapılan yüzeyler uygun renklerde akrilik boya ile renklendirilerek estetik bütünlük sağlanmıştır. Şemse kenarlarında oluşan ayrılmalar nişasta ile yapıştırılarak sağlamlaştırılmıştır. Murakka tabakasında oluşan ayrılmalar (1:1) oranında nişasta metil selüloz karışımı ile yapıştırılarak preslenmiştir (Resim 6.51).

Resim 6.51. Murakka tabakasının yapıştırılması (Koç, 2018)

Tamamlama

Ciltte yer alan yırtık ve eksik alanlar deri ile tamamlanmıştır. Tamamlama sırasında deri, nişasta ile eksik olan kısma yapıştırılarak ağırlık altında bekletilmiştir (Resim 6.52-53).

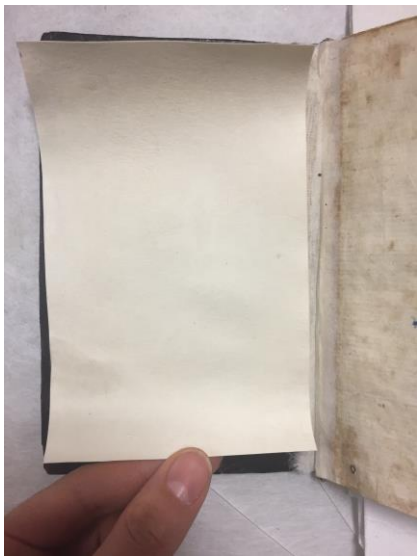

Resim 6.52. Eksik kısımların deri ile tamamlanması (Koç, 2018)

Resim 6.53. Tamamlanan kısımların ağırlık altında bekletilmesi (Koç, 2018)

Ön kapak içi murakka tabakasına asitsiz kâğıt yapıştırılarak arka kapağa yan kâğıt eklenmiştir (Resim-6.54).

Resim 6.54. Ön kapak içine asitsiz kâğıt yapıştırma işlemi (Koç, 2018)

Ön ve arka kapağın birleşme noktası olan sırt kısmındaki deri, sırtın genişletilebilmesine kolaylık sağlamıştır. Üst üste binmiş olan iki parça halindeki deri, ılık su ile nemlendirilerek açılmış ve uygun boyutlarda boyanmış deri ön kapak boyunca yapıştırılmıştır. Metin kısmı sırt tekstili ve yan kâğıtlar kapakların dip kısmına birleştirilerek sırt tamamlaması yapılmıştır (Resim 55-56).

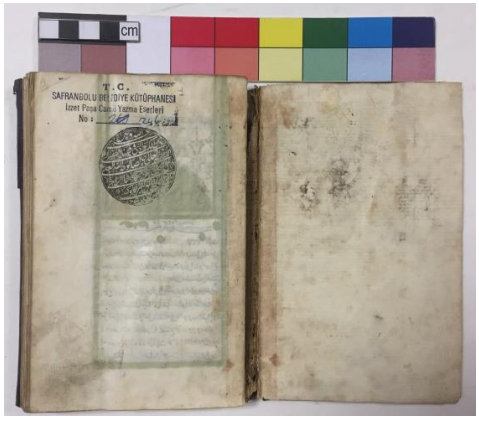
Resim 6.55. Sırt kısmının deri ile tamamlanması (Koç, 2018)

Baş ve etek kısımlarında kalan fazla deri parçaları, şiraze kısımlarının alt kısmına doğru katlanarak yapıştırılmıştır.

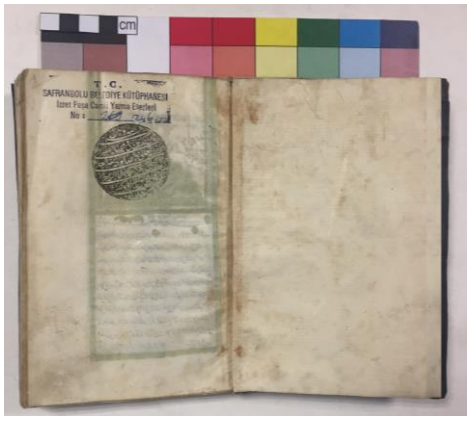

Resim 6.56. Tamamlama sonrası sırt kısmı (Koç, 2018)

Eserin onarım öncesi ve sonrası fotoğrafları

Resim 6.57. Onarım öncesi (Koç, 2018)

Resim 6.58. Onarım sonrası (Koç, 2018)

Resim. 6.59. Onarım öncesi metin kısmı (Koç, 2018)

Resim 6.60. Onarım sonrası metin kısmı (Koç, 2018)

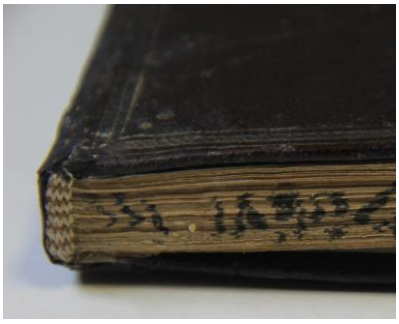
Resim. 6.61. Onarım öncesi arka kapak iç kısmı (Koç, 2018)

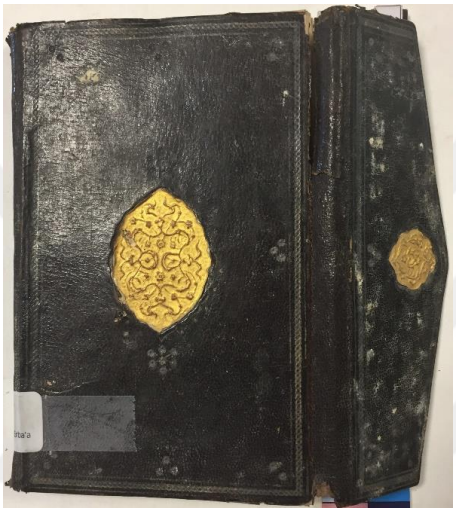
Resim 6.62. Onarım sonrası arka kapak iç kısmı (Koç, 2018)

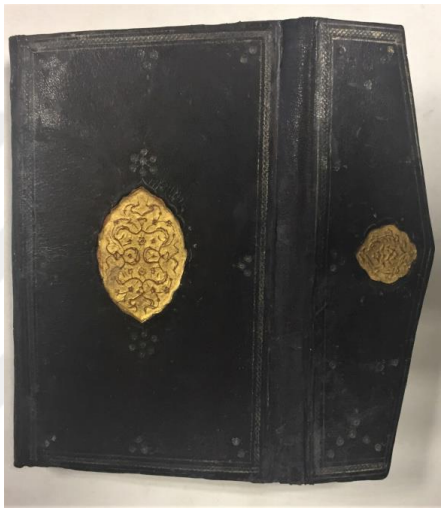
Resim 6.63. Onarım öncesi etek kısımı şirazesi (Koç, 2018)

Resim 6.64. Onarım sonrası etek kısmı şirazesi (Koç, 2018)

Resim 6.65. Onarım öncesi (Koç, 2018)

Resim 6.66. Onarım sonrası (Koç, 2018)

6.4. Kutulama

Onarım işlemleri bittikten sonra toz, kir, ışık ve mekanik hasarlara karşı koruma için, esere ölçülerine uygun kutu yapılarak muhafazası sağlanmıştır. Kutu yapımında asitsiz, lignin içermeyen alkali rezervli pH'ı 7,5-9,5 değerlerinde gri renkli 1 mm kalınlığında karton kullanılmıştır. Yazma eser kutu içerisine konulmadan önce asitsiz pelür kağıdına sarılmıştır. Onarım sırasında eserden çıkan işlevini yitirmiş olan parçalarda asitsiz kâğıt içerisinde muhafaza edilmiştir (Resim 6.67-68).

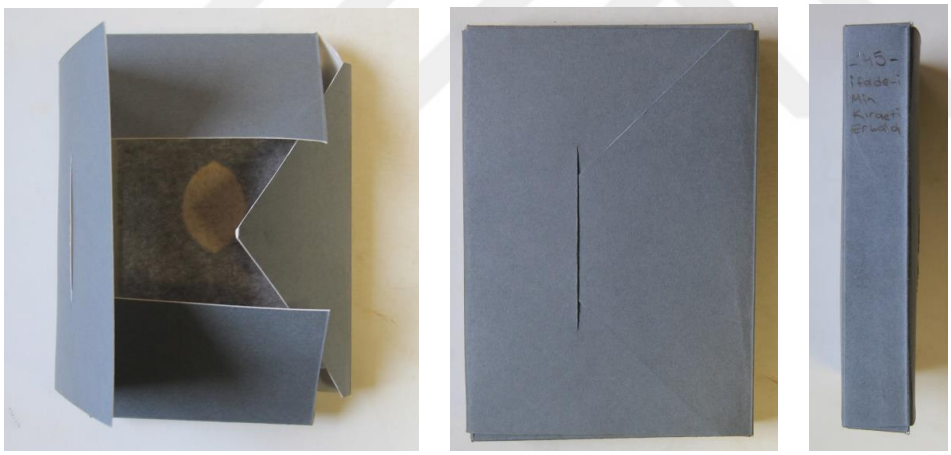

Resim 6.67. Eserin asitsiz kağıda sarılması (Koç, 2018)

Resim 6.68. Esere ait parçalar (Koç, 2018)

Yazma eser kutuya konulduktan sonra arşiv numarası kutunun sırt kısmına kurşun kalemle yazılmıştır (Resim 6.69).

Resim 6.69. Eserin kutu içerisine yerleştirilmesi (Koç, 2018)

Yapılan onarım sonucunda yazma eserde cilt ve metin kısmı bütünlüğü sağlanarak, mevcut durumu sağlamlaştırılmıştır. Depolama sırasında uygun sıcaklık ve bağıl nem oranlarında muhafaza edilerek stabil halde korunmalıdır.

Onarım Sırasında Kullanılan Malzemeler

Onarım sırasında kullanılan malzemeler, oranları ve uygulama alanları (Çizelge 6.1)' de belitilmektedir.

Çizelge 6.1. Onarım sırasında kullanılan malzemeler

Malzeme adı	**Türü**	**Oranı**	**Uygulandığı alanlar**
Deri	Bitkisel tabaklanmış keçi derisi		Ciltteki eksik kısımlarda kullanılmıştır.
Japon Kağıdı	Kozo lifli	RK-12/20 gr	Metin kısmında bulunan eksik kısımlarda kullanulmıştır.
Japon Kağıdı	Kozo lİfli	RK-00/3.6 gr	Remoistenable yönteminde, yırtık yerlerin sağlamlaştırılmasında kullanılmıştır.
Remoistenable		%50 metil selüloz %50 nişasta karışımı	Yırtık yerlerin sağlamlaştırılmasında kullanılmıştır.
Metil selüloz	TH 300	%3-%1	Japon kağıdı ile eksik kısımların tamamlanmsında-sağlamlaştırma ve bant temziliğinde kullanılmıştır.
Nişasta	Buğday nişastası	8/1	Sırt tekstilinin yapıştırılması ve deri tamamlamalarda kullanılmıştır.
Klusel G		%2 (%96 alkol içerisinde)	Pamuklaşma oluşumlarının sağlamlaştırılmasında kullanılmıştır.
Selüloz tozu		%3'lük metil selüloz ile macun kıvamında	Böcek deliklerinin dolgulanmasında kullanılmıştır.
Akrilik boya	Schmincke marka		Selüloz tozu ile dolgulanmış alanların renklendirilmesinde kullanılmıştır.
Kuru boya	Derwent marka		Japon kağıdının renklendirilmesinde kullanılmıştır.
Deri boyası	Anilin-Metal kompleks		Deri tamamlama alanlarında cilt rengine uygun olarak boyanıp kullanılmıştır.
Asitsiz kâğıt		200728/90 gr	Ön kapak iç kısmında-atka kapak yan kâğıtta kullanılmıştır.
Keten iplik			Sırt ve kolon dikişlerinde kullanılmıştır.
Pamuk iplik			Şiraze örgüsünde kullanılmıştır.
Asitsiz karton	PremierGrade Conservation BoxBoard	1 mm kalınlığında	Kutu yapımında kullanılmıştır.
Tekstil	Pamuk içerikli		Sırtın sağlamlaştırılmasında sırt tekstili olarak kullanılmıştır.

7. YAZMA ESER KOLEKSİYONUNA YÖNELİK ÖNLEYİCİ KORUMA VE DEPOLAMA ÖNERİLERİ

Yazma eser koleksiyonlarının muhafaza edildiği depo alanlarında, uzun vadede koruma için öncelikle çevresel etkenlerin kontrolü sağlanmalıdır. Sıcaklık ve bağıl nemin kontrolü arşiv koleksiyonlarının korunmasında kritik bir öneme sahiptir. Uygun olamayan bu değerler eserlerin zarar görmesinde önemli etkenlerdendir. Çoğu kimyasal reaksiyon oranı, sıcaklıktaki her artışta yaklaşık olarak iki katına çıkar ve bozulmayı hızlandırır. Yüksek oranlardaki bağıl nem, malzemelerdeki zararlı kimyasal reaksiyonları ortaya çıkararak yüksek sıcaklıkta mikroorganizma ve böcek aktivitesine yol açmaktadır (NEDCC- 2.1, 1999). Bozulmaya yol açan bu etkenlerin kontrolü sağlanarak gerekli önlemlerin alınması önleyici korumanın amacını teşkil etmektedir. Bu kapsamda VGMA İzzet Mehmet Paşa yazma eser koleksiyonunun muhafaza edildiği depo ortamında izleme çalışmaları yapılarak, uluslararası koruma standartları çerçevesinde önerilerde bulunulmuştur.

7.1. Sıcaklık ve Bağıl Nem Denetimi

Mevcut çevre koşullarının doğru bir şekilde izlenebilmesi için, sıcaklık ve bağıl nem oranları kayıt atına alınmalıdır. İzleme programlarının çoğunun odağı depolama alanlarına yöneliktir. Somut olan doğru veriler, özellikle sıcaklık ve bağıl nem değerlerinin ayarlanabileceği mevcut iklim kontrol sistemleri için kolaylık sağlayacaktır. Ölçümlerde doğruluğun sağlanabilmesi için sensörlü ve kalibre edilebilir cihazların kullanılması ön görülmektedir (NEDCC- 2.2, 2012, s. 7).

VGMA yazma eser arşiv deposunda sıcaklık ve bağıl nemi ölçen bir sistemin bulunmaması yazma eser koleksiyonu için büyük ölçüde risk olarak görülmektedir. Bozulmaya yol açan nedenlerin belirlenebilmesi ve bu çerçevede bozulmayı yavaşlatacak önleyici tedbirlerin alınması için, depo ortamında sıcaklık ve bağıl nem değerlerinin ölçümleri yapılmıştır.

Ölçümlerin doğru sonuçlanması için uzun vadeli bir veri izleme programı oluşturulmuştur. Bu doğrultuda 31 Mayıs 2018-29 Nisan 2019 tarihleri arasında veri

ölçümü yapılmıştır. Garatech DT-172[8] datalogger (veri kaydedici) ile yaklaşık 11 aylık veri kayıt altına alınarak ekte sunulmuştur (bkz. Ek-4, 31 Mayıs 2018-29 Nisan 2019 Sıcaklık ve Bağıl Nem Grafikleri). Veri kaydedici haftalık olarak yarım saatlik periyotlarda ölçüm yapmıştır. Veri raporlama zamanlarının tatil günlerine denk gelmesi ve cihazda meydana gelen teknik arızalardan kaynaklı sebepler nedeni ile bazı tarihlerde kaydetme işlemi haftalık olarak gerçekleştirilememiştir.

Veri kaydediciler kapı, pencere ve radyatörlerden, havalandırma unsurlarından uzak noktalara yerleştirilmelidir. Veri alınıp raporlama işlemi yapıldıktan sonra aynı yere tekrar konularak, veri alımına devam edilmelidir (Henderson, 2013, s. 10-11). Depo alanının dar olması ve kompakt dolap üzerinden geçen tesisat donanımları sebebi ile veri kaydedicinin raf içerisine yerleştirilmesi uygun görülmüştür (Resim 7.1)

Resim 7.1. Datalogger ve raf içerisindeki yeri

Datalogger ölçüm grafiklerinden anlaşılacağı gibi iç ortam koşulları değişkenlik göstermiştir. Tespit edilen tarih aralıklarında sıcaklık ve bağıl nemin en yüksek, en düşük ve ortalama değerleri, grafik şeklinden tablo haline dönüştürülmüştür. (Çizelge 7.1).

[8] Bu cihaz 32700 veri kaydetme kapasitesine sahip, bağıl nemi 0-100% aralığında sıcaklığı ise -40-70 aralığında ölçmektedir. Bağıl nem hassasiyet derecesi %20-40 ve %60-80 ±%3.5, sıcaklık hassasiyeti -40 ile -10 ve 40-70 ±2 °C'dir. Kullanıcı tarafından belirlenen aralıklarla kayıt yapabilen, ve rilerin bilgisayara aktarılabildiği donanıma sahip ve pil ile çalışabilen bir cihazdır. veriler bilgisayar ortamına grafik ve tablo olarak iki şekilde kaydedilebilmektedir. (Temperature and Humudity Datalogger kullanım klavuzu).

Çizelge 7.1. Sıcaklık ve bağıl nem kayıtları

	Sıcaklık (°C)			Bağıl Nem (%)		
Tarih aralığı	**En Yüksek**	**En Düşük**	**Ortalama**	**En Yüksek**	**En Düşük**	**Ortalama**
31.05.2018-08.06.2018	27,0	22,0	24,89	62,8	45,6	48,69
08.06.2018-21.06.2018	27,6	25,4	26,78	48,7	44,3	48,35
21.06.2018-27.06.2018	27,6	25,4	27,03	47,4	44,9	47,23
27.06.2018- 05.07.2018	29,3	27,1	28,59	48,5	46,8	47,24
05.07.2018-12.07.2018	31,0	27,2	29,88	46,5	36,8	44,30
12.07.2018-19.07.2018	31,6	27,2	30,91	51,1	43,1	44,74
19.07.2018-27.07.2018	30,7	25,4	30,11	48,7	40,2	44,29
27.07.2018-13.09.2018	31,6	25,9	29,99	52,1	37,2	42,10
04.10.2018-11.10.2018	25,0	21,8	22,52	45,0	39,1	40,01
11.10.2018-18.10.2018	24,9	21,4	22,00	47,6	40,8	42,02
18.10.2018-25.10.2018	24,5	20,0	21,35	45,8	41,0	43,46
25.10.2018-02.11.2018	25,9	17,0	17,51	44,0	35,8	43,05
02.11.2018-08.11.2018	22,3	16,6	17,15	48,8	42,2	43,44
08.11.2018-15.11.2018	21,0	15,9	16,66	40,5	37,8	40,38
15.11.2018-22.11.2018	18,7	14,3	14,91	63,3	38,0	40,26
22.11.2018-29.11.2018	18,9	14,2	15,08	50,1	37,6	40,81
29.11.2018-06.12.2018	17,0	14,1	14,59	50,1	39,7	41,48
06.12.2018-13.12.2018	22,4	12,2	13,11	47,4	32,1	41,78
13.12.2018-21.12.2018	22,5	11,1	11,74	43,0	32,5	41,97
21.12.2018-27.12.2018	16,1	11,5	12,35	52,2	37,7	42,82
03.01.2019-11.01.2019	14,4	8,5	9,63	53,2	37,8	43,28
11.01.2019-17.01.2019	14,3	8,5	9,62	49,6	38,8	43,73
17.01.2019-31.01.2019	15,3	9,5	10,66	52,3	37,0	44,70
31.01.2019-07.02.2019	15,3	12.3	12,56	48,2	42,3	45,21
07.02.2019-14.02.2019	19,2	12,9	13,2	60,7	40,8	46,58
14.02.2019-22.02.2019	16,6	12,7	13,00	48,2	42,6	47,06
22.02.2019-01.03.2019	16,6	12,7	13,00	48,2	42,6	47,06
01.03.2019-08.03.2019	16,4	12,0	12,86	49,3	39,1	47,39
08.03.2019-15.03.2019	17,0	13,9	15,13	50,1	44,4	48,13
15.03.2019-22.03.2019	17,6	14,9	15,58	52,1	46,5	48,67
22.03.2019-29.03.2019	17,7	15,2	15,83	49,0	45,0	48,56
05.04.2019-12.04.2019	18,3	16,0	17,31	48,9	39,0	48,61
15.04.2019-22.04.2019	25,6	15,1	15,95	52,9	41,9	48,01
22.04.2019-29.04.2019	21,0	17,0	19,37	49,5	43,2	48,94

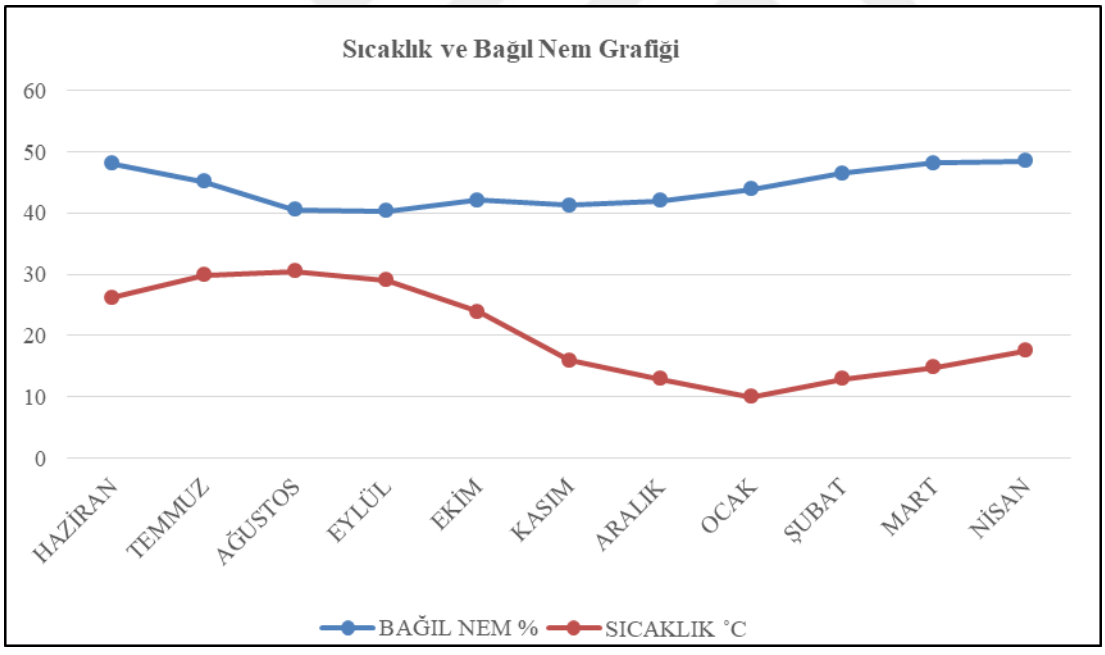
Sıcaklık ve bağıl nem oranlarının değişkenlik göstermesine neden olan kaynaklar şu şekilde sıralanabilir:

- Mevsimsel değişikliklerin yol açtığı inişler ve çıkışlar etkili olmuştur Bu dönemlerde sıcaklık yükseldikçe bağıl nem de düşüşler olduğu gözlenmiştir (Şekil 7.1).

- Depo alanının binanın en üst katında olması, özellikle yaz aylarında çatı örtüsünün ısınmasıyla birlikte, ortam sıcaklığının hissedilir derecelere yükselmesine neden olmuştur.

- Depo alanında bulunan pencerelerin varlığı ile öğleden sonra güneş ışınları, depo içerisine düşmektedir.Güneş ışınları ortamdaki sıcaklığın yükselmesine neden olan etkenler arasındadır.

- Mevcut bulunan iklimlendirme sisteminin çalışır durumda olmaması, ideal çevresel koşullarının sağlanamaması açısından problem teşkil etmektedir.

Şekil 7.1. Aylara göre sıcaklık ve bağıl nem grafiği

Ölçüm verilerinden elde edilen sonuçlara göre, Temmuz, Ağustos ve Eylül ayı ortalarında, ortalama sıcaklık 28,59°C ile 30,91°C arasında seyretmiştir. Ortam koşullarındaki bu değer organik eserler için risk olarak kabul edilmekte ve bu durum kağıdın kırılganlaşıp, deri yüzeylerin deforme olmasına neden olmaktadır. Bu aylarda ölçülen ortalama bağıl nem ise %42,10 ile %47,24 arasında değişen

oranlarda kaydedilmiştir. Bağıl nemin %40 ve altındaki değerlerde olması ve yüksek sıcaklık ile birleşmesi bozulmanın hızını daha da artırarak deri ciltlerin, kâğıt ve yapıştırıcıların kurumasına yol açmaktadır.

Bağıl nem oranları aynı hafta içerisinde farklı derecelerde değişkenlikler göstermiştir. Bu değişken örneklerinden 15.11.2018-22.11.2018 tarihleri arasında %63,3 olan değerin %38,0'ın altına indiği görülmüştür. Kısa süreler içerisinde bağıl nemde görülen bu değişiklikler organik eserlerin tahribatına neden olur. Eserlerin boyutlarında ve mekanik özelliklerinde değişiklikler oluşturmaktadır (Adcock, 2011, s. 28-29).

Kasım başından Ocak ayı ortasına kadar sıcaklık ortalamalarında kademeli olarak düşüşlerin olduğu gözlenmiştir. 25.10.2018 tarihinden 17.01.2019 tarihini kapsayan bu sürede ortalama sıcaklık 17,51°C'den 9,62°C'ye kadar düşmüştür. Bu tarihlerde bağıl nem oranı hafta bazında değişkenlik göstererek ortalama %40,26 ve %44,70 oranlarında seyretmiştir. Depolamada sıcaklığın 10°C /50°F'dan düşük olması, bağıl nemin ise %30 ve %40 civarında olması kâğıt malzemelerin kimyasal dengesi ile fiziksel yapısını koruyabilmektedir. Ancak düşük bağıl nem, deri ciltlerde esnekliğin korunabilmesi için uygun olmayan değer olarak kabul edilir. Deri eserler için uygun olan bağıl nem oranı %50'dir. Bu değer altındaki oranlarda deri ciltlerde büzüşme, sertleşme gibi fiziksel değişiklikler ortaya çıkabilmektedir. Sonuç olarak sıcaklık ve bağıl nemde kendini sürekli tekrarlayan inişler ve çıkışlar, yüksek ancak sabit oranlara göre daha çok bozulma reaksiyonu göstermektedir (Adcock, 2011, s. 28).

Yapılan veri ölçüm sonuçlarına göre, depo ortam koşullarının %45 ile %55 arasında sabit bir bağıl nem ve 18°C ile 20°C sıcaklık (CCI-11/7, 1995, s.1), ile ideal değerlerde olması sağlanmalıdır. Bunu sağlayacak olan ısıtma, havalandırma ve iklimlendirme (HVAC) sisteminin kurularak depolama alanlarında etkili hale getirilmesi gerekmektedir. VGMA'da mevcut bulunan bu cihazın teknik problemlerinin bir an önce giderilmesi, eserlerin korunması açısından öncelikli olarak ele alınmalıdır. Depo içerisinde sistematik olarak sıcaklık ve bağıl nem değerlerinin ölçümü yapılarak, durum belirlemesi yapılmalıdır.

7.2. Işık Etkenleri

Deponun aydınlatılması tavandan tek bir floresan lamba ile yapay olarak yapılmaktadır. Lamba, depo içerisinde yazma eserler ile ilgili yapılacak bir çalışma yok ise devamlı olarak kapalıdır. İç yüzeyi beyaz floresan tozu ile boyanmış borulu bir cam lambanın içi cıva buharı içermektedir. Floresan lambalar ucuzdur ve yaygın olarak kullanılarak, önemli ölçüde UV ışını yaymaktadır. Tüm ışık dalga boyları zarar vermesine rağmen, UV ışınımı özellikle yüksek enerji seviyesi nedeniyle kütüphane ve arşiv materyallerine zarar verir ve standart sınır 75 µW/lm, UV ışınımı yayan floresan lambalarda ultraviyole filtreleme için emici kılıflar kullanılmalıdır (Conn, 2012, s. 2).

Depo içerisinde diğer bir ışık etkeni ise pencerelerden gelen gün ışığıdır ve özellikle ilkbahar yaz aylarında yoğun olarak hissedilip ortamın ısınmasına önemli ölçüde katkı sağlayarak istenmeyen etkileri ortaya çıkarmaktadır. Pencereler güneşi tamamen engelleyen koyu renk perdeler ile kapatılmalıdır. Bu, aynı zamanda ısı kaybını en aza indirerek ve gün boyunca güneş ışığı ile ısı oluşumunu sınırlayarak sıcaklık kontrolüne yardımcı olacaktır. Diğer bir yöntem ise ışığı yansıtarak UV ışınımını emen titanyum dioksit veya çinko beyazı pigmentler ile pencerenin boyanması ya da UV engelleyici film ve gölgelerle kapatılmasıdır (Coon, 2012 s. 4-5; Guild, 2018).

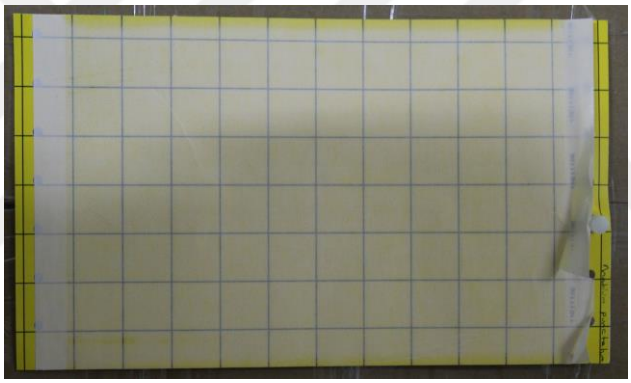
7.3. Zararlı İzleme Yöntemi

Arşiv ve kütüphane koleksiyonlarının bileşimlerinden beslenerek gelişen zararlılar; mikroorganizmalar, böcekler ve kemirgenler ve kuşlardır. Canlı organizmaların gelişmesine katkıda bulunan uygun olmayan çevresel koşullar, toz ve hava sirkülasyonu yapılmayan depo şartlarıdır.

Depolama alanlarında böcek varlığının önceden tespiti koleksiyonların sağlığı için önem taşımaktadır. Bu nedenle incelediğimiz yazma eserlerin bulunduğu depoda izleme çalışmalarına yer verilmiştir. Bu konuyla ilgili Entegre Zararlı Yönetimi (IPM), istenen sonucu elde etmek için çeşitli eş zamanlı yöntemler yerine, önleme programları geliştirmiştir. Kütüphaneler ve arşivler için Entegre Zararlı Yönetimi

çoğu zaman koleksiyonlardaki bilinen zararlı sorunlarının yok edilmesine odaklanmıştır (Parker, 2015, s.1).

Bu çalışmada VGMA'da incelediğimiz yazma eserlerin bulunduğu depo içerisinde böcek zararlılarını izlemek için böcek tuzakları yerleştirilmiştir. İzleme yönteminde feromon tuzak yöntemi kullanılmıştır (Resim 7.2). Bu yöntemde depolama alanlarında tercih edilen sarı renkli yapışkan feromon tuzak kullanılmıştır. Feromonlar böcekleri çeken yapışkan bir yüzeye sahiptir ve ayda bir yenisi ile değiştirilmelidir. Özellikle türler için tasarlanan bu tuzaklar hem erkek hem de dişi erişkin böceklerin çekicilik ve yiyecek isteklerini içermesi ile zararlıların tespitinde avantajlıdır. Feromon tuzaklar odanın büyüklüğüne göre genellikle birkaç adet olacak şekilde yerleştirilmelidir (CCI-3/1, 1996, s. 3).

Resim 7.2. Anobium punctatum (mobilya böceği) için feromon tuzak örneği (Koç, 2018)

Böcek varlığının tespiti için ülkemizde en çok görülen böcek türlerine uygun feromon tuzaklar tercih edilmiştir. Buna göre ülkemizde en çok görülen *Lasioderma Serricorne* (Tütün böceği), *Stegobium Paniceum L.* (Bisküvi böceği), *Anobium Punctatum* (Mobilya böceği), türlerine göre feromonlar yerleştirilip izleme çalışmalarına başlanılmıştır. 10 Temmuz 2018'de başlayan çalışma 10 Aralık 2019 tarihleri arasında 6 aylık bir süre içerisinde yapılmıştır. Ayda bir değiştirilen tuzaklar kontrollü olarak takip edilmiştir. Feromon tuzak depo içerisinde kompakt dolap altına yapışkan kısmı üste gelecek şekilde düz olarak, diğer iki tuzak ise yangın tüpünün olduğu köşeye ve pencereli alana yerleştirilmiştir (Resim 7.3-4-5.).

Resim 7.3. Kompakt dolabın altına yerleştirilen 1 no'lu feromon tuzak (Koç, 2018)

Resim 7.4. 2 no'lu Feromon tuzak (Koç, 2018)

Resim 7.5. 3 no'lu feromon tuzak (Koç, 2018)

Periyodik olarak yapılan izleme çalışmaları sonucunda VGMA 22 no'lu depoda canlı böcek varlığına rastlanılmamıştır. Ortaya çıkan bu sonuç ile aktif böcek varlığına rastlanılmaması önemli bir bulgu olarak görülmüştür. Bu sonuç hiçbir zaman böcek zararlıları ile karşılaşılmayacak anlamına gelmemektedir. Bu tür durumlarda neler yapılacağı önceden planlanmalı ve bu konuda personel eğitilmelidir.

7.3.1. Zararlı mücadelesi

Çevre koşulları ve arşiv binaları içerisinde yer alan tuvalet, mutfak, su tesisatı boruları, çatılar ve bodrum katları periyodik olarak kontrol edilmelidir. Depolama alanlarının belli aralıklarda temizlenerek böcek aktivitesi belirtileri dikkatlice incelenmelidir. Dışardan gelebilecek böceklere karşı kapı ve pencerelerin kapalı olmasına dikkat edilmelidir. Yeni edinilen koleksiyonlar incelenerek böcek varlığı olup olmadığı dikkatlice kontrol edilmelidir (CCI-3/1, 1996, s. 1).

Canlı böcek varlığında izlenecek ilk yol, etkili bir izleme programı oluşturarak, hangi türlerin mevcut olduğunu, hangi yolla girdiklerini tespit ederek entegre zararlı yönetimi programı geliştirmektir. Koleksiyonlarda mevcut böcek istilasını ortadan kaldırmak kolaydır, ancak birçok yöntem koleksiyonlar için zarar verici olabilir. Önleme yöntemleri arasında kimyasal ve kimyasal olmayan yöntemler bulunmaktadır. Kimyasal yöntemler arasında toksit fümigasyon yöntemleri kullanılmaktadır. Dezenfeksiyon için kullanılan Metil bromür, etilen oksit ve Vikan gibi fumigantlar insan sağlığı ve eserler için tehdit oluşturduğu için kullanılması önerilmemektedir. Zararlarının önlenmesi için kimyasal olmayan yöntemler tercih edilerek, güvenli bir şekilde uygulanmalıdır. Bu uygulamalar arasında düşük ve yüksek sıcaklık uygulamaları, modifiye atmosferler, gama radyasyonu kullanılmaktadır. Bu yöntemlerin uygulamadaki zararlı ve faydalı yönleri araştırılarak yöntem tercihi yapılmalıdır.

Böcek önleme çalışmaları arasında faydalı sonuç alınan, kimyasal olmayan yöntemler arasında, düşük sıcaklık uygulamaları bulunmaktadır. Bu yöntemde böcek evrelerinin tüm aşamalarını etkin bir şekilde ortadan kaldırmak için dondurma işlemi gerçekleşmektedir. Dondurma işlemi uygulamalarının hassas ve kırılgan eserler dışında olumsuz yönde etkileri görülmemiştir. Bu işlem için genellikle ev veya sanayi tipi dondurucular kullanılmaktadır. Canlı böcek varlığı tespit edilen eser, polietilen bir torbaya yerleştirilerek oda sıcaklığında bekletilir. Daha sonra hızlı bir şekilde dondurucuya yerleştirilir. Dondurucu 4 saat içerisinde 0˚C'ye ulaşmalı ve -28 ºC (-20 ºF) dereceye düşmeye devam etmelidir. Eserler dondurucu içerisinde 72 saat

süreyle tutulmalı ve çıkarıldıktan sonra oda sıcaklığında bekletilmelidir. Daha sonra çıkarılıp temizlenmelidir (Parker, 2015, s. 1-6).

7.4. Depolama Önerileri

Kütüphane ve arşiv malzemelerinin hatalı depolama, kötü kullanım, kirlilik, hırsızlık, yangın, sel ve uygun olamayan çevre koşulları ile biyolojik oluşum nedenlerine karşı önleyici koruma tedbirleri önemli ölçüde etkili olmaktadır. Eserler için doğal yaşlanma süreci devam ederken dış bozulma faktörlerinin en aza indirilmesi koruma yöntemleri ile sağlanmaktadır (Walker, 2013, s. 1-2).

VGMA depo ortamında periyodik olarak iklim denetimi yapılarak, kapı ve pencere izolasyonları yapılmalıdır. Depo içerisinde bulunan açıklıklar böcek geçişlerini engelleyecek şekilde havalandırmalı kafes ile kapanmalıdır. Su, elektrik veya diğer tesisat ekipmanları depo alanından geçmeyecek şekilde ayarlanmalıdır. Mevcut durumda depo içerisinde yer alan su borularından ortaya çıkabilecek sızıntı ve baskına karşı veya elektrik sistemlerinden çıkacak bir yangına karşı önleyici koruma planlamalarının yapılması gerekmektedir (UNESCO, 2006, s. 1-10). Yangın çıkması durumunda yangın söndürücüler, (kuru kimyasal veya CO_2 tipi koleksiyonda en az hasara yol açacaktır) her bir depo odasının yakınında kullanıma hazır tutulmalı ve tüm çalışanlar bu konuda eğitilmelidir (CCI -1/1, 2002, s. 3). VGMA depolarında, otomatik bir söndürme sistemi içeren erken uyarı veren bir yangın alarm sistemi bulunmaktadır.

VGMA depolama alanları periyodik olarak temizlenerek dolap, raf ve kitapların tozu alınmalıdır. Düzenli olarak yapılan kontroller sırasında böcek, mikroorganizma ve toz oluşumlarının etkilerine karşı koruma personeli eğitilmelidir (UNESCO, 2006, s. 1-10). Kitap temizliğinde doğal kıl fırçalar ve HEPA filtreli (% 0,3,37 verimli 0,3 mikron) elektrik süpürgeleri kullanılmalıdır. Kitabın dış ve iç kısmında farklı türde fırçalar tercih edilmelidir. Mikroorganizma varlığı görülen eserlerin temizlenmesinde maske takılmalı, vinil veya nitril eldivenler kullanılmalıdır. Raflardan alınan kitaplar sırasıyla toz alım tepsisine konulmalıdır. Temizlik sırasında kitap sıkıca kapalı tutularak sırt kısmı, ön ve diğer kenarları temizlenmelidir. Hasar durumuna göre daha yumuşak fırçalar tercih edilmelidir (Bendix ve Walker, 2011, s. 5-11).

Hırsızlık ve kötü kullanıma karşı koleksiyon güvenliği oluşturulmalıdır. Güvenlik her kütüphanenin durumuna göre değişiklikler gösterebilmektedir. Örneğin, açık raf ve kapalı depolama sistemlerinde, kitaplar güvenlik standartlarını belirlemektedir (Walker, 2013, s. 3-4). VGMA depolama alanları herkese açık halde olmayan, güvenlik personeli ve alarm sistemleri ile korunmaktadır.

Koleksiyon güvenliği ileri seviye RFID sistemleri ile takip edilmelidir. Güvenlik gece görüş kameraları ile 24 saat izlenmeli ve depoya giriş-çıkış kontrol altında yapılmalıdır (İnternet-12). Depo giriş çıkışlarında kartlı veya parmak izi tanıma sistemleri kullanılarak yapılmalıdır. Bu öneriler doğrultusunda VGMA acil durum planlaması yapılmalı ve personel eğitilmelidir. Arşiv izleme ve kontrol planlamaları yapılarak formlara işlenmelidir (bkz. Ek-5, Arşiv İzleme ve Kontrol Planlama Form Örneği). Günlük aylık ve yıllık programlar hazırlanıp izleme çalışmaları kayıt altına alındıktan sonra uzun vadeli planlamaların hazırlanması gerekmektedir (İnternet-13).

Kütüphane veya arşiv koleksiyonları belli sebepler doğrultusunda bir yerden bir yere taşınabilmektedir. Bina tadilatı, başka bir yerleşkeye geçiş, koleksiyonların yeniden düzenlenmesi gibi birçok neden vardır. Taşınma sırasında eserlerin zarar görmesini önlemek için önceden planlama yapılması gerekmektedir. Koleksiyon taşıma konusunda tecrübeli firmalarla çalışılmalıdır (Bendix, 2013, s. 1). Bina içinde başka odalara taşınacak küçük ciltli kitaplar bir kutu içerisinde yatay şekilde üç veya dört adet olarak taşınmalıdır. Ağır olan kitaplar ise taşıma arabasında gereğinden fazla olmayacak şekilde, küçük ciltli kitaplar üzerine gelmeyecek şekilde taşıma işlemi yapılmalıdır (UNESCO, 2006, s. 29-31). Şehirlerarası nakil işlemlerinde aşınma ve malzeme kaybını önlemek için kitaplar asit içermeyen kâğıtlara sarılmalıdır. Nakil sırasında köpükle kaplı astarlı kasalarda ve titreşimi engellemek için kalan boşluklar kâğıt veya kabarcıklı dolgu malzemesi ile desteklenmelidir. Kasalara sığmayacak kadar büyük olan kitaplar asitsiz kâğıtlara ayrı ayrı sarıldıktan sonra iki adet kabarcıklı sargı yapılıp açık istifleme şeklinde tepsilere yerleştirilir. Tüm kasalar ve istif aracı öncelikle güvenli bir şekilde emniyete alınarak nakil işlemi yapılmalıdır (Bendix, 2013, s. 17-19). VGMA koleksiyonlarının taşınması veya nakil işlemleri personel tarafından yapılmaktadır. Bir program oluşturularak taşıma ve nakil konusunda personelin eğitilmesi amaçlanmalıdır.

7.4.1. Depolama mobilyaları

VGMA koleksiyonları kompakt dolaplarda muhafaza edilmektedir. Ancak, yanlış yöntemler kullanılarak dolaplara yerleştirilen kitapların büyük oranda fiziksel tahribatlara uğradığı görülmüştür. Kitaplar raflara çok sık ve boyutlarına uygun olmayan şekilde yerleştirilmiştir.

Depolama yöntemleri, raflarla ilgili hususlar, koleksiyonların korunması ve bilgilerin erişilebilirliği üzerinde doğrudan bir etkiye sahiptir. Tek başına bir kitabın saklanması kolay görülebilir ancak çoğu koleksiyon boyutlarına ve içerdikleri öğe sayısına göre zorluklar ortaya çıkarmaktadır (NEDCC-4.1, 2012, s. 1).

Depolama sırasında alan yönetiminin hesaplanması, paylaştırılması, mobilya düzeninin sağlanması ve alanın verimli kullanılması önemlidir. Kabul görmüş standart raf uzunluğu 1 m'dir. Optimum kullanım sağlamak için benzer ölçülerdeki kitapları birlikte aynı rafta bulundurmalıyız. Koleksiyonları korumanın en ekonomik ve en etkili yolu raf alanının iyi kullanılmasıdır. Raflar, malzemeyi tam olarak destekleyen boyut ve şekilde olmalıdır. Çeşitli şekilde farklılıklar gösteren raflar arasında; ahşap veya metal özel ofis rafları, yapıya entegre özel raflar, ahşap raflar, metal raflar ve endüstriyel metal raflar bulunmaktadır.

Tescilli ofis rafları, bazı koleksiyon malzemeleri için uygun olabilir ancak sınırlı boyut yelpazesine sahip olduğu için önerilmez. Kütüphane ve arşivlerde ahşap, metal ve endüstriyel metal raflar yaygın olarak kullanılmaktadır. Genellikle sabit, hareketli, ve duvara monte şeklinde bulunmaktadır. Duvarlara çok yakın bir şekilde monte edilmiş raflarda hava dolaşım eksikliği ile neme bağlı olarak böcek ve mikroorganizma gelişimini artırmaktadır. Duvar ile raf arasında 5 cm mesafe olmalıdır. Raf yükseklikleri tavan yüksekliğine göre yangın söndürme sistemlerinin algılanması için yeterli boşluk bırakılmalı ve en yüksek rafın yüksekliği bir kişinin ulaşabileceği şekilde olmalıdır.

Ahşap ve metal raflar malzeme yapısına göre çeşitli endişeleri içermekte, ancak metal raf kullanımı daha çok tercih edilmektedir. Ahşap rafların ısıya karşı dayanıklılık özelliğinin olması, böcek saldırısına açık malzeme yapısı, orta

yoğunlukta kalıntı içeren MDF kullanımı, tercihleri metal rafa çevirmiştir. Mevcut olarak kullanılan yüksek kaliteli ahşap raflarda bu riskler görülmemektedir. Metal raflarda ise değişen üretim kalitesi, uygun olmayan çevresel koşullarda paslanma riski, yangın sırasında bükülme riskine dikkat edilmelidir. Metal raflar depolamada standart olarak görülmektedir. Genellikle çelikten imal edilmiş olup emici olmayan toz boya ile kaplanmışlardır (Rhys, 2012, s. 1-9). Metal malzemede gaz çıkışlarını engellemek için uygun şekilde iyice pişirilmesi gerekmektedir. Yeterince fırınlanmış emaye çelik mobilyalar formaldehit ve diğer uçucuların etkisi ile depolama sırasında zararlı hale gelebilmektedir (NEDCC-4.2, 1999). Raf sistemleri keskin kenarlı olmamalı, en alt rafı ise nem ve kemirgen tahribatına karşı 15 cm yükseklikte olmalıdır (UNESCO, 2006, s. 12-14).

Arşiv ve kütüphane malzemelerinin depolanmasında genellikle kompakt veya hareketli olarak adlandırılan depolama sistemleri kullanılmaktadır. Bu sistemin avantajı belirli bir alandaki depolama kapasitesinin en üst düzeye çıkarılabilir olmasıdır. Bölmeler kilitlenebilir özelliğinde olup güvenliklidir ve koleksiyonlar için standartlaştırılmış raf boyutları mevcuttur. Dezavantajları ise zemin seviyesinin altındaki katlara montajı uygun değildir. Mekanik fonksiyonun sağlanması için düzenli bakım gereklidir ve uzun yıllar kullanım sonucu malzemede kıvrılma ve dengesizlikler oluşabilir. Hassas eserlerin saklanmasına uygun olmayıp, kullanılmayan alanlar ise karanlıkta kalarak uygun olmayan çevre koşullarında mikroorganizma ve böcek oluşumunu hızlandırmaktadır (Rhys, 2012, s. 6-8).

7.4.2. Eserlerin raflara yerleştirilmesi ve koruyucu muhafazalar

Koleksiyonların güvenli bir şekilde depolanmasındaki ilk adım yeterli rafın sağlanmasıdır. Çok sığ olan raflar, kitapların kenarlardan dışarı sarkmasına neden olmaktadır. Raflar yeterince sağlam değilse, raflar öne fırlayabilir ve tüm ünite dengesiz hale gelebilir. Kitapların raflara yerleştirilmeden önce hacmine göre planlaması yapılmalıdır. Boyutu küçük olan kitaplar dik olarak ön kenar içeri, sırt kısmı dışarı bakacak şekilde yerleştirilmelidir. Kitapları eğimli yerleştirmek deformasyona yol açabildiğinden, bu tür uygulamalardan kaçınılmalıdır. Deri ciltler, kâğıt veya kumaş ciltli kitaplardan ayrı şekilde saklanmalıdır. Tabaklama

maddelerinden dolayı asit içeren deriler, kâğıt ve bez ciltlerin bozulmasına neden olabilmektedir. Kitaplar raftan çıkarılırken diğer kitaba zarar verecek şekilde çok sık dizilmemelidir. Bazı kitaplar rafa şekilde sığmayacak kadar uzunsa, raflar yeniden düzenlenebilir ve dik olarak yerleştirilebilirler. Büyük boyutlu olan kitaplar ise rafa yatay bir şekilde en fazla üç ya da dört adet yerleştirilmelidir. Rafta az sayıda olan eserler kenarlarından kitap destekleri ile desteklenmelidir (NEDCC-4.1, 2012, s. 1-3; UNESCO, 2006, s. 16-21).

Yanlış kullanım ciltli eserlerin zarar görmesinin en önemli nedenlerinden biridir. Kitaplar raflardan çıkarılırken sırt kısmı merkezinin etrafından sıkıca tutularak çıkarılmalıdır. Baş ve etek kısmından çekerek çıkarmak zarar vericidir. Üst üste duran büyük veya ağır ciltlerde, iki el yardımıyla önce üstteki kitabı kaldırdıktan sonra istenilen kitap alınmalıdır (CCI-11/7, 1995, s. 2). Kitaplar köpük ya da sünger destekli, kitap açma derecelerine uygun yüzeyler üzerinde açılarak kullanılmalıdır. Kitapları açarken mümkün olduğunca 120º'yi aşmamız gerekmektedir. Cilt kısımları daha sıkı olan kitaplar ise 90º'den fazla açılmamalıdır. Geriye doğru 180º kitabı açmak tercih edilmeyen zararlara yol açmaktadır (Adcock, 2011, s. 41).

Ciltli ve kâğıt eserlerin durumları ne olursa olsun mekanik hasarlara, toz, kir, ışık, gibi etkenlere karşı önlem almak için koruyucu muhafaza içerisinde saklanması gerekmektedir (NEDCC-4.1, 2012, s. 2). İncelediğimiz yazma eser koleksiyonunun bozulmasına neden olan etkenler arasında koruyucu muhafazalarının olmayışı, eserleri çevreden gelecek etkilere karşı açık hale getirmiştir.

Koruyucu muhafazalar, eserler için hem fiziksel destek hem de kimyasal koruma sağlar. Muhafazaların yapıldığı malzemeler, koruma standartlarına uygun olmalıdır, uygun olamayan malzemeler geriye dönüşü olmayan hasara neden olabilir. Asit içermeyen yani nötr pH ve alkali tampon oluşturan, kimyasal olarak stabil olan malzemelerden yapılması önemlidir. Alkali tampon, uzun vadede asitlere karşı koruma sağlamaktadır. Muhafazalar için ideal bir pH için farklı öneriler olmasına rağmen, 7,0 ila 8,5 arasındaki bir pH, eserler için uygun değerlerdir (NEDCC-4.4, 1999, s. 1). Kitapların saklanmasında kullanılan muhafazalar şu şekildedir:

Kapaklı Kutular: Çift kasalı kutu ve oluklu kapaklı kutu olmak üzere çeşitleri vardır. İki çeşidi de kitaplar için uygundur. Çift kasalı kutu sert yapıları ile bağıl nemin yüksek olduğu depolama alanlarında nem girişini engellemektedir. Ağır ve büyük boyutlu kitaplar için kullanılmaktadır ve özel iç mekan gerektiren metal raflarda uygundur (Resim 7.6). Oluklu kapaklı kutular ise hemen hemen her hacimdeki kitaba hizmet verecek nitelikte olup maliyeti ucuz olan kutulardır. Düz olarak sonradan monte edilip kullanıma hazır hale getirilen özellikte ve ince kitaplar için yapılan hazır kutular şeklinde bulunabilmektedir (Resim 7.7).

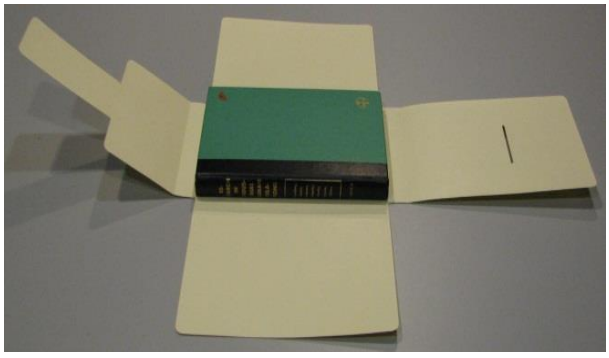

Resim 7.6. Kapaklı kutu örneği (NEDCC-7.4, 2018 s. 1-2).

Resim 7.7. Kapaklı kutu örneği (NEDCC- 7.4, 2018, s. 1-2).

Korumalar: Kutuların maliyeti ve ihtiyaç duyulan raf alanı nedeni ile uygun bir alternatiftir. Genellikle dört kapaklı bu muhafazalar, küçük boyutlu kitaplar için daha koruyucudur (Resim 7.8).

Resim 7.8. Koruma örneği (NEDCC-7.4, 2018, s. 1-2)

Diğer muhafaza yöntemleri arasında polyester ceket ve kitap kılıfları bulunmaktadır. Bu yöntemler yeterince koruyucu olmadıkları için, depolamada genellikle önerilmezler (NEDCC-7.4, 2018, s. 1-2).

Koleksiyonlara ait envanter numaralarının eser yüzeyine etiket ile yapıştırılması kalıcı olarak zarar vererek, cilt renginin bozulmasına neden olmaktadır. Bu numaralar birimin içine yerleştirilmiş asit içermeyen kâğıt bayraklara yazılabilir veya birimi içeren bir kutuya yerleştirilebilir (NEDCC-4.1, 2012, s. 4). İncelediğimiz yazma eser koleksiyonu ve diğer kitaplar için uygun olan koruma muhafazaları seçilerek eserlerin dış etkenlere karşı korunması sağlanarak koruma altına alınmalıdır.

8. SONUÇ VE ÖNERİLER

VGMA bünyesinde bulunan yazma ve matbu eserler koleksiyonu içerisinde farklı vakıflara ait kitaplar bulunmaktadır. Bu vakıflar içerisinde Osmanlı dönemi sadrazamlarından olan İzzet Mehmet Paşa Vakıf Kütüphanesi, koleksiyon çeşitliliği açısından farklı kitaplara sahiptir. Koleksiyon, XIII. ve XIX. yüzyıl içerisinde gelişen sanatsal, tarihsel, ilmi ve dini konulu kitapları içermektedir. Kurulduğu dönemde az sayıda olan kitap sayısı, daha sonraki yıllarda yapılan bağışlarla birlikte, 396'sı yazma ve 320'si basma eser olmak üzere toplam 716 kitaba ulaşmıştır. Bu çalışmada 396 yazma eserden örneklem olarak seçilen 195 eserin bozulma durumu incelenmiştir.

Koleksiyon ilk olarak İzzet Mehmet Paşa tarafından Safranbolu'da kendi adına yaptırdığı cami içerisinde kurulan kütüphanede, sonraki yıllarda güvenlik tedbirleri nedeni ile Köprülü Mehmet Paşa Camisi Muvakkithanesi ve Kazdağlıoğlu Camisi'nde muhafaza edilmiştir. Çeşitli mekanlarda saklama koşullarına maruz kalan eserler sel baskını, çevresel etkenler ve insan kaynaklı faktörlerin etkilerine uğramıştır. Daha sonraki dönemlerde VGMA'ya taşınan ve burada kayıt altına alınan kitaplar depo koşullarında saklanmaktadır. Uygun olmayan ortam koşulları eserlerin bozulma sürecini daha da hızlandırmıştır. Bozulma sürecini yavaşlatmak, bozulmaya yol açan etkenlerin tespiti ve önleyici koruma yöntemlerinin hayata geçirilmesi ile sağlanabilir.

Bu ilkeden yola çıkarak İzzet Mehmet Paşa Vakfına ait yazma eser koleksiyonunda görülen bozulmaların tespiti ile koruma önerilerine ve seçilen bir yazma eserde onarım uygulamalarına yer verilmiştir. Bu çalışma VGMA'nın yakın gelecekte planlamasını yaptığı koruma ve onarım çalışmalarına katkı sağlayacaktır. İzzet Mehmet Paşa Vakfı yazma eser koleksiyonunu temsil eden örneklem üzerinde durum tespiti yapılmıştır.

Çalışmaya ilk olarak yazma eserlerin mevcut durumlarının tespiti ile başlanmıştır. Koleksiyona ait yazma eserlerin tamamı taranarak görülen bozulma türleri tespit edilmiştir. Tespit edilen bozulma türleri fiziksel, kimyasal ve biyolojik etkilerine

göre sınıflandırılmıştır. Bu çerçevede her yazma eser için durum tespit raporları hazırlanmış ve görülen bozulmalar belgelenerek kayıt altına alınmıştır. Bozulmaların tespitinde yazma eserler, cilt ve metin kısmı olarak ayrı ayrı değerlendirilmiştir. Cilt ve metin kısmında tespit edilen bozulmalar oransal ifadelerle grafiksel tablolara dönüştürülmüştür. Ortaya çıkan veriler sonucunda yazma eserlerin cilt ve metin kısmında görülen her bir bozulmanın hangi oranda olduğu saptanmıştır. Bozulmaların eserler üzerinde gösterdiği aktif etkileri göz önünde bulundurularak hasar durum tespiti yapılmıştır. Hasar durumu belirlenen eserlerden acil restorasyonu yapılması gereken eserlere öncelik verilmesi ilkesi ortaya konmuştur.

Yazma eserler üzerinde yapılan incelemeler sonucunda, cilt kısmında %67 fiziksel, %22 kimyasal ve %11 oranla biyolojik bozulma oluşumları tespit edilmiştir. Fiziksel bozulmanın yoğun olarak görüldüğü cilt kısmında, en fazla aşınma, soyulma, parça kaybı ve çizikler şeklindeki fiziksel tahribatların olduğu görülmüştür. Bu tahribatlar hatalı depolama, sık ve yanlış kullanım, taşıma sırasında ortaya çıkarak eserler üzerinde kayıplara neden olmuştur. Cildin şiraze örgüsünde oluşan dağılmalar, kolon ve sırt dikişinde kopmalar formaların dağılmasına ve fiziksel olarak yazma eser bütünlüğünün bozulmasına neden olmuştur. Kimyasal bozulmalar arasında yer alan tozlanma ise eserlerin tamamında görülmüştür. Bunun yanı sıra cilt yüzeylerinde yoğun olarak renk değişikliğinin olduğu tespit edilmiştir. Koruma muhafazaları olmadan raflara yerleştirilen yazma eserler çevreden gelebilecek etkilere karşı açık halde depolanmaktadır. Biyolojik bozulma etkileri arasında böcek tahribatının vermiş olduğu hasarlar cilt kısmında parça kayıplarına neden olmuştur. Depo içerisinde ya da kitaplarda gözle görülebilir aktif bir böcek varlığına rastlanılmamıştır. Ancak her ihtimale karşı depo içerisinde böcek izleme çalışmalarına yer verilmiştir. Ebru ciltlerde yoğun tahribata neden olan mikroorganizma oluşumları tespit edilmiştir. Oluşumlar, uygun olmayan sıcaklık ve bağıl nem faktörlerinden kaynaklanarak yüzeyde kirlenmelere ve lif yapısının zayıflamasına neden olmuştur. Görsel inceleme ile tespit edilen mikroorganizma oluşumlarının laboratuvar ortamında analiz edilerek tür tespitlerinin yapılması gerekmektedir.

Metin kısmında ise %60 fiziksel, %30 kimyasal ve %10 oranla biyolojik bozulmaların olduğu görülmüştür. Cilt kısmında olduğu gibi metin kısmında da fiziksel bozulmalar yoğun olarak görülmüştür. Fiziksel bozulmalar en fazla yırtık, kıvrılma, su lekeleri ve parça kaybı şeklinde görülmüştür. Bu bozulmalar arasında su lekeleri, dalgalı izler şeklinde yazma eser sayfalarında yoğun olarak görülmüştür. Su lekeleri sayfa kenarlarından iç kısımlara doğru yayılım göstermiştir. Bu lekeler yüksek bağıl nem ve yazma eserlerin uğradığı sel felaketinden kaynaklanan nedenlere bağlı olarak oluşmuştur. Sayfa aralarında kolon ve dikiş yerlerinde oluşan yırtıklar uzun vadede formaların ayrılmasına neden olmuştur. Metin kısmında da tozlanmanın yoğun olduğu görülmüştür. Kağıdın üretim teknolojisinde kullanılan malzemeler, mürekkep ve boya bileşikleri uygun olmayan çevresel faktörler ile reaksiyona girerek kimyasal değişimlere yol açmıştır. Bu değişimler kâğıtta asit oranının yükselmesine, kırılganlığa ve sararmaya neden olmuştur. Eserlerde yapılan pH ölçümleri sonucunda 19 eserin pH oranının düşük olduğu görülmüştür. Kâğıt eserlerde pH 1-6 değeri asidik değerler olarak görülürken 5'in altındaki değerler risk olarak kabul edilmektedir. Yazma eserlerde 5'in altında tespit edilen değerler için deasidifikasyon işlemleri uygulanarak, asitlerin giderilmesi sağlanmalıdır. Bu işlemde sulu olmayan, esere zarar vermeyecek kuru yöntemler tercih edilmelidir. Metin kısmında böcek tahribatlarının verdiği zararlar cilt kısmında görülen tahribatlara göre daha az orandadır. Sayfalarda parça kaybına, forma aralarında ayrılmalara neden olan böcekler dışkıları ile yüzeysel kirlenmelere neden olmuştur. Mikrobiyolojik oluşumlar ise kâğıtta lekelenmelere ve kağıdın esnekliğini yitirmesine neden olmuştur.

Cilt ve metin kısmında en fazla fiziksel bozulma oluşumları tespit edilerek, fiziksel bozulmalar cilt kısmında daha fazla tahribata neden olmuştur. Kimyasal bozulma oluşumları ise yoğun olarak metin kısmında görülmüştür. Biyolojik bozulmalardan böcek tahribatı cilt kısmında yoğun olarak görülürken mikrobiyolojik oluşumlara metin kısmında daha fazla rastlanmıştır. Bozulmaların etkileri göz önünde bulundurularak durum değerlendirilmesi yapılmıştır. Bozulma durumları cilt ve metin kısmında ayrı ayrı değerlendirilerek restorasyona ihtiyacı olan eserler tespit edilmiştir.

İncelenen yazma eserler için tespit edilen koruma sorunlarından birisi de depolama alanlarının sıcaklık ve bağıl nem değerleridir. Depolama alanında sıcaklık ve bağıl nem denetimi için yaklaşık 11 ay boyunca datalogger ile yapılan veri ölçümleri kayıt altına alınmış, veriler sonucunda sıcaklık ve bağıl nem oranlarında görülen değişimlerin nedenleri araştırılarak ortaya konmuştur. Mevsimsel değişikliklerin yol açtığı problemler göz önünde bulundurularak depo içerisinde sıcaklık ve bağıl neme etki eden diğer faktörler değerlendirilmiştir. Elde edilen verilerde Temmuz, Ağustos ve Eylül ayı ortalarına kadar ortalama sıcaklığın yükseldiği 28.59ºC ile 30.91ºC değerlerde seyrettiği görülmüştür. Bu değer, organik malzemeli eserler için risk kabul edilmektedir. Kısa süreler içerisinde bağıl nemde ani iniş ve çıkışların olduğu tespit edilmiştir. Bağıl nem değerlerinde görülen ani değişiklikler eserlerin organik yapısına fiziksel olarak zarar vermektedir. Tespit edilen düşük sıcaklık ve düşük bağıl nem ise kâğıt malzemelerin fiziksel ve kimyasal olarak korunması için uygun olsa da deri malzeme için uygun olmayan değerler arasında gösterilmektedir. Yapılan ölçüm ve değerlendirmeler, sıcaklık ve bağıl nemin depo ortam şartlarında eserler için uygun koşullarda olmadığı görülmüştür. Eserlerin uzun vadede korunabilmesi için sıcaklık ve bağıl nemin sabit değerlerde tutulması gerekmektedir. Ortamda sıcaklık ve bağıl nem dengesinin iklimlendirme (HVAC) sistemleri ile sağlanması, eserlerin sağlıklı korunması açısından önem kazanmaktadır. VGMA'da var olan ancak çalışır durumda olmayan iklimlendirme cihazının teknik problemleri giderilerek tekrar çalışır duruma getirilmesi veya yeni bir cihaz kurulumunun sağlanması eserlerin korunmasında öncelik olarak kabul edilmiştir.

Yazma eserlerde böcek zararlılarının verdiği tahribatların neticesinde yapılan gözlemlerde canlı böcek varlığına rastlanmamıştır. Ancak her ihtimale karşı önlem olarak depo içerisinde böcek izleme çalışmalarına yer verilmiştir. Depo içerisine yerleştirilen feromon tuzaklar ayda bir değiştirilerek 6 ay boyunca izleme çalışmaları yapılmıştır. Böcek varlığının tespiti için ülkemizde en çok görülen *Lasioderma Serricorne* (Tütün böceği), *Stegobium Paniceum L*. (Bisküvi böceği), *Anobium Punctatum* (Mobilya böceği), türlerine göre feromonlar kullanılmıştır. Periyodik olarak yapılan izleme çalışmalarında depo içerisinde canlı böcek varlığına rastlanmamıştır. Ortaya çıkan bu sonuç eserlerin sağlığı için önemli bir bulgu olarak görülmüştür.

Mevcut depolama alanlarında sıcaklık, bağıl nem, ışık toz ve biyolojik oluşumlar sürekli izlenerek oluşacak yeni bozulmaların önüne geçilmelidir. Depo alanında bulunan ışık etkenlerinin zarar verici etkilerini en aza indirmek için koruyucu önlemlerin alınması gerekmektedir. Depo içerisinde yer alan pencerelerden gelen güneş ışınları, eserler için istenmeyen zarar verici ışık etkenlerindendir. Pencerelerin UV engelleyici filmlerle kapatılarak izole edilmesi, depoda sıcaklık artışı ve ışık etkenlerinin ortadan kalkmasına büyük katkı sağlayacaktır. Aydınlatmada yapay ışık sistemi olarak kullanılan floresan lambanın yaymış olduğu UV ışınları, emici filtrelerle engellenerek önemli ölçüde ışık etkileri azaltılmalıdır.

Yazma eserlerde yoğun olarak görülen tozlanma, havalandırma ile depolama koşullarının yetersizliği, periyodik olarak yapılmayan temizlik sonucu kitaplarda ve depolama ünitelerinde kir birikimlerine neden olmuştur. VGMA depolarında temizliğe yönelik periyodik olarak planlanmış bir çalışmanın bir an önce yapılması gerekmektedir.

Yangın tehlikesine karşı VGMA'da erken uyarı sistemine bağlı olarak otomatik devreye giren inergen gazlı bir söndürme sistemi mevcut olarak bulunmaktadır. Depo ana giriş kapısında yangın söndürme tüpü bulunmaktadır, ancak depolama odaları önünde böyle bir önlem alınmamıştır. Her depolama odası için yangın söndürme tüpü konulmalıdır. Yangın söndürme tüplerinde kuru kimyasal CO_2 tipi tercih edilmelidir. Yangın konusunda alınacak önlemlerden birisi de personelin düzenli olarak bu konuda eğitilmesidir. VGMA doğal afetlerden kaynaklanacak zararlar için, koleksiyonlara yönelik acil durum planlaması yapmalıdır. Bu konuda bir risk analizi yapılarak, potansiyel risklerin tanımlanması ve erken uyarı sistemlerinin oluşturulması gerekmektedir. Bu konuda atılacak adımlar uzun vadede risklere karşı hazırlıklı olmayı sağlayacaktır.

Arşiv güvenliği, güvenlik personeli ve kamera sistemi ile izlenerek sağlanmaktadır. Depo ana kapısı kamera sistemi ile kontrol altında tutulmaktadır. Depo giriş ve çıkışlar için ana kapı ve depolama odaları kilit altında tutularak, görevli personel tarafından kontrollü olarak yapılmaktadır. Koleksiyon güvenliği için ileri seviye bir sistem oluşturulmamıştır. Eserlerin takibi son yıllarda tercih edilen RFID sistemleri

ile takip edilmeli, depo giriş ve çıkışları parmak izi veya kart okuyucu sistemler ile sağlanmalıdır.

VGMA depolama sisteminde raylı çelik kompakt dolaplar kullanılmaktadır. Kitaplar raflara sık ve boyutları göz önüne alınmadan yerleştirilmiştir. Kitapların raftan alınması tekrar yerine konulması sırasında, taşıma ve hatalı sık kullanım da yazma eserlerin zarar görmesine neden olmuştur. Özellikle ciltlerin yoğun olarak hasar görmesine neden olan depolama yöntemlerinin kontrol edilip tekrar planlanarak düzeltilmesi sağlanmalıdır. Eserlerin mekanik hasara, toz, kir, ışık gibi etkenlere karşı korunması için asit içermeyen koruyucu kutular içerisine konularak raflara yerleştirilmelidir. Eserlerin boyutlarına göre yer kaplamayan koruyucular tercih edilmelidir. Her bir eserin dijital kopyası alınarak elektronik ortamda arşivlenmelidir. Kurum tarafından bu konuya yönelik çalışmaların olduğu ve son zamanlarda hız kazandığı görülmüştür.

Tez çalışması kapsamında hasar durumu çok kötü olan bir yazma esere öncelik verilerek onarım çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Onarım uygulamasında geriye dönüşlü malzemeler kullanılarak, çağdaş yöntemlere yer verilmiştir. Eser cilt ve metin kısmı olmak üzere iki ayrı şekilde incelenerek bozulma durumu belgelenmiştir. Bozulma durumu incelenen eserde, şiraze örgüsü çoğunlukla yok olmuş, kolon ve sırt dikişinde oluşan kopmalar sonucunda cilt ve metin kısmı birbirinden ayrılmıştır. Onarım çalışmalarında cilt ve metin kısmına ayrı ayrı müdahale edilerek eserin mevcut durumu sağlamlaştırılmıştır. Onarım çalışmasında cilt ve metin kısmına yüzey temizliği, sağlamlaştırma, tamamlama işlemleri uygulanmıştır. İşlevini yitirmiş olan sırt, kolan dikişleri ve şiraze örgüsü orijinaline uygun şekilde tekrar yapılmıştır. Yüzey temizliğinde kuru ve mekanik temizleme yöntemi bir arada kullanılmıştır. Sağlamlaştırma işlemlerinde yüzeysel olarak farklı yoğunluklarda metil selüloz ve Klusel G kullanılmıştır. Yırtık kısımların sağlamlaştırılmasında remoistenable (yeniden nemlendirilerek yapıştırıcısı aktif hale getirilen japon kağıdı uygulaması) tekniği kullanılmıştır. Metin kısmında yapılan tamamlamalarda uygun kalınlıkta japon kağıdı kullanılarak yapıştırma işlemi metil selüloz ile gerçekleştirilmiştir. Cilt kısmında tamamlama yapılacak alanlarda, metal kompleks anilin boyalarla renklendirilmiş ve tıraşlanmış keçi derisi kullanılmıştır.

Deri tamamlamalarda ve sırt tekstilinin yapıştırılmasında buğday nişastası kullanılarak, rötuş işlemlerinde kuru kalem ve akrilik boyalar tercih edilmiştir. Esere uygulanan onarım çalışmaları bittikten sonra, asit içermeyen karton kullanılarak yapılan muhafaza içerisinde korunması sağlanmıştır.

VGMA bünyesinde barındırdığı vakıf kayıt arşiv belgeleri ve Osmanlı'dan günümüze kitap vakfı koleksiyonlarının, dönemi yansıtan ilim kaynakları arasında olması büyük önem taşımaktadır. Bu bağlamda incelediğimiz İzzet Mehmet Paşa Vakfına ait yazma eserler, günümüze aktarılan ve kültürel mirasın birer parçası olan çok önemli değerleridir. Bu değerlerin gelecek kuşaklara sağlıklı bir şekilde aktarılması için yapılan incelemeler ve tespitler sonucunda ortaya konulan koruma önerilerinin uygulanabilir olması gerekmektedir. Uygulanabilirliğin gerçekleşmesi arşiv bünyesinde oluşturulacak restorasyon laboratuvarı ile uzman kişiler tarafından yapılacak bilimsel yöntemler ışığında eserlerin korunması ile sağlanacaktır.

KAYNAKLAR

Adcock, E. P. (2011). *International Federation of Library Associations and Institutions Core Programme on Preservation and Conservation and Council on Library and Information Resources*. IFLA İlkeleri (çev. Ş. N. Somer). İstanbul.

AIC (1994). Code of Ethics and Guidelines for Practice. *AIC of Historic and Artistic Works*, pp. 1-11.

Anders, M., Schuhmann, K. (2016). An Explanation Of The Aging Mechanisms, Deacidification Processes, And Current Findings Regarding The Incorporated Alkali Reser Ve *Zentrum Für Bucherhaltung The Papersavıng Corporatıon*, 1-15.

Anameriç, H. (2006). Osmanlılarda Kütüphane Kültürü ve Bilimsel Yaşama Etkisi. *Osmanlı Tarih Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, 19 (19), s. 53-78.

Aralp, N. (1998, 16-18 Eylül). Savaş Halinde Müzeler ve Kültür Varlıkları. *4. Müzecilik Seminerleri, Askeri Müze ve Kültür Sitesi Komutanlığı, Bildiriler*, s. 86-88.

Arıtan, A. S. (1992). *Konya Dışındaki Müze ve Kütüphanelerde Bulunan Selçuklu ve Selçuklu Üslubunu Taşıyan Cild Kapakları.* Yayımlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Arıtan, A. S. (1993). *Ciltçilik,* Maddesi, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, İstanbul: Türk Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi, 7, s. 551-557.

Arseven, C.E. (1983). *Sanat Ansiklopedisi.* 1-5 Cilt, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

Barrow, W. J. (1992). *El Yazmaları ve Belgeler: Bozulmaları ve Onarılmaları.* (çev. N. Uraz). Türk Kütüphanecileri Derneği İstanbul Şubesi. (Eserin Orijinali 1972'de Yayımlandı).

Baydar, N. (1996, 24-26 Eylül). Kuruluşunun 150'nci Yılında Türk Müzeciliği Sempozyumu III Bildirileri. *Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları,* s. 176-184.

Baydar, N. (2001). Kütüphanelerdeki El Yazmalarının Pasif Konservasyonu. *Türk Kütüphaneciliği,* 15(4)**, s.** 365-377.

Baydar, N. (2002, 20-27 Eylül). Müzecilik Seminerleri, Bildiriler. *Genelkurmay Başkanlığı Askeri Müze ve Kültür Sitesi Yayınları*, s. 104-108.

Baydar, N. (2004). El Yazmalarında Belgeleme ve Konservasyon Çalışması, 15. Yüzyıldan Bir Memluk El Yazması. *Türk Kütüphaneciliği,* 18(1), s. 3-26.

Bayraktar, N. (1970). Yazma Eserlerin Değerlendirme Ölçüleri ve San'at değerleri. *Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni,* 19(4), s. 321-327.

Bayraktar, N. (1983). Yazma Eserler. *Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni,* 3, s. 116-118.

Bendix C. (2013). Moving Collections. *British Library Preservation Advisory Centre,* pp.1-19.

Bendix C. and Walker, A. (2011). Cleaning. *British Library Preservation Advisory Centre,* pp.1-12.

Binark, İ. (1975). *Eski Kitapçılık Sanatlarımız.*(1. Baskı) Ankara: Ayyıldız Matbaası.

Blanck, H. (2017). *Antik Çağda Kitap.* (çev. Z. Aksu Yılmazer). İstanbul: Alfa Yayınları. (Eserin Orijinali 1992'de yayımlandı).

Bora, S. (2012). *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Kütüphanesi Nadir Eserler Bölümü'nden Seçilen Kitaplara Ait Deri Ciltlerin Nitelik ve Problemlerinin Belirlenmesi ve Genel Koruma Önerileri.* İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Taşınabilir Kültür Varlıkları Koruma ve Onarım Anabilim Dalı, İstanbul.

Boydak, F. Ş. (2016, 12-15 Mayıs). Fatih Devri Cild Sanatı. *V. Türkiye Lisansüstü Çalışmalar Kongresi Bildiri Kitabı,* Isparta.

Brown, S., Cole, I., Daniel, V., King, S., Pearson C., (2002). *Guıdelınes For Envıronmental Control In Cultural Instıtutıons*. Australia: Heritage Collections Council.

Canadian Conservation Institute, (1995). Preventing Infestations: Control Strategies and Detection Methods. *CCI-ICC Notes*, 3(1), 1-3. Ottawa, Ontario: Canadian Conservation Institute.

Canadian Conservation Institute, (1995).Basic Care of Books. *CCI-ICC Notes*, 11(7), 1-6. Ottawa, Ontario: Canadian Conservation Institute.

Canadian Conservation Institute, (2002). General Precautions for Storage Areas. *CCI-ICC Notes,* 1(1), 1-4. Ottawa, Ontario: Canadian Conservation Institute.

Caple, C. (2012). *Preventive Conservation in Museums.* Leicester readers in museum studies. Oxford: Routledge.

Coon, D. (2012). Protection from Light Damage. *Preservatıon Leaflet 2.4, Northeast Document Conservation Center (NEDCC),* pp. 1-5.

Cunbur, M. (1957). Fatih Devri Kütüphaneleri ve Kütüphaneciliği*, Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni,* 6 (4), s. 1-16.

Cunha, G. M. (1988). *Methods Of Evaluation To Determine The Preservation Needs İn Libraries And Archives: A RAMP Study With Guidelines.* Paris: Unesco.

Crespo, C., Vinas, V. (1984). *The Preservatıon and Restoratıon of Paper Records and Books a Ramp Study Wıth Guıdelınes.* Paris: Unesco

Çakar, P. (2011). *Tezhipli El yazması Eserlerde Bakır ve Diğer Elementlerin Pigmentler Üzerine Etkisinin incelenmesi.* Yayımlanmamış Yüksek LisansTezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Çavdar, T. (2006). Vakıf Kütüphaneleri. *Vakıf Medeniyeti, Vakıflar Dergisi Özel Sayısı*, s. 54-57.

Çığ, K. (1952). Türk Kitap Kapları. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,* 1(2), s. 109-123.

Çığ, K. (1971). *Türk kitap Kapları.* İstanbul: Yapı ve Kredi Bankası A. Ş. Kültür Hizmeti.

Dahl, S. (1999). *Antik Çağdan Günümüze Her Yönüyle Kitabın Tarihi*. (çev. M. Dündar). Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları Milli Kütüphane Basımevi. (Eserin Orijinali 1957'de yayımlandı).

Deniz, Ş. (2014). *Safranbolulu İzzet Mehmed Paşa'nın Vakıfları*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Deniz, Ş. (2016). *Safranbolulu İzzet Mehmed Paşa ve Dönemi.* (1. Baskı) İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayıncılık.

Derman, M. U. (1968). Kâğıda Dair. *İslam Düşüncesi Dergisi,* 5(2), s. 338–347

Derman, M. U. (1987, 25-27 Kasım). *Yazma eserlerde kullanılan alet ve Malzemeye Dair*. Fırat Havzası Yazma Eserler Sempozyumunda sunuldu, Elazığ, s. 15-32.

Derman, M. U. (1988). *Ahar,* Maddesi, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, İstanbul: Türk Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi, 1, s. 485.

Derman, M. U. (1994). *Ebru,* Maddesi, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, İstanbul: Türk Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi, 10, s. 80-82.

Derman, M. U. (1997). *Hat,* Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, İstanbul: Türk Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi,16, s. 427-437.

Derman, M. U. (2006). *Mürekkep,* Maddesi, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, İstanbul: Türk Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi, 32, s. 46-47.

Duman H. (1997). *El Yazmaları Dünyasında Türkiye'nin Yeri.* Ankara: T. C. Kültür Bakanlığı Yayınları.

Duran, G. (2012). *Tezhip Sanatının Kullanım alanları,* Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, İstanbul: Türk Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi C. 41, s. 63-65.

Elitok, H. (2014). *Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivinde Bulunan Hanım Sultanlara ve Padişahlara Ait Bir grup Vakfiyenin Hat, Tezhip ve Cilt Bakımından İncelenmesi.* Yayımlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, Erzurum.

Eralp, T. N. (1998, 16-18 Eylül). Savaş halinde Müzeler ve Kültür Varlıkları. *4. Müzecilik Seminerleri, Askeri Müze ve Kültür Sitesi Komutanlığı, Bildiriler,* s. 86-87.

Erbay, F. (2000, 20-22 Eylül). Doğal Afetler ve Müzeler. *Müzecilik Seminerleri, Askeri Müze ve Kültür Sitesi Komutanlığı, Bildiriler*, s.42-47.

Ersoy, O. (1971). *Kâğıt*, Madddesi, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, İstanbul: Türk Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi, 24, s. 163-166.

Ersoy, H. (1996, 24-26 Eylül). Türk Müzeciliğinde Kanun, Yönetmelik ve İç Tüzüklerde Koruma(ma). *Kuruluşunun 15. Yılında Türk Müzeciliği Sempozyumu III Bildirileri*, s. 168-175.

Erünsal, İ. E. (1988). *Türk Kütüphaneleri Tarihi II Kuruluşundan Tanzimat'a Kadar Osmanlı Vakıf Kütüphaneler.* Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayını.

Eryurt Çağlar, B. (2017). *Ankara Devlet Resim ve Heykel Müzesi Koleksiyonunda Bulunan Bir Grup Yağlı Boya Tuval Resminin Korunmasına Yönelik Araştırma ve Uygulama Çalışmaları*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Kültür Varlıklarını Koruma Anabilim Dalı, Ankara.

Fırat, N. İ. (1998). Ankara Ulusta Cumhuriyet Dönemi Mimarisinden Bir Örnek. *Vakıflar ve Kültür Dergisi,* 1, s. 12-14.

Gacek, A. (2009), *Arabic Manuscripts- A Vademecum for Readers*. Leiden Brill.

Gallo, F. (1985). *Biological Factors İn Deteration Of Paper.* Roma: ICCROM.

Gazi, S. (1987, 25-27 Kasım). Yazma eserlerin Bakım ve Tamiri. *Fırat Havzası Yazma Eserler Sempozyumunda sunuldu*, s. 109-122.

Guild, S. (2018). Carin For Paper Objects. *Institut Canadien De Conservationministère Du Patrimoine Canadien 1030, Chemin Innes,* Ottawa, Ontario: Canadian Conservation Institute.

Günüç, F. (2004). Hat Sanatının Asrı Saadetteki Durumu ve Gelişmesi Hakkında Bazı Düşünceler. *Stem* 2 (4), s. 203-218.

Henderson, J. (2013). Environment. *British Library Preservation Advisory Centre*, pp. 1-20.

ICCROM ve T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü. (1987). *Müzelerde Koruma: Çevresel Koşulların Denetimi*. İstanbul: İstanbul Restorasyon ve Konservasyon Merkez Laboratuvarı.

İlden, S. (2010). Yazılı Eserlerde Korumanın (Konservasyonun) Tarihi ve Türkiye'de Kitap Konservasyonu Çalışmaları. Sanat Dergisi, 14, s. 117-123.

İnternet: Michalski, S. (2018). Agent of Deterioration: Incorrect Temperature http://www.webcitation.org/782mTv4lm adresinden 1 Mayı 2019 tarihinde alınmıştır.

İnternet: Ogden, S. (1999). Temperature, Relative Humidity, Light, and Air Quality: Basic Guidelines for Preservation. *NEDCC 2.1,* Northeast Document Conservation Center. http://www.webcitation.org/782mTv4lm adresinden 1 Mayıs 2019 tarihinde alınmıştır.

İnternet: Ogden S. (1999). Storage Furniture: A Brief Review of Current Options. *NEDCC 4.2,* Northeast Document Conservation Center. http://www.webcitation.org/78OqmyDnC adresinden 16 Mayıs 2019 tarihinde alınmıştır.

İnternet: Ogden S. (1999). Northeast Document Conservation Center (1999) Storage Enclosures for Books and Artifacts on Paper. *NEDCC Leaflet 4.4*. http://www.webcitation.org/78OqvBSMN adresinden 16 Mayıs 2019 tarihinde alınmıştır.

İnternet: Roberts, M.T. and Etherıngton, D. (2018). *A Dictionary of Descripti ve Terminology.* Bookbinding and the Conservation of boks, cool conservation on line. http://www.webcitation.org/78Ot79R6r adresinden 16 mayıs 2019 tarihinde alınmıştır.

İnternet: Strang, T. J. K. and Dawson, j. E. (1991). Controlling Museum Fungal Problems, Published *by the Canadian Conservation Institute (CCI.* http://www.webcitation.org/782jF38uz adresinden 1 Mayıs 2019 tarihinde alınmıştır.

İnternet: Stewart, D. (2018). Agents Of The Deterioration. *Agent Of Deterioration: Fire,* Canadian Conservation Institute http://www.webcitation.org/782jF38uz adresinden1 Mayıs 2019 tarihinde alınmıştır.

İnternet: Tetrault, J. (2018). Agents Of The Deterioration. *Agent of deterioration: pollutants,* Canadian Conservation Institute. http://www.webcitation.org/782j44Ufh adresinden 1 Mayıs 2019 tarihinde alınmıştır.

Karacakaya, R., Yücedağ İsmail., Yılmaz N., (2013). *Safranbolulu İzzet Mehmet Paşa Vakfiyesi ve Belgeler.* İstanbul: Safranbolu Araştırmaları Merkezi Yayınları.

Karakaş, S., Rukancı, F., Anameriç, H., (2009). *Belge Yönetimi ve Arşiv Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Başbakanlık Basımevi.

Kathpalia, Y. P. (1990). *Arşiv Malzemesinin Korunması ve Restorasyonu* (çev. Dr. N. Somer). Ankara: T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Cumhuriyet Arşivi Dairesi Başkanlığı. (Eserin orijinali 1973'te yayımlandı).

Kazıcı, Z. (2003). *Osmanlı Vakıf Medeniyeti.* (1. Baskı). İstanbul: Bilge Yayıncılık.

Kocabay, Ö. G. (2012). *Yazma Eserlerde Kimyasal Bozulmalar ve Kimyasal Bozulmaların Durdurulması*. Yayımlanmamış Uzmanlık Tezi, Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, İstanbul.

Köprülü, B. (1951). Tarihte Vakıflar. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, VIII (3-4), s. 479-518.

Kramer, S. N. (1999). *Tarih Sümerde Başlar.* (çev. H. Koyukan). İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

Kütükoğlu, M. S. (1994). *Osmanlı Belgelerinin Dili.* İstanbul: Kubbealtı Akademisi Kültür ve Sanat Vakfı Yayınları.

Labarre, A. (1994). *Kitabın Tarihi.* (çev. G. Üstün). İstanbul: İletişim Yayınları. (Eserin Orijinali 1970'te yayımlandı).

Larsen, R. (2008**).** The Chemical Degradation of Leather. *Conservation of Cultural Haritage,* 62 (11), pp. 899-902.

Mahir, B. (2004). *Osmanlı Minyatür Sanatı.* İstanbul: Kabalcı Yayıncılık.

Mahir, B. (2005). *Minyatür,* Maddesi, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, İstanbul: Türk Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi, 30, s. 118-123.

Mahmood, Z. U. and Mari, H. M. (2013). Deterioration of Library Resources and its Causes: Theoretical Review. International Journal of Basic and Applied Science, Vol 01, No. 04, April 2013, s. 773-778.

Marin, E., Sistach, C. M., Jimenez, J., Clemente, M., Garcia and Garcia J.F. (2015). Distribution of Acidity and Alkalinity on Degraded Manuscripts Containing Iron Gall Ink. in Restaurator, 36 (3), s. 229-247.

MEB (2008). *Milli Eğitim Bakanlığı Mesleki Eğitim ve Öğretim Sisteminin Güçlendirilmesi projesi Matbaa Alani Sert Kapak Hazirlama.* Ankara.

Mert, E. (2008). *Çağdaş Konservasyon Anlayışı ve Milli Kütüphanede Yazma Eser Konservasyonu.* Kültür ve Turizm Bakanlığı, Yayımlanmamış Uzmanlık Tezi, Ankara.

Northeast Document Conservation Center (2012). Monitoring Temperature and Relative Humidity. *NEDCC Leaflet 2.2,* pp. 1-5.

Northeast Document Conservation Center (2012). Storage and Handling for Books and Artifacts on Paper. *NEDCC Leaflet 4.1*, pp. 1-7.

Northeast Document Conservation Center (2018). Custom Protective Enclosures. *NEDCC Leaflet 7.4*, pp. 1-7.

Odabaş, H. ve Odabaş, Z. (2008). Osmanlı Yazma Eser ve Belgelerinin Sanatsal Özellikleri ve Türkiye'de Geliştirilen Katalog Sistemlerinde Nadir Eserlerin Sanatsal Özelliklerine İlişkin Yaşanan Niteleme Sorunları. *Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* 3(2), Spring, s. 546-573.

Odabaş, H. (2011). Osmanlı Yazma Eserleri ve Türkiye'de Yazma Eser Kütüphaneciliği. *Bilig,* 56, s. 143-164.

Onar, S. S. (1952). *İdare Hukukunun Umumi Esasları.* İstanbul: Marifet Basımevi.

Ödekan, A. (1997). *Muvakkithane*, Maddesi, Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi. İstanbul: Yapı Endüstri Merkezi Yayınları, 2, s. 1313.

Özen. M. E. (1985). *Yazma Kitap Sanatları Sözlüğü*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi Döner Sermaye İşletmesi.

Özen. M. E. (1987). Klasik Cilt Sanatımızın Bazı Özellikleri. *Antika Dergisi,* 5, s. 4-7.

Özen. M. E. (1998). *Türk Cilt Sanatı.* Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Parker, T. A. (2015). Integrated Preventive Pest Management. *Preservatıon Leaflet 3.10, Northeast Document Conservation Center (NEDCC),* pp. 1-7.

Pinniger, D. (2012). Pests, *British Library Preservation Advisory Centre,* pp. 1-15.

Renda, G. (1997). *Minyatür* Maddesi, Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi. İstanbul: : Yapı Endüstri Merkezi Yayınları, 2, s. 1262.

Rhys, J. (2012). Storage Furniture. *British Library Preservation Advisory Centre,* pp. 1-12.

Seçen İ. (2018). Ardında İz bırakanlar. *Geleneksel Türk El sanatları,* Üsküdar Belediyesi, s. 59-75

Selçuk, H. (2004). Müzelerde Böcek ve Küf Kontrolü. İstanbul: Ege Basım.

Soleymani, S. (2015). *The Effects of Plant Dyes, Watercolours and Acrylic Paints on the Physical, Chemical and Biological Stability of Japanese Tissue Paper Used inPaper Conservation*. Thesis submitted in fulfilment of the requirements for the degree of Doctor of Philosophy, Uni ve rsity of Canberra, Australian Capital Territory, Australia.

Somer, Ş. N. (2013, 19-22 Haziran). *Osmanlı Arşiv Belgelerinin Günümüze Ulaşmasının Nedenleri: Kâğıt, Mürekkep ve Cilt Özellikleri*. III. Balkanlar ve Ortadoğu Ülkeleri Muhasebe ve Muhasebe Tarihi Konferansında sunuldu, s. 238-274.

Sözen, M., Güner, Ş. (1998). *Geleneksel Türk El sanatları.* İstanbul: Türk Hava Yolları Katkılarıyla Hürriyet Gazetecilik ve Matbaacılık A.Ş.

Strlic, M. and Kolar, J. (1997). Evaluating And Enhancing Paper Stability Needs And Recent Trends. *5 Th Europan Commission Conference On Research For*

Protection, Conservation And Enhancement Of Culturel Haritage, Cracow Poland, pp. 79-86.

Vakıflar Genel Müdürlüğü Stratejik Plan (2010-2014). Ankara: 2009

Tanındı, Z. (1997). *Cilt,* Maddesi, Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi. İstanbul: Yapı Endüstri Merkezi Yayınları, 1, s. 347-349.

Tekin, Ş. (1993). *Eski Türklerde Yazı, Kâğıt, Kitap ve Kâğıt Damgaları*. İstanbul: Eren Yayıncılık ve Kitapçılık Ltd. Şti.

Tez, Z. (2008). *Kağıdın ve Matbaanın Kültürel Tarihi.* İstanbul: Doruk Yayıncılık.

Türk Dil Kurumu. (1974). *Kitaplıkbilim Terimleri Sözlüğü.* Ankara: TDK.

UNESCO (2006). *Kültür Mirasını Koruma El Kitabı*. (çev. M. Aydın). Paris: Culturel Haritage protection Handbook, Care Handling Manuscripts, UNESCO.

Ünver, S. (1962). XV'inci Yüzyılda Türkiye'de Kullanılan Kâğıtlar ve Su Damgaları. *Türk Tarih Kurumu Belleten Dergisi,* XXVI(104), s. 739-762.

Walker, A. (2013). Basic Preservation, *British Library Preservation Advisory Centre,* 5, pp.1-13.

Yalçın, Y. (2013). *Türkiye'de Özel Arşivlerin Yeniden Yapılandırılması: Kent Arşivi Modeli.* Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Bilgi ve Belge Yönetimi Anabilim Dalı, Ankara.

Yazır, M. B. (1981). *Medeniyet Aleminde Yazı ve İslam Medeniyetinde Kalem Güzeli* (2. Baskı). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

Yıldız, N. (2000). *Eskiçağda Yazı Malzemeleri ve Kitabın Oluşumu* (1. Baskı). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Yıldız, N. (2003). *Kalıntılar ve Edebi Kaynaklar Işığında Antikçağ Kütüphaneleri.* İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınevi.

Yücel, A., Kantarcıoğlu, A. S. (1997). *Müzelerdeki Eserlerin Bozulmasında Mikropların Rolü.* Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Züber, H. (1971). Türk Süsleme Sanatı. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

İnternet-1: Kültür Turizm Bakanlığı, Yazma Eser Kütüphaneleri. Web: http://www.webcitation.org/6vctgcTgX adresinden 11 Aralık 2017 tarihinde alınmıştır.

İnternet-2: Kültür Turizm Bakanlığı. Web:html http://www.webcitation.org/78PcyUF74 adresinden 16 Mayıs 2019 tarihinde alınmıştır.

İnternet-3:Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı. Web: http://www.webcitation.org/718P77vuP adresinden 24 Temmuz 2018 tarihinde alınmıştır.

İnternet-4: Süleymaniye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı. Web: http://www.webcitation.org/782iAcYs2 adresinden 1 Mayıs 2019 tarihinde alınmıştır

İnternet-5:Vakıflar Genel Müdürlüğü. Web: http://www.webcitation.org/77BU7tEMJ adresinden 27 Mart 2019 tarihinde alınmıştır.

İnternet-6:Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Kitap Şifahanesi Arşiv Daire Başkanlığı. Web: http://www.kitapsifahanesi.yek.gov.tr/Content/UploadFile/Doc/G%C3%BCncel%20Belgeleme%20Formu%20Ba%C5%9Fkanl%C4%B1k.pdf adresinden 27 Mart 2019 tarihinde alınmıştır.

İnternet-7:Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Kitap Şifahanesi Arşiv Daire Başkanlığı. Web: http://www.webcitation.org/77BQMHkgy adresinden 27 Mart 2019 tarihinde alınmıştır.

İnternet-8:Canadian Conservation Institute. Web: http://www.webcitation.org/77BRWxN0b adresinden 27 Mart 2019 tarihinde alınmıştır.

İnternet-9:Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Kitap Şifahanesi Arşiv Daire Başkanlığı. Web: http://www.webcitation.org/78PdYT05L adresinden 16 Mayıs 2019 tarihinde alınmıştır.

İnternet-10: Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Kitap Şifahanesi Arşiv Daire Başkanlığı. Web: http://www.webcitation.org/783HeUBa7 adresinden 1 Mayıs 2019 tarihinde alınmıştır.

İnternet-11: Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Kitap Şifahanesi Arşiv Daire Başkanlığı. Web: http://www.webcitation.org/77VIYNG9Z adresinden 9 Nisan 2019 tarihinde alınmıştır.

İnternet-12: Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Kitap Şifahanesi Arşiv Daire Başkanlığı.Web: http://www.webcitation.org/783MVBFnh adresinden 2 mayıs 2019 tarihinde alınmıştır.

İnternet-13: Northeast Document Conservation Center (1999). Priority Actions for Preservation. *NEDCC Leaflet 1.6*. Web: https://www.nedcc.org/free resources/preservation-leaflets/1.-planning-and-prioritizing/1.6-priority-actions-for-preservation adresinden 15 Haziran 2019 Tarihinde alınmıştır.

EKLER

EK-1. Yazma Eserlerin Tarih Sırasına Göre Listesi

Sıra No	Arşiv No	Tarih	Yazar Adı	Eser Adı	Konusu	Dili/Yazı	Varak Sayısı	Kâğıt Türü	Ölçü (mm)	Cilt Türü	Mahfaza
1	21	640 (1242)	Nûr Ed-Dîn Alî B. Sultân Muhammed El-Kârî.	Rafu'l-Hafâ An Zâti'ş-Şifâ	İslâm Dini	Arapca/Nestalik	494	Doğu	205x140-175x100	Deri/Gömme Şemseli	Ebru/Kenarları Deri
2	29	640 (1242)	İbn Mace Ebû Abd-Allâh Muhammed B. Yezîd El-Kazvînî	Sünenü İbni Mâce	İslâm Dini-Hadis ve Hadis İlmi	Arapça/Nesih	557	Batı	212x154-154x95	Deri/Zencirekli, Salbek Gömme Şemseli	Ebru/Kenarları Bordo Deri.
3	11	640 (1242)	Ebû'l-Bekâ Abd-Allâh B. El-Hüseyn El-Ukbarî/Müstensihi:Muhammedbi Ahmed.	Et-Tibyan Fî İ'râbi'l-Kur'ân	İslâm Dini-Tefsir Tercüme ve Teviller	Arapca/Nestalik	494	Doğu	205x140-175x100	Deri/Gömme Şemseli	Ebru Kâğıt Kaplı
4	15/1	707 (1288)	Fahr Ed-Dîn Ebû Abd-Allâh Muhammed B. Ömer El-Hatîb Er-Râzî	Mefâtihu'l-Gayb	İslâm Dini-Tefsir Tercüme ve Teviller	Arapça/Nesih	321	Doğu	320x235-230x165	Yeşil Kumaş Kaplı Cilt	
5	15/3	707 (1288)	Fahr Ed-Dîn Ebû Abd-Allâh Muhammed B. Ömer El-Hatîb Er-Râzî	Mefâtihu'l-Gayb	İslâm Dini-Tefsir Tercüme ve Teviller	Arapça/Nesih	302	Doğu	320x235-230x165	Ebru	Ebru/Kenarları Deri
6	15/7	707 (1288)	Fahr Ed-Dîn Ebû Abd-Allâh Muhammed B. Ömer El-Hatîb Er-Râzî	Mefâtihu'l-Gayb	İslâm Dini-Tefsir Tercüme ve Teviller	Arapça/Nesih	302	Doğu	320x235-230x165	Yeşil Kumaş Kaplı Cilt	Ebru/Kenarları Deri
7	15/6	770 (1368)	Fahr Ed-Dîn Ebû Abd-Allâh Muhammed B. Ömer El-Hatîb Er-Râzî .	Mefâtihu'l-Gayb	İslâm Dini-Tefsir Tercüme ve Teviller	Arapça/Nesih	329	Doğu	305x220-230x165	Charkuşe /Ebru	
8	15/2	770 (1368)	Fahr Ed-Dîn Ebû Abd-Allâh Muhammed B. Ömer El-Hatîb Er-Râzî.	Mefâtihu'l-Gayb	İslâm Dini-Tefsir Tercüme ve Teviller	Arapça/Nesih	308	Doğu	320x235-230x165	Yeşil Kumaş Kaplı	
9	202	792 (1389)	Sa'd Ed-Dîn Mes'ûd B. Ömer Et-Taftâzânî.	El-Mutavvel	Edebi Kompozisyon (Retorik)	Arapça/Talik Kırması	215	Doğu	180x125-135x85	Charkuşe/ Kâğıt	Ebru/Kenarları Bordo Deri
10	163	824 (1405)	Ebû'l-Meharim Hibet-Allâh B. Cuma El-İsranli	İrşadu'l-Musalihi'l-Nefs ve 'l-Cenas	Tıp İlimleri	Arapça/Nesih Kırması	232	Batı	300x210-245x145	Charkuşe/ Ebru	
11	280	854 (1149)	Es-Seyyid Eş-Şerîf Alî B. Muhammed B. Alî El-Cürcânî (740-816/1340-1413) Müstensih:Sinan B. Kemal	Hâşiyetü'l-Mutavvel	Edebi Kompozisyon (Retorik)	Arapça/Kırma Talik	119	Doğu	183x135-125x80	Charkuşe/ Ebru	
12	121	860 (1441)	Nâsır Ed-Dîn El-Lakânî	Hâşiye Alâ Şerhi'l-Akâ'idi'n-Nesefîye	İslâm Dini-Kurislâm Dini-Akaid ve Kelam'an ve Kur'an İlimleri	Arapça/Nesih	1B-33B	Batı	215x150-140x100	Kapaklar Kâğıt Kaplı	
13	215	864 (1459)	Es-Seyyid Eş-Şerîf Alî B. Muhammed B. Alî El-Cürcânî	Şerhü Miftâhi'l-Ulûm	Edebi Kompozisyon (Retorik)	Arapça/Nesih	218	Doğu	270x175-185x115	Deri/Alttan Ayırma Şemseli, Zencirekli.	Ebru/ Kenarları Bordo Deri
14	237	879 (1474)	Nûr Ed-Dîn Abd Er-Rahmân B. Ahmed El-Câmî	El-Fevâ'idu'z-Ziyâ'îye Fî Hâlli Müşkilâti'l-Kâfiye	Mantık	Arapça/Talik	154	Batı	202x145-135x60	Deri/Alttan Ayırma Şemseli, Zencirekli	Ebru/ Kenarları Bordo Deri
15	185	880 (1474)	Kâdî Mîr Hüseyin B. Mu'în Ed-Dîn El-Meybûdî	Şerhü'l-Hidâyeti'l-Hikmet	Felsefe	Arapça/Talik	151	Batı	210x140-140x65	Charkuşe/ Ebru	Ebru/ Kenarları Bordo Deri

Sıra No	Arşiv No	Tarih	Yazar Adı	Eser Adı	Konusu	Dili/Yazı	Varak Sayısı	Kâğıt Türü	Ölçü (mm)	Cilt Türü	Mahfaza
16	415	881 (1475)	Burhân Ed-Dîn Ez-Zarnûcî	Ta'lîmü'l-Müte'allim LiTe'allumi Tariki'l-İlm	İslâm Dini-Eğitim ve Öğretim	Arapça/Talik	881	Doğu	180x135-120x85	Ebru	
17	141	883 (1477)	Hasan İbn Ebû Bekr Müstensih:Ömer B. Abduldaim B. Ömer	Gâyetu'l-Merâm Fî Şerhi Bahri'l-Kelâm	İslâm Dini-Akaid ve Kelam	Arapça/Talik	145	Batı	207x150-135x90	Charkuşe /Ebru	
18	103	887(1481)	İzz Ed-Dîn Abd El-Latîf B. Abd El-Azîz B. Melek	Şerhü Mecma'i'l-Bahreyn ve Multekâ'n-Nehreyn	İslâm Dini-Fıkıh	Arapça/Talik	579	Doğu	265x175-220x130	Deri/ Yaldız, Zencirekli ve Şemseli	Bordo Deri
19	305	888 (1482)	İbrâhîm B. Abd Es-Selâm Ez-Zencânî	Şerhü İzzi Fi't-Tasrîf	Arapça Gramer	Arapça/Talik	1B-45B	Doğu	175x115-140x100	Ebru	
20	126	906 (1500)	Birgili Mehmed Efendî B. Pîr Alî/ Müstensihi:Muhammed B. Mustafa	Et-Tarikatü'l-Muhammediye	İslam Dini	Arapça/Nestalik	189	Batı	202x130-135x77	Deri/ Soğuk Baskı Şemseli	
21	340	922 (1515)	Kara Kemâl İsmâ'îl Karamanî/ Müstensihi:Muhammed B. Ahi	Hâşiye Alâ Şerhi'l-Akâ'idi'n-Nesefîye	İslâm Dini-Akaid ve Kelam	Arapça/Talik	1B-125B	Batı	178x135-135x90	Deri/ Soğuk Baskı Şemseli	
22	408	923 (1504)	Kırk Emre Mehmed B. Mustafâ Hâmidî	Câmi'u'l-Fetâvâ	İslâm Dini-Fıkıh	Arapça/Talik	II+300	Batı	203x140-140x90	Kâğıt Kaplı Mukavva	
23	361	932 (1513)		Hulâsatu'l-Fetâvâ'l-Bezzaziye	İslâm Dini Fıkıh	Arapça/Talik Kırması	448	Doğu	260x180-185x115	Deri/Soğuk Baskı Şemseli	
24	247	938 (1531)	Şems Ed-Dîn Muhammed B. Ebû Bekr El-Habîşî /Müstensihi: Ömer B. Abdullah B. Derviş	El-Muvaşşah	Arapça Gramer	Arapça/Medrese Neshi	197	Batı	215x140-130x70	Deri/Siyah, Mıklebli,	Ebru/ Kenarları Bordo Deri
25	104	938 (1531)	Ubeyd-Allâh B. Mes'ûd B. Tâc Eş-Şerî'a Es-Sânî	Şerhu Vikâyetü'r-Rivâye Min Mesâ'ili'l-Hidâye	İslâm Dini-Fıkıh	Arapça/Talik	206+14	Batı	180x130-140x82	Deri/ Alttan Ayırma Şemseli, Zencirekli	
26	26	939 (1532)	Radî Ed-Dîn El-Hasan B. Muhammed Es-Sâgânî	Meşârikü'l-Envâr	İslâm Dini-Hadis ve Hadis İlmi	Arapça/ Nesih	219	Batı	217x158-152x90	Charkuşe/ Ebru	Ebru/ Kenarları Bordo Deri
27	9	944 (1536)	Sa'dî Çelebî Sa'd-Allâh B. İsâ Kastamônî	Hâşiye Alâ'l-Envâri't-Tenzîl ve Esrâri't-Te'vîl	İslâm Dini-Tefsir Tercüme ve Teviller	Arapça/Talik	442	Batı	265x155-190x85	Deri	Ebru/ Kenarları Bordo Deri
28	8	954 (1546)	Sa'dî Çelebî Sa'd-Allâh B. İsâ Kastamônî (Öl. 945/1538)	Hâşiye Alâ'l-Envâri't-Tenzîl ve Esrâri't-Te'vîl	İslâm Dini-Tefsir Tercüme ve Teviller	Arapça/Nestalik	274	Batı	214x147-140x80	Deri/Soğuk Şemseli	
29	222	957 (1549)	Es-Seyyid Eş-Şerîf Alî B. Muhammed B. Alî El-Cürcânî	Şerhü't-Tasdikat	Mantık	Arapça/Talik	76	Batı	192x127-122x61	Charkuşe/ Kâğıt	Ebru/ Kenarları Bordo Deri

Sıra No	Arşiv No	Tarih	Yazar Adı	Eser Adı	Konusu	Dili/Yazı	Varak Sayısı	Kâğıt Türü	Ölçü (mm)	Cilt Türü	Mahfaza
30	111	971 (1563)	Es-Seyyid Eş-Şerîf Alî B. Muhammed B. Alî El-Cürcânî/ Müstensihi:Abdurrahman B. Muhammed	El-Ferâ'izu's-Sirâcîye	İslâm Dini-Fıkıh	Arapça/Nestalik	75	Batı	210x155-155x80	Charkuşe/ Kâğıt	
31	406	973 (1565)		Tefsîr	İslâm Dini-Tefsir Tercüme ve Teviller	Arapça/Sülüs	148	Batı	215x160-135x90	Charkuşe/ Ebru	
32	205	973 (1565)	Sa'd Ed-Dîn Mes'ûd B. Ömer Et-Taftâzânî /Müstensih:Ahmed B. Mahmud	Şerhü'l-Muhtasar	Edebi Kompozisyon (Retorik)	Arapça/Talik	190	Batı	203x135-145x72	Deri/Soğuk Şemseli	Ebru/ Kenarları Bordo Deri
33	352	974 (1566)		Durerü'l-Hukkâm Fî Şerhi Gureri'l-Ahkâm	İslâm Dini-İslâm Dini Tarihi	Arapça/Nesih	503	Batı	220x155-170x100	Deri/ Alttan Ayırma Salbek Şemseli, Zencirekli ve Köşebentli	Kâğıt Kaplı/Kenarlar Kahverengi Deri
34	207	978 (1569	Sa'd Ed-Dîn Mes'ûd B. Ömer Et-Taftâzânî /Müstensih: Hüseyin B. Hüseyin	Şerhü'l-Muhtasar	Edebi Kompozisyon (Retorik)	Arapça/Nesih	154	Batı	200x155-145x76	Charkuşe/ Ebru	Ebru/ Kenarları Bordo Deri
35	203	978 (1569)	Hasan Çelebî B. Muhammed Şâh El-Fenârî	Hâşiye Alâ Şerhi'l-Mutavvel	Edebi Kompozisyon (Retorik)	Arapça/Talik	360	Doğu	180x120-130x60	Deri/İç Kapaklar ve Mıklebi Yaldız Şemseli	Ebru/ Kenarları Bordo Deri
36	362	978 (1569)	Ya'kûb Paşa B. Hızır Bey/ Müstensihi:Ahmed Kastomoni B. Ramazan	Hâşiyetü'l-Vikayeti'r-Rivâya Fî Mesâ'i'li'l-Hidâye	İslâm Dini-Fıkıh	Arapça/Talik	161	Doğu	180x132-138x87	Deri/ Salbek Şemseli	
37	335	981 (1572)	Ya'kûb B. Seyyid Alî Bursavî/ Müstensihi:Mustafa B. Süleyman Konevi	Mefâtîhu'l-Cinân ve Mesâbîhu'l-Cenân	İslâm Dini-Fıkıh	Arapça/Talik	297	Batı	210x153-175x103	Deri/ Zencirekli, Soğuk Baskı Şemseli	
38	228	989 (1580)	Kutb Ed-Dîn Muhammed B. Muhammed Er-Râzî Et-Tahtânî /Müstensih:Muhammed B. Hüseyin B. Muhammed B. Natr	Şerhü Risâleti'ş-Şemsîye	Mantık	Arapça/Talik	96 B-198 A	Batı	205x150-135x75	Ebru	Ebru/ Kenarları Bordo Deri
39	293	994 (1585)	Zeyn Ed-Dîn Muhammed B. Ebû Bekr Er-Râzî/ Müstensih:Ahmed B. Şeyh Muhammed	Tuhfetü'l-Mulûk	İslâm Dini-Fıkıh	Arapça/ Nesih	146	Batı	212x150-110x75	Charkuşe/ Ebru	
40	25	999 (1580)	Radî Ed-Dîn El-Hasan B. Muhammed Es-Sâgânî/ Müstensih:Ahmed B. Abdullah	Meraşikü'l-Envâr	İslâm Dini-Hadis ve Hadis İlmi	Arapça/Harekeli Nesih	139	Batı	210x152-165x113	Ebru	Ebru/ Kenarları Kahverengi Deri
41	308	1007 (1598)	Sirâc Ed-Dîn Muhammed B. Muhammed Es-Secâvendî	El-Ferâ'izu's-Sirâcîye		Arapça/Nesih	1B-1.BB	Batı	176x100-122x60	Ebru	
42	366	1010 (1600)	Muharrem B. Ebû'l-Berekât Muhammed B. El-Ârif B. El-Hasan Ez-Zîlî Sîvâsî	Menâkıbu'l-E'imme	İslâm Dini-İslâm Ululları Biyografileri	Arapça/Talik	354	Batı	160x110-110x55	Deri/Salbek Şemseli	

Sıra No	Arşiv No	Tarih	Yazar Adı	Eser Adı	Konusu	Dili/Yazı	Varak Sayısı	Kâğıt Türü	Ölçü (mm)	Cilt Türü	Mahfaza
43	355	1016 (1606)	Ebû Bekr B. Abd-Allâh El-Haddadî El-Abbâdî/Müstensihi:El-Hüseyin El Hasan	El-Cevheretü'n-Neyyire Fî Şerhi Muhtasari'l-Kudûrî	İslâm Dini-Fıkıh	Arapça/ Nesih	376	Batı	295x205-215x141	Deri/ Üstten Ayırma Şemseli	
44	371	1017 (1598)	Ubeyd-Allâh B. Mes'ûd B. Tâc Eş-Şerî'a Es-Sânî	Şerhu Vikâyetü'r-Rivâye Min Mesâ'ili'l-Hidâye	İslâm Dini-Fıkıh	Arapça/Nesih Kırması	VIII+248	Batı	225x130-175x80	Deri/ Alttan Ayırma Şemseli Kenarları Yaldız Zencerekli	
45	330	1027 (1617)	Âc Ed-Dîn Ebû'l-Fazl Ahmed B. Muhammed B. Abd El-Kerîm El-İskenderî	Şerhü Hadîsi'l-Erbâ'în	İslâm Dini-Hadis ve Hadis İlmi	Arapça/Talik	160	Batı	205x155-140x75	Charkuşe/ Ebru	
46	608	1030 (1620)	Mollâ Husrev Muhammed B. Ferâmurz Tarsusî/ Müstensihi:Yahya B. Mustafa	Durerü'l-Hukkâm Fî Şerhi Gureri'l-Ahkâm	İslâm Dini-Fıkıh	Arapça/Talik	III+340	Batı	248x135-180x76	Deri/Soğuk Baskı Şemseli	
47	395	1035 (1625)	Dede Cöngi Kemâl Ed-Dîn İbrâhîm B. Yahyâ Amâsî/ Müstensihi:Hüseyin B. Mahmud Ermenek	Dede Cöngî	Arapça Gramer	Arapça/Talik	217	Batı	240x145-160x80	Desenli, Kâğıt Kaplı	
48	277	1042 (1621)	Müstensih:Muhyieddin Efendi	Fazâ'ilü'l-Cihâd	İslâm Dini-Fıkıh	Türkçe/Nesih	302	Batı	270x165-200x90	Deri/ Gömme Salbek Şemseli ve Köşebentli	
49	326	1050 (1639)	Feriştehoğlu Abd El-Latîf B. Abd El-Azîz Tîrevî/Müstensihi: İbrahim B. Ahmed	Şerhü'l-Menâri'l-Envâr	İslâm Dini-Fıkıh	Arapça/ Nesih	172	Batı	207x145-155x85	Ebru	
50	214	1061 (1650)	Ebû'l-Kâsım El-Leysî B. Ebî Bekr Es-Semerkandî /Müstensihiabdurrahman B. Şaban	Hâşiye Alâ Şerhi'l-Miftâh	Edebi Kompozisyon (Retorik)	Arapça/Nesih	99	Batı	200x125-135x65	Deri/ Yaldız İşlemeli, Şemse ve Zencirekli	
51	353	1062 (1650)				Arapça/Nesih	58B-89B	Batı	200x135-150x70	Çharkuşe/ Kâğıt	
52	200	1074 (1655)	Hatîbu Dimaşk Kutb Ed-Dîn Muhammed B. Abd Er-Rahmân El-Kazvînî/Müstensihi:Hüseyin Efendi	Telhîsu'l-Miftâh	Edebi Kompozisyon (Retorik)	Arapça/Talik	79	Batı	185x110-115x48	Deri/Soğuk Baskı Şemse	Ebru/ Kenarları Deri
53	635	1075 (1663)	Hayâlî Şems Ed-Dîn Ahmed B. Mûsâ /Müstensihi:Hüseyin B. Hayrullah Boluvî	Hâşiye Alâ Şerhi'l-Akâ'idi'n-Nesefîye	İslâm Dini-Akaid ve Kelam	Arapça/Talik	105B-170B	Batı	197x130-105x55	Charkuşe/ Ebru	
54	290	1076 (1664)	Altıparmak Mehmed B. Mehmed Üskûbî (Öl. 1033/1624) Müstensih:Salih Usta	Terceme-i Mearicü'n-Nübüvve	İslâm Dini-Nübüvve t	Türkçe/ Nesih	466	Batı	290x200-220x135	Deri/ Gömme Şemseli	
55	274	1077 (1665)	Şeyh-Zâde Abd Er-Rahmân B. Muhammed B. Süleymân	Mecma'u'l-Enhur Fî Şerhi Mülteka'l-Ebhur	İslâm Dini-Fıkıh	Arapça/Nesih	412	Doğu	245x185-183	Deri/ Yaldız Zencirekli ve Mülemma Şemseli	Kâğıt Kaplı/Kenarları Kahve rengi Deri

Sıra No	Arşiv No	Tarih	Yazar Adı	Eser Adı	Konusu	Dili/Yazı	Varak Sayısı	Kâğıt Türü	Ölçü (mm)	Cilt Türü	Mahfaza
56	351	1080 (1668)	Mollâ Husrev Muhammed B. Ferâmurztarsusi/Müstensihi: Muhm.B. Durmuş	Mecmû'atü'l-Fetâvâ	İslâm Dini-Fıkıh	Arapça/Talik	306	Doğu	260x160-170x85	Deri/Kahverengi Soğuk Baskı Şemseli,	
57	393	1080 (1668)	Dînkôz Şems Ed-Dîn Ahmed B. Abd-Allâh Rûmî	Şerhü Merâhi'l-Ervâh	Arapça Gramer	Arapça/Talik	1B-95A	Batı	195x140-150x90	Charkuşe/ Ebru	
58	23	1083 (1671)	Ebû İsâ Muhammed B. İsâ B. Sehl Et-Tirmizî/Müstensihi:Muham. B. Ahmed	Şemâ'ilü'n-Nebî	İslâm Dini-Kur'an ve Kur'an İlimleri	Arapça/Nesih	1B-46A	Batı	243x140-180x85	Deri/Yaldız Zencirekli	Ebru/ Kenarları Kahverengi Deri
59	332	1085 (1673)	Sinân Ed-Dîn Yûsuf B. Abd-Allâh Amâsî/Müstensihi:İsa B. Mehmed Kunefi	Tebyinu'l-Meharim	İslâm Dini-Fıkıh	Arapça/Nesih	296	Batı	197x144-157x92	Deri/Soğuk Baskı Şemseli	
60	334	1086 (1674)	Ebû Hâmid Muhammed B. Muhammed El-Gazâlî	Müşkâtü'l-Envâr Fî Lataifi'l-Ahbâr		Arapça/Nesih	84	Batı	212x153-152x95	Deri/Soğuk Baskı Şemseli	
61	387	1088 (1676)	İbrâhîm B. Muhammed B. Arabşâh El Esferayinî/Müstensihi: Muhammed D B. Ömer	Hâşiye Alâ'l-Fevâ'idi'z-Ziyâ'îye	Arapça Gramer	Arapça/Nesih	297	Batı	205x135-140x65	Deri/ Kenarları Yaldız Şemseli	
62	17	1090 (1671)	Dâvud B. Mehmed Karsî	Şerhü Risâle Fî Usûli'l-Hadîs	İslâm Dini-Hadis ve Hadis İlmi	Arapça/Talik	1B-36B	Batı	185x117-120x65	Ebru	Ebru/ Kenarlar Deri
63	416	1090 (1678)	İbn İsmâ'îl İbrâhîm/ Müstensihi:Mehmed Salih B. İbrahim Ağa	Şerhü Talîmi'l-Müteallim	İslâm Dini-İslâm Ululları Biyografileri	Arapça/Nesih	73	Batı	210x145-130x65	Mukavva Üzeri Kâğıt	
64	344	1094 (1682)	Hoca-Zâde Abd En-Nasîr B. Abd-Allâh Akşehrî / Müstensihi:Molla Resul B. Ali	Hâşiye Alâ Şerhi't-Tarîkati'l-Muhammedîye		Arapça/Değişik	117	Doğu	215x155-160x100	Yeşil Bez Kaplı Cilt	Ebru / Kenarları Kahverengi Deri
65	394	1096 (1677)	Sa'd Ed-Dîn Mes'ûd B. Ömer Et-Taftâzânî	Şerhü't-Tasrîf	Arapça Gramer	Arapça/Nesih	94	Batı	212x150-155x85	Mukavva/Şemse İzli	
66	403	1103 (1684)	Ahmed B. Şa'bân	Mişkâtü'l-Ervar Fî Letâ'ifi'l-Ahbâr		Arapça/Nesih	VII+380+8	Batı	208x144-140x85	Deri/Soğuk Baskı Şemse	
67	325	1109 (1696)	Şihâb Ed-Dîn Ahmed B. Alî B. Hacer El-Askalanî/ Müstensihi:Hacı Ahmed B. Muhammed Sinobî	Nuhbetü'l-Fiker Fî Mustalahi Ehli'l-Eser	İslâm Dini-Hadis ve Hadis İlmi	Arapça/Nesih	1B-5A	Batı	213x145-145x90	Deri/Soğuk Baskı Şemseli,	
68	341	1109 (1696)	Birgili Mehmed Efendî B. Pîr Alî	Et-Tarîkatü'l-Muhammediye		Arapça/Talik	126	Batı	215x155-150x87	Deri/Alttan Ayırma Şemseli Zencirekli	
69	316	1109 (1690)	Câr-Allâh Ebû'l-Kâsım Mahmûd B. Ömer Ez-Zemahşerî	El-Kaşşaf An Hakâ'iki't-Tenzîl	İslâm Dini-Tefsir Tercüme ve Teviller	Arapça/ Kırma Nesih	181	Doğu	275x182-172x112	Ebru	
70	1	1112 (1693)	Kâdî El-Beyzâvî Nâsır Ed-Dîn Ebû Abd-Allâh Muhammed B. Ömer	Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl	İslâm Dini-Tefsir Tercüme ve Teviller	Arapça/Talik	237	Batı	260x175-190x102	Deri/Soğuk Baskı Şemseli	Ebru/ Kenarları Deri
71	329	1116 (1703)	Feriştehoğlu Abd El-Latîf B. Abd El-Azîz Tîrevî	Mebâriku'l-Ezhâr Fî Şerhi Meşâriki'l-Envâr	İslâm Dini-Hadis ve Hadis İlmi	Arapça/Talik	IV+496	Batı	210x145-150x85	Deri/Alttan Ayırma Şemseli Zencirekli	Ebru /Kenarları Kahverengi Deri

Sıra No	Arşiv No	Tarih	Yazar Adı	Eser Adı	Konusu	Dili/Yazı	Varak Sayısı	Kâğıt Türü	Ölçü (mm)	Cilt Türü	Mahfaza
72	600	1116 (1703)	Atâ-Allâh Mehmed Efendî	Fetâvâ	İslâm Dini-Fetvalar	Türkçe/Talik	III+376	Batı	282x170-180x95	Deri/ Soğuk Baskı Şemseli	
73	194	1117 (1704)	Saçaklı Zâde Muhammed B. Ebî Bekr El-Mar'aşî	Takrîrü'l-Kavanini'l-Mütedavile Fî İlmi'l-Münâzara	Mantık	Arapça/Nesih	70	Batı	205x148-140x85	Ebru	Ebru / Kenarları Kahverengi Deri
74	1/2	1120 (1707)	Kâdî El-Beyzâvî Nâsır Ed-Dîn Ebû Abd-Allâh Muhammed B. Ömer	Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl	İslâm Dini-Tefsir Tercüme ve Teviller	Arapça/Talik	326	Batı	260x173-197x95	Deri/Soğuk Baskı Şemseli	Ebru/ Kenarlar Bordo Deri
75	343	1120 (1707)	Ebû'l-Müntehâ Ahmed B. Mehmed Magnîsâvî	Şerhü'l-Fıkhi'l-Ekber	İslâm Dini-Akaid ve Kelam	Arapça/Nesih	58B-89B	Batı	200x135-150x70	Charkuşe/Desenli Kâğıt	
76	295	1124 (1711)	Alî Sadrî Kônavî	Şerh-i Vasiyet-i Birgivî		Türkçe/Nesih	160	Batı	178x121-130x78	Deri/ Yaldız Zencirekli ve Kafes Şemseli	
77	333	1127 (1708)	Meçhul	Camiu'l- Ezhar	İslâm Dini-Hadis ve Hadis İlmi		248	Batı	230x132	Deri/ Kenarlar Çift Cetvelli	
78	357	1129 (1716)	Mustafâ Efendî /Müstensihi:Ali B. Yakub B. Ali	Tebyînü'l-Meharim	İslâm Dini-Fıkıh	Osmanlı Türkçesi/Nesih	1B-123B	Batı	210x145-155x90	Deri/Soğuk Baskı Salbek Şemseli ve Köşebentli	
79	306	1131/1718	Rahimî Muhammed Kütahyavî/ Müstensihi:İbrahim B. Abdurrahman Trabzoni	Divan		Türkçesi/ Nestalik	124	Batı	215x160-170x95	Deri/ Çapraz Çizgi Baskılı	
80	328	1132 (1719)	Kâdî Ebû'l-Fazl İyâz B. Mûsâ El-Yahsubî	Eş-Şifâ Bi Ta'rifi Hukûki'l-Mustafâ	Slâm Dini-Sahih Hadisler	Arapça/Talik	263	Batı	215x135-167x75	Deri/Turuncu Yapıştırma Şemseli	
81	324	1133 (1714)	Karabaş-ı velî	Tecvîd-i Karabaş		Türkçe/ Nesih	41B-47A	Batı	210x140-160x100	Charkuşe/ Ebru	
82	421	1137 (1723)	Müstensihi:Salim B. Mustafa Kutahi	Kanûn-Nâme	Sosyal İlimler	Türkçe/Nesih	21B-60B	Batı	300x184-197x80	Deri/ Gömme Şemseli	
83	419	1141 (1727)	Müstensihi:Ahmed B. Muhammed B. Ahmed	Mürşedü'l-Mutahil	İslâm Dini-Tasavvuf ve Tarikatlar	Arapça/Nesih	40	Batı	208x140-150x72	Desenli Kâğıt	
84	378	1141 (1727)	Kutb Ed-Dîn Muhammed B. Muhammed Er-Râzî Et-Tahtânî	Tahrîru'l-Kavâ'idi'l-Mantıkîye Fî Şerhi'r-Risâleti'ş-Şemsîye	Mantık	Arapça/Talik	123	Batı	205x150-137x82	Mukavva Üzeri Kâğıt Kaplı	
85	322	1143 (1724)	Muhammed B. Tayfûr El-Gaznevî Es-Secâvendî	El-Vukufu's-Secavend		Arapça/Nestalik	3B-67B	Batı	225x170-155x80	Deri/Gömme Salbek Şemseli	
86	314	1148 (1734)	Kâdî El-Beyzâvî Nâsır Ed-Dîn Ebû Abd-Allâh Muhammed B. Ömer	Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl	İslâm Dini-Tefsir Tercüme ve Teviller	Arapça/Nesih	606	Batı	250x140-182x75	Deri/ Alttan Ayırma Salbek Şemse ve Zencirekli.	Deri

Sıra No	Arşiv No	Tarih	Yazar Adı	Eser Adı	Konusu	Dili/Yazı	Varak Sayısı	Kâğıt Türü	Ölçü (mm)	Cilt Türü	Mahfaza
87	342	1149 (1735)	Şeyh Receb B. Alî	El-Vasîyetü'l-Ahmediye	İslâm Dini-İslâm Dini Tarihi	Arapça/Nesih	503	Batı	220x155-170x100	Deri/Gömme Şemseli	Kâğıt Kaplı/ Kenarları Kahverengi Deri
88	417	1150 (1736)	İbrâhîm B. Muhammed El-Halebî/ Müstensihi:Ali B. Mustafa	Gunyetu'l-Mutemellî Şerhü Munyeti'l-Musallî	İslâm Dini-Fıkıh	Arapça/Nesih	245	Batı	215x140-147x70	Deri/Soğuk Baskı Şemseli	
89	307	1153 (1739)	Hibet-Allâh Gözcü B. İbrâhîm	Sa'at-Nâme	Gizli İlimler (Okkültizm)	Türkçe/Harekeli Nesih	118	Batı	205x145-170x104	Ebru	
90	273	1154 (1740).	Burhân Ed-Dîn İbrâhîm B. Muhammed B. İbrâhîm El-Halebî/ Müstensihi:Abdullah Es-Seyid B. Ömer Efendi	Multekâ'l-Ebhur	İslâm Dini-Fıkıh	Arapça/Nesih ve Talik	16+227	Batı	200x114-130x47	Deri/Salbek Gömme Şemseli Zencirekli.	
91	396	1156 (1742)	Mehmed Efendî El-Ayşî Tîrevî/ Müstensihi:Mustafa B. El-Hacı Osman B. Derviş	Rûhu'ş-Şuruh	Arapça Gramer	Arapça/Nesih Kırması	64	Batı	210x155-132x75	Ebru	
92	282	1157 (1743)	Mustafâ B. Hamza Adalı	Netâ'icu'l-Efkâr Şerhi'l-İzhâr	Arapça Gramer	Arapça/Nesih	162	Batı	198x110-148x55	Deri/ Soğuk Salbek Şemseli	
93	409	1157 (1743)	Burhân Ed-Dîn İbrâhîm B. Muhammed B. İbrâhîm El-Halebî	Multekâ'l-Ebhur	İslâm Dini-Fıkıh	Arapça/Nesih Kırması	IV+177	Batı	190x110-125x60	Deri/Kenarlar Cet velli	
94	270	1158 (1744)	İbrâhîm B. Muhammed El-Halebî)/ Müstensihi:Köprülü Cami İmamı Seyid B. Ömer	Gunyetu'l-Mutemellî Şerhü Munyeti'l-Musallî	İslâm Dini-Fıkıh	Arapça/Nesih	VI+247	Batı	210x130-133x55	Deri/ Salbek Yaldız Şemseli, Zencirekli	
95	275	1159 (1745)	Birgili Mehmed Efendî B. Pîr Alî /Müstensih:İmam Abdullah Es-Said	Et-Tarîkatü'l-Muhammediye		Arapça/Nesih	IX+201	Batı	185x110-125x50	Deri/Yaldız Cetve ller Salbek Gömme Alttan Ayırma Şemseli	
96	338	1161 (1747)	Abd El-Ganî İshâk B. Hasan Ez-Zencânî Müstensihi: Muhammed B. Receb	Ziyâ'u'l-Kulûb		Arapça/Nesih	VII+204	Batı	185x130-140x65	Deri/ Gömme Şemseli, Zencirekli	
97	336	1162 (1743)		Zübdetü'l-Va'izîn	İslâm Dini-Fıkıh	Arapça/Talik Kırması	III+235	Batı	205x155-145x95	Deri/Kenarlar Deri	
98	143	1162 (1748)	Şems Ed-Dîn Muhammed B. Muhammed El-Cezerî	Tahbirü't-Teysîr		Arapça/Nesih	217	Batı	167x110-103x55	Ebru	
99	345	1163 (1749)	Muhammed Begbâzârî/ Müstensihi:Müellif Hattı	Nâsihati'l-Müslimin		Türkçe/ Sülüs	145	Batı	215x155-165x100	Deri/ Soğuk Baskı Şemseli	
100	283	1164 (1750)	Birgili Mehmed Efendî B. Pîr Alî	Kifâyetü'l-Mübtedî	Arapça Gramer	Arapça/Nesih	81B-90B	Batı	185x100-115x50	Deri/ Soğuk Baskı Şemseli	
101	388	1168 (1749)	Rükn Ed-Dîn El-Hasan B. Muhammed El-Esterâbâdî	El-Vâfiye Fî Şerhi'l-Kâfiye	Arapça Gramer	Arapça/Talik Kırması	224	Batı	215x15-130x80	Deri/Gömme Şemseli	

Sıra No	Arşiv No	Tarih	Yazar Adı	Eser Adı	Konusu	Dili/Yazı	Varak Sayısı	Kâğıt Türü	Ölçü (mm)	Cilt Türü	Mahfaza
102	281/1	1168 (1749)	Muharrem Efendî	Şerhü'l-Kâfiye	Arapça Gramer	Arapça/Nesih	245	Batı	185x105-140x65	Deri/Soğuk Baskı Şemse	
103	145	1169 (1754)	Köprülü-Zâde Ebû Naila Abd-Allâh B. Mustafâ B. Muhammed	El-İfâdetü'l-Mukni'a Fî Kırâ'ati'l-E'immeti'l-Arba'a	Kıraat İlmi	Arapça/Nesih	103B-116A	Batı	163x102-115x60	Deri/Gömme Mülemma Şemseli	
104	284	1170 (1755)	İbn El-Hâcib Cemâl Ed-Dîn Ebû Amr Osmân B. Ömer	Eş-Şifâ Bi Ta'rifi Hukûki'l-Mustafâ	Arapça Gramer	Arapça/Nesih	19	Batı	204x132-156x75	Deri	
105	418	1171 (1752)	Birgili Mehmed Efendî B. Pîr Alî	Cilâ'u'l-Kulûb	İslâm Dini-Tasavvuf ve Tarikatlar	Arapça/Medrese Rik'ası	1B-11A	Batı	162x115-110x70	Deri/Soğuk Baskı Şemse	
106	525	1174 (1759)	Halîl Zahid Ebû Nâsır Tâhir B. Muhammed El-Helnikahi/ Müstensihi:Ahmed B. Halil	Hulâsatu's-Suluk	İslâm Dini-Tasavvuf ve Tarikatlar	Arapça/Talik Kırması	113	Batı	225x160-140x100	Kâğıt Kaplı Mukavva	
107	583/1	1177 (1762)	İsâm Ed-Dîn İbrâhîm B. Muhammed B. Arabşâh El-Esferâyînî Müstensihi:Ömer B. Şaban B. Hüseyin	Şerhü'l-Akâ'idi'l-Adudîye	Mantık	Arapça/Nesih	54B-92B	Batı	220x157-130x85	Kâğıt Kaplı Mukavva	
108	368	1178 (1759)	Seyyid Şerif Cürcani	Feraiz- i Seyyidi	İslâm Dini-Akaid ve Kelam		179	Batı	200x135-165x95	Charkuşe/Ebru	
109	549	1179 (1764)	Müstensihi: Ali B. Ahmed B. Receb	Mecmû'atu'l-Kasâ'id	Arap Dili ve Edebiyatı	Arapça/Nesih	19B-46A	Batı	200x125-120x95	Deri/ Yaldız Zencirekli	
110	271	1179 (1764)	Bekir Efendî	Şerhü Mu'addili's-Salât	İslâm Dini-İbadetler	Arapça/Nestalik	83	Batı	210x155-165x85	Kâğıt Kaplı Mukavva	
111	554	1179 (1764)	Müstensihi:Ali B. Ahmed Yazar: İbrâhîm Efendî	Risâle Fî Beyâni Farizati'l-Hacci	İslâm Dini-Fıkıh	Türkçe/Nesih	21	Batı	195x130-125x70	Desenli Kâğıt Kaplı Mukavva	
112	24	1182 (1767)	Ebû İsâ Muhammed B. İsâ B. Sehl Et-Tirmizî	Şemâ'ilü'n-Nebî		Arapça/Harekeli Nesih	II+99	Batı	195x130-125x70	Deri/Soğuk Baskı Şemseli	Deri
113	13	1182 (1767)	Ebû Sa'îd Muhammed B. Mustafâ El-Hâdimî/Müstensih:İbrahim B. Dündar B. İbrahim	Şerhü'l-Besmele	İslâm Dini-Kur'an ve Kur'an İlimleri	Arapça/Nesih	51	Batı	192x144-152x83	Ebru	Ebru /Kenarları Deri
114	4	1183 (1764)	Alâ Ed-Dîn Alî B. Muhammed El-Hâzin El-Bagdâdî	Lübâbu't-Te'vil Fî Me'âni't-Tenzîl	İslâm Dini-Tefsir Tercüme ve Teviller	Arapça/Nesih	467	Doğu	324x212-240x145	Deri/ Mülevven Gömme Şemseli	Deri
115	16	1189 (1774)	Şihâb Ed-Dîn Ahmed B. Alî B. Hacer El-Askalanî/ Müstensih:Abdulselam Halizade	Nüzhetü'n-Nazar Fî Tavzîhi Nuhbeti'l-Fîker	İslâm Dini-Hadis ve Hadis İlmi	Arapça/Nesih	1B-39B	Batı	210x155-150x65	Ebru	Ebru/ Kenarları Deri
116	605	1190 (1771)	Şeyhî Süleymân B. Muhammed B. Mustafâ Eş-Şerhî	Tuhfetü'l-Mutebahhir Alâ Multekâ'l-Ebhur	İslâm Dini-Fıkıh	Arapça/Talik	542	Batı	205x140-140x95	Charkuşe/Kâğıt	

Sıra No	Arşiv No	Tarih	Yazar Adı	Eser Adı	Konusu	Dili/Yazı	Varak Sayısı	Kâğıt Türü	Ölçü (mm)	Cilt Türü	Mahfaza
117	14	1191 (1776)	Abd-Allâh El- vezir/ Müstensih:Muhammed Ali B. Mustafa El-Halebi	Ezharu'l-Cinan	İslâm Dini-Fıkıh	Arapça/Harekeli Nesih	118	Batı	210x117-155x64	Deri/Salbek Soğuk Baskı Şemseli Kenarları Yaldız Cetvelli	Ebru/Kenarları Deri
118	339	1192 (1777)	Sa'd Ed-Dîn Mes'ûd B. Ömer Et-Taftâzânî	Şerhü Akâ'idi'n-Nesefîye	İslâm Dini-Akaid ve Kelam	Arapça/Celî Nesih	119B-196B	Batı	212x150-150x85	Deri/Gömme Yaldız, Şemseli	
119	398	1193 (1744)	Abd Er-Ra'ûf B. Tâc El-Arifîn El-Munâvî	Et-Tevfîk Ala Muhammâti't-Te'arîf	Sözlükler Arapça Arapça	Arapça/Nesih	129	Batı	203x150-165x84	Deri/Gömme Şemse	
120	2	1194 (1779)	Kâdî El-Beyzâvî Nâsır Ed-Dîn Ebû Abd-Allâh Muhammed B. Ömer	Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl	İslâm Dini-Tefsir Tercüme ve Teviller	Arapça/Nesih	II+1B-46/9	Batı	315x205-220x125	Deri/Soğuk Baskı Şemseli	-
121	407	1195 (1780)	Ebû Abd-Allâh Muhammed B. Süleymân El-Cuzûlî (Öl. 870/1465)Müstensihi:Hacı Süleymen Efendi	Delâ'ilu'l-Hayrât ve Şevâriku'l-Envâr	İslâm Dini-Evrad ve Zikir Kitapları	Arapça/Harekeli Celî Nesih	80B-172B	Batı	165x110-100x55	Deri/Soğuk Baskı Şemseli	
122	5/2	1195 (1776)	İsmâ'îl Hakkî B. Mustafâ Bursavî (1063-1137/1653-1725)	Rûhu'l-Beyâni Fî Tefsîri'l-Kur'ân	İslâm Dini-Tefsir Tercüme ve Teviller	Arapça/Nesih	511	Batı	320x215-230x125	Deri/Gömme Şemseli	Kâğıt Kaplı/Kenarları Deri
123	19	1197 (1782)	Kâdî Ebû'l-Fazl İyâz B. Mûsâ El-Yahsubî	Eş-Şifâ Bi Ta'rifi Hukûki'l-Mustafâ	İslâm Dini-Sahih Hadisler	Arapça/Harekeli Nesih	358	Batı	210x145-165x70	Deri/ Gömme Salbek Şemse ve Zencerekli Mülevven	Ebru/ Kenarları Bordo Derili
124	5/1	1198 (1779)	Risâletü'd-Dürreti'l-Mudia Fî Ziyareti'r-Râziyyeti'l-Mustafâvîye	Risâletü'd-Dürreti'l-Mudia Fî Ziyareti'r-Râziyyeti'l-Mustafâvîye	İslâm Dini-Ziyaretgahlar	Arapça/Nesih	166B-191B	Batı	225x155-155x85	Charkuşe/ Kâğıt	
125	379	1200 (1784)	Dâvud B. Mehmed Karsî	Şerhü Cedid Ala'ş-Şemsiye	Mantık	Arapça/Nesih	I+69	Batı	212x145-145x70	Charkuşe/ Ebru	
126	18	1207 (1791)	Kâdî Ebû'l-Fazl İyâz B. Mûsâ El-Yahsubî/Müstensih:Mustafa B. Ömer	Eş-Şifâ Bi Ta'rifi Hukûki'l-Mustafâ	İslâm Dini-Hadis ve Hadis İlmi	Arapça/Nesih	287	Batı	205x150-155x90	Bordo Deri/ Mülevven Alttan Gömme Şemse	Deri
127	27	1208 (1792)	Muhyî Es-Sünne Rükn Ed-Dîn Ebû Muhammed El-Hüseyn B. Mes'ûd El-Bagavî	Mesabihü's-Sünne	İslâm Dini-Sahih Hadisler	Arapça/İnce Nesih	239	Batı	264x167-182x106	Charkuşe/ Ebru	Ebru/ Kenarları Bordo Derili
128	358	1208 (1792)	Alî Neşarî	Fevâ'id-İ Alîye Min Mesâ'ili'l-Şerîyeti'l-Celîye	İslâm Dini-Fetvalar	Türkçe/ Nesih	XVI+140+ III	Batı	206x134-143x75	Ebru	
129	137	1211 (1795)		Zübdetü'l-Kelâm		Osmanlı Türkçesi/Nesih	II+246	Batı	210x150-165x110	Deri/Soğuk Baskı Şemseli	
130	132	1211 (1795)	Müstensih:Yahya	Mefhum-İ Ferâ'iz		Türkçe/Nesih	108+1	Batı	232x160-160x90	Kâğıt Kaplı Mukavva	

Sıra No	Arşiv No	Tarih	Yazar Adı	Eser Adı	Konusu	Dili/Yazı	Varak Sayısı	Kâğıt Türü	Ölçü (mm)	Cilt Türü	Mahfaza
131	331	1212 (1796)	Muhammed B. Ebû Bekr El-Usfûrî	El-Ehâdîsü'l-Erbâ'în	İslâm Dini-Hadis ve Hadis İlmi	Arapça/Nesih	1B-48B	Batı	205x150-150x90	Deri/Soğuk Baskı Şemseli	
132	359	1221 (1805)	Müstensihi:Ahmed B. Mustafa	Mecmû'atu'l-Fetâvâ	İslâm Dini	Türkçe/ Kırma Talik	99	Batı	194x130-133x60	Ebru	
133	318	1231 (1815)	Ahmed B. Muhammed Ed-Dimyâtî El-Benna	İthafu Fuzala'i'l-Beşer Bi'l-Kıra'âti'l-Erba'a Aşer		Arapça/İnce Nesih	149	Batı	235x170-150x90 Mm.	Çharkuşe/ Ebru	
134	279	1236 (1819)	Ebû'l-Kâsım El-Leysî B. Ebî Bekr Es-Semerkandî	Şerhü Risâleti'l-Vaz'îye	Edebi Kompozisyon (Retorik)	Arapça/Talik	3B-21B	Batı	175x120-125x70	Ebru	
135	383	1237 (1820)	Es-Seyyid Eş-Şerîf Alî B. Muhammed B. Alî El Cürcânî/Müstensihi:Mehmed Efendi	Hâşiye Alâ Şerhi't-Tasdikât	Mantık	Arapça/Nesih	34	Batı	180x130-115x75	Çharkuşe/ Ebru	
136	299	1239 (1822)	Müstensihi: Mehmed B. Abdullah Kastamoni	Zübdetü'l-Hakâ'ik	Felsefe	Türkçe/Nesih	235	Batı	212x157-155x110	Deri	
137	672	1242 (1825)	İbn El-Hâcib Cemâl Ed-Dîn Ebû Amr Osmân B. Ömer)/ Müstensihi: Tahir Ömer Nuri	Eş-Şâfîye	Arapça Gramer	Arapça/Talik	88	Batı	186x112-117x56	Çharkuşe/ Ebru	
138	598	1242 (1825)	Çatalcalı Alî B. Mehmed	Fetâvâ	İslâm Dini-Fetvalar	Türkçe/Talik	467	Batı	232x150-172x78	Charkuşe/Kumaş Yaldız Zencirekli	
139	468	1246 (1829)	Kâdî Abd Er-Rahîm B. Ahmed Müstensihi:Ahmed Çelebi	Dekâ'iku'l-Ahbâr Fî Zikri'l-Cenneti ve 'n-Nâr	İslâm Dini-Mebde ve Meâd	Arapça/Nesih	96	Batı	180x120-115x65	Ebru	
140	518	1254 (1837)	Mustafâ B. İsmâ'îl El-Filornavî	Mesâ'ilu's-Salavati'l-Faika Alâ Kaffeti'l-İbâdat	İslâm Dini-İbadetler	Arapça/Nesih	55	Batı	210x150-155x75 Mm.	Deri/Alttan Ayırma Şemseli	
141	291	1257 (1840)	Üstüvânî Mehmed Efendî Dimaşkî Müstensih:Hüseyin vehbi	El-Mesâ'il	İslâm Dini-İman ve İslâm	Türkçe/ Harekeli Nesih	II+140	Batı	170x158-105x63	Deri/Kenarlar Zencerekli	
142	365	1259 (1840)	Ebû Hâmid Muhammed B. Muhammed El-Gazâlî/ Müstensihi:Ali B. Yunus	Minhacü'l-Abidîn	İslâm Dini-Tasavvuf ve Tarikatlar	Arapça/Kırma Nesih	121	Batı	215x135-145x95	Desenli Kâğıt/ Mukavva	
143	413	1267 (1849)	Sa'd Ed-Dîn Mes'ûd B. Ömer Et-Taftâzânî	Şerhü'l-İzzî Fî't-Tasrîf	Arapça Gramer	Arapça/Nesih	54	Batı	245x170-180x100 Mm.	Ebru	
144	410	1272 (1853)	Nûr Ed-Dîn Abd Er-Rahmân B. Ahmed El-Câmî	El-Fevâ'idu'z-Ziyâ'îye Fî Hâlli Müşkilâti'l-Kâfiye	Mantık	Arapça/Talik	V+268	Batı	195x130-149x62	Kâğıt Kaplı Mukavva	
145	430/2	1279 (1860)	Kâdî El-Beyzâvî Nâsır Ed-Dîn Ebû Abd-Allâh Muhammed B. Ömer	Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl	İslâm Dini-Tefsir Tercüme ve Teviller	Arapça/Nesih	309	Batı	300x210-195x113	Deri /Kapaksız	
146	447	1282 (1863)	İslâm Dini-Tefsir Tercüme ve Teviller	Tefsîr	İslâm Dini-Tefsir Tercüme ve Teviller	Arapça/Harekeli Nesih	46B-86B	Batı	205x145-135x90	Charkuşe/ Ebru	

Sıra No	Arşiv No	Tarih	Yazar Adı	Eser Adı	Konusu	Dili/Yazı	Varak Sayısı	Kâğıt Türü	Ölçü (mm)	Cilt Türü	Mahfaza
147	514	1296 (1877)	Burhân Ed-Dîn Ez-Zarnûcî	Ta'lîmü'l-Müte'allim Li Te'allumi Tariki'l-İlm	İslâm Dini-Eğitim ve Öğretim	Arapça/Harekeli Nesih	1B-32B	Batı	204x150-120x70	Charkuşe/ Kâğıt	
148	385	1303 (1884)	Hatîbu Dimaşk Kutb Ed-Dîn Muhammed B. Abd Er-Rahmân El-Kazvînî/Müstensihi:Halil B. Ahmed Kastomoni	Telhîsü'l-Miftâh	Edebi Kompozisyon (Retorik)	Arapça/Nesih	74	Batı	208x135-135x70	Mukavva	
149	317		Şems Ed-Dîn Muhammed B. Muhammed El-Cezerî	Tehbirü't-Teysir		Arapça/ Kırma Nesih	1B-98B	Batı	21x150-160x80	Çharkuşe/ Kâğıt	
150	127		Birgili Mehmed Efendî B. Pîr Alî	Et-Tarîkatü'l-Muhammediye		Arapça/Harekeli Nesih	179	Batı	195x110-125x57	Deri/Alttan Ayırma Şemse ve Zencirekli	
151	294		Câr-Allâh Ebû'l-Kâsım Mahmûd B. Ömer Ez-Zemahşeri	El-Mufassal	Arapça Gramer	Arapça/Harekeli Nesih	129	Batı	210x130-150x75	Charkuşe /Ebru	
152	296		Nûr Ed-Dîn Alî B. Sultân Muhammed El-Kârî	El-Hizbu'l-A'zâm ve 'l-Virdu'l-Efhâm	İslâm Dini-Evrad ve Zikir Kitapları	Arapça/Harekeli Nesih	52	Batı	165x115-112x60	Charkuşe/Desenli Kâğıt	
153	201		Hatîbu Dimaşk Kutb Ed-Dîn Muhammed B. Abd Er-Rahmân El-Kazvînî	Telhîsu'l-Miftâh	Edebi Kompozisyon (Retorik)	Arapça/İnce Talik	1B-59A	Batı	170x115-100x60	Ebru	
154	229		Es-Seyyid Eş-Şerîf Alî B. Muhammed B. Alî El-Cürcânî	Şerhü Tasdikat	Mantık	Arapça/Kırma Nesih	66	Doğu	180x127-121x71	Deri/Soğuk Baskı Şemseli ve Zencirekli	
155	12		Hâfız Mahmûd Efendî Vârdârî	Tertîb-i Zîbâ		Arapça/Nesih	164	Batı	203x137-152x75	Deri/Soğuk Baskı Şemseli	Ebru Kâğıt Kaplı/Kenarları Kah ve rengi Deri
156	10		İsâm Ed-Dîn İbrâhîm B. Muhammed B. Arabşâh El-Esferâyînî	Hâşiye Alâ'l-Beyzavî	İslâm Dini-Tefsir Tercüme ve Teviller	Arapça/Nesih	125	Batı	205x140-130x55	Charkuşe/ Kâğıt	Ebru Kâğıt Kaplı/Kenarları Kahverengi Deri
157	7		Şems Ed-Dîn Muhammed B. Hamza El-Fenârî (751-834/1350-1431)	Tefsîru'l-Fatiha	İslâm Dini-Tefsir Tercüme ve Teviller	Arapça/Nesih	251	Doğu	270x180-170x100	Deri/Soğuk Baskı Şemseli	Ebru Kâğıt Kaplı/Kenarları Deri
158	28		Musânnifek Alâ Ed-Dîn Alî B. Muhammed Eş-Şâhrudî El-Bistâmî	Şerhü Mesâbihi's-Sünne	İslâm Dini-Hadis ve Hadis İlmi	Arapça/Nesih	99	Batı	275x172-205x85	Ebru	Ebru Kâğıt Kaplı/Kenarları Deri
159	20		Kâdî Ebû'l-Fazl İyâz B. Mûsâ El-Yahsubî	Eş-Şifâ Bi Ta'rifi Hukûki'l-Mustafâ	İslâm Dini-Hadis ve Hadis İlmi	Arapça/Nesih	350	Batı	210x125-150x75	Deri/ Mülevven Alttan Ayırma Zencerekli Gömme Şemse	Ebru Kâğıt Kaplı/Kenarları Deri

Sıra No	Arşiv No	Tarih	Yazar Adı	Eser Adı	Konusu	Dili/Yazı	Varak Sayısı	Kâğıt Türü	Ölçü (mm)	Cilt Türü	Mahfaza
160	321		Nûr Ed-Dîn Alî B. Sultân Muhammed El-Kârî	El-Minahu'l-Fikriye Fî Şerhi'l-Mukaddimeti'l-Cezeriye	İslâm Dini	Arapça/Nesih	150	Batı	163x105-126x67	Desenli Kâğıt	
161	315			Tefsîru'l-Celâleyn	İslâm Dini-Tefsir Tercüme ve Teviller	Arapça/Nesih	XI+458	Batı	175x120-14x70	Deri/Soğuk Baskı Şemseli	Ebru Kâğıt Kaplı/Kenarları Deri
162	377		Es-Seyyid Eş-Şerîf Alî B. Muhammed B. Alî El-Cürcânî	Et-Ta'rifât	Mantık	Arapça/Nesih	180	Batı	196x115-130x55	Charkuşe/ Ebru	
163	382		Abd El-Hakîm B. Şems Ed-Dîn Es-Siyâlkûtî	Hâşiye Alâ Kûçek	Mantık	Arapça/Nesih	110+II	Batı	210x140-145x70	Charkuşe/ Ebru	
164	348		İbn İsmâ'îl İbrâhîm	Şerhü Talîmi'l-Müteallim	İslâm Dini-İslâm Ululari Biyografileri	Arapça/Nesih	116	Batı	175x120-115x55	Charkuşe/Desenli Kâğıt	
165	319		Şems Ed-Dîn Muhammed B. Muhammed El-Cezerî	Mukaddimetu'l-Cezerîye		Arapça/Nesih	150A-155B	Batı	175x105-130x65	Deri/Mülemma Gömme Şemse Zencirekli Köşebentli	
166	399			Ta'birname	Rüyalar	Arapça/Nesih	1B-34A	Batı	165x113-115x60	Deri	
167	547		Seyyid Ebû'l-Vâhid Muhammed B. Ahmed	Hizbu'n-Nasr	İslâm Dini-Tasavvuf ve Tarikatlar	Arapça/Nesih	1B-66B	Batı	170x115-90x55	Deri/Soğuk Baskı Salbek Şemseli	
168	303		Ebû'l-Fazl Mecd Ed-Dîn Abd-Allâh B. Mahmûd El-Mavsılî	Kitâbü Fıkhi'l-Buldecî	İslâm Dini-Fıkıh	Arapça/Nesih Kırması	125	Batı	210x155-145x100	Deri/Soğuk Baskı Şemse	
169	363			Ferâ'idü'l-Leffeti'l-Menkûle	İslâm Dini-Denemeler Hitabeler	Arapça/Nesih Kırması	1B-15B	Batı	210x145-155x60 Mm.	Ebru	
170	337		Ebû'l-Kâsım El-Leysî B. Ebî Bekr Es-Semerkandî	Tenbîhü'l-Gafîlin		Arapça/Sülüs	255	Doğu	265x180-190x125	Deri/Gömme Salbek Şemseli	
171	92		Hâfız Ed-Dîn Muhammed B. Muhammed El-Bezzazî El-Kerderî /Müstensihi: Yusuf B. Erbaş B. Mustafa	Hulâsatu'l-Fetâvâ'l-Bezzaziye	İslâm Dini-Fıkıh	Arapça/Talik	III+467	Doğu	260x180-210x130	Deri/Soğuk Baskı Salbek Şemseli	Ebru/ Kenarları Deri
172	164		İsâm Ed-Dîn İbrâhîm B. Muhammed B. Arabşâh El-Esferâyînî	Şerhü Risâleti'l-Vaz'îye	Mantık	Arapça/Talik	52	Batı	200x140-140x70	Charkuşe/ Ebru	Ebru/ Kenarları Deri
173	178		Dede Mustafâ B. Yûsuf Sinân	Nûru'l-Hüdâ	Genel Ansiklopediler	Arapça/Talik	23	Batı	210x120-155x70	Deri/Alttan Ayırma, Gömme Salbek Şemseli	
174	320		Ebû Abd-Allâh El-Hüseyin B. Muhammed Ed-Demanî	Vucuhu'l-Kur'ân	İslâm Dini-İcaz ve Mecaz	Arapça/Talik	95	Batı	220x140-160x75	Deri/Alttan Ayırma, Gömme Salbek Şemseli ve Zencirekli	
175	265			Mecâlis		Arapça/Talik	225	Batı	190x120-120x55	Deri/Koyu Kahverengi	

Sıra No	Arşiv No	Tarih	Yazar Adı	Eser Adı	Konusu	Dili/Yazı	Varak Sayısı	Kâğıt Türü	Ölçü (mm)	Cilt Türü	Mahfaza
176	384		İsâm Ed-Dîn İbrâhîm B. Muhammed B. Arabşâh El-Esferâyînî	Şerhü Risâleti'l-İsti'âre	Edebi Kompozisyon (Retorik)	Arapça/Talik	86B-105B	Batı	210x150-135x70	Deri/ Çiçek Şemseli	
177	369		Kemâl Paşa Zâde Şems Ed-Dîn Ahmed B. Süleymân	Şerhü Ferâ'izi's-Sirâcîye		Arapça/Talik	1B-104A	Batı	202x134-155x65	Kâğıt Kaplı Mukavva	
178	373		Mustafâ B. Şems Ed-Dîn El-Ahterî Karahisârî	Şerhü't-Tuhfeti'l-Mülûk	İslâm Dini-Fıkıh	Arapça/Talik Kırması	220	Batı	207x145-145x60	Deri/Gömme Şemseli ve Zencirekli.	
179	170		İsmâ'îl B. Nizâm El-Mulk El-Kâdî	Ta'bîr-Nâme	Gizli İlimler (Okkültizm)	Farsça/Talik	172	Batı	255x195-170x135	Deri/Soğuk Baskı Şemse	Ebru/ Kenarlar Deri
180	372		Mustafâ B. Şems Ed-Dîn El-Ahterî Karahisârî	Kanûn-Nâme	Kanun, Kanunların Tatbiki İle İlgili Genel Kaideler		III+50	Batı	218x144-160x78	Charkuşe/ Ebru	
181	287		Dayı Oğlu Müstensihi:Piri B. Hacı Ali Akşehri	Terceme-i Kısas-ı Enbiyâ	İslâm Dini-Kısas-I Enbiya	Türkçe/ Harekeli Nesih	231	Doğu	247x170-175x120	Deri/Soğuk Baskı Şemse	
182	292		Nusret Ebû Bekir Efendî	Ma Hazar	Tıp İlimleri	Türkçe/ Medrese Rika'sı	91	Batı	175x115-120x70	Çharkuşe/ Ebru	
183	350		Üstüvânî Mehmed Efendî Dimaşkî	El-Mesâ'il	İslâm Dini-İman ve İslâm	Türkçe/ Nesih	126	Batı	165x120-115x85	Deri	
184	346		Alî Sadrî Kônavî	Şerhü Vasîyeti Birgivi	İslâm Dini-Fıkıh	Türkçe/Harekeli Nesih	196	Batı	205x140-160x80	Deri/Soğuk Baskı Şemse	
185	364			Cerîde-i Ferâ'iz	İslam Dini	Türkçe/Medrese Rikası	10+94	Batı	300x210-215x140	Çharkuş/Ebru	
186	6		Mehmed Ed-Debbagî Sîvâsî	Terceme-i Tefsîri Tibyan	İslâm Dini-Tefsir Tercüme ve Teviller	Türkçei/Nesih	609	Batı	345x230-260x125	Deri/Zencirekli, Mıkleb Alttan Ayırma Şemseli	Deri
187	302		Şeyh Ahmed B. Alâ Ed-Dîn	Fâl-Nâme	Gizli İlimler (Okkültizm)	Türkçesi/Nesih	53	Batı	285x195-210x140	Ebru	
188	285			Fâl-Nâme	Gizli İlimler (Okkültizm)	Türkçei/Nesih ve Talik	30+4	Batı	205x150-165x110	Deri/Soğuk Baskı Şemse	
189	697		Mehmed Çelebî	Kanûn-Nâme	İslâm Dini-Fetvalar	Türkçe/Talik	83	Batı	225x155-145x60	Ebru	
190	272		Ebû's-Su'ûd Muhammed B. Muhammed El-İmâdî (889-Müstensihi:Muhammed B. Yunus	Fetâvâ	İslâm Dini-Fetvalar	Türkçe/Talik	136	Batı	285x205-200x115	Çharkuşe/ Ebru	
191	374			Lugat-ı Ahterî	İslâm Dini-Fetvalar	Türkçe/Talik	481	Batı	215x200-225x120	Deri/Soğuk Baskı Geometrik Desenli	
192	370			Mecmû'atu'l-Fetâvâ	İslâm Dini-Fetvalar	Türkçe/Talik	189	Batı	230x160-170x85	Deri/Soğuk Baskı Şemse	
193	22			Terceme-ı Şifa'ü'l-Mü'minun		Türkçe/Nesih	287	Batı	230x170-158x105	Deri/Kenarlar Yaldız Zencerekli	Ebru/ Kenarlar Deri

Sıra No	Arşiv No	Tarih	Yazar Adı	Eser Adı	Konusu	Dili/Yazı	Varak Sayısı	Kâğıt Türü	Ölçü (mm)	Cilt Türü	Mahfaza
194	304		Abdullatif Bin Abdulaziz	Şerh-i Mecme'ul Bahreyn Kitabı				Doğu	270x170-200x80	Deri/Soğuk Baskı Şemse	
195	301		Yazıcı Salâh Ed-Dîn Gelîbôlulu	Şemsîye	Astroloji ve Astronomi İlmi		175	Batı	210x195-205x130	Deri/Soğuk Baskı Şemse	

EK-2. İzzet Mehmet Paşa Vakfı Yazma Eserler Durum Tespit Formu

Ek 2.1. Cilt Kısmı Durum Tespit Formu

ARŞİV NUMARASI	AŞINMA	SOYULMA	KATLANMA	ÇİZİKLER	KESİK	KURUMA/ÇATLAMA	TOPRAK KALINTISI	YIRTIK	PARÇA KAYBI	MURAKKA KATLARININ AYRILMASI	ŞİRAZE ÖRGÜSÜNDE DAĞILMA	KOLON DİKİŞLERİNDE KOPMA	FORMALARIN DİKİŞTEN KOPMASI	KAPAKLARLA SIRTIN AYRILMASI	KAPAKLARLA METNİN AYRILMASI	MIKLEBİN AYRILMASI	SERTABIN AYRILMASI	ESKİ ONARIM	BANT ve BANT İZLERİ	SU LEKESİ	BÖCEK TAHRİBATI	BÖCEK PİSLİKLERİ	KEMİRGEN TAHRİBATI	MİKRO ORGANİZMA	KIRILGANLIK	RENK DEĞİŞİMİ	TOZLANMA	PAMUKLAŞMA	HASAR DURUMU
1	x	x							x	x	x	x									x					x	x		İYİ
1/2	x	x		x					x	x		x	x					x	x		x					x	x		ORTA
2	x	x	x	x					x									x	x		x	x				x	x		ORTA
4	x	x	x						x																		x		İYİ
5/1	x	x		x					x	x	x	x							x		x				x	x	x		ÇOK KÖTÜ
5/2	x	x	x	x					x			x	x								x						x		ORTA
6	x	x		x				x	x																		x		İYİ
7	x	x		x				x	x												x						x		İYİ
8	x	x		x					x			x	x								x						x		ORTA
9	x			x				x	x		x	x	x								x						x		ORTA
10	x			x					x			x	x														x		İYİ
11	x	x		x				x	x	x											x						x		İYİ
12	x	x		x				x	x	x								x			x						x		İYİ
13									x												x						x		ÇOK İYİ
14		x		x																	x					x	x		İYİ
15/1								x	x	x		x	x							x	x					x	x		ORTA
15/2			x					x	x	x											x					x	x		İYİ
15/3									x			x									x	x					x		İYİ
15/6	x			x					x	x	x	x	x	x							x					x	x		ÇOK KÖTÜ
15/7	x		x						x					x						x	x						x		İYİ
16									x																		x		ÇOK İYİ
17		x														x	x				x	x				x	x		İYİ
18																										x	x		ÇOK İYİ
19	x	x						x													x						x		İYİ
20									x	x	x	x									x					x	x		ORTA

ARŞİV NUMARASI	AŞINMA	SOYULMA	KATLANMA	ÇİZİKLER	KESİK	KURUMA/ÇATLAMA	TOPRAK KALINTISI	YIRTIK	PARÇA KAYBI	MURAKKA KATLARININ AYRILMASI	ŞİRAZE ÖRGÜSÜNDE DAĞILMA	KOLON DİKİŞLERİNDE KOPMA	FORMALARIN DİKİŞTEN KOPMASI	KAPAKLARLA SIRTIN AYRILMASI	KAPAKLARLA METNİN AYRILMASI	MIKLEBİN AYRILMASI	SERTABIN AYRILMASI	ESKİ ONARIM	BANT ve BANT İZLERİ	SU LEKESİ	BÖCEK TAHRİBATI	BÖCEK PİSLİKLERİ	KEMİRGEN TAHRİBATI	MİKRO ORGANİZMA	KIRILGANLIK	RENK DEĞİŞİMİ	TOZLANMA	PAMUKLAŞMA	HASAR DURUMU
21	x	x																									x		**ÇOK İYİ**
22	x	x									x	x									x						x		**ORTA**
23												x									x						x		**İYİ**
24	x	x						x																			x		**ÇOK İYİ**
25	x	x							x		x	x	x														x		**ORTA**
26	x	x						x																			x		**ÇOK İYİ**
27	x	x						x	x																		x		**İYİ**
28	x	x							x									x			x					x	x		**İYİ**
29	x	x	x	x				x													x	x					x		**ORTA**
92	x	x		x					x									x			x					x	x		**İYİ**
103	x	x						x	x	x		x									x						x		**ORTA**
104	x	x		x				x	x	x	x	x	x				x			x		x				x	x		**ÇOK KÖTÜ**
111	x	x						x	x																		x		**İYİ**
121												x	x							x	x	x	x			x	x		**İYİ**
126	x	x		x					x	x	x	x	x	x		x	x			x	x	x		x	x	x	x	x	**ÇOK KÖTÜ**
127	x	x		x					x		x	x									x	x				x	x		**ORTA**
132	x	x		x					x	x	x					x		x			x					x	x	x	**ORTA**
137	x	x		x					x	x											x	x				x	x		**ORTA**
141	x								x									x								x	x		**İYİ**
143	x	x	x	x					x	x	x	x	x		x					x	x	x		x	x	x	x		**ÇOK KÖTÜ**
145	x	x				x	x	x	x	x	x	x	x						x		x				x	x	x		**ÇOK KÖTÜ**
163	x	x		x					x			x						x			x	x				x	x		**ORTA**
164	x	x			x			x	x	x	x		x								x				x	x	x		**ORTA**
170	x	x		x				x	x	x	x	x							x		x						x		**ÇOK KÖTÜ**
178	x	x							x	x	x	x	x								x					x	x		**ORTA**
185	x	x																			x						x		**İYİ**
194																			x			x					x		**ÇOK İYİ**
200	x	x		x					x									x		x	x	x				x	x		**İYİ**
201									x			x															x		**İYİ**
202	x	x		x					x									x			x					x	x		**İYİ**
203	x	x			x			x											x		x	x				x	x		**ORTA**
205	x	x	x	x					x	x	x	x	x					x			x	x				x	x		**ÇOK KÖTÜ**

ARŞİV NUMARASI	AŞINMA	SOYULMA	KATLANMA	ÇİZİKLER	KESİK	KURUMA/ÇATLAMA	TOPRAK KALINTISI	YIRTIK	PARÇA KAYBI	MURAKKA KATLARININ AYRILMASI	ŞİRAZE ÖRGÜSÜNDE DAĞILMA	KOLON DİKİŞLERİNDE KOPMA	FORMALARIN DİKİŞTEN KOPMASI	KAPAKLARLA SIRTIN AYRILMASI	KAPAKLARLA METNİN AYRILMASI	MIKLEBİN AYRILMASI	SERTABIN AYRILMASI	ESKİ ONARIM	BANT ve BANT İZLERİ	SU LEKESİ	BÖCEK TAHRİBATI	BÖCEK PİSLİKLERİ	KEMİRGEN TAHRİBATI	MİKRO ORGANİZMA	KIRILGANLIK	RENK DEĞİŞİMİ	TOZLANMA	PAMUKLAŞMA	HASAR DURUMU
207	x	x		x				x	x									x		x	x			x		x	x		**ÇOK KÖTÜ**
214								x			x																x		**ÇOK İYİ**
215	x	x	x	x					x			x		x		x				x	x	x				x	x		**ORTA**
222	x	x						x	x												x					x	x		**İYİ**
228	x	x							x																	x	x		**İYİ**
229	x	x		x					x									x			x	x				x	x	x	**ORTA**
237	x	x		x				x	x									x	x		x					x	x		**ORTA**
247	x	x		x					x									x			x					x	x		**İYİ**
265	x	x	x	x					x	x								x		x	x	x			x	x	x	x	**ORTA**
270	x	x							x				x						x			x					x		**ORTA**
271	x	x		x					x										x		x					x	x		**İYİ**
272	x	x							x		x	x									x						x		**İYİ**
273	x	x		x				x	x				x			x			x		x						x		**ORTA**
274									x													x					x		**İYİ**
275																		x	x		x					x	x		**İYİ**
277	x	x		x					x		x	x						x	x		x						x		**ORTA**
279	x																			x						x	x		**ÇOK İYİ**
280	x	x		x					x	x	x	x	x								x	x				x	x		**ÇOK KÖTÜ**
281/1	x	x		x					x									x	x	x	x					x	x		**ORTA**
282	x	x		x					x				x							x	x						x		**İYİ**
283	x	x		x					x												x					x	x		**İYİ**
284	x	x							x										x	x	x					x	x		**İYİ**
285	x	x							x										x							x	x		**İYİ**
287	x	x		x					x									x			x				x	x	x	x	**ORTA**
290	x	x							x																	x	x	x	**İYİ**
291	x	x	x			x			x																x	x	x		**ORTA**
292	x																		x			x				x	x		**ÇOK İYİ**
293								x	x		x	x								x	x					x	x		**İYİ**
294	x	x							x																		x		**İYİ**
295	x										x										x					x	x		**İYİ**
296	x	x		x					x									x	x	x		x				x	x		**İYİ**
299	x	x		x					x	x	x	x	x		x			x			x	x			x	x	x		**ÇOK KÖTÜ**

ARŞİV NUMARASI	AŞINMA	SOYULMA	KATLANMA	ÇİZİKLER	KESİK	KURUMA/ÇATLAMA	TOPRAK KALINTISI	YIRTIK	PARÇA KAYBI	MURAKKA KATLARININ AYRILMASI	ŞİRAZE ÖRGÜSÜNDE DAĞILMA	KOLON DİKİŞLERİNDE KOPMA	FORMALARIN DİKİŞTEN KOPMASI	KAPAKLARLA SIRTIN AYRILMASI	KAPAKLARLA METNİN AYRILMASI	MIKLEBİN AYRILMASI	SERTABIN AYRILMASI	ESKİ ONARIM	BANT ve BANT İZLERİ	SU LEKESİ	BÖCEK TAHRİBATI	BÖCEK PİSLİKLERİ	KEMİRGEN TAHRİBATI	MİKRO ORGANİZMA	KIRILGANLIK	RENK DEĞİŞİMİ	TOZLANMA	PAMUKLAŞMA	HASAR DURUMU
301	x	x		x				x	x		x	x	x					x	x	x	x	x				x	x	x	**ÇOK KÖTÜ**
302	x	x	x	x					x	x	x	x	x					x	x	x	x						x	x		**ÇOK KÖTÜ**
303	x	x		x					x										x		x							x		**İYİ**
304	x	x		x					x										x								x	x		**İYİ**
305	x	x							x				x														x	x		**İYİ**
306	x	x		x					x																			x		**İYİ**
307	x	x							x		x								x								x	x		**İYİ**
308	x	x							x										x	x							x	x		**İYİ**
314	x	x		x					x									x	x	x	x							x		**ORTA**
315	x	x	x	x					x									x	x	x	x	x			x	x	x		**ORTA**
316	x	x							x										x		x	x					x	x		**İYİ**
317	x	x							x										x								x	x		**İYİ**
318		x			x																							x		**İYİ**
319	x	x		x					x		x	x	x					x	x									x		**İYİ**
320	x	x						x											x		x						x	x		**İYİ**
321	x	x			x				x										x		x						x	x		**İYİ**
322	x	x		x					x		x	x						x	x		x	x					x	x		**ORTA**
324					x				x			x							x		x						x	x		**İYİ**
325	x	x		x					x		x	x	x						x		x						x	x		**ÇOK KÖTÜ**
326	x	x	x	x					x												x							x		**İYİ**
328	x	x							x									x			x						x	x		**İYİ**
329	x	x		x					x									x			x	x					x	x		**İYİ**
330	x	x		x	x				x										x		x	x					x	x		**İYİ**
331	x	x		x					x			x	x					x	x		x						x	x		**ORTA**
332	x			x					x									x	x		x				x	x	x	x		**ORTA**
333	x	x		x				x	x	x			x								x	x			x		x			**ORTA**
334	x	x		x								x						x									x	x		**İYİ**
335	x	x		x					x									x	x		x						x	x		**İYİ**
336	x	x		x					x		x	x						x	x		x				x			x		**ÇOK KÖTÜ**
337	x	x	x	x					x	x											x	x			x	x	x	x		**ORTA**
338	x	x		x	x				x		x		x						x	x	x						x	x		**ORTA**
339	x	x		x	x				x	x	x								x		x						x	x		**ORTA**

ARŞİV NUMARASI	AŞINMA	SOYULMA	KATLANMA	ÇİZİKLER	KESİK	KURUMA/ÇATLAMA	TOPRAK KALINTISI	YIRTIK	PARÇA KAYBI	MURAKKA KATLARININ AYRILMASI	ŞİRAZE ÖRGÜSÜNDE DAĞILMA	KOLON DİKİŞLERİNDE KOPMA	FORMALARIN DİKİŞTEN KOPMASI	KAPAKLARLA SIRTIN AYRILMASI	KAPAKLARLA METNİN AYRILMASI	MIKLEBİN AYRILMASI	SERTABIN AYRILMASI	ESKİ ONARIM	BANT ve BANT İZLERİ	SU LEKESİ	BÖCEK TAHRİBATI	BÖCEK PİSLİKLERİ	KEMİRGEN TAHRİBATI	MİKRO ORGANİZMA	KIRILGANLIK	RENK DEĞİŞİMİ	TOZLANMA	PAMUKLAŞMA	HASAR DURUMU
340	x	x		x					x	x	x	x						x	x	x						x	x		**ORTA**
341	x	x		x					x									x	x								x		**İYİ**
342	x	x		x					x		x							x	x		x					x	x		**ORTA**
343	x	x						x	x			x	x						x								x		**İYİ**
344				x					x			x									x					x	x		**İYİ**
345	x	x		x					x										x		x					x	x		**İYİ**
346	x	x							x										x			x				x	x		**İYİ**
348	x	x		x					x																		x		**İYİ**
350	x	x		x				x	x		x	x	x						x	x						x	x		**ORTA**
351	x	x		x				x	x		x		x						x		x	x					x		**ORTA**
352		x							x					x	x			x		x						x	x		**ORTA**
353	x	x		x	x			x	x		x							x					x				x	x	**İYİ**
355	x	x	x	x					x	x	x	x	x						x	x					x	x	x		**ÇOK KÖTÜ**
357	x	x		x				x	x	x	x	x	x							x						x	x		**ORTA**
358	x	x		x					x										x		x					x	x		**İYİ**
359	x	x							x										x							x	x		**İYİ**
361	x	x		x					x	x		x	x					x	x		x					x	x		**ÇOK KÖÜ**
362	x																	x			x						x		**ÇOK İYİ**
363	x	x		x					x		x	x	x													x	x		**ORTA**
364	x	x		x						x			x							x						x	x		**İYİ**
365	x			x					x												x					x	x		**İYİ**
366	x	x		x				x	x									x	x	x						x	x		**İYİ**
368	x	x		x					x	x	x	x									x	x			x	x	x		**ÇOK KÖTÜ**
369	x	x							x										x							x	x		**İYİ**
370	x			x							x	x								x	x					x	x		**İYİ**
371	x	x		x		x				x	x								x						x	x	x		**İYİ**
372	x	x		x															x		x						x		**İYİ**
373	x	x		x															x							x	x		**İYİ**
374	x	x		x					x		x	x	x							x						x	x		**ORTA**
377									x	x		x	x							x	x						x		**İYİ**
378	x	x		x					x		x	x	x						x		x						x		**ORTA**
379	x	x		x					x										x							x	x		**İYİ**

ARŞİV NUMARASI	AŞINMA	SOYULMA	KATLANMA	ÇİZİKLER	KESİK	KURUMA/ÇATLAMA	TOPRAK KALINTISI	YIRTIK	PARÇA KAYBI	MURAKKA KATLARININ AYRILMASI	ŞİRAZE ÖRGÜSÜNDE DAĞILMA	KOLON DİKİŞLERİNDE KOPMA	FORMALARIN DİKİŞTEN KOPMASI	KAPAKLARLA SIRTIN AYRILMASI	KAPAKLARLA METNİN AYRILMASI	MIKLEBİN AYRILMASI	SERTABIN AYRILMASI	ESKİ ONARIM	BANT ve BANT İZLERİ	SU LEKESİ	BÖCEK TAHRİBATI	BÖCEK PİSLİKLERİ	KEMİRGEN TAHRİBATI	MİKRO ORGANİZMA	KIRILGANLIK	RENK DEĞİŞİMİ	TOZLANMA	PAMUKLAŞMA	HASAR DURUMU
382								x	x										x		x						x		**İYİ**
383		x							x																		x		**ÇOK İYİ**
384	x	x		x															x		x					x	x		**ORTA**
385				x				x																		x	x		**İYİ**
387	x	x		x							x	x	x					x	x		x	x				x	x		**İYİ**
388	x	x		x														x	x		x						x		**İYİ**
393	x	x							x	x											x					x	x		**İYİ**
394	x	x		x					x			x									x	x				x	x		**ÇOK KÖTÜ**
395	x							x	x									x	x		x	x					x		**İYİ**
396	x	x		x		x			x	x										x	x				x	x	x		**ORTA**
398	x	x		x														x	x		x				x	x	x		**İYİ**
399	x	x		x					x										x							x	x		**İYİ**
403	x	x		x				x		x								x								x	x		**İYİ**
406	x	x		x		x			x	x	x	x	x						x		x				x	x	x		**ÇOK KÖTÜ**
407	x	x		x					x	x	x	x	x					x			x					x	x		**ÇOK KÖTÜ**
408	x	x	x	x				x	x			x	x	x					x	x	x					x	x	x	**ORTA**
409	x	x		x																	x	x			x	x	x		**İYİ**
410	x	x		x				x	x	x	x	x	x						x		x					x	x		**ÇOK KÖTÜ**
413	x	x		x				x	x	x	x								x	x	x			x		x	x		**ÇOK KÖTÜ**
415	x			x		x					x	x													x	x	x		**ORTA**
416	x	x		x					x			x						x	x								x		**ORTA**
417	x	x						x	x		x	x	x		x			x			x						x		**ORTA**
418	x	x		x					x												x					x	x		**İYİ**
419	x	x				x		x		x										x							x		**İYİ**
421	x			x				x	x	x	x	x						x			x					x	x		**ÇOK KÖTÜ**
430/2	x	x		x					x	x		x		x					x							x	x	x	**ORTA**
447	x	x		x					x										x								x		**İYİ**
468	x			x				x	x			x	x								x						x		**ORTA**
514		x									x	x									x	x				x	x		**İYİ**
518		x						x					x								x					x	x		**İYİ**
525	x	x		x					x		x	x									x					x	x		**ÇOK KÖTÜ**
547												x						x			x					x	x		**İYİ**

ARŞİV NUMARASI	AŞINMA	SOYULMA	KATLANMA	ÇİZİKLER	KESİK	KURUMA/ÇATLAMA	TOPRAK KALINTISI	YIRTIK	PARÇA KAYBI	MURAKKA KATLARININ AYRILMASI	ŞİRAZE ÖRGÜSÜNDE DAĞILMA	KOLON DİKİŞLERİNDE KOPMA	FORMALARIN DİKİŞTEN KOPMASI	KAPAKLARLA SIRTIN AYRILMASI	KAPAKLARLA METNİN AYRILMASI	MIKLEBİN AYRILMASI	SERTABIN AYRILMASI	ESKİ ONARIM	BANT ve BANT İZLERİ	SU LEKESİ	BÖCEK TAHRİBATI	BÖCEK PİSLİKLERİ	KEMİRGEN TAHRİBATI	MİKRO ORGANİZMA	KIRILGANLIK	RENK DEĞİŞİMİ	TOZLANMA	PAMUKLAŞMA	HASAR DURUMU
549				x						x		x									x					x	x		**İYİ**
554	x	x		x					x																	x	x		**İYİ**
583/1									x		x	x	x					x	x	x		x				x	x		**ORTA**
598	x	x							x	x			x						x	x	x					x	x		**ORTA**
600	x			x					x	x									x								x		**İYİ**
605	x	x		x				x	x	x	x	x		x		x	x		x		x					x	x		**ÇOK KÖTÜ**
608	x	x							x	x	x	x	x						x	x	x				x	x	x		**ÇOK KÖTÜ**
635	x	x		x				x	x	x										x	x					x	x		**ORTA**
672	x				x																						x		**İYİ**
697																										x	x		**ÇOK İYİ**

Ek 2.2. Metin Kısmı Durum Tespit Formu

ARŞİV NUMARASI	KIVRILMA	YIRTIK	PARÇA KAYBI	ESKİ ONARIMLAR	DİKİŞ YERLERİNDE YIRTILMA	KOLON YERLERİNDE YIRTILMA	FORMALARIN AYRILMASI	İLGİZİSİZ YAZILAR	SU LEKELERİ	MÜREKKEP DAĞILMASI	BÖCEK TAHRİBATI	BÖCEK PİSLİKLERİ	MİKROORGANİZMA	TOZLANMA	PAMUKLAŞMA	SARARMA	KIRILGANLIK ASİDİTE	MÜREKKEP KOROZYONU	MÜRKKEP DÖKÜLMESİ	MÜREKKEP SOLMASI	CETVEL KIRILMASI	BOYALARIN DAĞILMASI	BOYA ÇATLAMASI	BOYA DÖKÜLMESİ	LEKELER	FOXİNG	HASAR DURUMU
1	x	x	x	x							x			x													İYİ
1/2		x							x	x	x	x									x						ÇOK KÖTÜ
2										x				x													ÇOK İYİ
4		x	x	x						x				x		x		x		x					x		ORTA
5/1	x	x		x	x				x	x	x	x	x	x											x		ÇOK KÖTÜ
5/2	x	x	x									x		x		x									x		İYİ
6									x					x												x	İYİ
7	x			x						x	x	x		x													İYİ
8		x	x		x	x	x			x						x									x		ORTA
9	x	x	x	x	x	x			x			x		x		x									x		ORTA
10			x						x	x				x													İYİ
11	x	x		x	x	x			x	x				x						x							ORTA
12	x		x		x	x								x											x		İYİ
13		x	x						x	x				x											x		İYİ
14	x													x													ÇOK İYİ
15/1	x	x		x	x	x			x	x				x		x											İYİ
15/2	x	x	x	x	x	x			x		x		x	x	x			x	x						x		ÇOK KÖTÜ
15/3	x										x	x				x									x		İYİ
15/6	x	x	x		x	x	x		x		x	x	x	x	x			x		x					x		ÇOK KÖTÜ
15/7	x	x	x	x		x			x	x	x	x	x		x			x				x	x	x	x		ÇOK KÖTÜ
16	x	x			x	x			x	x	x	x		x											x		İYİ
17									x	x				x											x		ÇOK İYİ
18		x		x																					x		ÇOK İYİ
19	x													x													ÇOK İYİ
20	x	x												x											x		ÇOK İYİ
21														x													ÇOK İYİ
22	x	x		x	x	x			x		x	x													x		İYİ
23					x	x					x			x		x									x		İYİ

ARŞİV NUMARASI	KIVRILMA	YIRTIK	PARÇA KAYBI	ESKİ ONARIMLAR	DİKİŞ YERLERİNDE YIRTILMA	KOLON YERLERİNDE YIRTILMA	FORMALARIN AYRILMASI	İLGİZİSİZ YAZILAR	SU LEKELERİ	MÜREKKEP DAĞILMASI	BÖCEK TAHRİBATI	BÖCEK PİSLİKLERİ	MİKROORGANİZMA	TOZLANMA	PAMUKLAŞMA	SARARMA	KIRILGANLIK ASİDİTE	MÜREKKEP KOROZYONU	MÜRKKEP DÖKÜLMESİ	MÜREKKEP SOLMASI	CETVEL KIRILMASI	BOYALARIN DAĞILMASI	BOYA ÇATLAMASI	BOYA DÖKÜLMESİ	LEKELER	FOXİNG	HASAR DURUMU
24														x													ÇOK İYİ
25		x	x		x	x			x	x	x	x		x												x		İYİ
26	x	x			x	x					x	x		x		x										x		İYİ
27														x														ÇOK İYİ
28	x	x							x	x	x	x				x										x		İYİ
29	x		x						x		x	x		x												x		ORTA
92	x	x	x	x	x		x			x	x	x		x	x						x							ORTA
103	x		x	x	x	x			x		x	x		x		x					x					x		ORTA
104	x	x			x	x			x	x					x				x							x		ORTA
111		x												x												x		ÇOK İYİ
121	x	x	x		x	x			x	x				x												x		İYİ
126	x	x	x		x	x			x	x				x	x													ORTA
127				x							x	x					x									x		ORTA
132	x	x				x	x		x		x			x												x		ORTA
137	x	x	x	x	x	x					x			x	x	x			x	x						x		ORTA
141	x	x	x		x	x	x		x				x	x													x		ÇOK KÖTÜ
143	x	x	x		x	x								x			x										x		ÇOK KÖTÜ
145	x	x	x		x	x	x			x	x		x		x		x						x		x	x		ÇOK KÖTÜ
163	x	x	x		x	x			x	x	x			x			x									x		ORTA
164	x	x	x	x	x						x	x														x		İYİ
170	x		x	x	x				x	x	x			x	x				x	x		x		x	x		ORTA
178	x	x	x		x	x			x		x	x		x								x				x		ÇOK KÖTÜ
185		x							x		x			x														İYİ
194	x									x				x												x		ÇOK İYİ
200	x	x	x			x			x		x	x		x												x		İYİ
201	x	x							x																			ÇOK İYİ
202	x	x		x	x	x			x	x				x					x							x		İYİ
203	x	x	x	x										x		x										x		İYİ
205	x	x			x	x			x		x			x	x											x		ORTA
207	x	x	x		x				x	x	x	x		x					x							x		ORTA
214														x														ÇOK İYİ
215	x	x	x						x	x	x		x	x												x		ÇOK KÖTÜ

ARŞİV NUMARASI	KIVRILMA	YIRTIK	PARÇA KAYBI	ESKİ ONARIMLAR	DİKİŞ YERLERİNDE YIRTILMA	KOLON YERLERİNDE YIRTILMA	FORMALARIN AYRILMASI	İLGİZİSİZ YAZILAR	SU LEKELERİ	MÜREKKEP DAĞILMASI	BÖCEK TAHRİBATI	BÖCEK PİSLİKLERİ	MİKROORGANİZMA	TOZLANMA	PAMUKLAŞMA	SARARMA	KIRILGANLIK ASİDİTE	MÜREKKEP KOROZYONU	MÜRKKEP DÖKÜLMESİ	MÜREKKEP SOLMASI	CETVEL KIRILMASI	BOYALARIN DAĞILMASI	BOYA ÇATLAMASI	BOYA DÖKÜLMESİ	LEKELER	FOXİNG	HASAR DURUMU
222	x	x				x			x		x	x														x		İYİ
228	x	x	x						x	x				x	x				x							x		İYİ
229	x	x	x	x		x		x	x		x	x		x			x									x		ORTA
237		x	x	x	x	x			x	x				x												x		ORTA
247	x	x	x	x	x				x		x	x		x		x										x		ORTA
265			x		x	x				x	x	x		x	x	x									x	x		ORTA
270	x	x	x											x												x		İYİ
271	x				x						x	x		x												x		İYİ
272	x	x							x	x				x												x		İYİ
273	x	x	x		x	x			x	x	x																	İYİ
274	x		x		x	x	x			x	x			x											x	x		İYİ
275	x	x												x												x		ÇOK İYİ
277	x	x	x		x				x	x				x											x	x		İYİ
279		x		x						x				x														ÇOK İYİ
280	x		x		x	x	x			x	x	x		x												x		ORTA
281/1	x	x			x	x			x	x					x										x	x		İYİ
282	x	x	x	x	x	x			x													x			x	x		İYİ
283	x	x	x	x	x	x			x	x															x	x		ORTA
284	x	x	x							x	x			x														İYİ
285		x	x							x				x												x		İYİ
287	x	x		x	x	x			x			x		x	x				x							x		ÇOK KÖTÜ
290	x	x		x	x	x			x	x					x	x										x	x	ORTA
291	x	x												x												x		ÇOK İYİ
292														x		x												ÇOK İYİ
293	x	x	x																							x		ÇOK İYİ
294	x	x			x	x													x							x		İYİ
295	x					x				x				x						x						x		İYİ
296	x	x		x					x	x				x		x										x		İYİ
299		x			x	x	x		x	x				x												x		ORTA
301	x	x	x	x	x	x			x	x	x			x												x		ORTA
302		x	x	x							x			x	x				x							x		ORTA
303	x		x						x		x															x		İYİ

ARŞİV NUMARASI	KIVRILMA	YIRTIK	PARÇA KAYBI	ESKİ ONARIMLAR	DİKİŞ YERLERİNDE YIRTILMA	KOLON YERLERİNDE YIRTILMA	FORMALARIN AYRILMASI	İLGİZİSİZ YAZILAR	SU LEKELERİ	MÜREKKEP DAĞILMASI	BÖCEK TAHRİBATI	BÖCEK PİSLİKLERİ	MİKROORGANİZMA	TOZLANMA	PAMUKLAŞMA	SARARMA	KIRILGANLIK ASİDİTE	MÜREKKEP KOROZYONU	MÜRKKEP DÖKÜLMESİ	MÜREKKEP SOLMASI	CETVEL KIRILMASI	BOYALARIN DAĞILMASI	BOYA ÇATLAMASI	BOYA DÖKÜLMESİ	LEKELER	FOXİNG	HASAR DURUMU
304	x	x	x	x					x	x				x													**İYİ**
305									x	x				x					x								**İYİ**
306	x	x	x					x	x	x	x	x		x			x										**ORTA**
307	x	x		x			x			x										x					x		**İYİ**
308	x	x	x	x	x									x											x		**İYİ**
314			x				x				x			x											x		**İYİ**
315	x	x																									**ÇOK İYİ**
316	x	x	x	x					x	x	x								x						x		**İYİ**
317		x	x	x	x				x	x				x	x	x									x		**ORTA**
318	x	x			x	x								x										x			**İYİ**
319	x		x							x	x			x											x		**İYİ**
320	x	x			x	x								x													**İYİ**
321		x		x										x											x		**İYİ**
322	x	x	x		x	x	x		x	x				x											x		**İYİ**
324	x									x				x													**ÇOK İYİ**
325		x			x	x								x											x		**İYİ**
326		x		x		x	x		x	x		x	x	x	x		x								x		**ÇOK KÖTÜ**
328	x	x	x			x	x		x	x				x									x		x		**ORTA**
329		x	x						x	x				x											x		**İYİ**
330	x		x		x	x			x	x				x													**İYİ**
331	x	x							x	x				x											x		**İYİ**
332	x	x	x		x	x			x					x											x		**İYİ**
333	x	x	x	x					x	x				x								x			x		**ORTA**
334					x	x																			x		**İYİ**
335	x	x	x	x			x		x	x				x											x		**İYİ**
336	x	x	x						x	x				x													**İYİ**
337	x	x		x	x				x	x	x	x		x	x				x						x		**ÇOK KÖTÜ**
338	x				x				x	x				x											x		**İYİ**
339	x	x	x		x	x																			x		**İYİ**
340	x	x	x		x	x			x	x				x					x						x		**İYİ**
341			x	x		x	x		x					x											x		**İYİ**
342	x	x	x	x					x	x				x								x					**ORTA**

ARŞİV NUMARASI	KIVRILMA	YIRTIK	PARÇA KAYBI	ESKİ ONARIMLAR	DİKİŞ YERLERİNDE YIRTILMA	KOLON YERLERİNDE YIRTILMA	FORMALARIN AYRILMASI	İLGİZİSİZ YAZILAR	SU LEKELERİ	MÜREKKEP DAĞILMASI	BÖCEK TAHRİBATI	BÖCEK PİSLİKLERİ	MİKROORGANİZMA	TOZLANMA	PAMUKLAŞMA	SARARMA	KIRILGANLIK ASİDİTE	MÜREKKEP KOROZYONU	MÜRKKEP DÖKÜLMESİ	MÜREKKEP SOLMASI	CETVEL KIRILMASI	BOYALARIN DAĞILMASI	BOYA ÇATLAMASI	BOYA DÖKÜLMESİ	LEKELER	FOXİNG	HASAR DURUMU
343		x	x		x				x	x	x	x		x											x		**İYİ**
344	x				x	x	x							x												x		**İYİ**
345	x	x	x	x	x	x			x	x	x				x											x		**ORTA**
346	x	x	x	x					x	x				x														**İYİ**
348					x	x																				x		**ÇOK İYİ**
350			x	x	x	x			x	x				x	x	x				x						x		**İYİ**
351	x	x	x		x	x			x		x			x												x		**İYİ**
352	x	x	x	x	x				x		x			x														**İYİ**
353	x	x	x	x						x				x					x						x	x		**İYİ**
355	x	x	x		x	x			x		x	x		x											x	x		**ORTA**
357	x			x	x				x	x				x			x			x								**İYİ**
358	x	x	x	x	x	x			x					x			x									x		**İYİ**
359	x																											**ÇOK İYİ**
361		x	x				x		x		x	x	x	x		x										x		**ÇOK KÖTÜ**
362	x	x	x						x	x	x	x														x		**İYİ**
363					x	x				x																		**ÇOK İYİ**
364		x	x	x							x	x		x												x		**İYİ**
365	x	x	x	x					x			x														x		**İYİ**
366		x	x	x					x	x				x												x		**İYİ**
368	x	x		x	x	x			x					x												x		**İYİ**
369	x	x	x	x						x				x														**İYİ**
370	x	x	x			x	x			x				x		x										x		**ORTA**
371	x	x	x							x				x		x										x		**İYİ**
372											x	x		x		x										x		**İYİ**
373				x					x					x												x		**ÇOK İYİ**
374		x		x	x	x				x	x	x		x		x												**ORTA**
377			x	x	x	x			x	x				x		x										x		**ORTA**
378	x	x			x				x	x																x		**İYİ**
379		x							x	x				x		x										x		**İYİ**
382														x														**ÇOK İYİ**
383										x				x														**ÇOK İYİ**
384	x	x	x						x		x			x												x		**ORTA**

ARŞİV NUMARASI	KIVRILMA	YIRTIK	PARÇA KAYBI	ESKİ ONARIMLAR	DİKİŞ YERLERİNDE YIRTILMA	KOLON YERLERİNDE YIRTILMA	FORMALARIN AYRILMASI	İLGİZİSİZ YAZILAR	SU LEKELERİ	MÜREKKEP DAĞILMASI	BÖCEK TAHRİBATI	BÖCEK PİSLİKLERİ	MİKROORGANİZMA	TOZLANMA	PAMUKLAŞMA	SARARMA	KIRILGANLIK ASİDİTE	MÜREKKEP KOROZYONU	MÜRKKEP DÖKÜLMESİ	MÜREKKEP SOLMASI	CETVEL KIRILMASI	BOYALARIN DAĞILMASI	BOYA ÇATLAMASI	BOYA DÖKÜLMESİ	LEKELER	FOXİNG	HASAR DURUMU
385	x	x			x	x	x							x												x		**İYİ**
387	x	x	x		x	x			x					x												x		**İYİ**
388									x					x												x		**İYİ**
393	x			x	x	x				x		x		x												x		**İYİ**
394	x	x			x	x			x	x				x		x	x									x		**İYİ**
395	x		x						x			x		x		x												**İYİ**
396	x	x	x	x	x	x			x	x		x		x			x		x									**ORTA**
398	x	x									x	x		x			x									x		**İYİ**
399	x	x	x		x	x	x		x	x				x		x										x		**ORTA**
403	x	x	x	x	x	x	x							x												x		**İYİ**
406	x		x		x	x	x		x	x	x	x		x			x									x		**ORTA**
407		x	x	x		x				x	x	x		x		x												**ORTA**
408	x	x	x			x			x				x	x						x								**ÇOK KÖTÜ**
409		x	x	x		x			x			x														x		**İYİ**
410	x	x	x	x	x	x	x		x	x	x	x														x		**ÇOK KÖTÜ**
413	x	x			x	x			x	x		x	x	x	x	x	x		x							x		**ÇOK KÖTÜ**
415		x									x	x	x	x												x		**ÇOK KÖTÜ**
416		x	x						x			x		x												x		**İYİ**
417	x		x	x					x		x	x		x		x	x									x		**ORTA**
418	x			x	x				x	x				x														**İYİ**
419									x																	x		**İYİ**
421	x	x	x	x	x	x	x		x	x	x	x	x	x	x	x										x		**ÇOK KÖTÜ**
430/2	x		x			x			x				x	x	x				x	x						x		**ÇOK KÖTÜ**
447	x	x	x	x					x	x		x	x	x		x	x									x		**ÇOK KÖTÜ**
468	x	x	x		x	x				x				x												x		**İYİ**
514																										x		**ÇOK İYİ**
518						x																				x		**ÇOK İYİ**
525	x	x	x	x	x	x	x		x	x	x	x		x			x											**ORTA**
547	x	x		x						x				x												x		**İYİ**
549		x		x					x	x				x												x		**İYİ**
554	x													x		x										x		**İYİ**
583/1	x	x		x	x	x			x					x												x		**İYİ**

ARŞİV NUMARASI	KIVRILMA	YIRTIK	PARÇA KAYBI	ESKİ ONARIMLAR	DİKİŞ YERLERİNDE YIRTILMA	KOLON YERLERİNDE YIRTILMA	FORMALARIN AYRILMASI	İLGİZİSİZ YAZILAR	SU LEKELERİ	MÜREKKEP DAĞILMASI	BÖCEK TAHRİBATI	BÖCEK PİSLİKLERİ	MİKROORGANİZMA	TOZLANMA	PAMUKLAŞMA	SARARMA	KIRILGANLIK ASİDİTE	MÜREKKEP KOROZYONU	MÜRKKEP DÖKÜLMESİ	MÜREKKEP SOLMASI	CETVEL KIRILMASI	BOYALARIN DAĞILMASI	BOYA ÇATLAMASI	BOYA DÖKÜLMESİ	LEKELER	FOXİNG	HASAR DURUMU
598		x	x	x	x									x												x		**İYİ**
600	x	x		x												x										x		**İYİ**
605	x	x	x	x	x	x	x		x	x		x					x											**ORTA**
608	x	x	x	x	x	x	x		x			x		x	x		x									x		**ÇOK KÖTÜ**
635	x			x		x						x		x		x										x		**İYİ**
672										x				x									x					**ÇOK İYİ**
697	x	x			x	x			x			x														x		**İYİ**

EK-3. Hasar Durum Tablosu

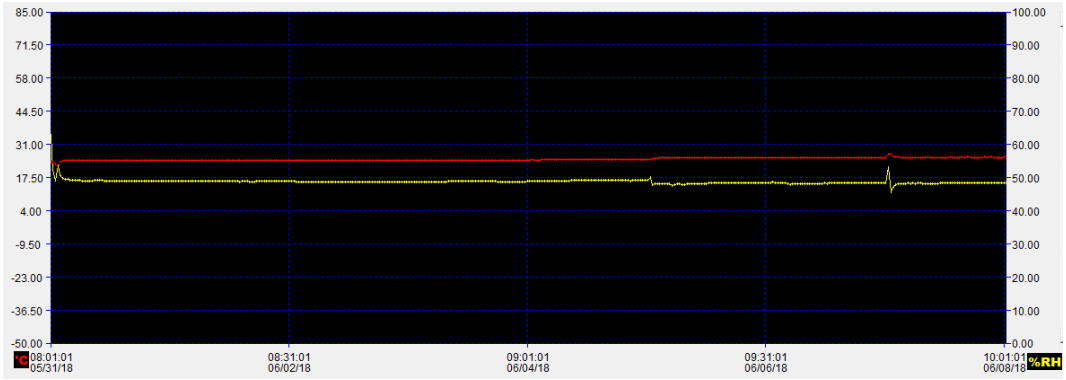
SIRA NO	ARŞİV NO	HASAR DURUMU	SIRA NO	ARŞİV NO	HASAR DURUMU	SIRA NO	ARŞİV NO	HASAR DURUMU	SIRA NO	ARŞİV NO	HASAR DURUMU
1	1		**28**	23		**55**	202		**82**	290	
2	1/2		**29**	24		**56**	203		**83**	291	
3	2		**30**	25		**57**	205		**84**	292	
4	4		**31**	26		**58**	207		**85**	293	
5	5/1		**32**	27		**59**	214		**86**	294	
6	5/2		**33**	28		**60**	215		**87**	295	
7	6		**34**	29		**61**	222		**88**	296	
8	7		**35**	92		**62**	228		**89**	299	
9	8		**36**	103		**63**	229		**90**	301	
10	9		**37**	104		**64**	237		**91**	302	
11	10		**38**	111		**65**	247		**92**	303	
12	11		**39**	121		**66**	265		**93**	304	
13	12		**40**	126		**67**	270		**94**	305	
14	13		**41**	127		**68**	271		**95**	306	
15	14		**42**	132		**69**	272		**96**	307	
16	15/1		**43**	137		**70**	273		**97**	308	
17	15/2		**44**	141		**71**	274		**98**	314	
18	15/3		**45**	143		**72**	275		**99**	315	
19	15/6		**46**	145		**73**	277		**100**	316	
20	15/7		**47**	163		**74**	279		**101**	317	
21	16		**48**	164		**75**	280		**102**	318	
22	17		**49**	170		**76**	281/1		**103**	319	
23	18		**50**	178		**77**	282		**104**	320	
24	19		**51**	185		**78**	283		**105**	321	
25	20		**52**	194		**79**	284		**106**	322	
26	21		**53**	200		**80**	285		**107**	324	
27	22		**54**	201		**81**	287		**108**	325	

SIRA NO	ARŞİV NO	HASAR DURUMU	SIRA NO	ARŞİV NO	HASAR DURUMU	SIRA NO	ARŞİV NO	HASAR DURUMU	SIRA NO	ARŞİV NO	HASAR DURUMU
109	326		**136**	358		**163**	396		**190**	600	
110	328		**137**	359		**164**	398		**191**	605	
111	329		**138**	361		**165**	399		**192**	608	
112	330		**139**	362		**166**	403		**193**	635	
113	331		**140**	363		**167**	406		**194**	672	
114	332		**141**	364		**168**	407		**195**	697	
115	333		**142**	365		**169**	408				
116	334		**143**	366		**170**	409				
117	335		**144**	368		**171**	410				
118	336		**145**	369		**172**	413				
119	337		**146**	370		**173**	415				
120	338		**147**	371		**174**	416				
121	339		**148**	372		**175**	417				
122	340		**149**	373		**176**	418				
123	341		**150**	374		**177**	419				
124	342		**151**	377		**178**	421				
125	343		**152**	378		**179**	430/2				
126	344		**153**	379		**180**	447				
127	345		**154**	382		**181**	468				
128	346		**155**	383		**182**	514				
129	348		**156**	384		**183**	518				
130	350		**157**	385		**184**	525				
131	351		**158**	387		**185**	547				
132	352		**159**	388		**186**	549				
133	353		**160**	393		**187**	554				
134	355		**161**	394		**188**	583/1				
135	357		**162**	395		**189**	598				

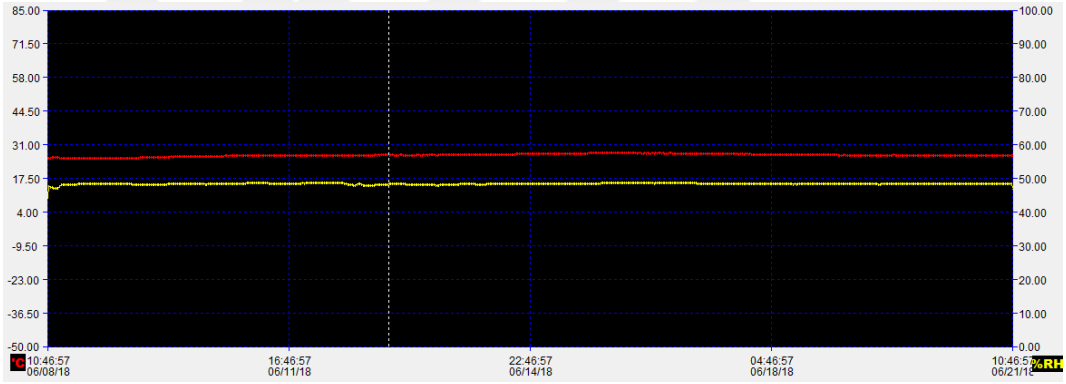
	ÇOK KÖTÜ/ACİL RESTORASYON YAPILMALI
	ORTA/RESTORASYON YAPILMALI
	İYİ/KÜÇÜK ONARIMLAR YAPILMALI
	ÇOK İYİ/DURUMU KORUNMALI

EK-4. 31 Mayıs 2018-29 Nisan 2019 Sıcaklık ve Bağıl Nem Grafikleri

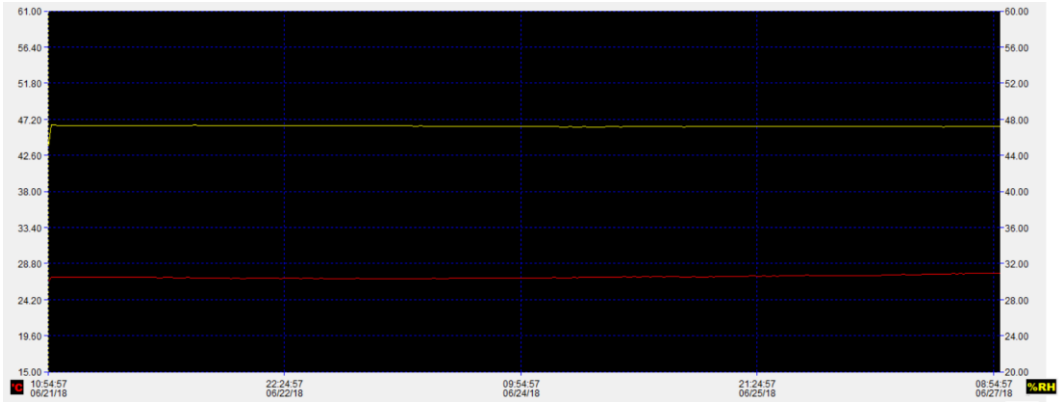
31.05.2018-08.06.2018

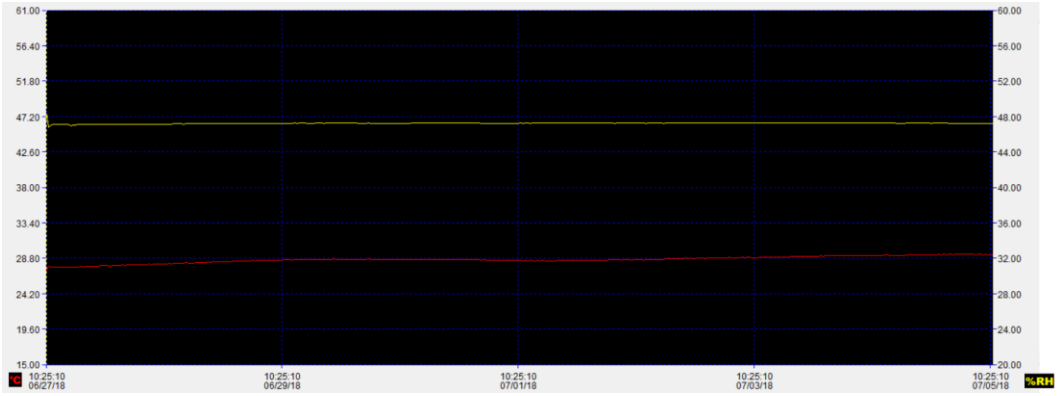
08.06.2018-21.06.2018

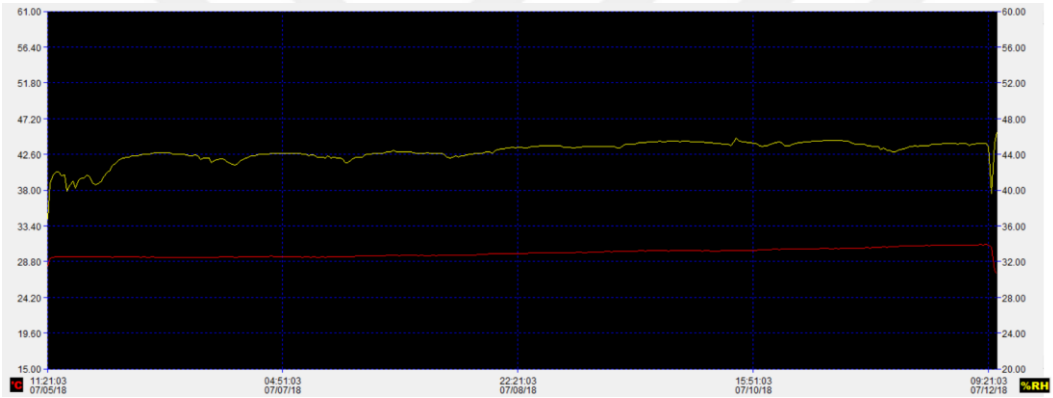
21.06.2018-27.06.2018

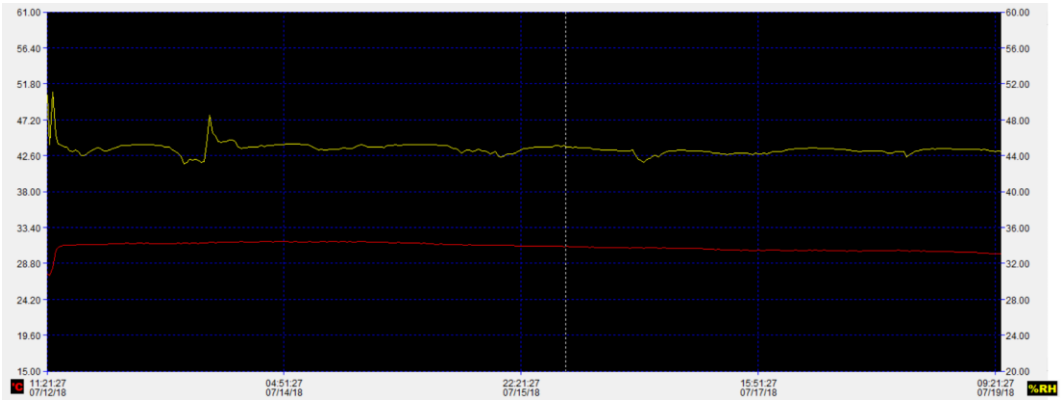
27.06.2018-05.07.2018

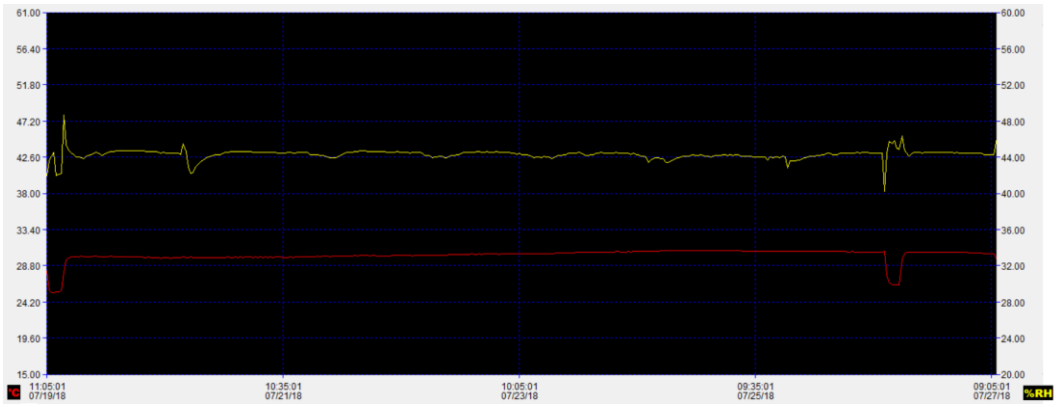
05.07.2018-12.07.2018

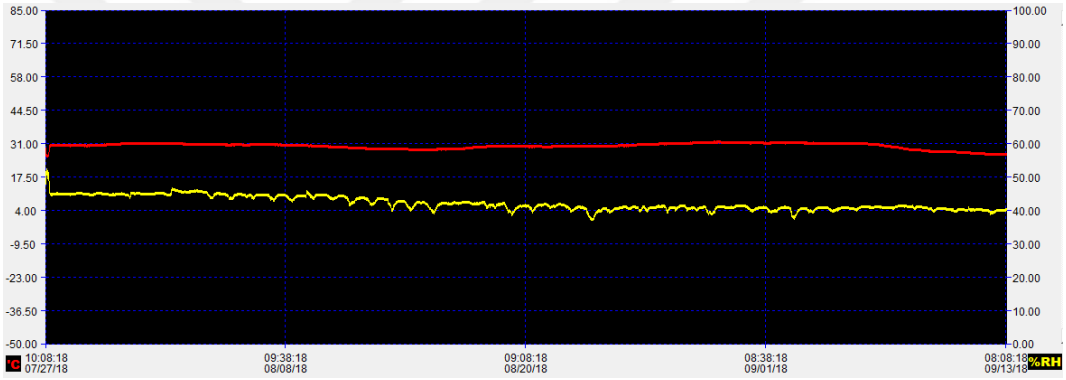
12.07.2018-19.07.2019

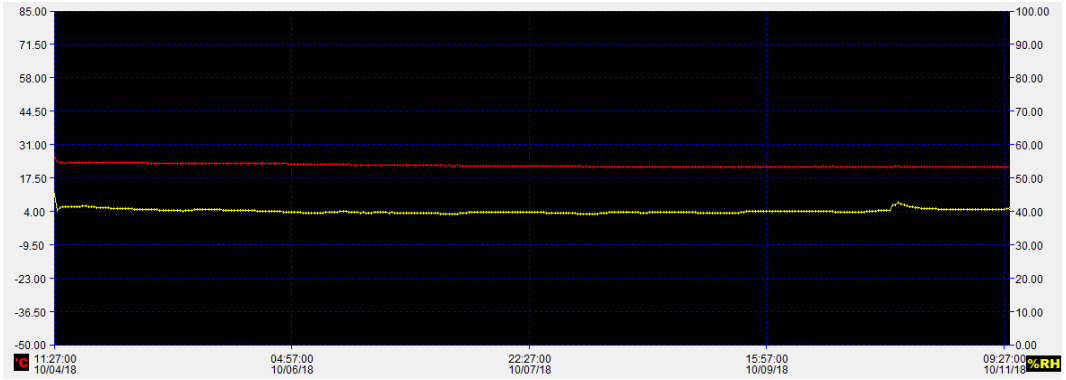
19.07.2018-27.07.2018

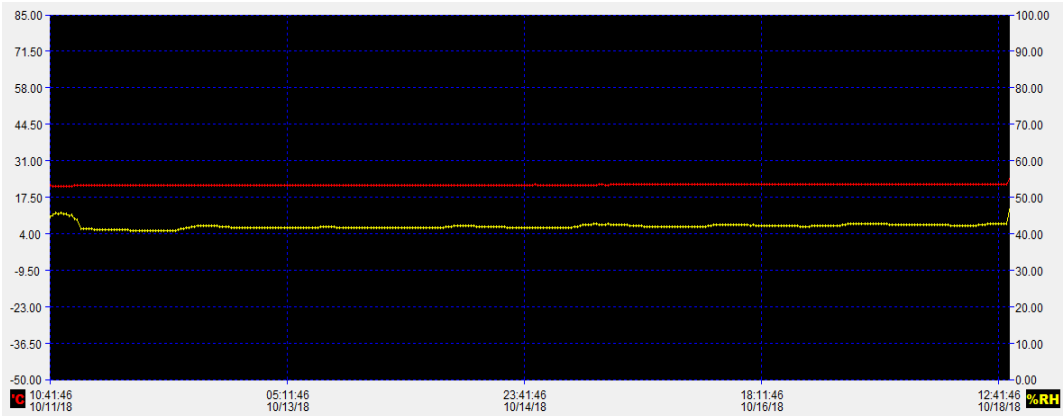
27.07.2018-13.09.2018

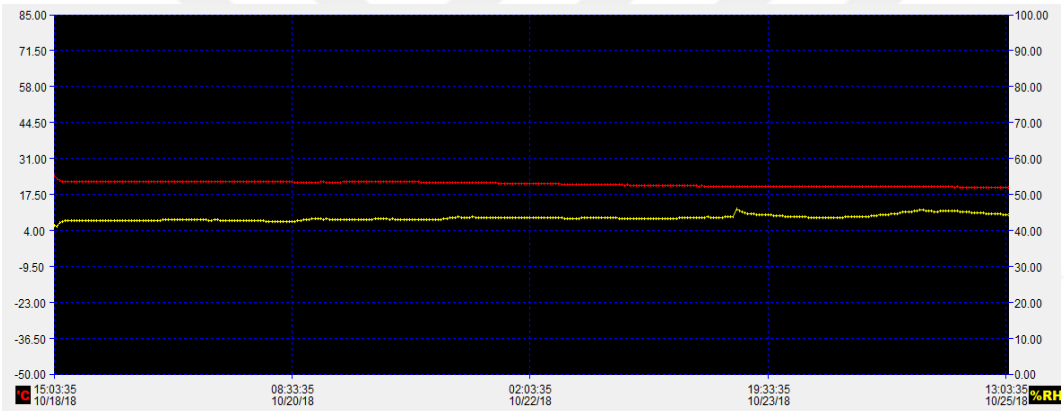
04.10.2018-11.10.2018

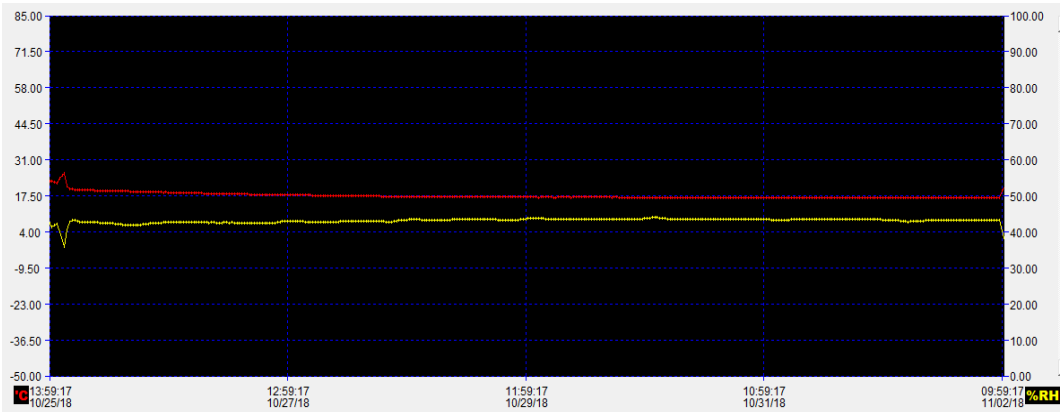
11.10.2018-18.10.2018

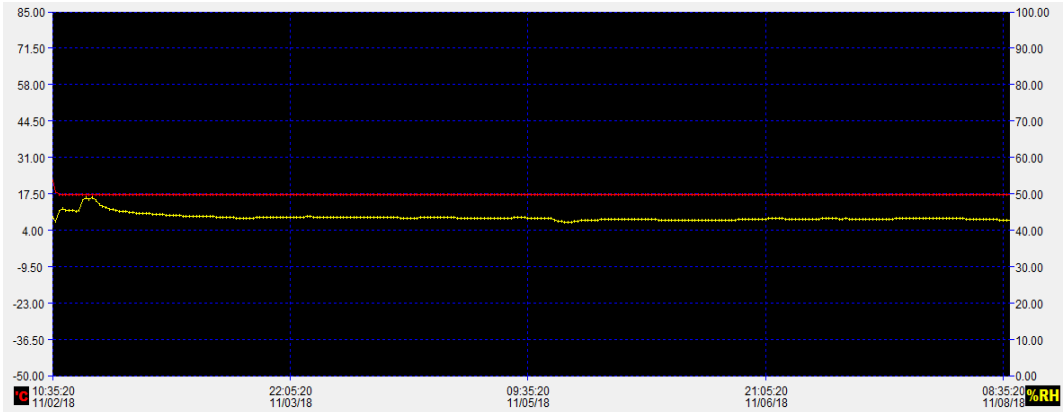
18.10.2018-25.10.2018

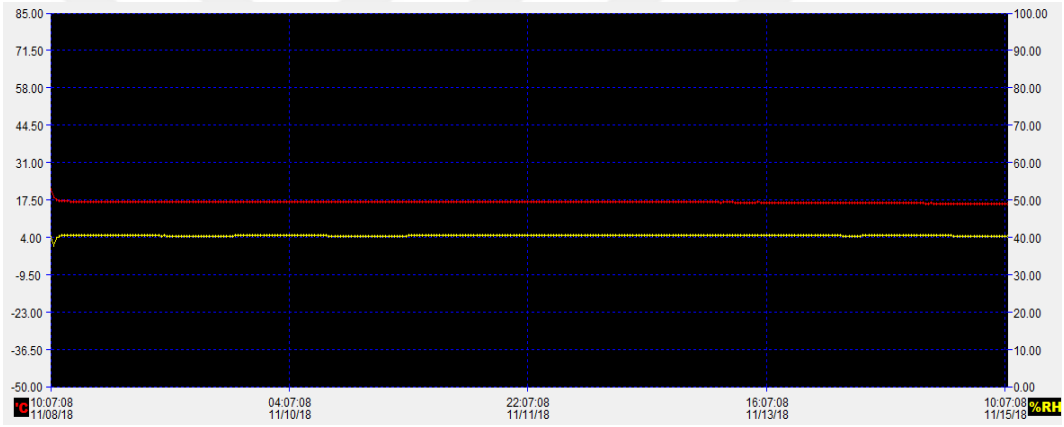
25.10.2018-02.11.2018

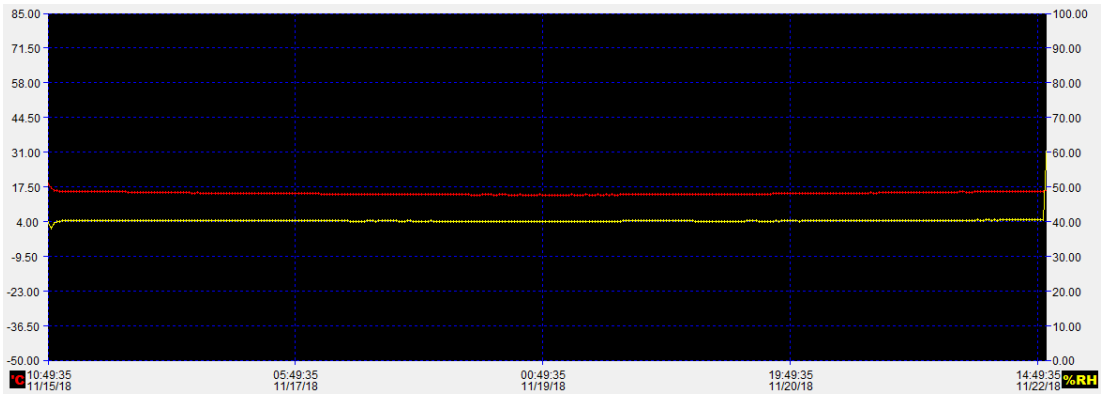
02.11.2018-08.11.2018

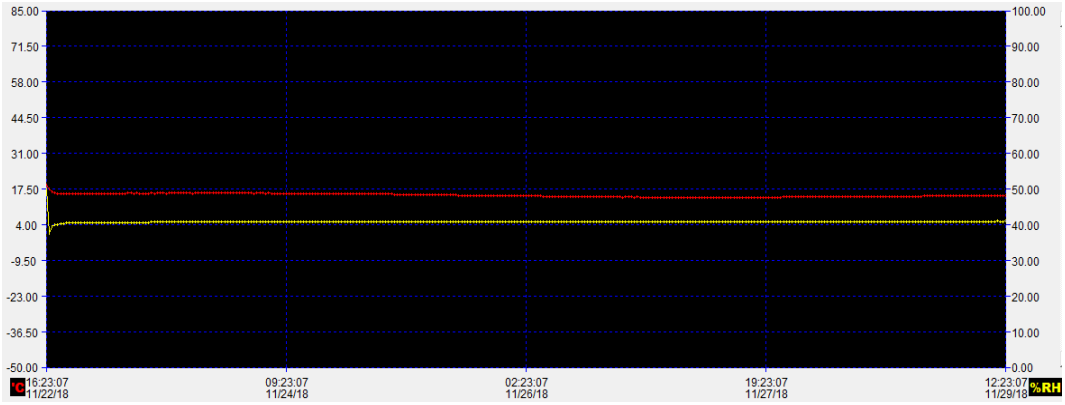
08.11.2018-15.11.2018

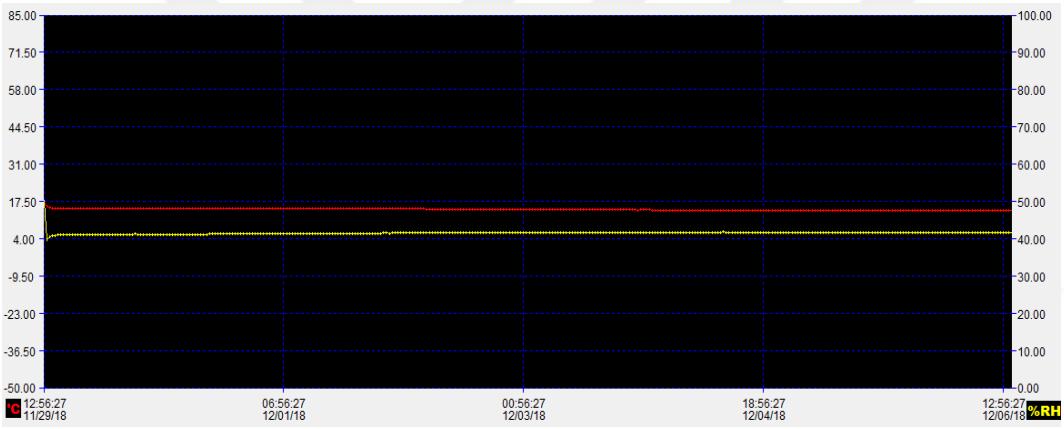
15.11.2018-22.11.2018

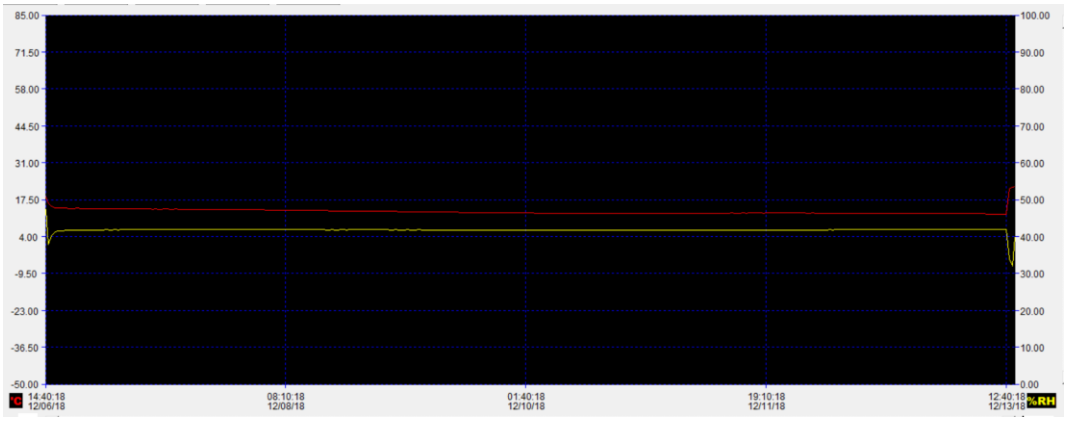
22.11.2018-29.11.2018

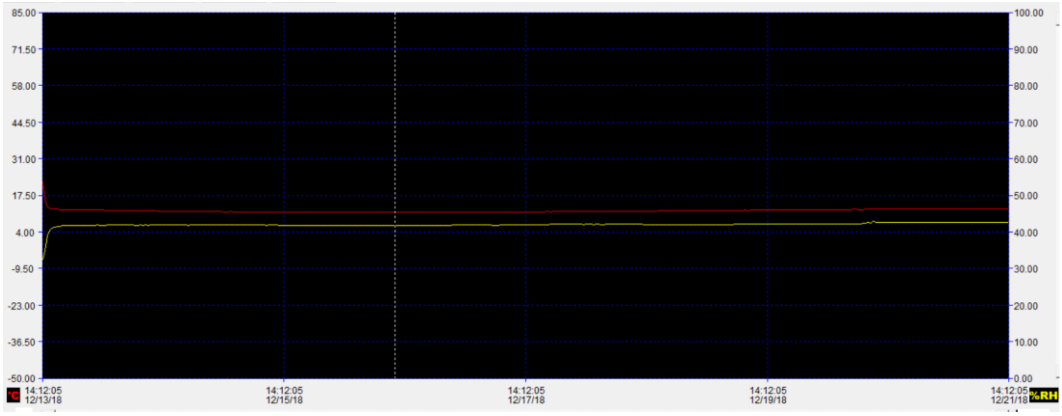
29.11.2018-06.12.2018

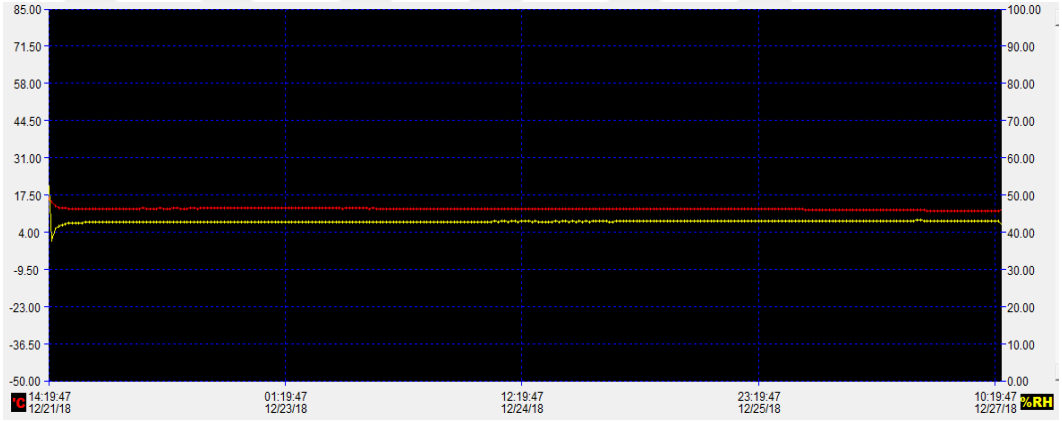
06.12.2018-13.12.2018

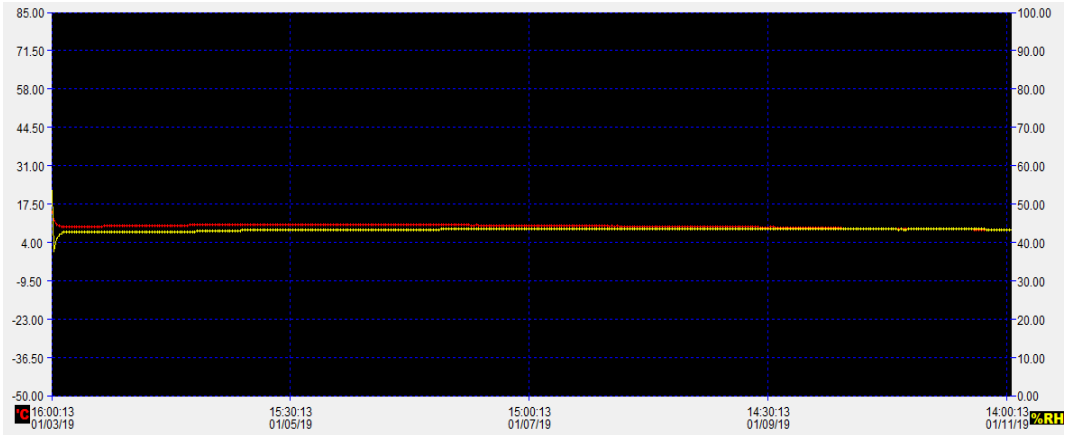
13.12.2018-21.12.2018

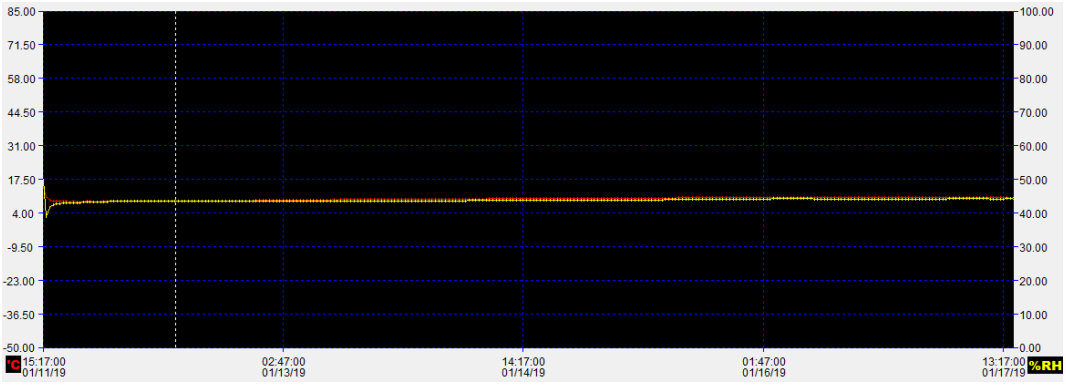
21.12.2018-27.12.2018

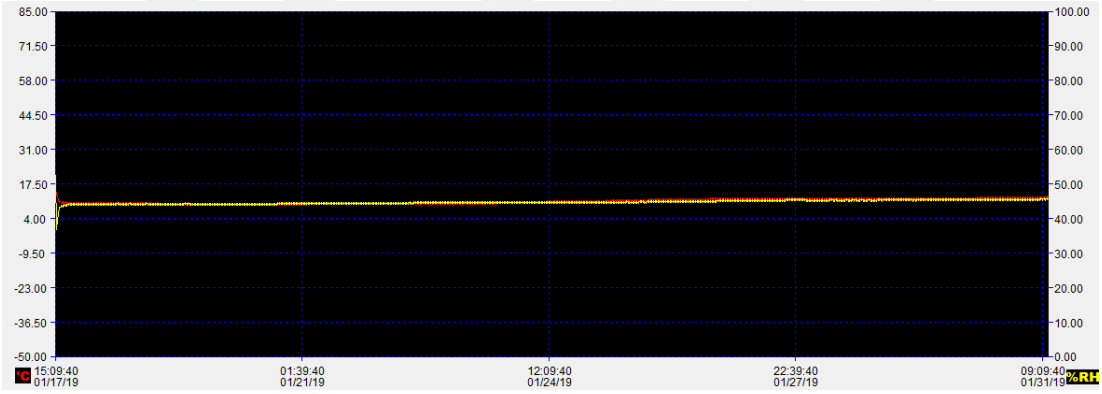
03.01.2019-11.01.2019

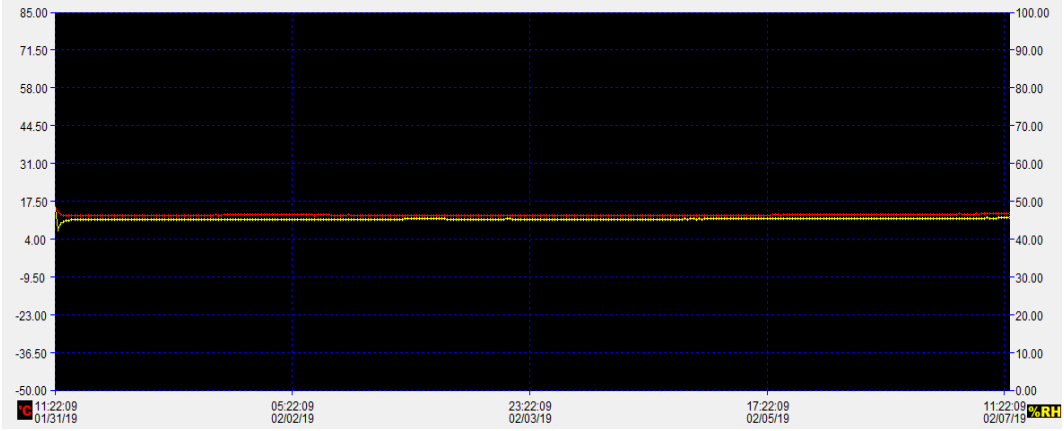
11.01.2019-17.01.2019

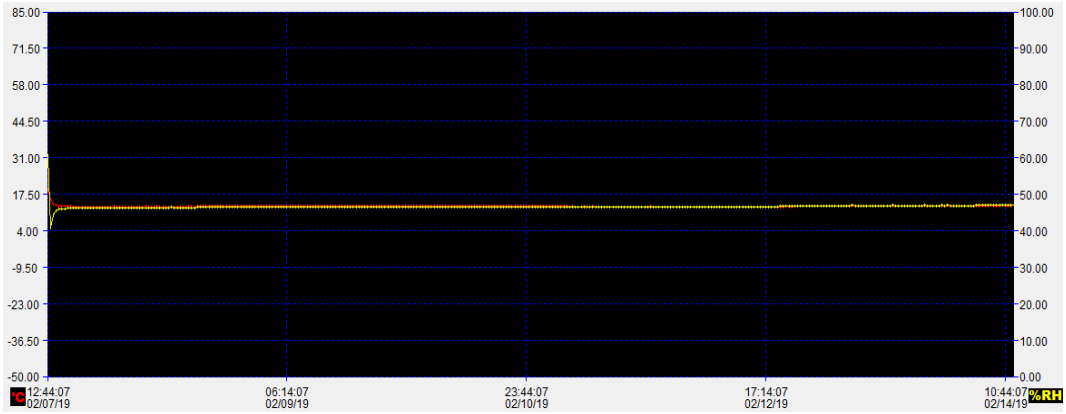
17.01.2019-31.01.2019

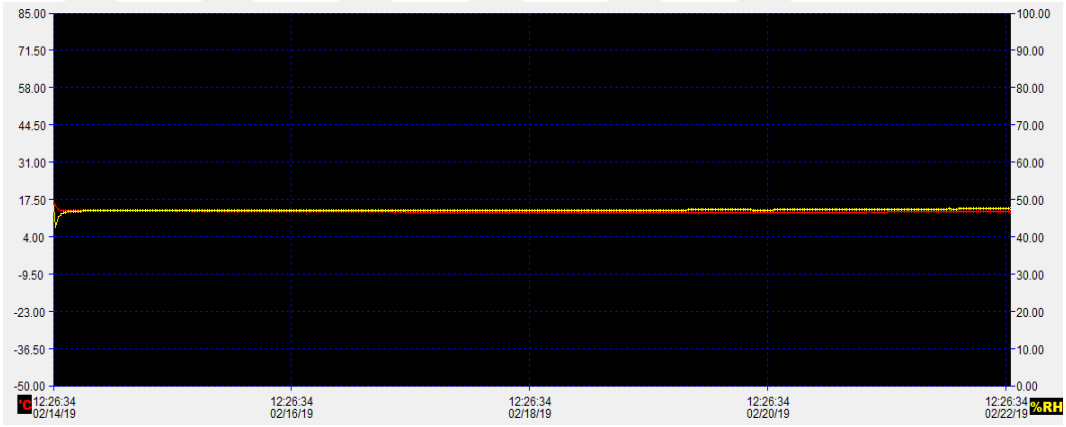
31.01.2019-07.02.2019

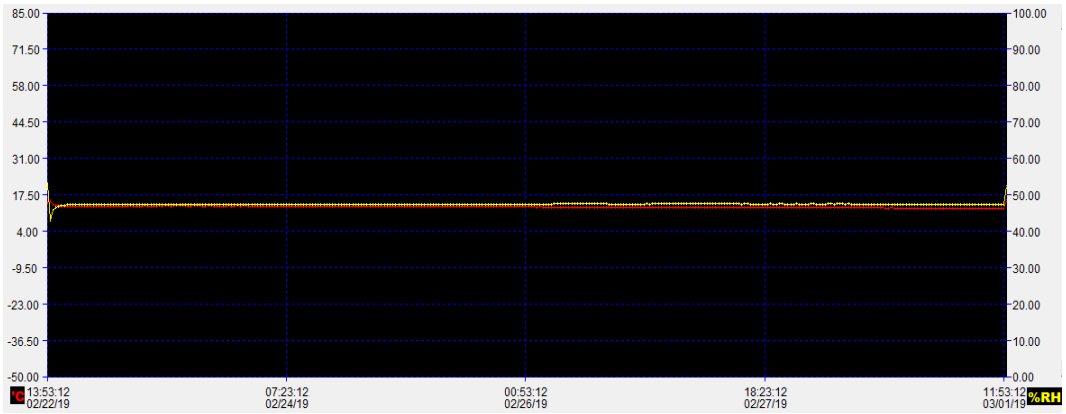
07.02.2019-14.02.2019

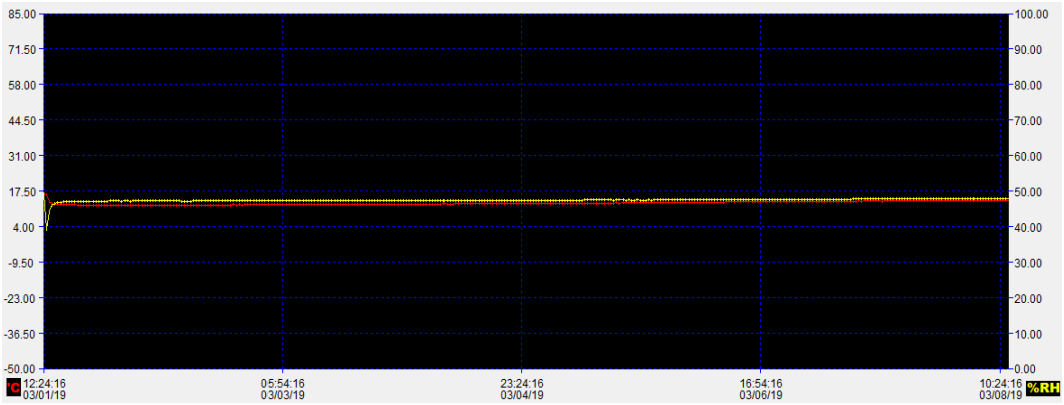
14.02.2019-22.02.2019

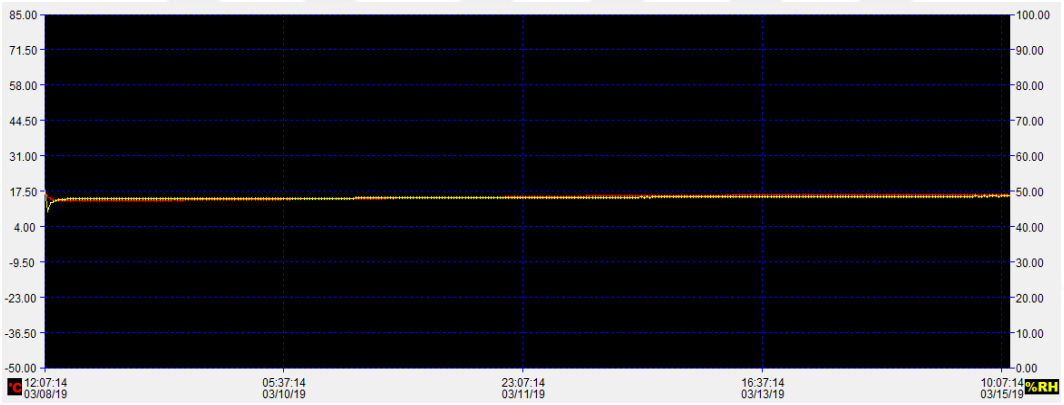
22.02.2019-01.03.209

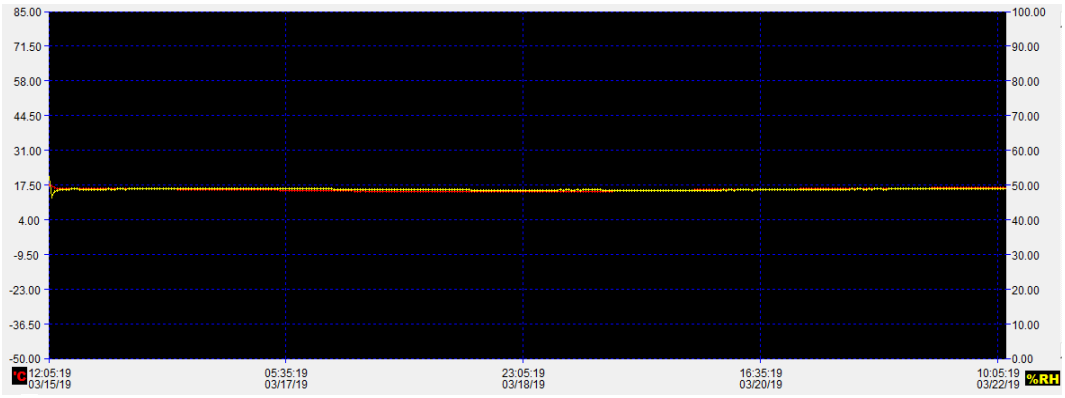
01.03.2019-08.03.2019

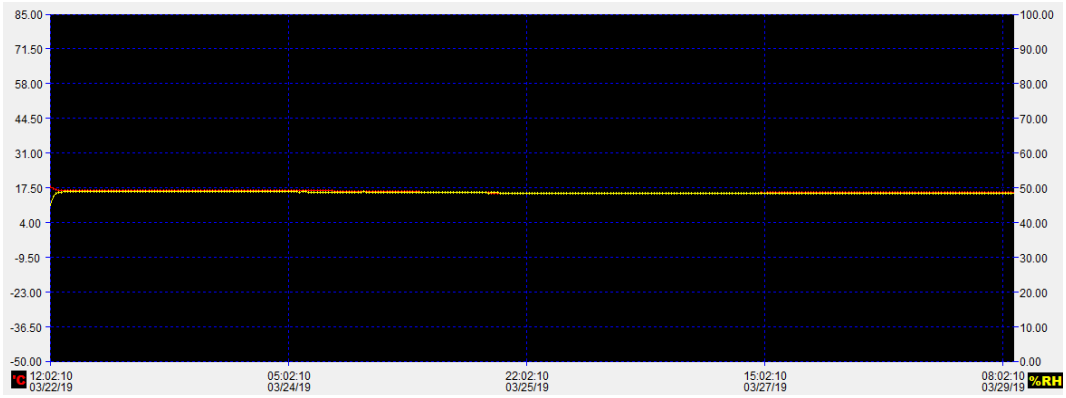
08.03.2019-15.03.2019

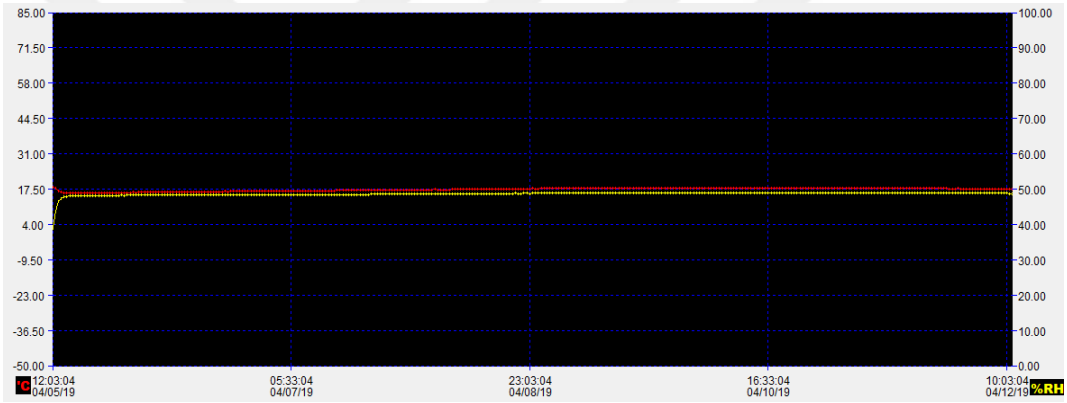
15.03.2019-22.03.2019

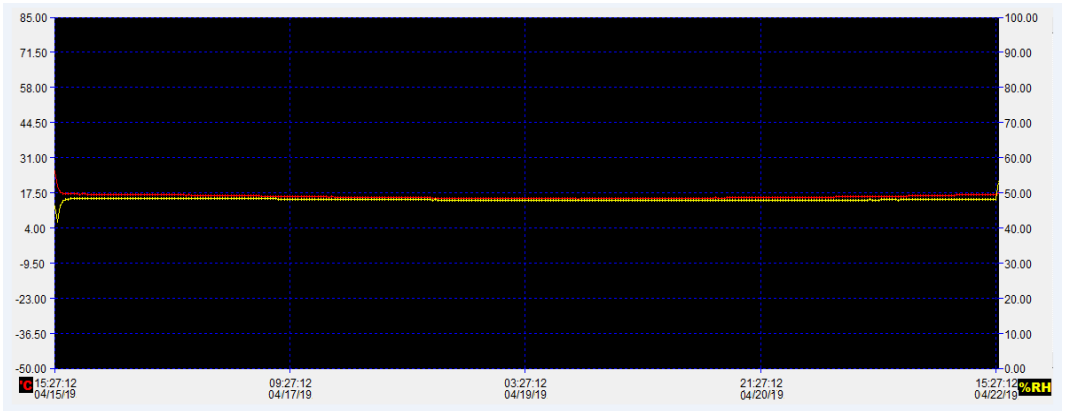
22.03.2019-29.03.2019

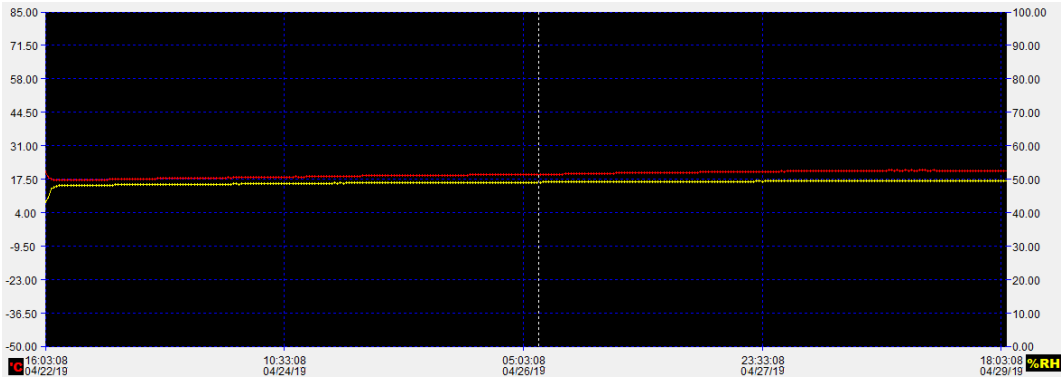
05.04.2019-12.04.2019

15.04.2019-22.04.2019

22.04.2019-29.04.2019

Ek-5. Arşiv İzleme ve Kontrol/Planlama Formu

KURUMUN ADI:		
KONTROL EDEN		
Adı Soyadı :		
Görevi :		
1. BİNANIN GENEL KONTROLÜ		
Kontrol Zamanı/ 6 Aylık periyotlarda	**Kontrol Tarihi:**	
Elektrik Tesisatı Bakımı		
Çatı ve Olukların Kontrolü		
Isıtma / Soğutma Sistemlerinin Kontrolü		
Duvarların Sağlamlığı		
Bodrum Katın Su Sızıntısına Karşı Kontrolü		
Su Tesisatı Kontrolü		
Pencerelerin Durumu		
Çatlak ve Açıklıkların Durumu		
2. SICAKLIK VE BAĞIL NEM KONTROLÜ		
Kontrol Zamanı/Haftalık Periyotlarda		
Sıcaklık ve Bağıl Nem Denetimi		
Ölçüm Cihazlarının (datalogger) İzlenmesi		
HVAC Sisteminin Kontrolü		
3. BÖCEK KONTROLÜ		
Kontrol Zamanı/Günlük Periyotlarda		
İzleme Programlarının Oluşturulması		
Böcek Tuzaklarının İzlenmesi		
4. DEPO ALANI VE KOLEKSİYON TEMİZLİĞİ		
Kontrol Zamanı/Aylık Periyotlarda		
Depo Temizlik İşlemleri		
Koleksiyon Temizliği		
Hepa Filtreli Süpürge		
Yumuşak Fırça		
4. SU KONTROLÜ		
Kontrol Zamanı/Sürekli		
Su Sızıntı Kaynakları		
Su Tesisatı kontrolü		
5. YANGIN GÜVENLİĞİ		
Kontrol Zamanı/Sürekli		
Yangın Dedektör Kontrolü		
Otomatik Yangın Algılama Sistemi		
Yangın Söndürücüler		
6. GÜVENLİK	EVET	HAYIR
Güvenlik Personeli Var mı?		
Depo Alanları Kilit Altında mı?		
Koleksiyon Güvenliği Mevcut mu?		
Koleksiyona Erişim Kısıtlaması Var mı?		
7. ACİL DURUMA HAZIRLIK		
Acil Durum Telefon Listesi Var mı?		
Acil Durum Planı Mevcut mu?		
Sorumlu Personel Görevlendirmesi Yapılmış mı?		
Personele Eğitim Verilmiş mi?		
Acil Durum Malzemelerinin Saklanması Sağlanıyor mu?		
Kurtarma Öncelikleri Belirlenmiş mi?		
Kayıtlar Yedeklenmiş mi?		

EK-6. VGM İzin Belgesi

T.C.
BAŞBAKANLIK
Vakıflar Genel Müdürlüğü

Sayı :29789379-806.99-E.61613 20.04.2018
Konu :Diğer

Sayın Hülya KOÇ
Cumhurbaşkanlığı Külliyesi 06560 Beştepe/ANKARA
Tel.0312 525 30 84

İlgi : Hülya KOÇ'nün 16.04.2018 tarihli başvurusu.

İlgi dilekçe ile Vakıflar Genel Müdürlüğü Kültür ve Tescil Daire Başkanlığı arşivinde bulunan Safranbolu İzzet Mehmet Paşa Kolleksiyonuna ait yazma eserlerin bozulma durumlarının tespiti ve önleyici koruma önerileri konulu yüksek lisans tezi yapmak için izin talep edilmektedir.

Söz konusu eserlerin üzerinde çalışma yapılmasında Genel Müdürlüğümüzce bir sakınca görülmemektedir. Ancak yapılan tez bittiğinde bir nüshasının Vakıflar Genel Müdürlüğü Merkez Kütüphanesine konulmak üzere gönderilmesini hususunda ;

Bilgilerinizi rica ederim.

e-imzalıdır
Adnan TÜZEN
Genel Müdür a.
Kültür ve Tescil Daire Başkanı

Not: 5070 sayılı elektronik imza kanunu gereği bu belge elektronik imza ile imzalanmıştır.

Vakıflar Genel Müdürlüğü Kültür ve Tescil Daire Başkanlığı Atatürk Blv. No:10, 06050 Altındağ/Ankara
Telefon No: (0312) 509 6000 Faks No: (0312) 324 4722
KEP Adresi: vgm@vgm.hs01.kep.tr

Bilgi için:Menşure ASLAN
Kütüphaneci

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, Adı : Hülya KOÇ
Uyruğu : T.C.
Doğum tarihi ve yeri : 1982 - Ankara
Medeni hali : Evli
Telefon : 0 (312) 525 30 84
E-mail : hulyaercan82@gmail.com

Eğitim

Derece	Eğitim Birimi	Mezuniyet tarihi
Lisans	Anadolu Üniversitesi İşletme Fakültesi/İşletme Bölümü	2013
Ön Lisans	Ankara Üniversitesi Başkent Meslek Yüksekokulu Restorasyon/Konservasyon Bölümü	2005

İş Deneyimi	Yıl Yer	Görev
Kültür ve Turizm Bakanlığı Restorasyon ve Konservasyon Merkez Laboratuvarı Müdürlüğü	2009-2010 İstanbul	Konservatör
Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Lalahan Deniz Genel Aşiv Müdürlüğü	2010-2013 Ankara	Restoratör/ Konservatör
Cumhurbaşkanlığı İdari İşler Başkanlığı Arşiv Daire Başkanlığı	2013-	Restoratör/ Konservatör

Yabancı Dil

İngilizce

Yayınlar

Koç, H., Silav, M. (2018). *Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivinde Bulunan İzzet Mehmet Paşa Vakfı'na Ait Yazma Eserlerin Bozulma Durumlarının İncelenmesi, Belgelenmesi ve Çözüm Önerileri*, TİDSAD Dergisi, 5 (19), s. 518-532.

GAZİLİ OLMAK AYRICALIKTIR...

